

**Marián Gajdoš
Stanislav Konečný**

**Rusíni a Ukrajinci
na Slovensku
v procesoch
transformácie
(1989 – 1995).
Výber
z dokumentov
I**

UNIVERSUM

**RUSÍNI A UKRAJINCI
NA SLOVENSKU V PROCESOC
TRANSFORMÁCIE
(1989 – 1995)**

VÝBER Z DOKUMENTOV

I

UNIVERSUM

Prešov 2005

Rusíni a Ukrajinci na Slovensku v procesoch transformácie (1989 – 1995). Výber z dokumentov I

(Výskumná správa pripravená v rámci riešenia projektu štátneho programu výskumu a vývoja *Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie spoločnosti*)

Autori: PhDr. Marián Gajdoš, CSc.
PhDr. Stanislav Konečný, CSc.

Recenzent: prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.

Fotografie na obálke:

Rusínski účastníci osláv 200. výročia narodenia A. Duchnoviča v Prešove
(r. 2003, foto: Alexander Zozuľak);

Becherov – rusínsko-ukrajinská obec na severovýchodnom Slovensku
(r. 2005, foto: Branislav Švorc);

Rodný dom a busta A. Duchnoviča v Stakčíne počas ukrajinských osláv 200. výročia narodenia A. Duchnoviča (r. 2003, foto: Mikuláš Mušínska)

Táto publikácia vznikla v rámci riešenia projektu štátneho programu 028
Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie spoločnosti.

© Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach

Vydalo vydavateľstvo UNIVERSUM, Javorinská 26, 080 01 Prešov

ISBN 80-89046-34-7

Obsah

Namiesto úvodu	5
Vývoj Rusínov a Ukrajincov na Slovensku a jeho reflexia	8
Rozdelenie menšiny	24
Demografické, ekonomické a spoločenské podmienky v prvých rokoch transformácie	49
Zoznam dokumentov	70

Namiesto úvodu

Najčastejšou charakteristikou spoločenského vývoja po roku 1989 v našich podmienkach sa oprávnené stal termín „transformácia“. V súčasnosti predstavuje veľmi zložitý, viacvrstvový proces podstatných systémových zmien viacerých sfér života spoločnosti. Mení objektívne podmienky, princípy jeho organizovania a realizácie, ako aj formy a metódy jeho individuálnej alebo spoločenskej reflexie. Na Slovensku, ale aj v ďalších postkomunistických štátoch, v podstate znamená rýchle normalizovanie a modernizovanie takmer všetkých oblastí, z ktorých dnešná spoločnosť pozostáva.

Odstránenie rozsiahlych deformácií spôsobených polstoročným panstvom totalitných režimov vyžadovalo nielen otvoriť cestu hospodárskemu rozvoju na základe pôsobenia zákonov trhovej ekonomiky, ale zároveň aj obnoviť platnosť demokratických princípov v politickom živote spoločnosti a zbaviť celý úsek hmotnej i duchovnej kultúry ideologických obmedzení. To boli podmienky pre naše opätovné zaradenie medzi krajiny európskej civilizácie. Žiaľ, v dôsledku viacerých faktorov je transformačný proces na Slovensku z vecného i časového hľadiska komplikovaný.¹

Prvým z nich je skutočnosť, že zároveň s nápravou deformovaných javov a vzťahov je nevyhnutné tiež paralyzovať alebo aspoň regulovať sekundárne, spravidla negatívne dopady zmien ekonomického, politického, ako i kultúrneho systému spoločnosti. Patrí k nim napríklad konverzia, recesia, inflácia, rast cien, nezamestnanosť, postupné spoplatňovanie vzdelávania a zdravotníctva, politická roztrieštenosť, klientelizmus, korupcia, reštrikcia v sociálnej a kultúrnej oblasti a podobne.²

Transformáciu v slovenskej spoločnosti celkom prirodzene skomplikovali aj niektoré ekonomické, finančné, administratívne, vojenské, bezpečnostné a ďalšie opatrenia súvisiace s rozdelením spoločného štátu – Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky k 1. januáru 1993. Vytvorenie nových, ale aj pretvorenie už existujúcich úradov, inštitúcií, útvarov a zložiek znamenalo nielen neúmerne finančné zaťaženie, ale isté obdobie prednostne zamestnávalo takmer všetky štátne orgány v centre i v regiónoch.

Vyššie nároky na kvalitu, ale hlavne na tempo transformačných procesov súviseli aj s integračnými ambíciami Slovenska, ku ktorým sa s väčším či menším dôrazom, resp. s väčšími či menšími výhradami hlásili takmer všetky garnitúry vládnych či opozičných strán. Snaha o vstup do NATO urýchlila demokratizáciu politického systému a reformu ozbrojených síl, hlavne do roku 1994. Vyhlásenia niektorých politikov o orientovaní sa na Rusko či o prípadnej neutralite Slovenska mali skôr epizodický význam.³

Pravda, určitú úlohu zohrávali aj subjektívne príčiny. Koaličné vlády sa len ťažko odhodlávali k razantnejším opatreniam, hlavne v oblasti školstva, zdravotníctva a sociálneho zabezpečenia, preto na týchto úsekoch, len s istými kozmetickými úpravami, neefektívny socialistický a rovnostársky systém, hoci so značnými problémami, ďalej prežíval. Reformy

---

1 Podrobnejšie pozri KRIVÝ, V.: Sociokultúrne pozadie problémov transformácie na Slovensku. In: *Sociológia*, roč. 25, 1993, č. 4 – 5.

2 RADIČOVÁ, I.: Sociálny potenciál podnikavosti a prijímanie ekonomickej reformy. In: *Slovenské kroky k európskemu spoločenstvu*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 1993, s. 53 – 68.

3 ALNER, J.: Integrované procesy na Slovensku. In: IVANTYŠIN, M. – MESEŽNIKOV, G. (Eds.): *Slovensko 1998 – 1999: Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 1999.

v uvedených rezortoch však nesporne majú zásadný, ale aj praktický význam, hoci dočasne prinášajú aj isté zhoršenie jestvujúceho stavu a prínosy predpokladajú až v budúcnosti.⁴

Omnoho bližšie k pravde sú skôr tí experti a publicisti, ktorí v rôznej miere pochybujú o tom, či legislatíva a exekutíva transformácie dostatočne rešpektuje ekonomické a sociálne dopady reforiem na niektoré špecifické regióny a skupiny obyvateľstva. Tie sú totiž z objektívneho hľadiska a priori znevýhodnené a vlastnými silami nie sú schopné sa s negatívnymi stránkami uskutočňovaných, hoci opodstatnených zmien vyrovnáť na sociálne únosnej a spoločensky prijateľnej úrovni. Ide hlavne o zaoštvávajúce oblasti, dôchodcov, mladé rodiny, zdravotne postihnutých občanov, ale do istej miery aj rasové a etnické menšiny.⁵

Problematika národnostných menšín dodnes predstavuje celý komplex otázok, ktorých demokratické riešenie má pre Slovensko stále veľmi veľký význam. Etnické minority totiž nielen ovplyvňujú mnohé aspekty vnútornej politiky, život a celkovú atmosféru v spoločnosti, ale výrazne determinujú i vzťahy iných krajín k Slovenskej republike, jej medzinárodné postavenie, prestíž a celkovú autoritu v demokratickom svete. Z tohto hľadiska narastá aktuálnosť vysokého štandardu menšinovej politiky založenej na princípoch občianskej slobody a demokracie.

Požiadavky na veľkorysosť národnostnej politiky a istú nekonfliktnosť, ba vzájomné porozumenie v interetnických vzťahov vystupňoval vstup Slovenska do *Severoatlantického paktu* a *Európskej únie*. Postavenie, práva a ochrana menšín, vrátane etnických minorít, je totiž významnou agendou euroatlantických integračných štruktúr. Etnopolitika, zvlášť v postkomunistických štátoch, zostala jedným z hlavných ukazovateľov dosiahnutého stupňa politickej transformácie.

Základnou požiadavkou zo strany celoeurópskych orgánov a inštitúcií je, aby postavenie etnických minorít v legislatívnej i praktickej oblasti zodpovedalo medzinárodným konvenciám a štandardom bežným v krajinách *Európskej únie*. Možno konštatovať, že z dlhodobého hľadiska Slovensko týmto kritériám, snáď okrem istých peripetií v rokoch 1995 – 1998, viac-menej vyhovovalo a vyhovuje. Podstatné ale je, aby takéto presvedčenie, resp. bezprostredný pocit zákonnosti, bezpečnosti a spokojnosti mali samotné etnické spoločenstvá.

Rusínska a ukrajinská otázka v tejto súvislosti predstavujú len jednu stránku problematiky etnických menšín, ktorá v politickej praxi i v masmédiách býva veľmi často prekrytá problémami spätými s maďarskou minoritou na juhu Slovenska a so sociálnou kataklizmou rómskeho obyvateľstva. Má však tiež isté špecifiká.

Prítomnosť Rusínov na našom území písomné pramene potvrdzujú už od XIV. storočia, preto ich dnes celkom prirodzene považujeme za priamu súčasť autochtónneho osídlenia severovýchodného Slovenska. Ich určitá časť krátko po druhej svetovej vojne prijala ukrajinskú identitu. V tomto zmysle je preto úplne legitímna snaha Rusínov i Ukrajincov získať také politicko-právne postavenie a disponovať takými právami, ktoré z tejto skutočnosti vyplývajú. Pravda, vývoj v dávnej i nedávnej minulosti priniesol aj niektoré komplikácie, ktoré proces právneho i reálneho recipovania menšiny urobili zložitejším a zdĺhavejším.

---

4 K tomu pozri BEDNÁRIK, R. et al.: *Dopad ekonomickej reformy na sociálnu situáciu obyvateľstva: 2. etapa*. Bratislava: Výskumný ústav práce a sociálnych vecí, 1992 a VALNÁ, S. – BEDNÁRIK, R.: *Dopad ekonomickej reformy na sociálnu situáciu obyvateľstva: Výsledky empirického prieskumu, 3. etapa*. Bratislava: Výskumný ústav práce a sociálnych vecí, 1992.

5 BAŠOVSKÝ, O.: Súčasný stav a prognóza urbánnej a regionálnej štruktúry Slovenska a ekonomická transformácia. In: *Sborník České geografické společnosti*, 1995, 2, zv. 100.

V súčasnosti je pre Rusínov i Ukrajincov typické, že v ich vedomí došlo k svojrázne-
mu spojeniu v istom zmysle pochopiteľného pocitu historickej nespravodlivosti s určitou
ukrivdenosťou vyvolanou skutočnými i domnelými problémami súčasnosti. Ich poznanie
a pochopenie je dôležitým predpokladom úspechu riešenia. Práve táto okolnosť nás viedla
k rozhodnutiu publikovať výber z dokumentov týkajúcich sa života Rusínov a Ukrajincov na
Slovensku v tom najnovšom období histórie, ktoré sa začalo udalosťami v novembri 1989.

Tak ako každá zložitá doba, je i obdobie transformácie novou križovatkou mnohých ná-
zorov, koncepcií, ideí a záujmov. Prináša mnohé nové poznatky, ale aj návrhy, požiadavky,
ba aj mýty. Neraz sa jatria staré, ešte nezahojené rany, inokedy sa rozdeľujú nové. Ale aj to
patrí k boju o prežitie či o lepšie miesto na slnku. Dôležité je, aby sa neudieralo „pod pás“,
aby sa dodržiavali isté pravidlá, hlavne princípy tolerancie. Jej základom je vždy poznanie
seba i toho druhého.

Veríme, že práve na tejto zložitej ceste bude predkladaná publikácia aspoň malým kro-
kom vpred.

Vývoj Rusínov a Ukrajinco v na Slovensku a jeho reflexia

Odpovede na otázky o pôvode a dobe príchodu Rusínov pod južné svahy Karpát a na priľahlé časti Slovenska dodnes sú, a s veľkou pravdepodobnosťou navždy zostanú, len v rovine hypotéz. Jednu z nich už historici vyvrátili. Zdá sa, že staroruské osady strážneho typu na východnom i južnom Slovensku, ale aj v dnešnom Maďarsku z XI. a XII. storočia ešte nemožno spájať s Rusínmi. Tí začali prichádzať až v rámci kolonizácie po tatárskom vpáde, hlavne z Haliče a Bukoviny, avšak na rozdiel od prisťahovalcov z nemeckých krajín živili sa prevažne roľníctvom.¹

Prirodzene, dostali sa tak do kontaktu s etnicky a kultúrne veľmi blízkym západoslovanským obyvateľstvom, ktoré sa len postupne formovalo v slovenskú národnosť. Svoju osobitosť v podobe jazyka, kultúry, pravoslavia, ale aj zvykov si Rusíni udržiavali vďaka vtedajšej izolovanosti regiónov, občasnej penetrácii prisťahovalcov z Haliče, ale zvlášť vďaka valašskej kolonizácii v nasledujúcich troch storočiach, ktorá rusínske osídlenie posilnila a posunula ďalej na západ.

Pravda, valašskí kolonisti z etnického hľadiska neboli homogénni. Najprv išlo najmä o Rumunov z Valašska a Sedmohradska, ktorí však boli veľmi často premiešaní rusínskym, poľským, a neskôr hlavne domácim, slovenským živlom. Pôvodne skoro výlučne pastierske obyvateľstvo, ktoré malo určité privilégia za vojenskú a strážnu službu, sa čoraz častejšie stávalo roľníckym, ale tiež naopak, mnohé etnicky slovenské osady sa neskôr „povalašili“, t. j. prijali od valašských osadníkov nielen ich spôsob hospodárenia, ale aj tzv. *ruskú vieru*. Za takýchto okolností etnická identifikácia Rusínov v období stredoveku nebola ani možná.²

Tento trend posilnilo tzv. druhé nevoľníctvo od začiatku XVI. storočia, ktoré takmer úplne odstránilo výsady rusínskych kolonistov. Uznesenia snemu z roku 1514, ktoré boli priamou reakciou na roľnícke povstanie J. Dózsua, tak posunuli slovenských i rusínskych poddaných roľníkov do veľmi nepriaznivých sociálnych podmienok. Tento historický jav ešte viac posilňoval ich vzájomnú difúziu a zblížovanie, ktorému veľmi napomohlo uzavretie tzv. Užhorodskej únie v polovici XVII. storočia.³

Uvedené skutočnosti, rovnako ako absentovanie vlastnej šľachty a rusínskeho mešťanstva, stierali etnodiferencujúce znaky medzi obyvateľmi severovýchodného Slovenska. Rozdiely medzi nimi čoraz viac redukovali na vec konfesionalnej príslušnosti a fakticky tak prekážali formovaniu národného vedomia. Na čele spoločenského, teda i národného pohybu Rusínov stála najmä kňazská inteligencia, ktorá sa uspokojila s cirkevným chápaním „ruskosti“ a nebola priamo zainteresovaná ani na zmenách v politickom i kultúrnom živote spoločnosti. Rusíni na Slovensku sa ocitli prvýkrát na pokraji asimilácie.

Na druhej strane, v celkom opačnom smere pôsobil vznik Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie. Tunajších Rusínov viac prepojila s horným Potisím, dnešným Zakarpatskom, ktoré bolo predsa len otvorenejšie kultúrnym vplyvom z Východu. Pozitívnu úlohu zohrali aj niektorí biskupi (J. de Camelis, J. Bradač, M. Oľšavskij, A. Bačinskij), ktorí otvorene

1 VARSÍK, B.: *Osídlenie Košickej kotliny s osobitným zreteľom na celé východné Slovensko a horné Potisie III*. Bratislava: Veda, 1977, s. 368.

2 BEŇKO, J.: K problematike osídlenia a dosídľovania Slovenska. *Historický zborník* 7, 1977, s. 32.

3 HARAKSIM, L.: Užhorodská únia a východné Slovensko. *Historický časopis*, roč. 45, 1997, č. 2, s. 194 – 206.

podnecovali literárne a kultúrne aktivity duchovných i svetskej inteligencie. To boli asi prvé prejavy rusínskeho národno-vedomovacieho hnutia.

Isté prvky rusínskeho národného obrodenia z tzv. zlatej éry biskupa Bačinského sa v polovici XIX. storočia preniesli na Slovensko. Po vytvorení Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva sa totiž vďaka podpore zo strany biskupa J. Gaganca a zásluhou A. V. Duchnoviča centrom kultúrnych a národných snáh Rusínov celého Uhorska stalo mesto Prešov. Napriek tomu boli všetci rusínski dejatelia uhorskou revolúciou 1848 – 1849 do značnej miery prekvapení a zaskočení, preto na ňu reagovali rozporne.

Odpovede na rozhodujúce otázky národnej identity Rusínov neprinieslo ani oneskorené národné obrodenie v druhej polovici XIX. storočia. Napriek niektorým dočasným úspechom v jazykovej, školskej a personálnej oblasti sa totiž národní buditeľia a dejatelia Rusínov vedení A. Dobrjanským silnej hrozbe maďarizácie bránili veľkoruskou orientáciou. Tá síce v istom zmysle mohla na čas vyriešiť jazykovú otázku, ba zvýšiť aj sebavedomie Rusínov, ale nemohla vyústiť do ich pevného národného vedomia.⁴

Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 dôsledky maďarizačnej politiky a nerovnomerného ekonomického vývoja výrazne zasiahli aj do života Rusínov, ktorí žili na severovýchodnom Slovensku. Rusínska inteligencia, ktorú tvorili hlavne gréckokatolícki kňazi, sa pritom rozdelila na dve časti. Prvá z nich podporovala asimiláciu, druhá skupina bola presvedčená, že jediným spôsobom, ako predísť zániku rusínskej národnosti, je jej identifikácia s ruským etnikom. Pomaďarčovanie v rusínskom prostredí malo pritom aj zreteľný sociálny rozmer, pretože horné a stredné vrstvy spoločnosti tvorili Maďari alebo tí, ktorí sa k Maďarom hlásili. V tomto zmysle za Rusínov boli považovaní spravidla len chudobní, zbedačení roľníci, pastieri a drevorubači.⁵

Pomery medzi Rusínmi na Slovensku boli komplikované aj preto, že na rozdiel od Slovákov nemali žiadnu oficiálnu politickú reprezentáciu, ktorá by vystupovala za ich národné a základné demokratické práva. Naviac, vzdelávací systém v Uhorsku v tomto období neposkytoval možnosť prípravy a vzdelávania rusínskej mládeže v materinskom jazyku. Napr. v roku 1912 sa istá forma rusínčiny používala už len v deviatich školách.⁶ Nejestvovali žiadne rusínske kultúrne inštitúcie, prostredníctvom ktorých by Rusíni mohli rozvíjať kultúrne a osvetové, prípadne aj národno-politické aktivity.

Hlavnou príčinou slabosti národného hnutia rusínskeho etnika však neboli nepriaznivé politické okolnosti, ale jeho sociálno-ekonomické postavenie.⁷ V regióne nejestvoval priemysel a nerozvinuté poľnohospodárstvo nestačilo zabezpečiť obživu obyvateľstva. To viedlo k masovému vystaňovaniu, najmä do USA. Odhaduje sa, že do roku 1914 opustilo Uhorsko približne 150 000 Rusínov, z nich asi polovica pochádzala zo severovýchodného Slovenska.⁸ Vyľudňovanie a odnárodňovanie rusínskeho obyvateľstva sa tak stalo vážnou hrozbou pre ich ďalšiu národnú existenciu. História varovala Rusínov druhýkrát.

---

4 Podrobnejšie pozri HARAКСIM, Ё.: *K hospodárskym a kultúrnyim dejinám Ukrajincoiv na Slovensku do roku 1967*. Bratislava : Veda, 1961.

5 БОJKO, O. – GONĚC, V.: *Nejnovejši dějiny Ukrajiny*. Brno : Jota, 1997, s. 16.

6 ЧУМА, А. – БОНДАР, А.: *Українська школа на Закарпатті та східній Словаччині I*. Пряшів 1967, s. 110.

7 Pozri GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. – MUŠINKA, M.: *Rusíni / Ukrajinci v zrkadle polstoročia. Niektoré aspekty ich vývoja na Slovensku po roku 1945*. Prešov – Užhorod : Universum, 1999, s. 22 – 23.

8 ТАЙТАК, Л.: Переселення українців Східної Словаччини до 1913 р. *Дукля*, тощ. 9, 1961, ч. 4, s. 97 – 103.

Istou alternatívou bolo stotožnenie sa Rusínov s ukrajinským národom, jej realizácii však v tom čase bránili viaceré okolnosti. Boli to najmä nepravidelné a málo intenzívne kultúrne a politické styky uhorských Rusínov s obyvateľstvom centrálnej oblasti Ukrajiny v kľúčovom období formovania moderných národov, často rozdielna náboženská príslušnosť, ale i obratná politika viedenského dvora a tradičný ruský centralizmus. Preto ukrajinské hnutie začalo prenikať z Haliče a Bukoviny do Uhorska, aj to len do oblasti dnešného Zakarpatska, vlastne až na prahu dvadsiateho storočia.

Práve v tomto období sa však národnouvedomovací proces uhorských Rusínov nachádzal v štádiu zjavného úpadku. Kríza dualizmu oživila maďarský nacionalizmus a vystupňovala asimilačný tlak. Špecifická etnogenéza Rusínov, ktorá ustrnula skoro v rozhodujúcej fáze, neumožnila konštituovanie hlavných atribútov prípadnej národnej formy existencie rusínskej pospolitosti ani v týchto búrlivých časoch. Aj vtedy síce vznikali národno-politické aktivity viacerých jednotlivcov i malých skupín, zanikli však pod tlakom politickej reality.

Na sklonku vojny boli však úvahy o budúcom postavení Rusínov čoraz viac aktuálne. Pod vplyvom všeslovanskej idey sa Rusíni tiež hlásili o svoje národné práva. V tom čase totiž vznikali tzv. národné rady, ktoré deklarovali predstavy rôznych politických skupín o budúcnosti národov monarchie. V júli 1918 v USA vznikla *Americká národná rada uhorských Rusínov* na čele s G. Žatkovičom, ktorá napokon podporila myšlienku, za istých podmienok, začleniť územie juhokarpatských Rusínov do rámca vznikajúceho Československa.

Pravda, národné rady Rusínov vznikali aj na území Slovenska a dnešného Zakarpatska. Dňa 8. novembra 1918 sa v Starej Ľubovni zišlo zhromaždenie rusínskeho obyvateľstva Šarišskej, Spišskej a Zemplínskej župy, ktoré sa uznieslo vytvoriť *Ruskú národnú radu* (ďalej RNR). Táto rozhodne odmietla zotrvanie Rusínov v spoločnom štáte s Maďarmi, ale na druhej strane, otvorenou zostala otázka štátoprávneho riešenia tohto problému. Niektorí aktivisti boli za pripojenie územia uhorských Rusínov k Ukrajine, iní zase presadzovali úplnú nezávislosť a ďalší uprednostňovali jeho pričlenenie k československému štátu.

Po premiestnení sídla Rady do Prešova a zvolení dr. A. Beskyda za predsedu došlo k zmeňte stanovísk niektorých jednotlivcov, a tak k formulovaniu novej politickej platformy. Dňa 21. decembra 1918 sa RNR spojila s *Národnou radou Lemkov* zo Sanoku v západnej Haliči a vytvorili *Karpatsko-ruskú národnú radu*, ktorá začiatkom januára 1919 po prvýkrát verejne proklamovala spojenie s ČSR. Tento cieľ podporila *Ústredná ruská národná rada*, ktorú 8. mája 1919 vytvorili predstavitelia národných rád z Prešova, z Užhorodu a z Chustu.⁹

Územie južne od Karpát, neskôr známe pod názvom Podkarpatská Rus, sa na základe dohody podpísanej 10. septembra 1919 v Saint-Germain-en Laye stalo súčasťou československého štátu. Princípy československej správy v tejto oblasti určoval *Generálny štatút pre organizáciu a administráciu Podkarpatskej Rusi* z 18. novembra 1919.¹⁰ Rusíni síce žili aj mimo teritoriálneho vymedzenia vtedajšej Podkarpatskej Rusi, ale dohoda o možnom administratívnom pripojení niektorých severovýchodných okresov Slovenska k Podkarpatskej Rusi, ktorú Saintgermainská zmluva anticipovala, nebola nikdy uzavretá.

---

9 TAJTÁK, L.: Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918. In: *Acta Facultatis philosophicae Universitatis Šafarikanae. Monographia 6. Historica*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972, s. 95 – 99.

10 MOSNÝ, P.: *Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2001, 216 s.

Postavenie rusínskej menšiny na Slovensku sa v porovnaní s pomermi v Uhorsku podstatne zlepšilo, zvlášť v politicko-právnej oblasti, ale aj na úsekoch školstva a kultúry. „Ruská“ minorita bola oficiálne uznaná a získala menšinové práva a garancie v zmysle medzinárodných dohôd, avšak jej inteligencia zostala rozdelená podľa koncepcie národnej identifikácie. Ruský, ukrajinský a rusínsky smer tak medzi sebou zvädzali boj za relatívnej indiferentnosti širších vrstiev obyvateľstva.

Váhavý a liberálny postoj vlády umožnil zasahovať do týchto sporov nielen politickým stranám, ale aj subjektom spoza hraníc. Nekoncepcnosť národnostnej politiky sa tiež prejavila pri riešení jazykovej otázky, keď za oficiálny jazyk Podkarpatskej Rusi bol vyhlásený bližšie neurčený ľudový jazyk, teda nekodifikovaný dialekt, ktorý sa mal dotvárať len postupne.¹¹ Určitú konjunktúru národnopolitických úsilí rusínskeho obyvateľstva v rokoch 1938 – 1939 prerušili štátoprávne zmeny a následne druhá svetová vojna.

Rozhodujúcim, no zároveň ťažko riešiteľným problémom boli však sociálno-ekonomické parametre, pretože severovýchodná časť Slovenska zostala málo rozvinutou oblasťou aj v medzivojnovom období.¹² Poľnohospodárstvo s nízkou efektívnou produkcie totiž nemohlo konkurovať vysoko produkčným oblastiam nového štátu, no ani lacným komoditám z okolitých krajín. Priemysel vo forme veľkovýroby v severovýchodných okresoch Slovenska vlastne až do konca druhej svetovej vojny neexistoval.¹³

Aktivita rusínskych a ukrajinských strán od začiatku tridsiatych rokov, zvlášť v súvislosti s autonomistickým hnutím na Podkarpatskej Rusi, rástla. U časti slovenských politikov to viedlo k obavám z rusifikácie východného Slovenska.¹⁴ Postoj reprezentantov rusínskeho hnutia na Slovensku k otázke pripojenia severovýchodného Slovenska k Podkarpatskej Rusi sa podstatne zmenil v jeseni 1938, keď sa na Podkarpatskej Rusi presadil ukrajinoфильský prúd A. Vološina a došlo k Viedenskej arbitráži.¹⁵

V dôsledku Mnichovskej dohody bolo Československo donútené uskutočniť zmeny aj v svojej vnútornej štruktúre. Vzhľadom na kategorické požiadavky slovenských a podkarpatských politikov bola 7. októbra 1938 menovaná prvá autonómna vláda na Slovensku a 11. októbra sa úradu ujala i autonómna vláda Podkarpatskej Rusi. Niektorí politickí a kultúrni činitelia pritom požadovali aj širšiu kultúrnu autonómiu pre Rusínov na Slovensku, pričom sa nevyhýbali ani otázke prípadného pripojenia nimi obývaného územia k Podkarpatskej Rusi. Táto požiadavka však stratila aktuálnosť po rozpade republiky a nasledujúcej okupácii *Karpatskej Ukrajiny* Maďarskom.

Vznik slovenského štátu v roku 1939 predstavoval najmä pre rusínske obyvateľstvo ďalší zlom, tentoraz však v zápornom zmysle. Vzťah slovenských úradov k Rusinom bol totiž poznačený nedôverou, ktorá vychádzala z obáv o integritu územia Slovenska. Reprezentácia rusínskej menšiny bola podozrievaná z hungarizmu, bolševizmu a schizmatizmu. Do

---

11 ВАНАТ, И.: *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини I (1918 – 1938)*. Пряшів : Відділ української літератури СПН, 1990.

12 *Tamže*, 1979, s. 218 – 221.

13 KONEČNÝ, S.: Sociálno-ekonomické postavenie Rusínov a Ukrajincov na Slovensku po roku 1989. In: ŠUTAJ, Š. (ed.): *Národ a národnosti na Slovensku – stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov : Universum, 2004, s. 160 – 167.

14 RUMAN, J.: *Otázka slovensko-rusínskeho pomeru na východnom Slovensku*. Košice : Ústredná správa Slovenskej ligy, 1935, 44 s.

15 МАКАРА, М. П. – МИГОВИЧ, І. І. (eds.): *Карпатами порідненні: Нарис етнополітичної історії і сучасного стану українсько-словацьких взаємин*. Ужгород : ВАН „Патент“, 1997, s. 44.

politickej praxe sa to premietlo v podobe limitovania národného hnutia, prehliadania ekonomických a sociálnych problémov minority a popierania jej etnickej identity.¹⁶

V podmienkach slovenského štátu tak politické ambície Rusínov postupne klesali. Ruské školy však pod ochranou gréckokatolíckej cirkvi odolali tlakom. Kultúrnu a osvetovú činnosť pre Rusínov vyvíjali hlavne *Общество имени А. В. Духновича* a ukrajinoфильský spolo­kok *Прогресса*, ktorý však mal neporovnateľne menší vplyv. K Ukrajincom sa vtedy hlásili hlavne exponenti ukrajinskej emigrácie a malá časť kňazov a učiteľov, ktorí sa dočasne vyhli represiiam i vďaka vtedajšiemu postoj­u a kalkuláciám Nemeckej ríše s otázkou Ukrajiny.

Nespokojnosť s národnostnou politikou slovenskej vlády a župných orgánov sporadicky vyjadrovali biskup P. P. Gojdič a rusínski poslanci, pretože týždenník *Новое время* vychádzal v provládnom duchu. Objektívna analýza postavenia rusínskeho obyvateľstva na Slovensku, ktorú uskutočnili vtedajšie bezpečnostné zložky, ukázala hlavné nedostatky, kompetentným orgánom však zjavne chýbala nielen ochota, ale aj prostriedky a čas na ich odstránenie.

Predstavitelia minority tak zostali vo faktickej opozícii voči vláde a HSĽS počas celého trvania prvej Slovenskej republiky. V rôznej miere a forme sa tiež zapájali do rezistencie voči nacistickému Nemecku i domácemu režimu. Od roku 1943 nadobudol odboj z radov menšiny organizovaný ráz a vyvrcholil v roku 1944 masovým rozšírením partizánskeho hnutia a aktívnou účasťou pri oslobodzovaní regiónu v zime 1944/45. Potvrdením účasti Rusínov v odboji bolo i vytvorenie *Karpatoruského autonómneho zväzu národného oslobodenia* (Карпаторусский Автономный Союз Национального Освобождения—КРАСНО), ktorý sa prihlásil k programu oslobodenia a obnovenia ČSR.

Riešenie rusínskej otázky na Slovensku po oslobodení republiky bolo determinované hlavne dohodou o pripojení Podkarpatskej Rusi k ZSSR. Svoju úlohu zohrali autorita Sovietskej armády i posilnenie ľavice a komunistických tendencií, ako aj snaha rekonštruovať Československú republiku ako národný štát Čechov a Slovákov. Občanom, ktorí sa hlásili k rusínskej či ukrajinskej národnosti, boli priznané všetky občianske práva. Získali zastúpenie v *Národnom zhromaždení* i v *SNR*, ako aj v okresných i miestnych národných výboroch na severovýchodnom Slovensku. Boli, občas i prednostne, prijímaní do štátnych služieb a verejných funkcií.

Celoštátne i slovenské úrady v podstate rešpektovali aj *Ukrajinsku narodnu radu Prjaševščiny* (UNRP) ako národnú politickú reprezentáciu rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva, ktorá vznikla na zjazde delegátov z obcí severovýchodného Slovenska v Prešove 1. marca 1945. Táto spočiatku koketovala s myšlienkou pripojenia časti východného Slovenska k ZSSR, avšak od apríla 1945 stála na platforme riešenia rusínskej a ukrajinskej otázky v rámci československého štátu. Svedčí o tom aj *Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku*, ktoré plénum UNRP schválilo 25. apríla 1945 a Slovenská národná rada k nemu zaujala stanovisko 26. mája 1945.

Pokiaľ ide o konkrétne požiadavky UNRP, ich väčšinu SNR akceptovala a realizovala. Do májových parlamentných volieb mala UNRP päťčlenné zastúpenia v *Dočasnom národnom zhromaždení* a aj v *SNR*. Pri *Povereníctve školstva a osvety* sa zriadil referát pre ukrajinské školy, vznikli štyri ukrajinské školské inšpektoráty a štyri osvetové inšpektoráty, vzrástol počet ukrajinských škôl, hoci vyučovacím jazykom bola ruština alebo *jazyčie*. Bola

---

16 DUDÁŠ, A.: *Rusínska otázka a jej úzadie*. Buenos Aires : Zahraničná Matica slovenská, 1971, s. 226.

to vlastne zmes miestneho dialektu, cirkevnoslovanského jazyka a ruštiny. Niektoré návrhy SNR zamietla, lebo ich pokladala za nereálne či neopodstatnené. Išlo o zriadenie osobitného úradu pre ukrajinské záležitosti pri *Zbore povereníkov*, ustanovenie ukrajinských referátov pri ostatných povereníctvach, opatrenia v armáde atď.

V parlamentných voľbách v máji 1946 UNRP už nemala právo delegovať, resp. navrhovať vlastných kandidátov, pretože kandidátky zostavovali výlučne jednotlivé politické strany. Na základe výsledku volieb mandáty poslancov Ústavodarného národného zhromaždenia získali traja a v SNR štyria Ukrajinci, a to na kandidátkach *Demokratickej strany* (DS) a KSS. Predsedníctvo UNRP za hlavné úlohy ukrajinských poslancov stanovilo zabezpečenie práv Ukrajincov v novej ústave a uzákonenie existencie UNRP.

Je zaujímavé, že vedúci funkcionári UNRP nehovorili o Ukrajincoch na Slovensku ako o národnostnej menšine, ale ako o národe. Zároveň tvrdili, že sú „pokrvnými bratmi“ zakarpatských Ukrajincov, resp. súčasťou veľkého ukrajinského národa. Dnes je už ťažko povedať, či to bola len neujasnenosť pojmov, alebo či motívom bola snaha docieľiť kvalitatívne iné postavenie Ukrajincov, než aké by zodpovedalo statusu národnostnej menšiny.¹⁷ Svoje požiadavky UNRP často zdôvodňovala zásluhami ukrajinského obyvateľstva v boji proti fašizmu a pri oslobodení Československa.

Vedúci činitelia Ukrajinskej národnej rady často zdôrazňovali, že UNRP nie je straníckou inštitúciou, ale národným orgánom, preto vyzývali Ukrajincov k jednote. V skutočnosti však i v jej vnútri prebiehal politický zápas medzi KSS a *Demokratickou stranou*. Spočiatku mala dominantné postavenie KSS, pretože v čase vzniku UNRP sa DS iba formovala. V lete 1945, keď v Prešove vznikla *Ukrajinsko-ruská sekcia DS*, jej predstavitelia žiadali najprv paritné, a po parlamentných voľbách v máji 1946 pomerné zastúpenie v UNRP.

Aj keď došlo k reorganizácii UNRP, počas ktorej si komunisti neudržali pôvodné pozície, ani jeden zo spomínaných princípov sa dôsledne neuplatnil. Plénum a okresné výbory UNRP totiž volili zástupcovia z ukrajinských obcí a komunisti si získali podporu aj značnej časti nestraníkov. To sa odrazilo aj na stránkach tlačového orgánu UNRP *Пряшевицина*. Z tohto dôvodu *Ukrajinsko-ruská sekcia DS* začala od decembra 1945 vydávať svoj vlastný tlačový orgán *Демократический голос*.

Rozpory medzi stúpenkami KSS a DS v UNRP neboli nikdy tak vyhrotené, ako to bolo medzi poslancami oboch strán na pôde SNR. Obe inštitúcie totiž mali celkom odlišné politické postavenie a spoločenské funkcie. Významnú úlohu v tomto smere zohrala skutočnosť, že zástupcov oboch politických strán v UNRP spájali viaceré spoločné požiadavky a ciele, ktoré chceli presadiť voči majorite.¹⁸

K určitému oslabeniu národno-vedomovacieho hnutia medzi rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom na Slovensku, ako aj politických ambícií jeho predstaviteľov, došlo v druhej polovici štyridsiatych rokov 20. storočia i v dôsledku uskutočňovania tzv. opcie a s ňou spojených problémov a nejasností.

Protokol k Zmluve medzi vládou ČSR a vládou ZSSR o pripojení Zakarpatskej Ukrajiny k Ukrajinskej sovietskej socialistickej republike deklaroval právo opcie a presídlenia. V jeho druhom článku sa uvádzalo, že osoby českej a slovenskej národnosti na území Zakarpat-

17 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S.: *K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v povojnových rokoch*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1991, s. 50.

18 BARNOVSKÝ, M.: K otázke takzvaného ukrajinského buržoázneho nacionalizmu na Slovensku. *Historický časopis*, roč. 43, 1996, č. 1, s. 69 – 70.

skej Ukrajiny majú právo optovať pre československé štátne občianstvo a osoby ukrajinskej a ruskej národnosti, ktoré žijú na území Československa, v okresoch Slovenska, majú právo optovať pre štátne občianstvo ZSSR.

Okrem toho, 10. júla 1946 bola v Moskve podpísaná dohoda medzi ČSR a ZSSR o práve opcie a vzájomného presídlenia občanov českej a slovenskej národnosti žijúcich na území bývalej Volyňskej gubernie a československých občanov ukrajinskej, ruskej a bieloruskej národnosti žijúcich na území ČSR. Celkovo do mája 1947 optovali a presídlilo sa do Sovietskeho zväzu 2 841 rodín s počtom 12 401 osôb, z toho z východného Slovenska 2 574 rodín s počtom 11 607 osôb.¹⁹

Práve opcia a presídlenie boli začiatkom zmeny v postojoch rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva k Sovietskemu zväzu. Opcia a procesy, ktoré s ňou súviseli a ktoré nasledovali, prispeli k oslabeniu národného vedomia, ktoré sa u značnej časti príslušníkov tejto menšiny začalo sľubne rozvíjať v povojnových rokoch. Istá časť Rusínov a Ukrajincov z východného Slovenska sa však predsa odvážila presťahovať do iného štátu a neznámeho prostredia.

Odvážlivcami boli najmä ľudia zo sociálne slabších vrstiev, hlavne drobní roľníci, ktorých zlákala rovina a úrodná pôda na Ukrajine. Odchádzali aj rodiny s ruským, rusínskym či ukrajinským národným cítením, v presvedčení, že idú k „svojim“. Napokon, pre opciu sovietskeho občianstva a presídlenie sa rozhodli aj niektoré osoby so slovanofílskym a sovietafílskym presvedčením, ktoré takmer bezvýhradne obdivovali Sovietsky zväz ako osloboditeľa a socialistickú veľmoc.

Po príchode do vojnou zničenej krajiny, v ktorej vládol hlad, strach a obavy nielen zo sovietskej moci, ale aj z banderovcov, nastalo sklamanie. Mnohí sa chceli vrátiť do rodného kraja, ale návrat bol v podstate nemožný. Iba zopár jednotlivcom sa podaril útek a tí, ktorých chytili, boli potrestaní vyhnanstvom. Presídlenci prostredníctvom listov príbuzným a známym i inými kanálmi prispievali k dezilúzii o „krajine socializmu“. Rozhodne sklamaní boli aj tí, ktorí predpokladali, že opcia vyrieši ukrajinskú otázku na Slovensku, pretože väčšina Rusínov a Ukrajincov nejavila záujem o opciu občianstva ZSSR.²⁰

S priebehom a výsledkami opcie nebola spokojná ani sovietska strana, pretože očakávala väčší prílev presídlencov. Hlavný splnomocnenec vlády ZSSR pre opciu a presídlenie A. Mogila videl príčinu v ohováraní Sovietskeho zväzu a jeho zriadenia zo strany katolíckeho kléru a DS. Aj UNRP vytýkal jej nezáujem o presídlenie. V skutočnosti proti opcii Ukrajincov nevyvíjala činnosť žiadna politická strana. Je pravdou, že v prvých mesiacoch roku 1947 sa objavili chýry, že všetci Rusi a Ukrajinci v Československu budú vysídlení do ZSSR. Hoci pôvodcovia týchto poplašných správ nikdy neboli odhalení, komunisti v tomto smere najčastejšie obviňovali DS a „reakciu“ vôbec.

Predstavitelia KSS k opcii a presídľovaniu zaujali do istej miery tiež ambivalentné stanovisko. Obdivovali Sovietsky zväz, vychádzali v ústrety presídl'ovacej komisii, ale zároveň si nepriali, aby opcia príliš oslabil KSS a jej politický vplyv, zvlášť na východnom Slovensku. V podobnej situácii sa ocitla aj UNRP, ktorá síce prezentovala len pozitívne príklady,

---

19 ŠMIGEL, M. – KRUŠKO, Š.: *Opcia: Proces opcie a presídlenia občanov Československa do ZSSR na základe československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946*. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov Slovenskej republiky v Prešove, 2005, s. 135 – 136.

20 BARNOVSKÝ, M.: *Postavenie ukrajinskej (rusínskej) menšiny na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 (expertíza)*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2004, 17 s.

ale súčasne sa obávala jednak zmenšenia svojej základne, jednak toho, aby nechota presídliť sa nebola faktorom denacionalizácie a tieňom na československo-sovietskych vzťahoch.

Počas vládnej krízy vo februári 1948 UNRP podporila komunistický spôsob jej riešenia, ktorý viedol k monopolu moci KSČ. Očakávali splnenie svojich požiadaviek z predchádzajúcich rokov, najmä ústavné zakotvenie rovnoprávneho postavenia Ukrajincov a uzákonenie UNRP a ďalších inštitúcií. *Ústava 9. mája* však nielen negarantovala rovnoprávne postavenie Ukrajincov a iných národnostných menšín, ale dokonca chýbala akákoľvek zmienka o ich existencii.

Napriek tomu UNRP pokračovala vo svojej aktivite približne do začiatku roku 1949. I. Rohaľ-Iľkiv v novembri 1948 vypracoval elaborát pod názvom *K národnostnej otázke Ukrajincov v ČSR*, ktorý rátať s istou kultúrnou autonómiou Ukrajincov a s utvorením ukrajinského oddelenia na Štátnom plánovacom a štatistickom úrade, ktoré malo sledovať ekonomický rozvoj regiónu, kde žili Ukrajinci. Ďalej navrhoval dobudovať sieť ukrajinského školstva zriadením samostatnej pobočky pri Slovenskej pedagogickej fakulte, vydať zákon, ktorý by zaručoval práva Ukrajincov v úradoch a školách, uzákoniť referát pre ukrajinské školstvo pri Povereníctve školstva atď.

Druhý návrh riešenia ukrajinskej otázky zaslal V. Širokému v januári 1949 Š. Bunganič, predseda OV KSS a riaditeľ Ruského gymnázia v Humennom. Projekt predpokladal vytvorenie *Karpatoruskej (ukrajinskej) autonómnej oblasti* v regióne s väčšinou ukrajinského, resp. rusínskeho obyvateľstva. Jej najvyšším orgánom mal byť Oblastný výbor na čele s radou, ktorý by si zriadil úrad s jednotlivými odbormi pre správu školských, kultúrnych, sociálnych, zdravotníckych a finančných záležitostí.

Na rozdiel od návrhu Rohaľa-Iľkiva, ktorý odporúčal riešiť jazykové spory „*analogicky, ako to urobili naši bratia za hranicou*“, teda zavedením ukrajinského vyučovacieho jazyka, projekt Bunganiča mal viac alternatívny charakter. Pripúšťal identifikáciu obyvateľstva s ukrajinským národom, ale i sformovanie osobitného karpatoruského národa, používanie ukrajiničiny, ruského jazyka i postupné vytvorenie osobitného karpatoruského jazyka na základe miestnych nárečí.²¹

V novembri 1948 Predsedníctvo UNRP prerokovalo predbežné návrhy osnovy zákonov o UNRP, o Referáte pre ukrajinské školy, o pedagogickej fakulte a osnovu jazykového zákona a rozhodlo sa vyslať delegáciu k politickým a vládnym činiteľom na prekonzultovanie uvedených návrhov. Nestretli sa však s porozumením, pretože ich predstavy nezapadali do celkovej koncepcie národnostnej politiky. Naopak, ústredné slovenské stranické orgány žiadali celkovú reorganizáciu UNRP, vrátane jej premeny na kultúrno-osvetovú organizáciu s masovou členskou základňou.

Na zasadnutiach najvyšších orgánov KSS bola činnosť ukrajinských komunistov podrobená ostrej kritike. Vytýkala sa im „*nemarxistická politika v nacionálnej otázke*“. Vedenie strany poverilo I. Rohaľa-Iľkiva vypracovať návrh štatútu pre novú ukrajinskú masovú organizáciu s individuálnym členstvom a formulovať jej hlavné úlohy.²² Prípravný výbor *Kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich* (KSUP) vznikol síce začiatkom roku 1951, ale

21 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S.: *Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 26 – 28.

22 *Slovenský národný archív v Bratislave* (SNA), fond (f.) ÚV KSS, kart. 789. Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS 9. 12. 1948.

jeho ustanovujúca konferencia sa konala až v máji 1954. UNRP bola od roku 1949 v podstate nefunkčnou inštitúciou a v decembri 1952 formálne ukončila svoju činnosť.

Nastolenie komunistického režimu v roku 1948 znamenalo postupné paralyzovanie prirodzenej etnickej identifikácie a koniec politických ambícií minority. Ďalším sklamaním pre UNRP boli aj výsledky sčítania obyvateľstva k 15. marcu 1950, pretože predpokladala, že počet Rusínov a Ukrajincov sa bude pohybovať okolo 150 000 osôb. Ruskú alebo ukrajinskú národnosť však deklarovalo len 48 231 ľudí, čo v porovnaní s rokom 1930 znamenalo úbytok 49,7%. Podiel menšiny na celkovom počte obyvateľstva poklesol z 2,9% na 1,4%.²³ Revízia sčítania obyvateľstva potvrdila, že počet Rusínov a Ukrajincov na severovýchodnom Slovensku klesol o 45,1%, kým počet Slovákov stúpol o 65,6%.²⁴

Zníženie počtu obyvateľov ruskej a ukrajinskej národnosti malo viacero príčin. V dôsledku opcie sovietskeho občianstva sa do ZSSR v rokoch 1946 – 1947 presídlilo asi 12 000 osôb. V rokoch 1945 – 1950 sa do českého pohraničia vysťahovalo asi 20 000 ľudí z radov Rusínov a Ukrajincov, ďalší odišli v rámci organizovaného náboru pracovných síl. Za rozhodujúci faktor však považujeme to, že kým v roku 1930 sa národnosť určovala podľa materinského jazyka, ktorý mohol byť ruský, karpatoruský alebo maloruský, v roku 1950 sa stala vecou osobného rozhodnutia, pričom národnosť karpatoruská (rusínska) sa vôbec nepripúšťala. Ak k tomu zoberieme do úvahy fámy o vysťahovaní Ukrajincov do ZSSR a snahu obyvateľstva vyhnúť sa zriadeniu ruskej školy, pochopíme účelovú slovakizáciu Rusínov.²⁵

Stranícke a štátne orgány sa usilovali vyriešiť aj otázku etnicity rusínskeho obyvateľstva. V roku 1950 bola likvidovaná gréckokatolícka cirkev, od roku 1951 postupne dochádzalo k ukrajinizácii tlače a kultúrnych inštitúcií. V roku 1952 Predsedníctvo ÚV KSS rozhodlo o zavedení ukrajinského vyučovacieho jazyka v školách, v ktorých sa dovtedy vyučovalo rusky. Tieto opatrenia boli realizované administratívno-direktívnym spôsobom bez ohľadu na podmienky a vôľu obyvateľstva. To sa odrazilo vo výraznom znížení počtu osôb hlásiacich sa k ukrajinskej národnosti.

Počas štyridsaťročného obdobia, od februára 1948 do novembra 1989, medzi českou a slovenskou verejnosťou prevládalo skreslené presvedčenie o preferovaní a všestrannej podpore, ktorá sa tejto národnosti dostávala zo strany politických a štátnych orgánov. Do povedomia verejnosti sa účelovo nedostali poznatky o problémoch, ktoré výrazne urýchlili asimilačné procesy rusínskej národnosti. V tom smere v päťdesiatych rokoch negatívnu úlohu zohrala najmä kolektivizácia poľnohospodárstva, priebeh ktorej sa, osobitne v tomto regióne, vyznačoval porušovaním ľudských práv i platných zákonov.

Veľký počet Rusínov sa asimiloval po násilnej dekatolizácii a tento proces nezastavila ani ukrajinizácia, ktorá navyše bola nedostatočne pripravená tak po stránke politickej, ako aj personálnej i materiálnej. Je tiež paradoxné, že takmer súbežne s priebehom ukrajinizácie bola kritizovaná, vyšetrovaná a z funkcií odvolávaná ukrajinská inteligencia v rámci kampane proti tzv. ukrajinským buržoáznym nacionalistom.²⁶ Pri sčítaní obyvateľstva v marci

23 SOKOLOVÁ, G. et al.: *Soudobé tendence vývoje národností ČSSR*. Praha : Academia, 1987, s. 151.

24 *SN*, f. Povereníctvo vnútra, administratívne odbory, i. č. 908, kart. 1122.

25 КОНЕЧНИ, С.: До вирішення українського питання в Словаччині у 1950-х роках. In: ЄВТУХ, В. – ЗУППАН, А. (Eds.): *Етнічні меншини Східної та Центральної Європи: компаративний аналіз становища та перспектив розвитку*. Київ : Інтел, 1994.

26 GAJDOŠ, M.: K niektorým otázkam tzv. ukrajinského buržoázneho nacionalizmu. In: PEŠEK, J. (Ed.): *V tieni totality*. Bratislava : Veda, 1996, s. 157 – 163.

1961 ruskú či ukrajinskú národnostnú príslušnosť udalo len 35 435 ľudí. V porovnaní s rokom 1950 to predstavovalo úbytok 12 796 osôb, teda 26,6 %. V relatívnom zmysle pokles početnosti menšiny dosiahol až 48 %.²⁷

Realizácia úloh v hospodárskej a sociálnej oblasti síce prispievala k znižovaniu zaostalosti severovýchodného Slovenska, avšak rozmiestnenie a odvetvová štruktúra budovaného priemyslu, rovnako ako tempo a metódy kolektivizácie poľnohospodárstva, nie vždy rešpektovali špecifika oblasti a jej obyvateľstva.²⁸ Ukrajinskú menšinu citeľne zasiahla administratívna reforma, ktorá zrušením Prešovského kraja a integrovaním menších okresov posilnila jej majorizovanie. Počet ukrajinských škôl rapídne klesal a výraznejšie sa začali prejavovať aj ďalšie dôsledky prirodzenej asimilácie.

Určitú nádej prinieslo prijatie ústavného zákona o postavení národností ČSSR v roku 1968.²⁹ Následná „normalizácia“ od začiatku sedemdesiatych rokov silnou centralizáciou zrelativizovala nielen význam federalizácie republiky, ale aj pozitívne zmeny v postavení menšín. Pre Rusínov bolo dôležité obnovenie gréckokatolíckej cirkvi a možnosť užívať termín *Rusín*, hoci len ako synonymum pojmu *Ukrajinec*. Tým sa tiež vysvetľuje skutočnosť, že v rokoch 1961 – 1970 sa počet Ukrajincov (Rusínov) na Slovensku zvýšil o 19,1 %, kým Slovákov len o 9,4 %.³⁰

KSČ, po krátkom období liberalizácie režimu, prevzala do vlastných rúk riadenie všetkých sfér života spoločnosti vrátane regulácie národnostných vzťahov a fakticky reštauraovala totalitné pomery z päťdesiatych rokov. Ďalšou depolitizáciou národnostných kultúrnych zväzov a úplnou reglementáciou verejného života bol akýkoľvek národný pohyb mimo kultúrnych akcií počas dvadsiatich rokov znemožnený. Menšinová otázka bola odsúvaná aj v dôsledku akceptovania téz o zblížovaní národov a národností a o vytváraní nového historického spoločenstva: československého socialistického ľudu.³¹

Zvrat politických pomerov v novembri 1989 zasiahol a podstatne zmenil všetky oblasti života spoločnosti. V prvej fáze priniesol pád štyridsaťročného monopolu marxistickej ideológie i totalitného politického systému založeného na vláde jednej strany. KSČ totiž princíp iluzórnej hospodárskej a spoločenskej rovnosti ľudí presadzovala za cenu potláčania občianskych, politických, a často aj ľudských práv. November 1989 celkom prirodzene uvoľnil veľký potenciál občianskej a politickej aktivity ľudí, súčasne však aj znovu otvoril nedoriešené otázky a celé roky zakrývané problémy.

O svoju politickú či spoločenskú rehabilitáciu i hmotné a duchovné statky sa uchádzali všetky vrstvy a skupiny obyvateľstva republiky, ktoré sa viac alebo menej oprávnené cítili predchádzajúcim režimom poškodené, znevýhodnené či priamo perzekvované. Boli to vyvlastnení podnikatelia, zlikvidovaní drobní remeselníci a živnostníci, násilne kolektivizovaní roľníci, mestá a obce, cirkvi a náboženské spoločnosti, politické strany, spolky a záuj-

---

27 *Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1963*. Praha : Statistický úřad Československé socialistické republiky, 1963, s. 67.

28 BAJCURA, I.: *Ukrajinská otázka v ČSSR*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967.

29 Ústavný zákon o postavení národností v Československej socialistickej republike z 27. októbra 1968, č. 144 Zb. In: *Ústava Československej socialistickej republiky*. Bratislava : Pravda, 1982, s. 209 – 211.

30 Porovnaj *Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1963*. Praha 1963, s. 67 a *Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1981*. Praha 1981, s. 92.

31 HUTIRA, I.: *Utváranie nového historického spoločenstva – československý socialistický ľud – zákonitosť budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti*. Bratislava : Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS, 1986.

mové organizácie, vedci a umelci, novinári a študenti, ale aj celé národy a etnické menšiny, ako aj ich organizácie a inštitúcie.

O právo na národnú emancipáciu, resp. na plnokrvný národný, politický a kultúrny život sa uchádzali nielen Ukrajinci, ale aj tí z radov rusínskej komunity, ktorí začiatkom päťdesiatych rokov minulého storočia odmietli prijať ukrajinskú národnú identitu a desaťročia sa hlásili k Slovákom. Obe časti tejto menšiny sa celkom pochopiteľne, a nie bez príčiny, vnímali a vnímajú ako súčasť množstva obetí, ktoré v období totality utrpeli ujmu a pocítili krivdu. Dôkazom toho je, že v rokoch 1950 – 1991 klesol počet Rusínov a Ukrajincov na Slovensku absolútne o 34 % a relatívne, pri prirodzenom prírastku 51 %, dokonca o 85 %.³² Na veci nič nemení skutočnosť, že niektorí ich exponenti na vtedajšom režime v istom zmysle profitovali, iní boli prenasledovaní a ďalší politicky a národne zlyhali.

Jednou z prvých úloh na ceste rozvoja Rusínov i Ukrajincov v nových podmienkach bolo získať čo možno najobjektívnejší pohľad na svoju históriu, na daný stav i na perspektívy menšiny. Ide v prvom rade o jej vnútornú potrebu, ktorá je predpokladom formovania skutočnej, tak rusínskej, ako aj ukrajinskej národnej identity. Okolo otázky postavenia Rusínov a Ukrajincov na Slovensku i v celom regióne Karpát v poslednom polstoročí vzniklo totiž určité politikum, ktoré viac alebo menej znemožňovalo vidieť jasne túto problematiku.

História sa skôr vytvárala, než skúmala, mnohé historické fakty sa často zámerne extrapolovali, pričom cieľom nebolo získať objektívny obraz, ale len argument na potvrdenie apriórneho stanoviska. Výskum a prezentovanie tejto problematiky sa preto stalo a naďalej zostáva pre historikov, publicistov, ale aj literátov a ďalších vedcov a umelcov veľkou výzvou, na ktorú by mali veľmi pohotovo, ale pritom systematicky reagovať. Pravda, nie je možné očakávať, že spoločnosť bude poznať, akceptovať či dokonca podporovať menšinu, pokiaľ to v prvom rade neurobí ona sama.

Na druhej strane je dosť paradoxné, že aj také vedné disciplíny, akými sú medievalistika, historická lingvistika, etnografia a iné, ktoré sú v prvom rade kompetentné vedecky vysvetliť také kardinálne otázky, akými sú pôvod, genéza, osídlenie, migrácia, jazyk a kultúra, majú v tomto smere ešte značný dlh. Vývoj etnika v stredoveku i v novších obdobiach možno síce prostredníctvom prác niektorých historikov pomerne detailne rekonštruovať, avšak nie všetky fakty a dostupné údaje indikujú jednoznačnú interpretáciu.³³

Po roku 1989 sa slovenská historiografia k novodobým dejinám Rusínov a Ukrajincov na Slovensku a v karpatskom priestore postavila veľmi ofenzívne. Reagovala na skutočnosť, že dovedy boli v popredí záujmu historického výskumu hlavne otázky sociálno-ekonomického a kultúrneho vývoja menšiny, ktoré bolo potrebné marxisticky vysvetľovať a fakty porovnať s rozvojom týchto sfér v období socializmu, a to so zjavným propagandistickým zámerom.

Preto sa, celkom prirodzene, bádatelia prednostne sústredili na tie otázky, ktoré boli v predchádzajúcich desaťročiach z ideologických alebo politických dôvodov vo výskumných

---

32 PAUKOVIČ, V.: Etnická štruktúra Slovenska, jej vývoj, demografické a sociálne charakteristiky. In: *Sociológia*, roč. 26, 1994. č. 5 – 6, s. 426.

33 Cenný materiál v tomto smere poskytujú najmä monografie HARAKSIM, L.: *K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov na Slovensku do roku 1867*. Bratislava : Veda, 1961 a ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990. K novším a najnovším dejinám sa viažu práce I. Bajcuro, M. Daniláka, A. Kovača, P. Urama, I. Vanata a iných autorov.

projektoch vynechávané a vo výstupoch ignorované či deformovane prezentované. Zmenu v tomto smere priamo charakterizovalo to, že jedným z prvých predmetov historického výskumu od začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia sa stal vývoj Podkarpatskej Rusi po roku 1918 a jej pripojenie k ZSSR po druhej svetovej vojne.

Slovenských výskumníkov v tejto súvislosti zaujímali predovšetkým isté korelácie s vývojom na severovýchodnom Slovensku, s rusínskou menšinou, ale aj s národnostnou politikou československého štátu. Dokumentujú to v prvom rade viaceré práce a štúdie M. Barnovského, M. Daniláka, P. Mosného, M. Mušinku, P. Švorca, I. Vanata a iných odborníkov.³⁴ Tieto atraktívne témy analogicky zaujali aj ukrajinských historikov, najmä zo Zakarpatskej oblasti, hoci uvedenú problematiku sa snažili demytologizovať z trochu iných aspektov a niektoré historické javy posudzovali z odlišného zorného uhla.³⁵

Významnú úlohu pri uskutočňovaní základného výskumu problematiky Rusínov a Ukrajincov na Slovensku ďalej zohráva *Spoločenskovedný ústav SAV* v Košiciach, ktorý už 30 rokov plní úlohu bázevej inštitúcie skúmania etnických menšín. V roku 1989 ústav vydal zborník, ktorý pomerne otvoreným spôsobom podrobil istej kritike aj viaceré stránky národnostnej politiky KSČ vo vzťahu k ukrajinskej menšine a naznačil dovtedy obchádzané problémy.³⁶ Prirodzene, podstatne kritickejší a objektívnejší pohľad na novšiu a najnovšiu históriu Rusínov a Ukrajincov na Slovensku priniesli monografie obsahujúce výsledky výskumov od začiatku deväťdesiatych rokov.³⁷ Významným prínosom pre prácu profesionálnych historikov bolo pritom sprístupnenie niektorých nových fondov v slovenských i zahraničných archívoch.

Značnú pozornosť venovala slovenská historiografia kontroverzným opčným procesom v rokoch 1946 – 1947, ktoré boli v predchádzajúcom období takmer tabuizovaným problémom, i keď ich dôsledky, vo forme problematiky reoptantov, sa riešia dodnes. Výsledkom aktivity v tomto smere sú zaujímavé monografie Š. Kruška, I. Vanata a M. Šmigela.³⁸ Niektoré parciálne stránky opcie sovietskeho občianstva a výmeny obyvateľstva v tomto období vo

---

34 Pozri najmä ŠVORC, P.: *Zakliata krajina : Podkarpatská Rus 1918 – 1946*. Prešov : Universum, 1996, 126 s., ŠVORC, P.: *Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (1919 – 1939)*. Prešov : Universum, 2003, 422 s., resp. GAJDOŠ, M.: *Pripojenie Zakarpatskej Ukrajiny k ZSSR a Ukrajinska narodna rada Prjaševščiny*. In: Barna, F. (ed.): *Rusíni: Otázky dejín a kultúry*. Prešov : Rusínska obroda, 1994, s. 105 – 116.

35 Pozri práce zakarpatských historikov M. M. Boldyžara, I. M. Hrančaka, O. V. Chlantu, V. I. Chudaniča, I. M. Lichteja, M. P. Makaru, I. I. Popa, P. A. Petriščeho, M. M. Vegeša, V. A. Prichodku, ale aj S. V. Vidňanského z Kyjeva.

36 GAJDOŠ, M. (ed.): *Vývoj a postavenie ukrajinskej národnosti na Slovensku v období výstavby socializmu*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1989, 355 s.

37 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S.: *K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov – Ukrajincov na Slovensku v povojnových rokoch*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1991, 188 s.; GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S.: *Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Svazek 21. Praha : ÚSD AV ČR, 1994; 153 s.; GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. – MUŠINKA, M.: *Rusíni/Ukrajinci v zrkadle polstoročia : Niektoré aspekty ich vývoja na Slovensku po roku 1945*. Prešov-Užhorod : Universum, 1999, 157 s.

38 KRUŠKO, S.: *Optanti: Zborník statí, spomienok, dokumentov a fotografií*. Prešov: Koordinačný výbor reoptantov, 1997, 270 s.; ВАНАТ, І.: *Волинська акція: Обмін населенням між Чехословащиною і Радянським Союзом навесні 1947 року*. Пряшів : Союз русинів-українців Словацької республіки, 2001; ŠMIGEL, M. – KRUŠKO, Š.: *Opcia: Proces opcie a presídlenia občanov Československa do ZSSR na základe československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946*. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov Slovenskej republiky v Prešove, 2005, 276 s.

svojich štúdiách prezentovali tiež M. Barnovský, M. Gajdoš, S. Konečný, Š. Kruško, M. Mušínska, ale aj ukrajinskí historici I. I. Vovkanyč a I. M. Sjusko.³⁹

K často pertraktovaným problémom najnovších dejín Rusínov a Ukrajincov na Slovensku patrí aj otázka vzniku, vývoja a zániku UNRP, ktorá mala v povojnových rokoch značnú autoritu a do roku 1948 disponovala možnosťami ovplyvňovať riešenie niektorých záležitostí týkajúcich sa menšiny, zvlášť v oblasti školstva a kultúry. Aj keď nikdy nenaplnila svoje ambície, ostala istým vzorom pre kreovanie reprezentatívneho orgánu rusínskej a ukrajinskej minority až do súčasnosti.⁴⁰ V rovnakej miere sa otvoril široký priestor aj pre objektívny výskum mimoriadne zložitej jazykovej otázky, ktorú predstavitelia rusínskej menšiny v diskusiách a polemikách riešili skoro 150 rokov.⁴¹

V rokoch tzv. reálneho socializmu sa výskum spojený s dejinami cirkví a náboženstva v najnovšej histórii fakticky vôbec nerealizoval. Bol to veľmi veľký handicap, pretože otázku rusínskej a ukrajinskej menšiny bez poznania vývoja gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi v našich podmienkach nemožno skúmať. Tento reálny deficit sa slovenskí historici snažili zmierniť tak, keď oveľa viac pozornosti venovali konfesijným otázkam.⁴² Do istej miery sa to týka aj problému tzv. ukrajinského buržoázneho nacionalizmu, ktorý sa dlhé roky, ako všetky slabé miesta bývalého režimu, obchádzal.⁴³

Vývoj rusínskej a ukrajinskej menšiny po roku 1989 tiež nebol a dodnes nie je jednoduchý, pretože viaceré limity rozvoja regiónu sú dané objektívne a jednorazovo nemožno ani prekonať rezíduá minulosti, ani vyhnúť sa všetkým novým problémom, ktoré prináša súčasnosť. Vývoj severovýchodných okresov Slovenska, zvlášť z aspektu tam žijúcej rusínskej a ukrajinskej menšiny, preto treba sústavne monitorovať a analyzovať. Pozitívnu úlohu pritom môžu zohrať i historici, ktorí dokážu lepšie vnímať kontinuitu javov a predvídať aj ich odraz v spoločenskej realite.

-
- 39 Gajdoš, M. (Ed.): Čo dala – vzala našim rodákom optácia: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie k 55. výročiu optácie a presídlenia. Košice-Prešov : Spoločenskovedný ústav SAV, Koordinačný výbor reoputantov, 2002, 105 s. a ВОВКАНИЧ, І. І. — ГАЙДОШ, М.: *Оптация гирморавдьян ЧСР і СРСР (України) в 1945 – 1948 рр. та сучасні проблеми української меншини в Словаччині. Україна в європейських міжнародних відносинах: Науковий збірник*. Київ : Інститут історії України НАН України, 1998, s. 499 – 515.
- 40 GAJDOŠ, M.: K úsilíu Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny o zákonné riešenie postavenia ukrajinskej národnosti v rokoch 1945 – 1948. In: *Acta iuridica Cassoviensia* 16. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1991, s. 5 – 15.
- 41 Pozri príspevky z medzinárodnej konferencie Jazyk a školstvo národnostných menšín na Slovensku a v krajinách strednej Európy v 2. polovici 20. storočia publikované v časopise *Človek a spoločnosť*, roč. 3, 2000, č. 1. (www.saske.sk/cas/2000-1).
- 42 HARAKSIM, L.: Užhorodská únia a východné Slovensko. In: *Historický časopis*, roč. 45, 1997, č. 2, s. 194 – 206; GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S.: Political aspects of Action P in East Slovakia in the year 1950. In: GAJDOŠ, M. (Ed.): *URBS – PROVINCIA – ORBIS*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1993, s. 177 – 186; KONEČNÝ, S.: K niektorým politickým aspektom likvidácie gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. In: *Zborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti 2000–2001*. Martin : MS, 2001; KONEČNÝ, S.: Rusins in Slovakia and the Church Question After WWII, 1945 – 1947. In: BEST, P., MOKLAK, J. (Eds.): *The Lemko Region, 1939 – 1947 War, Occupation and Deportation*. Krakov-New Haven: Historia Iagellonica Press; Carpatho-Slavic Studies Group, 2002, s. 245 – 251; BARNOVSKÝ, M.: Likvidácia gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku roku 1950 a obnovenie jej legálnej činnosti roku 1968. In: *Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику* 22. Пряшів : ЕХСО, 2001, s. 17 – 34.
- 43 BARNOVSKÝ, M.: K otázke takzvaného ukrajinského buržoázneho nacionalizmu na Slovensku. *Historický časopis*, roč. 43, 1996, č. 1; GAJDOŠ, M.: K niektorým otázkam tzv. ukrajinského buržoázneho nacionalizmu. In: PEŠEK, J. (Ed.): *V tieni totality. Perzekúcie na Slovensku v začiatkoch komunistickej totality*. Bratislava : Veda, 1996, s. 157 – 163.

Riešenie problematiky Rusínov a Ukrajincov na Slovensku v súčasných podmienkach na jednej strane zjednodušuje istá dezideologizácia politických vzťahov a rozhodnutí, avšak na strane druhej do politiky a verejnej činnosti vstupujú podstatne širšie reprezentácie oboch pospolitostí a ich frakcie, ktoré propagujú a presadzujú svoje vlastné predstavy a postulujú konkrétne ciele. Predstavitelia menšiny sa v prvom rade usilujú výstižne popísať jej súčasné postavenie a konkrétne problémy, resp. porovnať stav so situáciou v minulosti, ale aj so štandardom súčasnosti a blízkej budúcnosti.

Pravda, spravidla ide o state publicistov a krátke analýzy funkcionárov národnostných organizácií či verejných činiteľov, ktoré síce nesporne prinášajú fakty i opisy ich prežívania, avšak, nehľadiac na niektoré výnimky, nemôžu byť úplne objektívne a nestranné.⁴⁴ Totiž striktná segmentácia intelektuálnej elity na rusínsku a ukrajinskú časť prispela aj k formovaniu nových výskumných tímov a inštitúcií podľa etnickej orientácie. Vedeckú polemiku a diskusiu preto často nahradzovalo paušálne odmietanie iného názoru, apriórne negovanie celej práce či rekriminovanie autorov. Prísnejšie kritériá znesie polemika vedená medzi P. R. Magocsim, M. Mušinkom a L. Haraksimom v *Slovenskom národopise* v roku 1992.

V skutočnosti viaceré publikácie, ktoré vydali tak *Rusínska obroda*, ako i *Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky (ZRUSR)* v Prešove či *Múzeum ukrajinskej a rusínskej kultúry* vo Svidníku, rozhodne prispievajú k prehľbovaniu poznatkov o Rusínoch a Ukrajincoch na Slovensku, hoci sú zamerané predovšetkým na minulosť.⁴⁵ Aktívnejšiu prácu smerom k súčasnosti skôr vykazujú *Katedra ukrajinského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity*, ako aj *Rusínske oddelenie Ústavu národnostných štúdií a cudzích jazykov PU* v Prešove, aj keď sa zaoberajú v prvom rade jazykovednými a literárnymi otázkami.

V druhej polovici deväťdesiatych rokov sa už začali objavovať aj viaceré vedecké i popularizačné práce, ktorých autori sa bez politizácie problémov snažili nestrannne analyzovať vývoj a postavenie rusínskeho, resp. ukrajinského etnika na Slovensku v prvých rokoch transformácie slovenskej spoločnosti. Ich autori kriticky nadväzujú na údaje o vývoji Rusínov a Ukrajincov v minulých desaťročiach, ktoré boli publikované v prácach L. Haraksima, P. Hapáka, A. Kovača, V. Kapišovského, ale hlavne v monografiách I. Bajcuro a I. Vanata. Práve tie, napriek dobovej poplatnosti, prezentujú nielen historické fakty, ale aj niektoré kritické postrehy.⁴⁶

Priekopníckymi výstupmi tohto druhu boli štúdie M. Gajdoša z rokov 1995 a 1997. Prvá z nich, *Súčasná spory reprezentácií rusínskeho obyvateľstva na Slovensku a ich príčiny* publikovaná v zborníku v Opave, ako aj druhá, *Rusíni. Nová etnická menšina na Slovensku?* uverejnená v zborníku z vedeckého podujatia v Košiciach, boli bezprostrednou reakciou

---

44 Spomedzi aktivistov rusínskeho hnutia sú to napr. A. Zozulák, A. Kuzmjaková, K. Koporová, M. Maľcovská, A. Plišková, G. Beskyd, P. Krajňak, I. Bandurič, A. Kaputa, J. Lipinský a iní. V radoch ukrajinskej menšiny sa v tomto smere angažujú J. Bača, I. Bača, M. Mušinka, P. Bogdan, I. Laba, M. Nevrlý, M. Bobak a ďalší.

45 Pozri napr. MAGOCSI, P. R.: *Rusíni na Slovensku : Historický prehľad*. Prešov : Rusínska obroda, 1994 a BARNA, F. (Ed.): *Rusíni: otázky dejín a kultúry*. Prešov : Rusínska obroda, 1994, resp. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, 16 – 18, *Науковий збірник Державного музею українсько-руської культури у Свиднику*, 19 a *Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику*, 20 – 22.

46 BAJCURA, I.: *Ukrajinská otázka v ČSSR*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967; VANAT I.: *Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. Том 1 (1918 – 1938)*, Вид. 2-ге.; Книга друга (вересень 1938 р. – лютий 1948 р.). Братислава – Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української культури, 1990, 1985.

na rozdelenie menšiny a etablovanie rusínskej minority na Slovensku.⁴⁷ Kapitola *Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku po roku 1989* bola venovaná právnym, jazykovým, ako aj školským aspektom tejto problematiky, kým štúdia *Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku v podmienkach transformácie 1989 – 1995* už má charakter istej syntézy.⁴⁸

Záujem skúmať špecifiká vývoja rusínskej a ukrajinskej minority na Slovensku po roku 1989 prejavili v nasledujúcich rokoch aj ďalší odborníci z viacerých disciplín spoločenských vied, ktorí sa snažili popísať niektoré stránky súčasného života minority a prezentovať aj niektoré svoje predstavy o riešení existujúcich problémov. Do tejto kategórie patria viaceré výstupy J. Baču, M. Gajdoša, S. Konečného, J. Kredátusa, J. Kredátusovej, J. Kundráta, M. Mušinku, A. Pliškovej, M. Sopoligu, M. Šteca, A. Zozuláka a iných autorov, ktoré boli publikované v časopisoch či zborníkoch, resp. odzneli na rôznych konferenciách a seminároch venovaných uvedenej problematike.⁴⁹ Tá do istej miery rezonovala aj v zahraničí, a to nielen v Českej republike a na Ukrajine, ale aj v zámorí.⁵⁰ Stalo sa tak hlavne prostredníctvom P. R. Magocsiho, V. Markusa, M. Zaričňaka a iných ukrajinistov a rusinistov.

Rusínska a ukrajinská problematika zároveň zostala jednou zo základných výskumných úloh *Spoločenskovedného ústavu SAV* v Košiciach. Pri skúmaní otázky medzietnických vzťahov, okrem konkrétne-historických a porovnávacích výskumov, vedeckí pracovníci ústavu v širokej miere využívali aj metódy iných vied, hlavne sociológie a sociálnej psychológie, a v tomto zmysle realizovali aj empirický výskum v teréne. Výsledkom interdisciplinárneho prístupu bolo vydanie ďalších monografií o vývoji, postavení a najdôležitejších problémoch Rusínov a Ukrajincov.⁵¹

---

47 GAJDOŠ, M.: Súčasná spory reprezentácií rusínskeho obyvateľstva na Slovensku a ich príčiny. *Slezský sborník*, roč. 93, 1995, č. 1 – 2, s. 109 – 113; GAJDOŠ, M.: Rusíni. Nová etnická menšina na Slovensku? In: BAČOVÁ, V. – KUSÁ, Z. (Eds.): *Identity v meniacej sa spoločnosti*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1997, s. 127 – 136.

48 GAJDOŠ, M.: Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku po roku 1989. In: GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. (Eds.): *Etnické minority na Slovensku : história, súčasnosť, súvislosti*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1997, s. 82 – 93; GAJDOŠ, M.: Rusíni (Ukrajinci) v podmienkach transformácie spoločnosti 1989 – 1995. In: GAJDOŠ, M. – MATULA, P. (Eds.): *Niektoré otázky vývoja národnostných menšín na Slovensku*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1997, s. 180 – 192.

49 K tomu pozri napr. SRB, V.: Ukrajinské – rusínske obyvateľstvo v Česko-Slovensku 1970 – 1990. *Slovenský národopis*, roč. 40, 1992, č. 4; KONEČNÝ, S.: K niektorým otázkam vývoja sociálnej štruktúry rusínskeho obyvateľstva na Slovensku. *Sociológia*, roč. 26, 1994, č. 5 – 6, s. 487 – 495; KUNDRÁT, J. (Ed.): *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín: Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie k otázkam jazyka, vzdelávania a kultúry ukrajinskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku a slovenskej národnostnej menšiny na Ukrajine v Prešove 28 – 29. decembra 1998*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 1999 a pod.

50 DULEBA, A.: *The Rusyn Question and Minorities in Slovak-Ukrainian Relations. Ukraine and Central Europe: Multilevel Networks and International Relations*. (An international conference sponsored by the Kennan Institut and East European Studies program of the Woodrow Wilson Center and Harvard's Ukrainian Research Institute, May 18 – 19, 2000 Washington, D. C.; <http://wwics.si.edu/kennan/ukraine/papers/duleba.pdf>).

51 GAJDOŠ, M. – HOMIŠINOVÁ, M. – KONEČNÝ, S. – BAUMGARTNER, F. – FRANKOVSKÝ, M. – ŠUTAJ, Š.: *Rusíni na Slovensku na konci 20. storočia: K vybraným výsledkom historicko-sociologického výskumu v roku 2000*. Prešov: Universum, 2001, 148 s. a KONEČNÝ, S. – BAUMGARTNER, F. – FRANKOVSKÝ, M. – GAJDOŠ, M.: *Sebareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku: Niektoré výsledky etno-sociologického výskumu na severovýchodnom Slovensku v roku 2002*. Prešov : Róbert Vico – vydavateľstvo, 2002, 128 s.

Spoločenskovedný ústav SAV sa tiež podieľal na spoločných výskumných projektoch so zahraničnými pracoviskami. Išlo o *Інститу́м історії України НАНУ* a *Інститу́м соціології НАНУ* v Kyjeve, o *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR* v Prahe a o *Slezský ústav Slezského zemského muzea* v Opave. Ústav tiež pripravil niekoľko medzinárodných konferencií k rusínskej a ukrajinskej problematike.⁵² Komparatívny výskum rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku a slovenskej menšiny na Ukrajine v roku 2000 realizoval ústav z poverenia vlády na základe uznesenia spoločnej slovensko-ukrajinskej *Komisie pre otázky národnostných menšín*.

Pravda, omnoho širší priestor a kvalitnejšie podmienky na skúmanie uvedenej témy v posledných rokoch priniesol až štátny program výskumu a vývoja 028 *Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie spoločnosti*. Výsledky výskumov, ktoré boli realizované v rámci riešenia tohto projektu v rokoch 2003 – 2005 a publikované v troch zborníkoch, predstavujú veľmi solídny základ pre objektívnu analýzu postavenia rusínskej a ukrajinskej menšiny, ako aj pre voľbu prístupu decíznej sféry k riešeniu s ňou spojených problémov v ďalších rokoch. Z tohto hľadiska sú prínosné hlavne štúdie M. Gajdoša, S. Konečného, M. Mušinku, A. Pliškovej a P. Šoltésa.⁵³

---

52 Pozri: ВОВКАНИЧ, І. І. – МАДІСОН, О. В.: Українсько-словацький науково-практичний семінар „З історії та сучасного розвитку національних меншин в Україні й Словаччині: проблеми і шляхи досягнення національної злагоди“. In: *Український історичний журнал*, č. 5/1996, s. 154 – 156.

53 Pozri ŠUTAJ, Š. (Ed.): *Národ a národnosti: Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov : Universum, 2004, ŠUTAJ, Š. (Ed.): *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti – vzťahy a konflikty*. Prešov: Universum, 2005 a ŠUTAJ, Š. (Ed.): *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Prešov : Universum, 2005.

Rozdelenie menšiny

Hektický vývoj, ktorý sa začal po reakcii vysokoškolských študentov, umeleckej obce, ale aj niekoľkých skupín českého a slovenského disentu na udalosti v Prahe 17. novembra 1989, málokto čakal. Takmer nikto nepredvídal, že vyústi do takého rýchleho rozpadu komunistického systému v Československu. Tento spoločenský pohyb v prvej fáze totiž iba poskytoval isté šance práve tým vrstvám a jednotlivcom, ktorí sa vnútorne nestotožnili s existujúcou realitou, preto už jej prvý väčší otras sa usilovali využiť na prezentovanie a presadenie alternatívnych programov. Pravda, istú úlohu zohral aj vtedajší vývin v ZSSR a liberalizujúca sa atmosféra v strednej Európe.

Dnes už nie je tajomstvom, že medzi latentných odporcov totalitnej moci patrili aj mnohé osobnosti i viaceré skupiny z radov etnických menšín. Politika voči etnickým minoritám bola totiž typickým príkladom dvojtvárnosti režimu. Národnostné práva boli zakotvené v ústave, národnostno-kultúrne zväzy boli politicky a materiálne podporované a činnosť kultúrnych inštitúcií, ako aj vydávanie periodickej i neperiodickej tlače v maďarskom a ukrajinskom jazyku plne finančne kryté. Na druhej strane, všetky aktivity minorít boli ideologicky a politicky limitované a redukované na oblasť národnostnej kultúry a školstva. Mnohé akcie boli pritom formálne a, osobitne v prípade ukrajinskej menšiny, prispievali k jej asimilácii.

Prirodzená etnogenéza rusínskeho obyvateľstva na severovýchodnom Slovensku bola totiž po druhej svetovej vojne, presnejšie po februárovom prevrate v roku 1948, umele prerušená. Národné obrozenie Rusínov začiatkom 18. storočia, v druhej tretine 19. storočia a v medzivojnovom období z viacerých dôvodov zostalo nezavŕšené, preto ich značná časť nedokázala svoju národnosť jednoznačne definovať. Považovali sa za Rusov, Rusínov, Ukrajincov či len Rusnákov, nedospeli však ku konzistentnej etnickej identite.¹

O otvorenosti tohto problému východoslovenského obyvateľstva pod Karpatmi i na severovýchode Slovenska jednoznačne svedčia roky trvajúce diskusie vzťahujúce sa k pomenovaniu tohto etnika, ktoré neraz nadobúdali politické aspekty a odrážali ašpirácie veľmoci i regionálnych mocností. Ide totiž o jednu z najkomplikovanejších, pritom veľmi citlivých otázok, ktorá sa stala na celé roky predmetom záujmu širokej odbornej i laickej verejnosti.²

Národnú identifikáciu Rusínov na Slovensku značne komplikovala a dodnes komplikuje skutočnosť, že celé stáročia bola suplovaná náboženskou príslušnosťou, a to za výdatnej podpory gréckokatolíckeho duchovenstva. Preto termíny Rusín, Ruthén, Rusnák a ich historické paralely veľmi často označovali práve ich identifikáciu s východnou formou kresťanstva, resp. aj stotožnenie sa so svojráznym regionálnym spoločenstvom. Prepojenie etnicity a konfesie bolo a je také silné, že niekedy je takmer nemožné určiť, ktorá stránka je pre rusínsku identitu rozhodujúca.³

---

1 K problematike etnickej identity pozri ZEĽOVÁ, A.: Etnická identita rusínsko-ukrajinskej menšiny na Slovensku. In: PAUKOVIČ, V. (Ed.): *Etnické menšiny na Slovensku*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1991, s. 72 – 81.

2 MAGOCSI, P. R.: *Rusíni na Slovensku : Historický prehľad*. Prešov : Rusínska obroda, 1994, s. 128. Pozri tiež: MAGOCSI, P. R.: *Východní Slovania v Karpatoch*. Bratislava : ZIRS, 2000.

3 SOPOLIGA, M.: K problematike etnickej histórie a národnostnej identifikácie Ukrajincov na Slovensku. *Etnologické rozpravy*, roč. 9, 2002, č. 2.

Vývoj po roku 1948, hlavne od začiatku päťdesiatych rokov, doviedol časť rusínskeho obyvateľstva k ukrajinskej identite; istá časť ju akceptovala úprimne a veľmi aktívne, väčšina sa však vlastne so svojou príslušnosťou k ukrajinskému národu vnútorne nevyrovnala. Postupný pokles početnosti ukrajinskej menšiny od roku 1950 do roku 1980 svedčí o postupnej prirodzenej i účelovej asimilácii.

Politický zvrät, ktorý priniesol november 1989, tak celkom prirodzene znovu otvoril aj ukrajinskú otázku na Slovensku, a to presne v takej podobe, v akej ju komunistický režim zakonzervoval: väčšinu s rusínskym čítaním, značnú časť inteligencie s ukrajinskou identitou a malú skupinu osôb veľkoruskej orientácie.

Po 17. novembri 1989 a v nasledujúcich týždňoch si zvlášť aktívne počínali tí, ktorí, hoci sa formálne hlásili k Ukrajincom či Slovákom, nestratili rusínsku identitu, preto mali väčší dôvod dožadovať sa slobody v národnostnej oblasti. Už 20. novembra vznikol *Kulturnyj RUCH Rusyniv* v Medzilaborciach, v ktorom sa ako zakladatelia a prví členovia angažovali M. Kaliňak, V. Huba, M. Bycko, A. Varjan, Š. Bunganič, o. F. Krajňak, P. Fecura, V. Cepko a D. Kandričak. Bol to vlastne istý signál pre neskorší vznik *Iniciatívnej skupiny za obrodenie Rusínov*.⁴

Práve takto orientovaní aktivisti stáli aj pri zrode *Iniciatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov ČSSR za predstavu*, ktorá vznikla ešte v rámci Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich (KZUP) v Prešove 27. novembra 1989. Podporu nachádzali aj u tých ľudí z radov Ukrajincov, ktorí v rôznej miere odmietali marxistický výklad etnicity, preto za predchádzajúceho režimu stratili politickú dôveru a často i zodpovedajúce spoločenské postavenie.

V ten istý deň vznikla v Bratislave *Ukrajinská sekcia Verejnosti proti násiliu*, ktorej členmi boli V. Dacej, M. Laurincová a J. Pavuľak. Spočiatku ašpirovala na koordinovanie iniciatív v radoch ukrajinskej menšiny a snažila sa o spoluprácu s *Ukrajinskou sekciou občianskeho fóra*. Najviac si sľubovala od vytvorenia ministerstva pre národnosti, a to na federálnej úrovni. Členovia sekcie sa potom aktivizovali v iných organizáciách a inštitúciách.⁵

Prívrženci, členovia, ba ani lídri vtedajších iniciatívnych skupín neraz nemali jasné predstavy o teoretických ani praktických otázkach týkajúcich sa života etnických menšín vôbec a rusínskej a ukrajinskej minority v podmienkach Slovenska zvlášť. Jedni sa chystali prispôbovať ukrajinský jazyk rusínskym dialektom, druhí sa nechceli úplne vzdať ochrany zo strany ukrajinského národa, tretí sa domnievali, že rusínska idea nemá veľkú perspektívu. Ďalšia skupina sa obávala namáhavej práce, ktorá Rusínov na poli národného obrodenia čakala.⁶

Zakladatelia a sympatizanti iniciatívnej skupiny v Prešove vychádzali z tézy, že na rozdiel od tvrdení oficiálnych miest, národnostná otázka Rusínov a Ukrajincov Československa v dejinách nikdy nebola vyriešená.⁷ Presadzovali aktívnejšie prístupy KZUP, ukrajinskej tlače a národno-kultúrnych inštitúcií k riešeniu problémov menšiny, preto v nich odmietali kuratelú KSC, ako i zdiskreditované vedenie. Predsedom trojčlenného výboru skupiny sa stal redaktor týždenníka *Нове життя* A. Zozulák, členmi A. Kuzmjaková a J. Bača.

4 БИЦКО, М.: Іщі собі спомяне хтось на зачаткы Русиньской оброды? *Народны новинкы*, гоґ. 10, 22. 11. 2000, č. 47 – 48, s. 1.

5 Українська секція Громадськості проти насильства. *Нове життя*, гоґ. 40, 5. 1. 1990, č. 1, s. 2.

6 Конкретный слід по Русиньській оброді: Главный реферат, з котрым на святі 10. річнїці Русиньской оброды в Меджілабірцях виступів Александер Франко, підпредседа Окресной організації Русиньской оброды в Меджілабірцях. *Народны новинкы*, гоґ. 10, 19. 12. 2000, č. 51 – 53, s. 2.

7 *Нове життя*, гоґ. 39, 1. 12. 1989, č. 48, s. 1.

Iniciatívna skupina žiadala zvolanie mimoriadneho plenárneho zasadnutia KZUP, ktoré by uskutočnilo zmeny vo vedení organizácie a súčasne rozšírilo jej pôsobnosť nad rámec kultúrnej a osvetovej činnosti. Navrhovala tiež zvolanie aktívu ukrajinskej inteligencie, ktorý by kriticky zhodnotil vývoj a postavenie menšiny po roku 1945 a inicioval prijatie akčného programu na ďalšie obdobie. Od ukrajinských periodík, ale aj rozhlasového vysielania, očakávala výraznejšiu angažovanosť pri informovaní, formovaní a aktivizácii ukrajinskej menšiny.⁸

Na druhom zasadnutí iniciatívnej skupiny v Prešove 1. decembra 1989 boli požiadavky ešte rozšírené. Vyslovila sa za vytvorenie *Ukrajinského štúdia Československej televízie* a založenie nového mládežníckeho časopisu. Súčasne dôrazne požadovala, aby vydávané periodiká neboli orgánmi *Ústredného výboru KZUP*, ale celého zväzu. Rozhodla sa tiež nadviazať kontakty s predstaviteľmi gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi v záujme riešenia problémov aj v tejto oblasti.⁹

Skupina upozornila na kritický stav na úseku ukrajinského národnostného školstva, ktorý navrhla riešiť povinným vyučovaním ukrajinského jazyka vo všetkých obciach s prevažnou väčšinou rusínskeho (ukrajinského) obyvateľstva.

Paradoxne sa tak prihlásila k praxi povojnových rokov, ktorá bola predtým často oprávnené kritizovaná, pretože určovanie národnosti populácie obcí sa spravidla dialo zjednodušeným spôsobom, teda často len podľa vierovyznania obyvateľov. Súčasne vyzvala k vytváraniu iniciatívnych skupín Rusínov (Ukrajincov) aj v ďalších mestách a regiónoch.

Iniciatívna skupina v Prešove sa dňa 1. decembra 1989 tiež prihlásila do *Občianskeho fóra*, ktoré v tom čase na východnom Slovensku rezonovalo viac než *Verejnosť proti násiliu* s centrom v Bratislave. Zároveň si ako svoj hlavný cieľ predsavzala skvalitniť prácu KZUP ČSSR a ostatných kultúrno-osvetových inštitúcií Rusínov-Ukrajincov Československa, ako aj „*prispiieť k povzneseniu ich kultúrno-národného života a občianskej iniciatívy v prospech rozvoja našej spoločnosti a štátu*“.¹⁰

Obdobné iniciatívne skupiny rusínskych a ukrajinských aktivistov vznikali aj v ďalších mestách východného Slovenska. Už 2. decembra 1989 sa tak stalo v Košiciach a krátko nato v Bardejove. Preto dňa 4. decembra 1989 vznikol *Koordináčny výbor iniciatívnych skupín Rusínov-Ukrajincov ČSSR za demokratickú prestavbu*, ktorý viedol A. Zozulák. Veľký význam malo založenie *Iniciatívnej skupiny za obrodienie Rusínov* 6. decembra 1989 v Medzilaborciach, ktorá vystupovala najradikálnejšie.

Jej predstavitelia žiadali používanie jazyka ľudu v masmédiách, ale aj v *Ukrajinskom národnom divadle*, ktoré malo byť premenované na *Oblasťné divadlo Rusínov-Ukrajincov*. *Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich* sa v tomto zmysle mal nazývať *Zväz Rusínov-Ukrajincov*.¹¹ Situáciu aktivistov rusínskeho hnutia v Medzilaborciach, ale aj inde do istej miery komplikovalo a robilo menej prehľadnou ich prepojenie s Občianskym fórom, resp. Verejnosťou proti násiliu.

Dňa 28. novembra 1989 sa uskutočnila schôdza Predsedníctva ÚV KZUP, ktoré na základe požiadavky iniciatívnej skupiny zvolalo plenárne zasadanie na 6. decembra 1989.

8 Перший крок ініціативної групи. *Нове життя*, ро.ч. 39, 1. 12. 1989, ч. 48, с. 2.

9 Розпочато діалог, що мав би принести користь. *Нове життя*, ро.ч. 39, 8. 12. 1989, ч. 49, с. 3.

10 Заява до Громадського форуму. *Нове життя*, ро.ч. 39, 8. 12. 1989, ч. 49, с. 3. Preklad M. Follrichová.

11 *Archív Ústrednej rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky v Prešove* (A ÚR ZRUSR), f. KZUP, spis č. 737/89. Názov archívu podľa dodnes platného registrátorného poriadku je *Archív ÚV KZUP v Prešove*.

Plénum ÚV KZUP sa uznieslo na reštaurovaní organizácie a riešilo rezignáciu vedúcich funkcionárov, vrátane predsedu F. Kovača. Napokon došlo iba k rekonštrukcii vedenia organizácie, a to kooptovaním nových členov ÚV KZUP. Zároveň bol zvolaný mimoriadny zjazd KZUP na 20. januára 1990.

Plénum prijalo *Program novej Organizácie na najbližšie obdobie*, ktorý vo forme desiatich téz formuloval jej základné úlohy. Išlo o vydanie nových učebníc, ovládanie ukrajinského jazyka a reálií pracovníkmi štátnej správy na národnostne zmiešanom území, o zriadenie ukrajinských oddelení pri štátnych orgánoch, o rozšírenie kompetencií novej organizácie, jej štruktúru i o prácu s mládežou.¹²

Prejavom zvýšenej aktivity vedenia KZUP bolo prijatie delegácie Rusínov a Ukrajincov podpredsedom vlády SSR A. Vargom a podpredsedom SNR K. Nagyom 20. decembra 1989. Obom ústavným činiteľom odovzdala elaboráty o ekonomických a sociálnych problémoch severovýchodných okresov, ktoré považovala za príčinu migrácie obyvateľstva. Úpadok ukrajinského školstva, no aj národno-kultúrneho života v regióne bol zdôvodňovaný hlavne integrovaním málotriednych škôl.

Ako východisko zo situácie delegácia navrhovala dôsledné uplatňovanie ústavného zákona č. 144/1968 Zb. o národnostiach, hlavne v smere používania ukrajínčiny v úradnom styku a zavedenia alternatívneho vyučovania na školách s ukrajinským vyučovacím jazykom. Oprávnenou sa zdala byť tiež požiadavka rovnocenného používania termínov *Ukrajinec* a *Rusín*, čo však vôbec nemožno povedať o snahe administratívne zamedziť zmenu národnostnej príslušnosti z ukrajinskej na slovenskú národnosť.¹³ To len potvrdzuje skutočnosť, že prvky totalitného myslenia v tom čase zďaleka neboli, ani nemohli byť prekonané.

Výrazne vzrástla tiež aktivita príslušníkov rusínskej a ukrajinskej menšiny v českých krajinách. Už 20. novembra 1989 vznikla v Prahe *Ukrajinská sekcia Občianskeho fóra* na čele s B. Zilinským, M. Regulom a P. Muraškom, ktorá sa obrátila s výzvou k podobným akciám menšiny na Slovensku.¹⁴ 4. decembra 1989 sa preformovala na *Občianske fórum Ukrajincov Českej socialistickej republiky (OFU)*, ktoré deklarovalo potrebu spolupráce s hnutím Ukrajincov na Slovensku, ako aj federalizácie ukrajinských organizácií v republike.

V podobe dvadsiatich požiadaviek sa predstavitelia fóra dožadovali založenia ukrajinského klubu v Prahe, výučby ukrajinského jazyka a zriadenia katedry ukrajistiky na Karlovej univerzite. Jeho ďalšie požiadavky sa týkali oblasti cirkví, masmédií a spolupráce s Ukrajinou. V januári 1990 vzniklo v Prahe *Združenie Ukrajincov Čiech a Moravy*. Na jeho zjazde 2. júna 1990 zvolili *Ukrajinskú radu v Českej republike* pod vedením B. Zilinského.

Zasadnutie Predsedníctva ÚV KZUP 21. decembra 1989 bolo venované len príprave zjazdu. Vznikli komisie pre organizačné a kádrové zabezpečenie, ako aj pre prípravu jednotlivých zjazdových materiálov.

Mimoriadny zjazd KZUP sa zišiel 20. januára v Prešove za účasti 342 zo 450 delegátov a 35 hostí, a to nielen z radov oficiálnych osobností, niekoľkých pozorovateľov a zástupcov tlače, ale aj niektorých členov pléna a Predsedníctva KZUP, z ktorých bolo pozvaných celkom 39 osôb. Delegáti zastupovali okresné organizácie z okresov Bardejov, Humenné, Košice, Michalovce, Poprad, Prešov, Spišská Nová Ves, Stará Ľubovňa, Svidník a Vranov

12 A ÚR ZRUSR, f. KZUP. Програма нової Організації на найближчий період.

13 A ÚR ZRUSR, f. KZUP, spisy č. 752/89 a 753/89.

14 Проголошення. *Нове життя*, роč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 7.

nad Topľou, mestskú organizáciu v Bratislave, ako aj Ukrajincov (Rusínov) z Prahy a českých krajov.¹⁵

Zjazd prebiehal od 9,00 hod. do neskorých večerných hodín, pričom najväčší časový priestor zabrala široká, živá, ale často i kontroverzná diskusia o mnohých otázkach postavenia a perspektív menšiny a jej organizácie. Zjazd sa začal voľbou pracovného predsedníctva, mandátovej, volebnej, návrhovej a tlačovej komisie. So správou o činnosti vystúpil M. Sopoliga. Hneď po správe kontrolnej a revíznej komisie sa začala prvá etapa diskusie, ktorá priniesla niekoľko zaujímavých podnetov.

Jedným z nich bol aj návrh P. Muraška, aby sa nejasnostiam a sporom o pomenovanie menšiny predišlo používaním termínu *Rusíni a Ukrajinci*, ktorý však predsedajúci M. Mušínska, a neskôr aj ďalší diskutujúci, odmietli a trvali na demonštrovaní jednoty etnika aj v jeho pomenovaní.¹⁶ Z právneho, ale i vecného hľadiska diskutabilným zostalo vyhlásenie mimoriadneho zjazdu KZUP za zjazd Rusínov a Ukrajincov Československa, pretože KZUP bol podľa stanov spoločenskou organizáciou a nie zastupiteľským orgánom občanov ukrajinskej či rusínskej národnosti, ktorý by mohol záväzne konať v ich mene.

Hlavnú úlohu v tomto smere pravdepodobne zohrali isté reminiscencie na povojnový vývoj a vznik UNRP, avšak bol to model, ktorý v roku 1990, napriek „revolučnosti“ doby, už nebol použiteľný. Uvedený akt preto v politickej praxi menšiny vôbec nepomohol. Vznikla síce *Rada Rusínov-Ukrajincov*, ktorá však bola zároveň aj orgánom *Zväzu Rusínov-Ukrajincov Československa*, čo ešte zvýraznilo totožné personálne obsadenie najvyšších funkcií. Je len prirodzené, že v krátkom čase oba orgány splynuli v jeden – dnešnú *Ústrednú radu ZRUSR*

Pôvodné ambície Rady sa odrazili v ďalších zjazdových dokumentoch: v programovom vyhlásení, v návrhu stanov, ako aj v memorande zjazdu. V *Programovom vyhlásení zjazdu Rusínov-Ukrajincov Československa* sa totiž konštatovalo, že zjazd rozširuje kompetencie KZUP a mení jeho názov na *Zväz Rusínov-Ukrajincov Československa*, ktorý sa tak stáva najvyšším zastupiteľským (*верховним представницьким*) orgánom Rusínov-Ukrajincov Československa s právom delegovať zástupcov do zákonodarných zborov a navrhovať vlastných odborníkov do riadiacich a výkonných orgánov štátnej moci a verejnej správy.

V druhej časti programového vyhlásenia bola vyjadrená plná podpora zvyšovaniu sociálno-ekonomickej úrovne regiónu, rozvoju národnostného školstva a rastu kultúrnej úrovne obyvateľstva. Symptomatickou pre atmosféru zjazdu však bola skôr požiadavka na obnovenie *Zväzu mládeže Karpát*, teda ďalšej z organizácií ukrajinskej menšiny povojnových rokov. Otáznym sa ukázal byť tiež zámer využiť tradície gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi na posilňovanie národného uvedomenia obyvateľstva. Omnoho reálnejším cieľom bolo oživenie ľudového umenia a kultúry, ako aj nadviazanie kontaktov s ukrajinskými organizáciami v zahraničí.¹⁷

V návrhu stanov bol Zväz Rusínov-Ukrajincov ČSSR definovaný ako právny subjekt, ktorý „*reprezentuje národnú svojbytnosť Rusínov-Ukrajincov Československa a zodpoved-*

15 *A ÚR ZRUSR*, f. KZUP, Збід 1990. Звіт мандатної комісії народного з'їзду русинів-українців від 20 січня 1990 року. In: *Протокол з позачергового з'їзду русинів-українців Чехословаччини від 20 січня 1990 р.*, s. 38 – 39.

16 *Tamže*. Протокол з позачергового з'їзду, s. 12.

17 *Tamže*. Програмне проголошення з'їзду русинів-українців Чехословаччини.

ne chráni záujmy Rusínov-Ukrajincov v súčinnosti so zákonodarnými a štátnymi orgánmi ČSSR a SSR“.¹⁸ V jeho kompetencii malo byť vyslovovanie návrhov a pripomienok k ústavným a iným zákonom republiky, ktoré sa priamo týkajú Rusínov-Ukrajincov, ako aj právo prejednávať a vyjadrovať sa ku všetkým dôležitým otázkam vnútornej politiky.

V zmysle návrhu ZRUČ mohol predkladať pripomienky a návrhy k plánu rozvoja národného hospodárstva i štátnemu rozpočtu a preverovať jeho plnenie v oblastiach, v ktorých žijú Rusíni-Ukrajinci. Mal byť oprávnený prejednávať programové vyhlásenia vlády republiky, vyjadrovať svoje pripomienky a návrhy k práci jednotlivých ministerstiev a ústredných orgánov vo vzťahu k rozvoju tých regiónov, v ktorých žijú Rusíni-Ukrajinci.¹⁹

Jediným zjazdovým dokumentom predloženým v slovenskom jazyku bolo *Memorandum Rusínov-Ukrajincov Československa Federálnemu zhromaždeniu ČSSR, Slovenskej národnej rade a vláde SSR*. V úvodnej časti podrobilo kritike národnostnú politiku po roku 1948 so záverom, že „totalitný režim nevyriešil ani sociálne ani školské a kultúrne otázky ukrajinského obyvateľstva“. Preto nová organizácia, Zväz Rusínov-Ukrajincov Československa, oficiálny reprezentant tejto časti obyvateľstva, „má právo a povinnosť obhajovať jeho záujmy, dbať o jeho všestranný politický, sociálny, ekonomický a kultúrny rozvoj“.²⁰

V druhej časti *Memorandum* prezentuje požiadavky zväzu, ktoré boli formulované v desiatich bodoch. Kľúčovými sú evidentne tie, ktoré sa týkajú zastúpenia menšiny v zákonodarných orgánoch, vo vláde SSR, ako i osobitného oddelenia na ministerstve školstva, mládeže a telesnej výchovy. Personálne obsadenie funkcií a pracovných miest malo byť v plnej kompetencii Zväzu. Istá paralela s delegátmi UNRP v *Dočasnom národnom zhromaždení*, ako aj v SNR v rokoch 1945 – 1946, ale aj s *Referátom ukrajinských škôl* z rokov 1945– 1948 je očividná.

V poradí šiestou požiadavkou bolo zabezpečenie adekvátneho zastúpenia menšiny v národných výboroch na severovýchodnom Slovensku. Je do istej miery paradoxná, pretože zastúpenie ukrajinskej národnosti v týchto orgánoch, a to na krajskej, okresnej či miestnej úrovni, bolo v rokoch 1948 – 1989 vždy niekoľkonásobne vyššie, než by zodpovedalo podielu Ukrajincov v národnostnej štruktúre obyvateľstva týchto územných celkov. Okrem toho, riešenie všetkých otázok týkajúcich sa ukrajinského obyvateľstva za účasti predstaviteľov ZRUČ, ktoré memorandum požadovalo, si možno v praktickej rovine a demokratických podmienkach len ťažko predstaviť.

Ešte viac to platí o požadovanom primeranom zastúpení Rusínov a Ukrajincov v ostatných orgánoch štátnej moci a správy, najmä v súdnictve, advokácii a prokuratúre. Jeho zabezpečenie by totiž nevyhnutne predpokladalo zavedenie inštitútu pozitívnej diskriminácie, čo v prípade tejto menšiny, najmä vzhľadom na jej vzdelanostnú štruktúru, vôbec nebolo opodstatnené. Na druhej strane, voči požiadavke zohľadniť národnostnú príslušnosť poslancov pri rekonštrukcii zastupiteľských zborov, resp. zaistiť účasť zástupcov minority pri riešení menšinových problémov, nemožno nič namietat'. Prírodzene, týka sa to i priestoru pre udržiavania a prehľbovania kontaktov s Ukrajinou či krajanskými organizáciami v zahraničí.

---

18 *Tamže*. Проект тимчасового Статуту Союзу русинів-українців Чехословаччини, s. 1. Preklad S. K.

19 *Tamže*, s. 2.

20 *Tamže*. Memorandum Rusínov-Ukrajincov Československa Federálnemu zhromaždeniu ČSSR, Slovenskej národnej rade a vláde SSR, s. 2.

V konkrétnych podmienkach Slovenska trochu samoúčelne pôsobila požiadavka „zabezpečiť všestranné vybudovanie ukrajinských škôl každého typu v potrebnom počte s ukrajinským učiteľstvom“. V tom čase už nebolo žiadnym tajomstvom, že len s problémami sa darilo naplniť žiakmi existujúce kapacity, že spoločensky žiaduca populácia už klesala, národnostná kultúra v existujúcich formách stagnovala a rozdelenie menšiny podľa prežívanej národnej identity bolo len otázkou času. Okrem toho, prioritou menšinového školstva musí byť vždy vyučovací jazyk, nie národnosť učiteľov.²¹

V rámci populudňajšej diskusie vystúpila skupina delegátov z regiónu Medzilaboriec, ktorá znovu otvorila otázku rusínsko-ukrajinského pomeru a jednoty etnika. Okrem iného, súhlasila s tým, aby novovytvorená jednotná organizácia združovala Rusínov a Ukrajincov, aby úspešnejšie presadzovala záujmy etnika, avšak odmietala pomenovanie *Rusín-Ukrajinec* v materiáloch zjazdu. Navrhovala zaviesť vyučovanie rusínčiny na prvom stupni základných škôl a umožniť jej používanie aj vo zväzovej tlačí. Keď pracovné predsedníctvo potvrdilo svoje pôvodné stanovisko, skupina na znak nesúhlasu zjazd opustila.

Správu volebnej komisie predložil jej predseda S. Niroda. V prvom rade informoval o zmene volebného kľúča pre voľby do Rady. Delegáti z Čiech dostali ďalšie dve miesta v Rade, jedno miesto získala bratislavská organizácia a jedno miesto delegáti z okresu Sp. Nová Ves, preto namiesto 71 členov delegáti z okresov zvolili 75 členov Rady, 9 kandidátov členstva a 9 členov kontrolnej a revíznej komisie. Hlasovania sa zúčastnilo 328 delegátov, iba traja boli proti predloženej kandidátke.²²

Výraznejšie zmeny nastali pri voľbe vedúcich funkcionárov Rady. Podľa pôvodnej kandidátky na funkciu predsedu kandidovali I. Bača a M. Bobak, na funkciu dvoch podpredsedov M. Hyrjak, V. Rohaľ a I. Latta.²³ Nerátalo sa pritom s možnosťou, že niektorý z kandidátov nemusí byť zvolený. Práve to sa stalo v prípadoch I. Baču, V. Rohaľa a I. Lattu, ktorí neboli zvolení do pléna Rady.

Kandidátka preto bola doplnená o J. Špirku. Delegáti súhlasili, aby sa predsedom Rady stal ten z troch kandidátov, ktorý dostane najviac hlasov, a ten, ktorý skončí na druhom mieste, bude prvým podpredsedom. O obsadení funkcie druhého podpredsedu sa malo rozhodnúť dodatočne. Týmto spôsobom sa predsedom *Rady Rusínov-Ukrajincov Československa* stal M. Hyrjak, ktorý z celkového počtu 332 hlasujúcich získal 294 hlasov, za prvého podpredsedu bol zvolený M. Bobak so 183 hlasmi.²⁴

Návrh uznesenia predložil predseda návrhovej komisie J. Špirko. Uviedol, že zjazd schválil správu o činnosti, správu kontrolno-revíznej komisie, vyhlásenie mimoriadneho zjazdu KZUP za zjazd Rusínov-Ukrajincov Československa, Radu, predsedu a prvého podpredsedu Rady, stanovy Rady, programové vyhlásenie a memorandum. Schválil tiež rozhodnutie, že predseda a podpredseda Rady budú zároveň vykonávať doterajšie funkcie predsedu a tajomníka *Zväzu Rusínov-Ukrajincov Československa* od 1. februára 1990, ale aj uvoľnenie I. Pančuru, J. Danka a M. Sirku z funkcií tajomníkov ÚV KZUP dňom 31. januára 1990.²⁵

---

21 *Tamže*, s. 2 – 3.

22 *Tamže*. Zвіт виборчої комісії З'їзду русинів-українців Чехословаччини, s. 1 – 2.

23 *Tamže*. Пропозиція на зайняття керівних функцій Союзу русинів-українців Чехословаччини.

24 *Tamže*. Звіт виборчої комісії, s. 2.

25 *Tamže*. Пропозиція постанови позачергового з'їзду русинів-українців Чехословаччини. In: *Протокол з позачергового з'їзду русинів-українців Чехословаччини від 20 січня 1990 р.*, s. 103 – 104.

V návrhu uznesenia sa formou konštatovania uvádza, že zjazd kriticky zhodnotil celú doterajšiu činnosť KZUP, že poukázal na jej pozitívne stránky, ale i nedostatky. Na druhej strane, dokumenty zjazdu a bohatá diskusia odhalili veľké možnosti novej organizácie menšiny a ukázali viaceré smery jej ďalšej činnosti v súčasnosti i budúcnosti.

V záverečnej časti unesenia zjazd uložil Rade dôsledne analyzovať návrhy a pripomienky, ktoré odzneli na zjazde, zahrnúť ich do plánu práce a zabezpečiť ich postupnú realizáciu. Zároveň mala využiť tlačové orgány, ale aj ďalšie masmédiá na informovanie verejnosti o svojich úlohách a ich plnení. Jednou z nich bolo dopracovať stanovky Rady v zmysle pripomienok a predložiť ich Ministerstvu vnútra SSR ako právny dokument orgánu Rusínov-Ukrajincov Československa. Návrh uznesenia delegáti zjazdu schválili pri jednej abstencii.²⁶

Na záver zjazdu vystúpil novozvolený predseda Rady M. Hyrjak. Za základ činnosti novej organizácie označil spoluprácu so slovenským národom, úzke kontakty a styky s Ukrajinou SSR, ale aj s rusínskymi a ukrajinskými organizáciami v zahraničí i opätovné zapojenie gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi do národných a kultúrnych aktivít menšiny.²⁷

Na prvom zasadnutí Rady Rusínov-Ukrajincov Československa v ten istý deň sa pod vedením M. Hyrjaka uskutočnila voľba jej predsedníctva. Tajným hlasovaním sa členmi Predsedníctva Rady stali Mikuláš Hyrjak, Milan Bobak, Michal Biloruský, Pavol Bogdan, Ivan Vasiľco, Štefan Hlohinec, Jozef Hodarský, Ivan Laba, Ľubomíra Lajčaková, Pavol Maskalík, Mikuláš Mušinka, Miroslav Sopoliga a Juraj Špirko. Predsedom kontrolno-revíznej komisie sa stal Juraj Železnik.²⁸

Istý tieň, ktorý na zjazd vrhol demonštratívny odchod skupiny delegátov z Medzilaboriec, sa však nedal ignorovať. Okrem toho, *Koordináčny výbor Iniciatívnej skupiny za obrodenie* z Medzilaboriec poslal redakcii týždenníka *Нове життя* list. V ňom zverejnil svoje požiadavky, ktoré sa mu na zjazde nepodarilo presadiť. Išlo o zmenu názvu ZRUČ na *Zväz Rusínov a Ukrajincov*, o používanie rusínčiny vo zväzovej tlači, ale i o vytvorenie spisovného rusínskeho jazyka na podklade nárečí z okolia Medzilaboriec. Prezentoval predstavu, aby sa na prvom stupni základných škôl vyučoval rusínsky jazyk s tým, že na druhom stupni, v prípade záujmu, by sa mohlo realizovať vyučovanie ukrajiničiny. Výbor sa tiež prihlásil k myšlienke založenia politickej strany etnických menšín, a to na federálnej úrovni, ktorá by mala zastúpenie v parlamente.²⁹

V nasledujúcom období sa realizovali viaceré pokusy upokojiť situáciu, dohodnúť sa na spoločných krokoch a udržať jednotu hnutia. Prejavilo sa to v sérii „dialógov“, ktoré prebiehali v Prešove, v Medzilaborciach, v Košiciach, ako aj v Humennom. Už 27. januára 1990 sa v Medzilaborciach uskutočnilo stretnutie *Koordináčného výboru Iniciatívnej skupiny za obrodenie Rusínov* s predsedom *Rady Rusínov-Ukrajincov Československa* M. Hyrjakom, na ktorom sa viedla diskusia o sporných otázkach a o možných kompromisoch. Jedným z nich bolo, že týždenník *Нове життя* začal uverejňovať stránku, neskôr dvojstránku v rusínskych nárečiach pod názvom *Голос русинів*.³⁰

---

26 *Tamže*, s. 104 – 105.

27 *Дружно вперед*, roč. 40, 3. 3. 1990, č. 3, s. 5.

28 *AR ZRUSR*, f. ZRUSR, Rada 1990. Протокол з першого засідання Ради русинів-українців, яка була обрана на 1 з'їзді русинів-українців 20 січня 1990 року.

29 Вимоги русинів Лабірщини. *Нове життя*, roč. 40, 2. 2. 1990, č. 5, s. 1, 7.

30 Rusínska stránka sa prvýkrát v týždenníku *Нове життя* objavila v č. 5 z 2. 2. 1990, potom dvojstránka v č. 43 z 26. 10. 1990.

Na prvom zasadnutí Predsedníctva ZRUČ 1. februára 1990 sa zúčastnili aj vedúci predstavitelia *Iniciatívnej skupiny za obrodenie Rusínov* z Medzilaboriec M. Bycko a M. Turok. Predsedníctvo tiež odporúčalo M. Hyrjakovi vybrať trojčlennú delegáciu, ktorá by sa zúčastnila jednania s koordináčnym výborom iniciatívnej skupiny v Medzilaborciach v polovici februára 1990.³¹ Na rokovaní oboch týchto subjektov 12. februára 1990 sa zasa hovorilo najmä o etnonyme, ktorý v tom čase uvedené zoskupenia navonok relatívne najviac rozdeľoval.³²

Práve v ten istý deň vznikla v Prešove nová kultúrno-osvetová organizácia s názvom *Spoločnosť „Tarasova Ukrajina“*, a to z iniciatívy dvadsiatky občanov ukrajinskej národnosti pod vedením B. Kopčeka. Jej cieľom bolo predovšetkým združovať ukrajinských emigrantov a reoptantov, teda občanov pochádzajúcich z Ukrajiny, resp. tých, ktorí sa uvedomele hlásili k ukrajinskej národnosti. Preto sa chcela aktivizovať hlavne v oblasti kultúry, literatúry a folklóru.³³ Na vlastné náklady vydala cyklostylom v priebehu roku 1990 šesť čísel rovnomenného almanachu, ktorý bol obsahovo orientovaný hlavne na osobnosť T. G. Ševčenka.

Na vznik uvedenej spoločnosti negatívne reagovala *Iniciatívna skupina za obrodenie Rusínov*, ktorá ju vnímala ako snahu posilniť ukrajinský charakter menšiny. Jej predstavitelia na stretnutí so zástupcami ZRUČ 16. februára 1990 preto opäť žiadali jeho premenovanie na *Zväz Rusínov a Ukrajincov*. Na adresu nového spolku poznamenávali, že pokiaľ jeho členovia sa tak silne cítia byť Ukrajincami, mali zostať na Ukrajine, pretože ich rodičia mohli reoptovať len ako Slováci.

Eskalácia napätia medzi vedením ZRUČ a iniciatívnou skupinou otvorene prepukla hlavne po publikovaní zásadného príspevku V. Turoka-Heteša, ktorý zjavne signalizoval rozdelenie hnutia. Pod vplyvom neúspešných rokovaní s vedúcimi predstaviteľmi ZRUČ totiž rusínskemu hnutiu navrhoval ďalej nerešpektovať *Predsedníctvo Rady ZRUČ*, samostatne pristupovať k otázke volieb a k podpore kandidátov do zastupiteľských orgánov, zistiť národnú orientáciu minority na základe sčítania obyvateľstva a zastaviť odber ukrajinskej tlače v domácnostiach i na pracoviskách.³⁴

Napokon, 25. marca 1990 v Medzilaborciach sa uskutočnilo zakladajúce zhromaždenie hnutia *Rusínska obroda* za účasti 103 predstaviteľov iniciatívnych skupín z okresov Bardejov, Humenné, Medzilaborce, Prešov a Svidník, ale aj z Bratislavy a Prahy. Istou inšpiráciou pre rusínskych aktivistov bol pravdepodobne vznik rusínskej organizácie *Общество карпатських Русинів* (*Spoločnosť karpatských Rusínov*) v Užhorode vo februári 1990. Bol zvolený prípravný výbor, ktorý mal vypracovať stanovky a požiadať o registráciu organizácie.

Prvý program *Rusínskej obrody* bol vyjadrený v jej prehlásení, v ktorom sa predovšetkým dožadovala uzákonenia samostatného jestvovania rusínskej národnosti s tým, aby v prípade jednotnej organizácie sa používalo pomenovanie *Rusíni* a *Ukrajinci*. Vychádzajúc z tejto skutočnosti žiadala premenovať dovtedy ukrajinské národnostné školy, ale aj *Ukra-*

31 *A R ZRUSR*, f. ZRUSR, Prezidium 1990. Протокол із засідання Президії Союзу русинів-українців Чехословаччини від 1 лютого 1990 року.

32 FOLLRICHOVÁ, M.: Rusínsko-ukrajinská tlače v Česko-Slovensku po Novembrovej revolúcii 1989. In: *Vedecké štúdie*, 1991. (www.fphil.uniba.sk).

33 Виникло Товариство Тарасова Україна. *Нове життя*, роč. 40, 23. 2. 1990, č. 8, s. 2.

34 ТУРОК, В.: Люди добри...! *Нове життя*, роč. 40, 23. 2. 1990, č. 8, s. 4

jinské národné divadlo na Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove a Múzeum ukrajinskej kultúry na Múzeum rusínskej kultúry vo Svidníku.

Podľa aktivistov *Rusínskej obrody* (RO) bohoslužby v rusínskych obciach by sa mali celebrowať v cirkevnoslovanskom jazyku a ich pohyblivé časti podľa možnosti po rusínsky. Všetky názvy tlačových orgánov menšiny pripomínajúce totalitnú ideológiu chcela RO zmeniť. Až do vzniku rusínskych novín mala byť polovica z počtu strán týždenníka *Нове життя* vyhradená pre *Rusínsku obrodu*. Tá zároveň súhlasila so vstupom do *Únie národnostných menšín Československa*, ako aj do *Paneurópskej únie národnostných menšín*.

Súčasťou programu *Rusínskej obrody* bola aj starostlivosť o ekonomické a sociálne povznesenie regiónu a životnej úrovne rusínskeho obyvateľstva, hoci to zrejme nebolo v kompetencii organizácie. Na druhej strane, absentovala v ňom požiadavka kodifikácie rusínskeho jazyka a jeho vyučovania v rusínskych obciach, hoci dovtedy, ale aj potom, figurovala vždy na poprednom mieste. Po vypracovaní stanov bola dňa 21. septembra 1990 podaná na Ministerstvo vnútra SR žiadosť o registráciu *Rusínskej obrody*.

Žiadosť v mene prípravného výboru vtedy podpísali M. Turok, A. Franko, P. Fecura a M. Bycko. Stanovy RO boli ministerstvom zaregistrované oficiálne 1. októbra 1990, a tak bol zvolaný I. snem *Rusínskej obrody*.³⁵ Zišiel sa 17. novembra 1990 v Medzilaborciach v atmosfére 1. výročia od začiatku spoločenských zmien, ktoré umožnili vznik rusínskeho hnutia. Snem zvolil za predsedu RO Vasiľa Turoka-Heteša (1940 – 2005) a koordinačný výbor, do ktorého boli zvolení N. Bunganič, Š. Bunganič, P. Fecura, V. Gmiterko, V. Hošani, O. Mydliková, S. Smetanka, M. Turok a A. Zozulák.³⁶

Pravda, postupne sa programové ciele *Rusínskej obrody* doplňovali podľa vývoja v štáte i reálnych možností organizácie. Išlo predovšetkým o vytvorenie katedry rusínskeho jazyka pre prípravu učiteľov rusínčiny a o jej vyučovanie v regióne s rusínskym obyvateľstvom, čo bolo podmienené kodifikáciou jazyka. Jednoduchou úlohou bolo založenie redakcie rusínskej tlače, ale osamostatnenie rusínskej redakcie v rámci národnostného vysielania Slovenského rozhlasu predstavovalo oveľa zložitejší problém. O presadenie rusínskeho charakteru Múzea ukrajinskej kultúry (MUK) vo Svidníku sa *Rusínska obroda* márne usiluje dodnes.

Jedným z jej prvých krokov bolo vydanie nultého čísla kultúrno-kresťanského časopisu *Русин*, a to spolu so *Spoločnosťou Andy Warhola* a finančnou podporou výrobného družstva *Атипик* v Košiciach, *Iniciatívnej skupiny gréckokatolíckych veriacich* a MsNV v Medzilaborciach. Venoval sa otázkam rusínskej národnosti, rusínskeho jazyka, náboženským motívom, ako aj životu i dielu legendárneho amerického umelca pop-artu rusínskeho pôvodu – Andy Warhola, ktorého rodičia pochádzali z Mikovej.³⁷

S ohlasom sa stretli aj dve čísla xeroxovaného informačného bulletinu *Koordinačnej rady iniciatívnych skupín Rusínov-Ukrajincov ČSSR „Голос Маковуци“* v júni a v októbri 1990, ktorého zostavovateľom bol I. Bača. Bol koncipovaný v kritickom duchu, mal mnohé výhrady k celkovej činnosti ZRUČ i *Rusínskej obrody*, ale aj k otázke školstva i národno-kultúrneho života menšiny ako celku v porevolučnom Československu.

35 ДУПКАНИЧ, П.: Погляд на зрод і святкування 10-річчя РО. *Народны новинкы*, гоґ. 10, 14. 2. 2001, ґ. 5 – 8, s. 2.

36 БИЦКО, М.: Іщі собі спомяне хтось..., с. д. , s. 1.

37 FOLLRICHOVÁ, M.: Rusínsko-ukrajinská tlač v Česko-Slovensku po Novembrovej revolúcii 1989. In: *Vedecké štúdie*, 1991 (www.fphil.uniba.sk).

Okrem ZRUSR a *Rusínskej obrody*, resp. organizácií, ktoré inklinujú k niektorej z nich a v politologickej terminológii ich možno charakterizovať ako podporné spolky, vznikol v rámci uvedeného etnika na Slovensku aj tretí smer, ktorý proklamoval karpatoruskú orientáciu. Pôvodne pôsobil ako jeden z prúdov rusínskej orientácie. Jeho predstavitelia začali formulovať prvé výhrady až po sčítaní obyvateľstva v roku 1991 s argumentom, že v sčítacích hárkoch okrem ukrajinskej a rusínskej národnosti nebola osobitne uvedená aj národnosť karpatoruská.

Napriek tomu jednotlivci i spolky úzko spolupracovali s organizáciami Rusínskej obrody. Vážnejší rozkol nastal až v dôsledku krokov, ktoré podnikala *Rusínska obroda* v záujme kodifikovania rusínskeho jazyka. *Spoločnosť Rusínov-Karpatorusov* (SRUKA) totiž presadzovala, aby sa rusínske i ukrajinské obyvateľstvo na Slovensku vrátilo k používaniu ruského spisovného jazyka. Stúpenci karpatoruského smeru, ktorí sa pokúšali oživiť veľkoruskú koncepciu tunajšieho etnika, väčšinou veľmi pokročilého veku, si napokon uvedomili jej nereálnosť a svoje požiadavky postupne zmierňovali.³⁸

Zväz Rusínov-Ukrajincov sa v tom čase venoval monitorovaniu situácie v okresoch, organizovaniu dialógu s predstaviteľmi rusínskeho hnutia, ale aj riešeniu otázky ukrajinského školstva. Dňa 14. februára 1990 Rada navrhla Ministerstvu školstva, mládeže a telesnej výchovy SSR deväťčlennú skupinu expertov, ktorá by sa komplexne zaoberala problematikou škôl s ukrajinským vyučovacím jazykom a škôl s vyučovaním ukrajinského jazyka.

Na druhom zasadnutí predsedníctva 15. marca 1990 boli posúdené plány organizačného zabezpečenia významných kultúrnych akcií, akými boli XXIX. *Festival drámy a umeleckého slova A. Duchnoviča v Medzilaborciach*, XXV. *Festival folklóru Rusínov a Ukrajincov v Kamienke* a XXXVI. ročníka *Slávností piesní a tancov vo Svidníku*, ako aj niektoré záležitosti personálneho charakteru. Novým šéfredaktorom týždenníka *Нове життя* sa od 16. marca stal Alexander Zozuľák.

Predseda Rady M. Hyrjak informoval členov predsedníctva o záveroch zo zasadnutia vlády SSR z 5. marca 1990 v Komárne o národnostných menšinách. Tí jednomyselne podporili návrh, aby sa ZRUSR pripojil k politickému hnutiu za demokraciu a práva národnostných menšín *Spolužitie*.³⁹ Hnutie navonok vystupovalo ako politická strana všetkých etnických menšín, hoci prím v nej hrali predstavitelia maďarskej minority.

Mimoriadne zasadnutie predsedníctva 3. apríla 1990 bolo venované príprave ZRUSR na voľby do Federálneho zhromaždenia a SNR. Pre voľby do FZ sa kandidátmi strany za ZRUČ stali V. Kocvar a J. Bača, o mandát poslanca SNR sa uchádzali M. Hyrjak, I. Vasil'co, A. Geletič, A. Klimeková a O. Biloruská.⁴⁰ V tom čase už bol poslancom SNR M. Hyrjak, ktorý získal mandát formou kooptovania. ZRUČ sa pred voľbami angažoval v kampani menšinovej strany *Spolužitie*, avšak získal iba jeden poslanecký mandát v SNR pre predsedu Rady M. Hyrjaka. *Rusínska obroda* v tom čase ešte nebola sformovaná, a preto v uvedených voľbách nepostavila vlastných kandidátov ani prostredníctvom iných strán a hnutí.

---

38 Spolok SRUKA, spolu so *Spolkom karpatoruských žien* a *Spolkom karpatských Rusínov*, s ktorými vytvoril *Asociáciu Karpatorusov*, sa v roku 1996 rozhodol úplne dištancovať od aktivít *Rusínskej obrody*.

39 *A R ZRUSR*, f. ZRUSR, Rada 1990. Звіт про діяльність Президії СРУЧ після З'їзду русинів-українців Чехословаччини, s. 1 – 2.

40 *Tamže*, Prezidium 1990. Протокол позачергового засідання Президії С РУЧ від 3 квітня 1990 року.

Obsahom riadneho zasadnutia Predsedníctva Rady ZRUČ 19. apríla 1990 bola hlavne príprava plenárneho zasadnutia Rady, uskutočnilo sa tiež zhodnotenie činnosti organizácie v okresoch a obsahovej úrovne ukrajinskej tlače. Zvažovalo sa používanie dialektu v príspěvkoch a odzneli návrhy, aby bolo publikovaných viac článkov z histórie, zo života cirkví a mládeže, a aby sa tiež zlepšila práca s dopisovateľmi, pretože odber tlače stále klesal.⁴¹

Dňa 26. apríla 1990 sa v Prešove uskutočnilo druhé riadne zasadnutie Rady ZRUČ, ktoré v istom zmysle uzavrelo prechodné obdobie formovania novej štruktúry menšiny a koncepcie jej organizácií. Plénum totiž schválilo nielen správu o činnosti predsedníctva, ale aj správu o činnosti ZRUČ v súčasnom období a ďalších úlohách, plán hlavných úloh, zloženie sekcií Rady a novú koncepciu jednotlivých titulov ukrajinskej tlače: *Нове життя, Дружно вперед а Дукля*.

Plenárne zasadnutie ZRUČ schválilo aj úpravy v stanovách, ktoré súviseli s vtedajšou zmenou názvu československého štátu.⁴² V súlade s plánom hlavných úloh Rada schválila vytvorenie a personálne zloženie mládežníckej, ženskej, školskej, sociálno-právnej, ekonomicko-ekologickej a informačno-vydavateľskej sekcie. Vznikla taktiež programová rada, ako aj vedecký aktív ZRUČS. V tom čase asi vznikla aj myšlienka iniciovať kreovanie Koordinačnej rady ZRUČS, ktorá bola potom zriadená 3. júla 1990 s ambíciou koordinovať činnosť ukrajinských kultúrnych inštitúcií.⁴³

Zasadnutie predsedníctva 17. mája 1990 sa zaoberalo rozpracovaním a spôsobom plnenia uznesení pléna. Ako kľúčové boli charakterizované otázky ukrajinského školstva, práca s mládežou a aktivizácia okresných výborov a základných organizácií zväzu. Odznelo tiež hodnotenie tradičného festivalu v Medzilaborciach a ukrajinskej tlače. Na júnovom zasadnutí predsedníctvo hodnotilo priebeh svidníckych slávností a oboznámilo sa s petíciou expertnej skupiny pre otázky ukrajinského školstva zaslanou ministrovi L. Kováčovi.⁴⁴

Mimoriadne zasadnutie predsedníctva 6. septembra 1990 bolo venované personálnym otázkam, kým výjazdové zasadnutie 20. septembra v Humennom analyzovalo stav v oblasti ukrajinských škôl v okrese. Išlo totiž o zámer týmto spôsobom monitorovať problémy vo všetkých severovýchodných okresoch a vypracovať súhrnnú analýzu tejto problematiky. Na zasadnutí sa tiež rokovalo o probléme komunálnych volieb, o príprave októbrového pléna Rady, ako aj o organizačných otázkach.⁴⁵

Predsedníctvo sa zišlo aj 18. októbra 1990, pričom bolo z veľkej časti zasvätené otázke svidníckych slávností, ich hodnoteniu, zdokonaleniu i ďalším perspektívam. Súhlasilo s plánom hlavných úloh na rok 1991 a prejednávalo prípravu výročných schôdzí základných organizácií plánovaných od novembra 1990 do marca 1991. Súčasne schválilo vyslanie de-

---

41 *Tamže*, Rada 1990. Звіт про діяльність Президії СРУЧ після З'їзду русинів-українців Чехословаччини, s. 2 – 3.

42 *Tamže*, Rada 1990. Пропозиція постанови другого чергового засідання Ради Союзу русинів-українців Чеської і Словацької Федеративної Республіки від 26 квітня 1990 року, s. 1 – 3.

43 Na prvom stretnutí sa zúčastnili vedúci predstavitelia Oddelenia ukrajinskej literatúry SPN, Rusínsko-ukrajinského štúdia Slovenského rozhlasu, UND, Katedry ukrajinského jazyka a literatúry FF UPJŠ, MUK, Spolku ukrajinských spisovateľov, ukrajinského oddelenia Výskumného ústavu pedagogiky a inšpektor pre ukrajinské školy Východoslovenského KNV v Košiciach.

44 *A R ZRUSR*, f. ZRUSR, Rada 1990. Звіт про роботу Президії Ради Союзу русинів-українців ЧСФР і виконання постанов другого чергового засідання Ради від 26 квітня 1990 року, s. 1 – 2.

45 *Tamže*, s. 2 – 3.

legácie ZRUČ do Kyjeva na II. zjazd *Народного Руху України*, a to v zložení M. Mušinka, M. Biloruský a A. Zozulák.⁴⁶

Tretie riadne zasadnutie Rady ZRUČS sa uskutočnilo 27. októbra 1990 v Prešove. Schválilo Správu o činnosti Predsedníctva Rady ZRUČS a o plnení uznesení druhého riadneho zasadnutia Rady z 26. apríla 1990, ako aj Správu predsedníctva „*Realizácia záverov Zjazdu Rusínov-Ukrajincov ČSFR a základné smery činnosti ZRUČS na ďalšie obdobie*“. Členovia pléna rovnako súhlasili s plánom hlavných úloh na rok 1991 a s organizačným zabezpečením výročných členských schôdzí základných organizácií.

Rada pozitívne hodnotila najmä činnosť zväzu v kultúrnej oblasti, keď za desať mesiacov uskutočnil viac ako 200 akcií s účasťou 35 000 ľudí. Na druhej strane, za nevyhovujúci pokladala stav na úseku ukrajinského národnostného školstva, čo potvrdil aj nasledujúci vývoj. Podľa údajov zo zasadnutia *Rady vlády SR pre národnosti a etnické skupiny* z 24. januára 1991 pracovalo v tom čase už len 17 škôl s ukrajinským vyučovacím jazykom, 61 škôl s vyučovaním ukrajinčiny a 54 materských škôl s výchovným jazykom ukrajinským. V tejto súvislosti je otázne, či požiadavka menovať inšpektorov pre ukrajinské školy či zaistiť vyšší podiel úradníkov ukrajinskej národnosti v ústredných orgánoch štátnej správy bola práve tou optimálnou reakciou.⁴⁷

Dôležitú úlohu zohralo *Stanovisko rusínsko-ukrajinskej inteligencie Česko-Slovenska k súčasným procesom nášho kultúrno-národnostného života*. Deklarovalo jednotu a integritu ČSFR, ale tiež rusínsko-ukrajinskej národnosti s tým, že rusínsstvo je len historicko-kultúrnou etapou v rozvoji ukrajinského národa, teda Rusíni-Ukrajinci Česko-Slovenska sú jeho súčasťou. Sformovanie samostatnej rusínskej menšiny nezávislej od ukrajinského národa v tomto zmysle charakterizovalo len ako prechodnú fázu k jej úplnej slovakizácii.

Dokument odmietol „*protiukrajinské zameranie Rusínskej obrody a iných separatistických organizácií podobného charakteru*“. Vyjadroval plnú podporu všetkým kultúrnym snahám minority, ale i všestrannému výskumu jej histórie, jazyka a kultúry, avšak len ako časti jedinej ukrajinskej kultúry. Odsúdil pritom administratívno-byrokratické metódy ukrajinizácie menšiny koncom 40. a začiatkom päťdesiatych rokov 20. storočia, ale na druhej strane ju súčasne považoval za v podstate správny krok smerujúci ku vzniku národnej identity.⁴⁸

Dňa 20. decembra 1990 vznikla v Prešove *Spoločnosť Alexandra Duchnoviča*. Vyzvala Rusínov, Ukrajincov a Rusov Slovenskej i Českej republiky, aby do nej vstupovali a vytvárali základné organizácie. Jej cieľom bola obrana národných záujmov Rusínov, zvýšenie ich národného uvedomenia, zvýšenie úrovne vzdelania, obrozenie demokratických tradícií duchovnej kultúry predkov, rozšírenie a prehĺbenie ekonomických a technických vedomostí medzi svojimi členmi a širokou verejnosťou.⁴⁹

Napriek snahe o zachovanie ukrajinskej tlače, v novembri 1990 zanikol z finančných dôvodov mládežnícky dvojtyždenník *Веселка*. Týždenník *Нове життя*, mesačník *Дружно*

46 *Tamže*, s. 4.

47 *Tamže*. Проект постанови третього чергового засідання Ради Союзу русинів-українців Чеської і Словацької Федеративної Республіки від 27 жовтня 1990 р.

48 *Tamže*. Ставлення русько-української інтелігенції Чехо-Словачини до сучасних процесів нашого культурно-національного життя, s. 1. Preklad S. K. Dokument bol publikovaný v týždenníku *Нове життя*, гоґ. 40, 21. 12. 1990, ґ. 51 – 52, s. 3.

49 Створено Общество А. В. Духновича. *Нове життя*, гоґ. 41, 3. 1. 1991, ґ. 1, s. 2.

вперед a dvojmesačník *Дукля* sa po zvýšení ceny zachovali. Vychádzali tiež cirkevné periodiká *Заповіт Кирила і Мефодія*, ako aj *Благовістник*. Od januára 1991 bola situácia na úseku ukrajinských periodík ešte zložitejšia, avšak vláda SR napokon uvoľnila dva milióny korún na časopis *Веселка* a 1,3 mil. na ostatnú ukrajinskú tlač.

Ukrajinské štúdio Slovenského rozhlasu v Prešove na základe požiadaviek poslucháčov v tom čase rozšírilo svoje vysielanie, pričom 40 % vysielacieho času sa realizovalo v rusínskych dialektoch. Veľkú pozornosť venovalo hlavne publicistickým reláciám, najobľúbenejším žánrom sa stali tzv. okrúhle stoly. Slovenská televízia 15. januára 1991 začala s vysielaním pre maďarskú menšinu i Rusínov a Ukrajincov na Slovensku pod názvom *Magazín národnosti*, hoci už jeho premiéra vyvolala značne rozpačité reakcie.⁵⁰

V prvej polovici roku 1991 sa vedenie ZRUČS zaoberalo hodnotením práce s mládežou i ženskej sekcie a poukazovalo na niektoré nežiaduce javy v podobe istej diskriminácie príslušníkov národnosti v Snine a problémy na úseku ukrajinskej tlače. Predsedníctvo 21. marca 1991 odvolalo šéfredaktora novín *Нове життя* А. Зозуľáка a na jeho miesto menovalo М. Пјука. Časopis pre deti *Веселка* prevzal ako šéfredaktor J. Dacko, známy literárno-publicistický časopis *Дукля* začal vydávať *Spolok ukrajinských spisovateľov*. 27. marca 1991 bola obnovená činnosť *Zväzu mládeže Karpát*, ktorý vlastne zanikol oficiálnym zlúčením s ČZM – Československým zväzom mládeže v roku 1949.

Celkove sa však činnosť ZRUČS v priebehu roka 1991 odvíjala vo forme niekoľkých kampaní, z ktorých sa však ani jedna neskončila s plným úspechom. Z väčšej časti mali jeho aktivity skôr defenzívny charakter a koncentrovali sa na udržanie jednoty menšiny, jej organizácií a inštitúcií. Súviseli so sčítaním ľudu, s riešením otázky ukrajinského vysielania Slovenského rozhlasu, ale aj snahou zastaviť rozvoj rusínskeho hnutia, ktorý v tom čase nabral na intenzite.

ZRUČS a jeho orgány, ale aj ďalšie ukrajinské organizácie a inštitúcie, vynaložili veľmi veľké úsilie predovšetkým v súvislosti s prípravou sčítania obyvateľstva v marci 1991. Snažili sa udržať formálnu jednotu etnika tak, aby samostatnou rubrikou v rámci národnostnej príslušnosti boli *Rusíni-Ukrajinci*, resp. ak by sa občania aj hlásili k Rusínom a Ukrajincom osobitne, aby vo výsledkoch sčítania bol evidovaný a publikovaný iba ich súčet. Je však potrebné poznamenať, že takéto stanovisko, či skôr taktika, nemali opodstatnenie a ich realizácia by bola zrejme aj porušením ústavy.

Pravdepodobne táto okolnosť, okrem názorov expertov, rozhodla o tom, že Rusíni a Ukrajinci boli sčítaní a evidovaní osobitne, hoci v rámci otvorených odpovedí bolo možné dopísať aj národnosť rusínsko-ukrajinskú, čo napokon nikto nevyužil. Stalo sa tak napriek tomu, že zo strany vedúcich predstaviteľov štatistických inštitúcií či vyjadrení niektorých politikov bolo ukrajinským lídrom naznačené, že snáď bude akceptovaný ich postoj k problému. Neúspech v tomto smere bol o to väčší, že stratégia ZRUČS tak vlastne nechtiac poskytla svojim odporcom argument, že ukrajinská menšina sa snaží zachrániť svoju existenciu započítaním Rusínov.

Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1991 sa k ukrajinskej národnosti prihlásilo 13 281 občanov, avšak k rusínskej národnosti 17 197 občanov Slovenska. Tvorili 0,25 %, resp. 0,32 %

---

50 Перша передача нас розчарувала. *Нове життя*, роč. 41, 21. 1. 1991, č. 4, s. 1

z celkového počtu obyvateľstva na Slovensku.⁵¹ Konkrétne rozdelenie menšiny podľa okresov Slovenska nám ukazuje tabuľka č. 1.

Okrem toho, materinský jazyk rusínsky uviedlo 49 099 občanov a k ukrajinskému materinskému jazyku sa hlásilo 9 480 ľudí.⁵² Aj táto skutočnosť nás oprávňuje predpokladať, že počet obyvateľov s rusínskymi, resp. ukrajinskými koreňmi je v skutočnosti vyšší, ale mnohí sa z rôznych dôvodov neprihlásili k národnosti, s ktorou sa vnútorne identifikujú.

Tabuľka č. 1: Počet obyvateľov rusínskej a ukrajinskej národnosti v okresoch Slovenska k 3. marcu 1991⁵³

OKRES	Počet Rusínov	Podiel v %	Počet Ukrajincov	Podiel v %
Banská Bystrica	37	0,02	63	0,04
Bardejov	1 891	2,39	1 464	1,85
Bratislava	303	0,05	1 874	0,08
Čadca	1	-	9	0,01
Dolný Kubín	6	-	16	0,01
Dunajská Streda	11	-	14	0,01
Galanta	12	-	22	0,02
Humenné	7 813	6,97	4 660	4,16
Komárno	11	-	19	0,02
Košice	709	0,21	797	0,33
Levice	18	-	12	0,01
Liptovský Mikuláš	22	0,02	30	0,02
Lučenec	11	-	10	0,01
Martin	21	0,02	50	0,04
Michalovce	87	0,08	321	0,29
Nitra	34	0,02	61	0,03
Nové Zámky	13	-	23	0,01
Poprad	63	0,04	133	0,09
Považská Bystrica	12	-	39	0,03
Prešov	945	0,47	1 450	0,72
Prievidza	13	0,01	39	0,03
Rimavská Sobota	13	0,01	35	0,04
Rožňava	12	0,01	48	0,06
Senica	2	-	19	0,01
Spišská Nová Ves	150	0,10	143	0,09
Stará Ľubovňa	1 027	2,02	696	1,50

51 *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991 : Podrobné údaje za obyvateľstvo. Slovenská republika.* Bratislava : Federálny štatistický úrad; Slovenský štatistický úrad, 1992, s. 21 – 23.

52 PAUKOVIČ, V.: Etnická štruktúra Slovenska, jej vývoj, demografické a sociálne charakteristiky. In: *Sociológia*, roč. 26, 1994, č. 5 – 6, s. 431.

53 Spracované podľa *Sčítanie ľudu, domov a bytov k 3. marcu 1991 v okrese Prešov.* Prešov : Okresné oddelenie Slovenského štatistického úradu v Prešove, 1992, s. 69 .

Svidník	3 514	7,93	1 863	4,20
Topoľčany	6	-	17	0,01
Trebišov	49	0,04	151	0,13
Trenčín	24	-	32	0,02
Trnava	7	-	41	0,02
Veľký Krtíš	6	0,01	5	0,01
Vranov nad Topľou	310	0,41	166	0,22
Zvolen	11	0,01	31	0,03
Žiar nad Hronom	11	0,01	9	0,01
Žilina	22	0,01	46	0,03
Spolu	17 197	0,32	13 281	0,25

Dôvodom, okrem národnostnej nevyhranenosti a nízkej úrovne prežívania etnickej identity u značnej časti tohto etnika, je aj veľká miera stotožnenia sa so slovenským národom. Svoju úlohu zohrávajú negatívne skúsenosti z minulosti, najmä zo štyridsiatych a päťdesiatych rokov, keď rusínske obyvateľstvo, okrem veľmi zložitých sociálno-ekonomických pomerov, bolo vystavené tiež rôznym kampaniam s negatívnymi dôsledkami na životné osudy ľudí, akými bola optácia, zrušenie Únie, ukrajinizácia, kolektivizácia, likvidácia UNRP, boj proti tzv. ukrajinským buržoáznym nacionalistom a pod.

Druhým dôležitým faktom, ktorý nám prezentujú výsledky sčítania obyvateľstva, je rozdelenie ukrajinskej menšiny na Rusínov a Ukrajincov. Táto segmentácia minority bola fakticky dôsledkom niekdajšieho riešenia rusínskej otázky. Obvinenia československých či slovenských štátnych orgánov, resp. slovenskej majority alebo niekoľkých jednotlivcov z protiukrajinských centrál v zahraničí, ktoré často zaznievajú z radov reprezentácie ukrajinskej menšiny a jej médií, sú zjednodušením problému a nezodpovedajú realite.

Departícia ukrajinskej menšiny po „zamatovej revolúcii“, ako ju presne zafixovali materiály sčítania obyvateľstva v roku 1991, je spôsobená v prvom rade zabrzdzením procesu sebaidentifikácie uvedeného etnika po 2. svetovej vojne. Na Slovensku na začiatku deväťdesiatych rokov však, u časti etnika, došlo aj akcelerácii národného sebauvedomovania, a to v dôsledku niektorých historických faktorov i novej politickej situácie.

Sebavedomie rusínskej reprezentácie stúplo, keď sa v dňoch 23. – 24. marca 1991 v Medzilaborciach vytvoril *Svetový kongres Rusínov (SKR)*. Ten výrazne posilnil aktivitu všetkých stúpcov rusínskej orientácie na Slovensku. Okrem organizátorov a účastníkov z Česko-Slovenska sa na ustanovujúcom kongrese zúčastnili delegácie a jednotlivci z Poľska, Ukrajiny, Juhoslávie, Kanady a USA. V priebehu rokovania, ale aj v prijatých dokumentoch, rezonoval postulát, podľa ktorého „*Rusíni nie sú súčasťou ukrajinského národa, ale samostatným národom...*“⁵⁴

Hlavným cieľom vzniku SKR bolo koordinovanie činností a spoločného snaženia rusínskych organizácií v Európe a v Amerike, ktoré chcú „*vytvárať náležité podmienky pre prácu rusínskych organizácií tak, aby narastala renesancia rusínskej národnosti v jednotlivých krajinách...*“

54 Podrobnejšie pozri GAJDOŠ, M.: Rusíni (Ukrajinci) v podmienkach transformácie spoločnosti 1989 – 1995. In: GAJDOŠ, M. – MATULA, P. (Eds.): *Niektoré otázky vývoja národnostných menšín na Slovensku*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1997, s. 180 – 192.

вých štátoch, obnovilo sa národnostné školstvo, rozvíjala sa rusínska kultúra a jazyk“.⁵⁵ To, že sa kongres uskutočnil práve na Slovensku, pokladali predstavitelia *Rusínskej obrody* za určitý prejav pozitívneho vzťahu vládnych orgánov voči Rusinom po novembri 1989.

Z pohľadu predstaviteľov ukrajinského smeru bolo konanie zakladajúceho kongresu svetovej organizácie Rusínov na území ČSFR hodnotené ako odraz politiky deukrajinizácie.⁵⁶ Rusínske politické ciele boli a sú totiž stúpenkami proukrajinskej orientácie stále striktno odmietané a pokladané za import zo zahraničných centier „politického rusinizmu“, ktoré zastávajú antiukrajinské pozície. Ich základom je komplex vlastnej národnej malosti a nedôstojná snaha niekomu slúžiť.⁵⁷ Obhajobu osobitnej národnej identity Rusínov v tomto zmysle charakterizovali ako destabilizujúci prvok v eurokarpackom regióne.⁵⁸

Napriek tomu, na jar roku 1991 sa ZRUČS ešte pokúšal docieľiť určitú akčnú jednotu všetkých ukrajinských a rusínskych organizácií a inštitúcií. Robil tak v presvedčení, že spoločný postup minorite iste umožní účinnejšie odolávať vplyvu asimilačných faktorov. V tomto zmysle zorganizoval stretnutie, tzv. *stól dobrej vôle*, na ktorom sa 26. apríla 1991 stretli zástupcovia ZRUČS, *Rusínskej obrody*, *Spoločnosti A. Duchnoviča*, *RUCH-u*, *Združenia Ukrajincov Čiech*, ako aj organizácie reopantov a niektorých ukrajinských inštitúcií.

ZRUČS zastupoval predseda M. Hурjak a V. Kovaľ, RO predseda V. Turok-Heteš, I. Bicko a A. Zozulák. Okrem toho boli prítomní predseda *Объединення українців Чехії* M. Regula, predseda *Общества Александра Духновича* M. Ryčalka, Š. Kruško (OBRUČ), J. Bača za RUCH na Slovensku a iní. Napriek relatívne konštruktívnej atmosfére a tolerantným vystúpeniam sa zástupcovia RO cítili byť dotknutí úvodnými poznámkami. V. Kovaľa a vystúpením J. Baču, ktoré ich vraj posunuli do roly obžalovaných.

Cieľom stretnutia bolo navzájom sa informovať o svojich zámeroch, resp. o prioritách, a tak podľa možnosti dohodnúť určité okruhy a pravidlá prípadnej spolupráce. V priebehu stretnutia však predseda *Rusínskej obrody* i *Svetového kongresu Rusínov* V. Turok-Heteš informoval jeho účastníkov o pláne hnutia vrátiť rusínsky charakter všetkým vtedy ukrajinským inštitúciám na Slovensku a v tomto zmysle presadzovať „*totálnu deukrajinizáciu východného Slovenska do konca roku 1991.*“

Preto V. Turok-Heteš vo svojom príspevku otvorene vysvetlil prítomným zmysel a ciele Rusínskej obrody, ktorá ako „organizácia činov“ sa bude usilovať dosiahnuť tri ciele: rusínsku národnú identitu, rusínsky jazyk a rusínsku kultúru. V tomto zmysle bude realizovať svoju činnosť v organizačnej sfére, na úseku rusínskeho národnostného školstva všetkých stupňov, v oblasti tlače, v rusínskej amatérskej a profesionálnej kultúre a pri deukrajinizácii východného Slovenska.

Zo spoločného stretnutia vyvstala len výzva, aby pri využívaní rusínskych dialektov nedochádzalo k slovakizácii jazyka a aby sa užívatelia ukrajinského jazyka snažili vystríhať ťažkých a ľudu nezrozumiteľných slov a výrazov. Rusínski predstavitelia hodnotili spoločné stretnutie celkovo kladne, vyslovili sa za vedenie dialógu, ktorý sa však musí organizovať v duchu porozumenia a vzájomnej tolerancie.⁵⁹

55 ЗОЗУЛЯК, А.: Главный цель конгрессу – координация. *Русин*, 2001, č. 3 – 4, s. 4. Preklad S. K.

56 БАЧА, І. – ВАНАТ, І. – КОВАЧ, Ф. – ЧУМА, А. – ШТЕЦЬ, М.: До сучасних проблем нашого культурно-національного життя. *Нове життя*, роč. 42, 1992, č. 24. Príloha, s. 7.

57 Позгі МИШАНИЧ, О.: *Карпати нас не розлучать*. Ужгород : Срібна Земля, 1993, s. 221, 244.

58 Звіт Ради Союзу русинів-українців Словацької републики II-му зїзду, зачитана головою Ради СР-УСР Віктором Ковалем. *Нове життя*, роč. 44, 1994, č. 51 – 52. Príloha.

Razantné vystúpenie V. Turoka-Heteša ovplyvnilo ovzdušie štvrtého zasadnutia Rady ZRUČS, ktoré sa konalo 25. mája 1991. Predseda M. Hyrjak v správe o činnosti vytýčil ako najdôležitejšiu úlohu „*dalej rozširovať a posilňovať štruktúru našich organizácií, aktivizovať našich ľudí k práci na poli kultúry, vzbudzovať v nich záujem, hlbšiu zainteresovanosť na všetkých otázkach a problémoch nášho národno-kultúrneho života*“.⁶⁰ Predsedníctvu boli dané úlohy hlavne v oblasti školstva, avšak aktivizácia sa predpokladala aj v ďalších oblastiach.

V lete 1991 sa začal boj ZRUČS o ukrajinské inštitúcie, ktoré sa dostali do zložitej situácie vzhľadom na úsporné opatrenia vlády, ale aj istý tlak, ktorý vyvolávali nároky Rusínov. Hlavne zo strany *Rusínskej obrody* boli predkladané požiadavky, ktoré sa týkali nielen zmeny ich názvov, ale aj národno-kultúrnej orientácie. Prvým jej úspechom v tomto smere bolo premenovanie *UND* na *Divadlo Alexandra Duchnoviča (DAD)*, a to už od 15. októbra 1990, ktoré začalo hrať výlučne v rusínskom jazyku. Pracovníci *DAD* (V. Turok-Heteš, J. Sisak, M. Laš) sa stali poprednými exponentmi rusínskeho národného a kultúrneho obrodzenia.

Na zasadnutí Predsedníctva Rady 27. apríla 1991 jeho člen a riaditeľ MUK M. Sopoliga referoval o premenovaní múzea na *Vlastivedné múzeum vo Svidníku* od 1. apríla 1991. Predsedníctvo sa uznieslo zaslať ministrovi L. Snopkovi protestný list a prostredníctvom poslanca M. Hyrjaka interpelovať v SNR. V decembri 1991 bolo múzeum znovu premenované, a to na *Vlastivedné múzeum A. I. Pavloviča so stálou expozíciou rusínskej a ukrajinskej kultúry vo Svidníku*. Proti uvedenému aktu znovu protestovali ukrajinské inštitúcie, ako aj mestské zastupiteľstvo vo Svidníku.

Na druhej strane, iniciatíva niekoľkých rusínskych aktivistov umožnila, aby 30. júna 1991 bolo v Medzilaborciach otvorené *Múzeum moderného umenia*, ktoré od 1. septembra 1991 nieslo názov *Múzeum moderného umenia rodiny Warholovcov*. Slávnostného otvorenia sa zúčastnili mnohí činovníci regiónu, avšak, vzhľadom na isté rozpory, chýbali na ňom niektorí ľudia, ktorí sa o zriadenie múzea tiež výrazne zaslúžili, ako M. Bycko, M. Cihlár, R. Prekop, A. Jalčová, R. Galajdová, E. Protivňaková, V. Protivňak a iní.⁶¹

Na uvedenom zasadnutí predsedníctva bol, okrem iného, schválený aj návrh Štatútu Vedeckej spoločnosti ZRUČS (*Науково товариство СРУЧС*). Jednou z jeho prvých iniciatív bolo vypracovanie *Stanoviska ukrajinskej tvorivej inteligencie k súčasným kultúrno-politickým pomerom na východnom Slovensku*, ktoré koncipoval I. Vanat. V prvej fáze ho podpísalo 57 predstaviteľov ukrajinskej inteligencie, medzi nimi F. Kovač, J. Bača, Z. Hanudelová, M. Mušinka, M. Roman, M. Štec, A. Kovač, E. Babotová, M. Šmajda, A. Čuma, M. Ryčalka, I. Jackanin, S. Hostyňak, I. Galajda, O. Rudlovčáková a iní.

Pozornosť vzbudila najmä tá časť deklarácie, podľa ktorej sa iste kruhy u nás i v zahraničí usilujú destabilizovať ukrajinskú verejnosť využívajúc slabšie národné uvedomenie a formulujú požiadavky na pričlenenie Zakarpatskej oblasti k Česko-Slovensku alebo k Maďarsku. V tejto súvislosti sú uvádzané aj mená P. R. Magosiho, M. Zaričňaka, J. Hořeca, M. Sládka a J. Bicka. Toto tvrdenie sa však zdá byť prehnaté. Išlo snáď o hlasy niekoľkých extrémistov na oboch stranách hraníc, ktoré však nikdy nemali masovú podporu a oficiálne miesta ich ignorovali.⁶²

59 ЗОЗУЛЯК, А.: Стіл доброй волі?! *Народны новинкы*, гоґ. 1, 21. 8. 1991, ґ. 1, ss. 1, 3.

60 *Archiv ÚR ZRUSR*, f. ZRUSR, Rada 1991. Звіт про роботу Ради СРУЧС, s. 17. Preklad S. K.

61 БИЦКО, М.: Маме музей. *Народны новинкы*, гоґ. 1, 18. 9. 1991, ґ. 3, s. 3.

62 Ставлення української творчої інтеліґнції до сучасних культурно-політичних обставин на східній Словаччині. *Нове життя*, гоґ. 41, 1991, ґ. 29.

Práve v tomto čase začal vychádzať nový rusínsky týždenník *Народны новинкы*. Šéf-redaktor A. Zozulák v redakčnom článku v prvom čísle novín sa síce postťažoval na dogmatické postoje niektorých redaktorov ukrajinského týždenníka *Нове життя*, na druhej strane sa však poďakoval V. Turokovi-Hetešovi a riaditeľovi DAD J. Sisakovi za pomoc pri práci. Zároveň sľúbil, že pôjde o nezávislé noviny pre Rusínov, ktoré v tomto smere budú nadväzovať na rubriku *Голос Русинів*, vychádzajúcu ešte v rámci novín *Нове життя*. Prispievali do nej napr. Petro Obrochta, Juraj Charitun, Mikola Škurla, Andrij Duleba, Anna Halčakova a Justina Maťašovská.⁶³

Predseda RO V. Turok-Heteš v tom istom čísle vyjadril svoj postoj k *Stanovisku ukrajinskej tvorivej inteligencie* a celú kritickú pasáž označil za neopodstatnené strašenie. Rovnako odmietol termín „politický rusinizmus“ a najmä tézu, že vo vedeckých kruhoch sa o ukrajinskej národnosti Rusínov vôbec nepochybuje. V svojej reakcii na *Stanovisko* uviedol, že z 57 jeho pôvodných signatárov až 43 osôb profituje práve na pestovaní a výskume ukrajinského jazyka na Slovensku. Požiadavku ukrajinskej inteligencie, aby kompetentné orgány Slovenska i ČSFR používali etnonym „ukrajinská-rusínska národnosť“ a kodifikovali ho aj v novej ústave SR a ČSFR, charakterizoval ako absurdnú.⁶⁴

Stanovisko ukrajinskej tvorivej inteligencie neskôr podpísali aj ďalší občania a oficiálne sa hovorilo o 500 osobách. Dôveryhodnosť podpisovej akcie do istej miery spochybnila RO publikovaním prípadov, že niektoré podpisy boli získané pod zámenkou kampane na podporu rusínsko-ukrajinského štúdia SRO v Prešove. V. Turok-Heteš v článku písal aj o omyloch a chybách v oblasti cirkevnej, školskej a kultúrnej politiky, ktoré značne spomalili proces zdravého národného uvedomovania obyvateľstva. Podľa jeho názoru, práve násilná ukrajinizácia bola tragédiou pre rusínsky národ.⁶⁵

Charakter oficiálnej odpovede na *Stanovisko* mal list 38 predstaviteľov rusínskej inteligencie z Humenného vláde SR, Slovenskému rozhlasu a Slovenskej televízii z 26. augusta 1991, v ktorom ho označili za zjavný akt deformátorov, ktorí sa usilujú začať novú etapu ukrajinizácie Rusínov. V tomto zmysle odporúčajú vláde, aby dala historikom urobiť analýzu o mieste Rusínov v dejinách východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi, pretože Ukrajinci históriu Rusínov automaticky previedli do svojich dejín, a tak falšujú realitu.

V liste tiež žiadali kompetentné inštitúcie analyzovať prácu *Ukrajinského štúdia Slovenského rozhlasu* a vytvoriť redakčnú radu rusínskeho vysielania. Na adresu vedenia Slovenského rozhlasu sa sťažovali, že rusínsko-ukrajinské vysielanie sa deje v ukrajinskom duchu a v prospech Veľkej Ukrajiny, ale nie v prospech ani v záujme Rusínov.

Vyjadrili sa v tom zmysle, aby ZRUSR bolo znemožnené naďalej pracovať medzi Rusínmi, pretože to prináleží RO. Tá musí aktivizovať svoju činnosť a spolu s rusínskymi organizáciami v Užhorode a v Prahe vypracovať *Chartu Rusínov* ako program rusínskeho národného hnutia. *Голос Русинів* by mal byť súčasťou všetkých okresných novín v Humennom, v Bardejove, vo Svidníku a v Starej Ľubovni.

Autori listu vyslovili presvedčenie, že v záujme obrodovania menšiny treba znovu vydávať diela Duchnoviča a jeho hry inscenovať v DAD aspoň dvakrát v sezóne. Zároveň oslovili biskupa J. Hirku a arcibiskupa Nikolaja, aby cirkevné obrady gréckokatolíckej a pravosláv-

63 ЗОЗУЛЯК, А. Най Бог благословить нашу путь. *Народны новинкы*, гоґ. 1, 21. 8. 1991, ґ. 1, s. 1.

64 ТУРОК, В.: Слава Ісусу Христу до Вашого дому... *Народны новинкы*, гоґ. 1, 21. 8. 1991, ґ. 1, ss. 1, 3.

65 *Tamže*, s. 3.

nej cirkvi v rusínskych obciach neboli vystavené slovakizácii ani ukrajinizácii. Obrátili sa tiež na tých ľudí, ktorí sa z obáv pred ukrajinizmom celé roky hlásili za Slovákov, aby si uvedomili svoje rusínske korene a prihlásili sa k rusínskej národnosti.⁶⁶

Úsilie RO v oblasti jazyka podporili aj niektorí duchovní. Napríklad správca gréckokatolíckej parochie v Medzilaborciach F. Krajňak verejne vystúpil s tým, že gréckokatolícki ani pravoslávni Rusíni na Slovensku nikdy neprijali ukrajinský jazyk a v žiadnej obci sa neužíva. Liturgia sa vedie v cirkevnoslovanskom jazyku, ktorý však je ťažkým, neživým jazykom a postupne ho nahrádza slovenčina. Uvedomeli Rusíni by sa však mali proti tomu postaviť a presadiť svoj materinský, rusínsky jazyk. Cirkevnoslovanský jazyk je treba zachovať, ale niektoré časti bohoslužby, najmä čítanie, evanjelium a homíliu, by mali kňazi viesť po rusínsky.⁶⁷

To len potvrdzuje, že jednou z kľúčových a zároveň najkonfliktnejších otázok medzi stúpenkami ukrajinskej a rusínskej orientácie sa stala otázka jazyka. Zo strany *Rusínskej obrody* bola evidentná snaha kodifikovať rusínsky jazyk, čo najskôr v ňom vydávať knihy, používať ho v národnostnej tlači a v masovokomunikačných prostriedkoch, no napokon aj vo vyučovaní detí v základných školách. Tieto zámery boli rozhodne odmietané predstaviteľmi ukrajinskej orientácie na Slovensku i v zahraničí. Zdôvodňovali to obavami z možných negatívnych vplyvov na národné vedomie etnika a na urýchlenie jeho asimilácie. Pravda, rovnakú argumentáciu, ale v svojom prospech, používala tiež *Rusínska obroda*.

Dňa 5. septembra 1991 sa zišiel v Medzilaborciach *Koordináčny výbor Rusínskej obrody*. Okrem prípravy 2. snemu *Rusínskej obrody* sa zaoberal aj hodnotením stavu dovtedajšieho úsilia o skoncipovanie a vydanie gramatiky a slovníka rusínskeho jazyka. Išlo totiž o dokumenty, ktoré predstavovali jednu zo základných podmienok na to, aby sa mohol proces kodifikácie rusínčiny vôbec začať. Na zasadnutie výboru boli preto pozvaní V. Petrovaj, Š. Bunganíč, J. Paňko, ktorí sa podujali na túto úlohu a v tejto oblasti už urobili prvé kroky.⁶⁸

K propagácii svojich stanovísk a k informovaniu štátnych orgánov o svojich postojoch k problému Rusínov a Ukrajincov v republike ukrajinská inteligencia využívala aj vedecké fóra. Najvýznamnejším z nich v tomto čase bola medzinárodná vedecká konferencia *Od Vedeckej spoločnosti T. Ševčenka k Ukrajinskej slobodnej univerzite*, ktorá sa konala v dňoch 12. – 15. júna 1991 v Prešove a vo Svidníku. Zúčastnilo sa jej takmer sto bádateľov – ukrajincov z Francúzska, Juhoslávie, Kanady, Maďarska, Nemecka, Poľska, Ruska, Ukrajiny, USA a Česko-Slovenska.

Účastníci konferencie na záver prijali *Vyhlásenie účastníkov prešovskej ukrajinistickej konferencie*. Okrem zhodnotenia podujatia a výziev k ďalšiemu rozvoju výskumu dejín a kultúry Ukrajincov, ukrajinských menšín a diaspór, ako aj spolupráce pri jeho realizácii vyjadrili aj presvedčenie, „že Rusíni a Ukrajinci sú tým istým národom“ a v tomto zmysle „politický rusinizmus“ „sa nezakladá na solidných vedeckých argumentoch – etnografii, histórii, jazykovede,“ a preto „je škodlivým programom pre súčasný rozvoj juhokarpatských Rusínov-Ukrajincov“.⁶⁹

66 БУРЦИН, М.: Мы проти новым деформаторам, проти українізації Русинів. *Народны новинки*, гоґ. 1, 18. 9. 1991, ґ. 3, s. 1 – 2.

67 КРАЙНЯК, Ф.: В нашой церкві – по нашому. *Народны новинки*, гоґ. 1, 4. 9. 1991, ґ. 2, s. 2.

68 ЗОЗУЛЯК, А.: Буде другый сейм оброды. *Народны новинки*, гоґ. 1, 2. 10. 1991, ґ. 4, s. 2.

69 Заява учасників пряшівської українознавчої конференції. In: МУШИНКА, М. (Ed.): *Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету: Міжнародна наукова конференція*

Uvedený problém organizačný výbor sformuloval aj v liste účastníkov konferencie prezidentovi ČSFR V. Havlovi. Na jednej strane tvrdil, že Rusíni-Ukrajinci na východnom Slovensku si v priebehu storočí zachovali národnú identitu a svojbytnosť, avšak vzápätí konštatoval, že „*Rusíni svojím jazykom, zvykmi, kultúrou, vierou a mentalitou sú halúzkou ukrajinského národa*“.⁷⁰ V každom prípade konferencia prispela k upevneniu pozície Ukrajincov, ktorá bola do istej miery oslabená predbežnými výsledkami zo sčítania obyvateľstva.

Dňa 19. júla 1991 sa v Medzilaborciach konalo zasadnutie výboru *Rusínskej obrody*, na ktorom ho V. Turok-Heteš informoval o zasadnutí Rady vlády SR pre národnosti a etnické skupiny. Konštatoval, že štátne orgány činnosť RO podporujú, čo sa prejavilo aj finančnou dotáciou na organizovanie *Svetového kongresu Rusínov, Festivalu kultúry a športu*, rekonštrukcie *Múzea moderného umenia*, ako aj vydávania tlačí.

Istá polemika vznikla len pri riešení otázky budúceho sídla RO. M. Bycko a A. Franko boli za Medzilaborce, s ohľadom na jej vznik a masovú podporu v regióne, ostatní presadzovali Prešov, vzhľadom na obecný, nadregionálny ráz organizácie a o kontakty s inými inštitúciami. Aktuálnou sa ukázala byť aj požiadavka profesionalizácie vedúcich funkcionárov organizácie.⁷¹

Na zasadnutí Predsedníctva Rady ZRUČS 29. augusta 1991 sa zúčastnil aj riaditeľ odboru národnostných a etnických kultúr Ministerstva kultúry SR R. Čavojský, ktorý vysvetlil zložitú ekonomickú situáciu a ocenil racionalizačné opatrenia predsedníctva smerujúce k zníženiu počtu pracovníkov aparátu. V tom čase ZRUSR zamestnával 28 pracovníkov, teda 46 % stavu z roku 1989, pričom evidoval asi 8 000 členov. R. Čavojský zároveň vyzval Zväz i jeho orgány, aby tolerovali aj aktivity rusínskeho hnutia.⁷²

Zasadnutie predsedníctva 27. septembra 1991 prebiehalo v ovzduší istého znepokojenia, ktoré súviselo so signalizovaným zámerom vedenia Slovenského rozhlasu skrátiť vysielanie *Rusínsko-ukrajinského štúdia* v Prešove. Účastníci zasadania schválili list Predsedníctva Rady ZRUČS určený kompetentným orgánom a inštitúciami. Pravda, veľkú pozornosť tiež venovali príprave piateho zasadnutia Rady, hodnoteniu tradičných národno-kultúrnych aktivít Zväzu v Snine a v Bardejove, ako aj organizačným otázkam.⁷³

Pod vplyvom záverov zasadania zrejme vznikol aj *Výbor na ochranu Rusínsko-ukrajinského štúdia Slovenského rozhlasu v Prešove*, ktorý sa na ukrajinské a rusínske organizácie, ale aj jednotlivých občanov, obrátil s výzvou, aby podporili jeho protestné stanovisko. Výsledkom kampane bolo, že 19 000 občanov východného Slovenska podporilo vysielanie v pôvodnej podobe, a to podpismi petície, resp. oznámením svojho názoru písomne alebo telefonicky.⁷⁴

(*Пряшів – Свидник, 12 – 15 червня 1991 р.*). Матеріали. Київ: Академія наук України, 1992, s. 398. Preklad S. K. V. Turok-Heteš udáva, že V. Markus dokonca navrhoval použiť výraz, že „*rusinizmus je anti-historický a antihumánnny*“. Pozri ТУРОК, В.: Слава Ісусу Христу, с. д., s. 3. Preklad S. K.

70 List Президентові ЧСФР Вацлаву Гавлові. In: *Tamže*, s. 395. Preklad S. K.

71 *Народны новинкы*, гоґ. 1, 21. 8. 1991, ґ. 1, s. 2.

72 А. ЎР ZRUSR, ф. ZRSR, Rada 1991. Звіт про роботу Ради Союзу русинів-українців ЧСФР і виконання постанов четвертого засідання Ради від 26 травня 1991 року, s. 2.

73 *Tamže*, s. 2 – 3.

74 *Tamže*, Секретаріат Rady 1991, пріпис ґ. 346/91.

Rusínsko-ukrajinské vysielanie bolo napokon skrátené iba o 30 minút týždenne.

Tento úspech spoločného postupu rusínskych i ukrajinských aktivistov oživil nádej na jeho rozšírenie do ďalších oblastí spoločného záujmu. Aj preto sa 15. októbra 1991 v Ruskom dome v Prešove konal aktív rusínskej a ukrajinskej inteligencie, ktorý zorganizovalo *Obščestvo Aleksandra Duchnovyča*. Zišlo sa nečakane veľa, hoci väčšinou starších ľudí, ktorí sa snažili prezentovať svoje názory. Odznelo viacero dobrých, ale i demagogických diskusných príspevkov.

Predseda spolku M. Ryčalka uviedol, že v regiónoch severovýchodného Slovenska občania privítali obnovenie organizácie, ktorá má veľké tradície a v medzivojnovom období v podstate organizovala celú kultúrno-osvetovú prácu medzi rusínskym obyvateľstvom. V svojej súčasnej podobe chce z minulosti prevziať všetko dobré, osvedčené a demokratické. Jej cieľom je „*pomáhať zvyšovať národné uvedomenie našich ľudí – Rusínov, čo bude robiť i cez svoje noviny – Голос Карпат*“. Prísľúbil, že budú síce písané ukrajinským, ale zrozumiteľným jazykom, bez slovníkových výrazov.

Hlavnou myšlienkou aktívu inteligencie však bola snaha obnoviť jednotu menšiny, pokiaľ by sa našla spoločná platforma, o ktorú by sa mohli oprieť rusínske a ukrajinské organizácie. Práve takúto platformu podľa I. Vanata predstavuje *Stanovisko ukrajinskej tvorivej inteligencie* a jadro organizácie ZRUČS. Prirodzene, že to narazilo na nesúhlas stúpenčov rusínskej orientácie. Ani M. Ryčalka neuznal *Stanovisko* za akčný program. ZRUČS síce môže reprezentovať menšinu, ale najprv sa musí jej reprezentantom stať. Inteligencia totiž nemá ľud viesť, ale s ľuďom ísť.⁷⁵

Koordinačný výbor Rusínskej obrody sa zišiel 3. októbra 1991 tentoraz v Humennom, pretože sa zaoberal prípravou 2. snemu RO, ktorý sa mal konať začiatkom novembra práve v tomto meste. Výbor bol rozšírený o M. Burcina a Mariána Charituna z Humenného, ktorí boli kooptovaní ako osvedčení aktivisti hnutia z tohto regiónu. Výbor rozhodol, že snemu sa zúčastní 150 delegátov so zastúpením každého regiónu, ale i Bratislavy a Čiech. Členovia výboru si podelili regióny s tým, aby do 20. októbra zistili adresy všetkých, ktorých chceli pozvať na snem. Do programu snemu zahrnuli aj otázku kodifikácie, prípravu sympózia *Spoločne dejinami*, rozhodnutie o sídle, voľbu predsedu a výboru organizácie.⁷⁶

Druhý snem *Rusínskej obrody* sa konal 9. novembra 1991 v Humennom. Otvoril ho podpredseda A. Franko, správu o činnosti predniesol predseda Vasil' Turok-Heteš. Hoci jedným z hlavných bodov bola otázka gramatiky rusínskeho jazyka, v čase snemu bola jej verzia vypracovaná Š. Bunganičom práve recenzovaná a doplňovaná. Ešte väčším problémom sa ukázali byť regionálne kluby, ktoré sa za celý rok nepodarilo založiť. Podľa pôvodného zámeru už mali pracovať kluby v Humennom, v Medzilaborciach, v Snine, vo Svidniku, v Bardejove a v Starej Ľubovni. Rozhodnutím snemu sídlom RO zostali Medzilaborce. Predsedom RO sa stal opäť V. Turok-Heteš. Snem zvolil 13-členný Koordinačný výbor s tým, že ho doplnia o zástupcov regiónov Bardejov a Stará Ľubovňa.⁷⁷

75 ПЛІШКОВА, А.: Як дале на народній ниві? *Народны новинкы*, роč. 1, 30. 10. 1991, č. 6, s. 1 – 2.

76 Другый сейм – у Гуменім. *Народны новинкы*, роč. 1, 16. 10. 1991, č. 5, s. 2.

77 Členmi Rady sa stali A. Franko, A. Vladyka a M. Turok z Medzilaboriec, Š. Bunganič zo Zbudskej Belej, M. Charitun z Humenného, V. Romža zo Sniny, J. Bak zo Šarišského Štiavnika, V. Turok-Heteš a A. Zozuľak z Prešova, J. Časlavka z Košíc, I. Bicko a M. Andraš z Bratislavy a K. Romaňaková z Chomutova. КУЗМЯКОВА, А.: „Бублина ся ші веце надуват“. *Народны новинкы*, роč. 1, 27. 11. 1991, č. 8, s. 1 – 2.

Snem schválil správu o činnosti a odporúčal pokračovať v práci nad gramatikou rusínskeho jazyka. Uzniesol sa na požiadavke zrovnoprávniť rusínsku národnosť s ostatnými menšinami v republike a rozšíriť rusínske vysielanie v rozhlasе a v televízii. Delegáti snemu súčasne odmietli *Stanovisko ukrajinskej tvorivej inteligencie*. Uložili koordináčnemu výboru riešiť otázku zavedenia rusínčiny do cirkevných obradov v rusínskych obciach a vyslovili morálnu podporu Rusínom Zakarpatskej oblasti v ich boji za svoje práva.

Delegáti snemu schválili návrh na usporiadanie sympózia o dejinách Rusínov, plán práce na ďalšie obdobie, organizovanie činnosti prostredníctvom regionálnych klubov, výšku členských príspevkov i prihlášku na vstup do Paneurópskej únie národnostných menšín. Potvrdili výsledky volieb Koordináčného výboru i predsedu Rusínskej obrody.⁷⁸

K opätovnému vyostreniu vzťahov medzi rusínskou a ukrajinskou reprezentáciou v závere roka prispel aj incident, keď na príkaz podpredsedu ZRUČS M. Bobaka usporiadatelia odmietli pustiť redaktorov rusínskych médií na koncert a vedeckú konferenciu, ktoré boli organizované pri príležitosti 70. výročia narodenia V. Lattu 27. novembra 1991 v Pčolinom a v Snine.⁷⁹

Dňa 6. decembra 1991 sa v Medzilaborciach konalo 2. zasadnutie KV RO, ktoré bolo zamerané na posúdenie stavu prípravy kodifikácie rusínskeho jazyka a na voľbu podpredsedu RO i troch pracovných komisií, a to v záujme realizácie kľúčových úloh v nasledujúcom období. Prizvaný J. Paňko, ktorý dopracovával gramatiku, navrhol, aby bol najprv vydaný slovník aspoň s 10 000 slovami a šlabikár, a tak by mohla nasledovať gramatika, ktorá je najzložitejšia. Za podpredsedu RO bol opäť zvolený A. Franko.

Zriadené boli tri komisie: školská, rozhlasová a cirkevná. Školskú komisiu viedol V. Turok-Heteš, jej členmi boli J. Paňko a H. Lapišaková. Mala sa usilovať najmä pri rokovaní s ministrom J. Pišútom, aby bol zavedený predmet „rusínska kultúra“ s dvomi hodinami týždenne, na ktorých by sa deti učili cirkevno-slovanský jazyk, rusínske piesne, históriu a literatúru. Rozhlasovej komisii predsedal A. Zozulák a členmi boli M. Chariton a J. Baka. Jej cieľom bolo zabezpečiť súhlas ministra kultúry a riaditeľa SRO, aby sa v národnostnom vysielaní vysielalo štyri dni rusínsky a tri dni ukrajinsky. Cirkevnú komisiu tvorili J. Bicko, J. Varjan a A. Vladyka a cez biskupské úrady v Prešove mali zaistiť využívanie cirkevno-slovanského jazyka pri bohoslužbách v rusínskych obciach.⁸⁰

Piate zasadnutie Rady ZRUČS sa konalo 14. decembra 1991 v Prešove. V jeho priebehu predseda M. Hyrjak, po dvoch rokoch, rezignoval na svoju funkciu, tú potom prevzal dovtedajší prvý podpredseda Rady V. Koval'. Členovia Rady schválili niektoré čiastkové zmeny v stanovách organizácie, ale hlavne *Akčný program Zväzu Rusínov-Ukrajincov ČSFR*. Ten v istom zmysle reagoval na niektoré zmeny, ktoré nastali v spoločnosti, ale aj v samotnom zväze od jeho vzniku v januári 1990.⁸¹

Uvedený dokument bol sformulovaný v podobe štrnástich hlavných úloh. Ako hlavné deklaroval predovšetkým ochranu národnej identity a jednoty Rusínov-Ukrajincov, rozvoj

---

78 Постанова принята на другім сеймі Русіньской оброды 9. новембра 1991 р. в Гуменім. *Народны новинкы*, гоґ. 1, 27. 11. 1991, ґ. 8, s. 3.

79 ЗОЗУЛЯК, А.: Толеранція у СРУЧСі? Гірша як за тоталіты! *Народны новинкы*, гоґ. 1, 11. 12. 1991, ґ. 9, s. 4.

80 ЗОЗУЛЯК, А.: Три ініціативы. *Народны новинкы*, гоґ. 1, 19. 12. 1991, ґ. 10, s. 2.

81 *А ЎР ЗРУСР*, ф. ЗРУСР, Rada 1991. Постанова пятого засідання Ради Союзу русинів-українців ЧСФР від 14 грудня 1991 р.

ich jazyka i kultúry, ako aj zvyšovanie úrovne vzdelávania mladej generácie. Vo všeobecnej rovine tiež formuloval niektoré princípy postupu a nevyhnutnej spolupráce pri ich realizácii. V tejto súvislosti jasne vymedzil i svoje postavenie pri uskutočňovaní navrhovaného programu.

Program definoval ZRUČS ako tlmočníka národno-kultúrnych práv a slobôd menšiny, účastníka pri ich formulovaní, tvorbe i zabezpečovaní a organizátora národno-kultúrneho a občianskeho života Rusínov-Ukrajincov. Zväz sa tiež hlásil k propagovaniu národného uvedomenia a k zastupovaniu minority v jej stykoch so zahraničnými ukrajinskými národno-kultúrnymi organizáciami, inštitúciami a spoločnosťami, ale aj k podpore ochrany, výskumu a prezentovania materiálov z histórie materiálnej a duchovnej kultúry menšiny.⁸²

Významná časť dokumentu sa týkala rusínskej otázky. ZRUČS v ňom odmietol koncepciu samostatného rusínskeho národa i snahy o kodifikovanie rusínskeho jazyka. S tým spojené aktivity u nás i v zahraničí charakterizoval ako konjunkturálnu a protil'udovú politiku, ktorá „*odporuje objektívnym historickým a etnografickým faktom i vôli väčšiny tých ľudí Prjašivščiny, ktorí sa považujú za Rusínov-Ukrajincov. Takáto politika nahráva tým silám, ktoré sa usilujú asimilovať Rusínov-Ukrajincov*“.⁸³

Obdobné názory a stanoviská zaznievali na aktíve ukrajinskej inteligencie zo Slovenska, ktorý sa uskutočnil 30. decembra 1991 v Prešove. Na záver bol prijatý dokument *Vyhlásenie ukrajinskej inteligencie ku kultúrno-politickému postaveniu ukrajinskej národnostnej menšiny v Česko-Slovensku*. Prirodzene, tá sa postavila proti rozdeleniu menšiny, a to s odvolaním sa na memorandá UNRP a SNR z roku 1945, ktoré sa však zjavne viazali na historicky odlišné obdobie a rozdielne medzinárodné postavenie republiky. Výzva adresovaná najvyšším orgánom ČSFR a SR, organizáciám ukrajinskej menšiny, ale aj predstaviteľom cirkvi vyjadrovala očakávanie spoločného postupu pri odstraňovaní údajných prekážok rozvoja národno-kultúrneho života menšiny.⁸⁴

Postoje prívržencov všetkých troch koncepcií identifikácie a rozvoja minority, napriek väčším či menším snahám viacerých z nich sa do konca roku 1991 nepodarilo zmieriť ani zblížiť tak, aby dokázali zmysluplne komunikovať, toľž aby boli schopné jednotne vystupovať a konať za naplnenie spoločných záujmov. ZRUČS akčnú jednotu podmieňovala akceptovaním ukrajinskej národnej príslušnosti Rusínov, *Rusínska obroda* sa ohradzovala tvrdením, že Rusíni nemôžu spolupracovať s tými, ktorí ich neuznávajú.

To, čo predsa len do istej miery obe zoskupenia spájalo, bol čiastočne aj medializovaný pocit, že zo strany štátu, resp. aj niektorých politických síl, chýba primeraná ústretovosť voči ich požiadavkám. Vytvoriť však spojenectvo len na určitom totožnom pociť krivdy pri rozdielnosti oboch zoskupení nebolo reálne možné. Okrem toho, medzi priaznivcami rusínskej i karpatoruskej orientácie sa navyše, najmä na začiatku deväťdesiatych rokov, vyskytovali aj postoje, ktoré boli vyvolané obavami, že realizovať veľmocenské zámery bývalého ZSSR by sa mohla pokúsiť Ukrajina.

Medzi reprezentantmi jednotlivých etnických smerov preto dochádzalo k eskalácii protichodných názorov, pričom radikálne skupiny často požadovali legitimizáciu len tej časti

---

82 *Tamže*. Проект Програми дії Союзу русинів-українців ЧСФР, s. 1 – 3.

83 *Tamže*, s. 2. Preklad S. K.

84 Заява української інтелігенції щодо культурно-політичного становища української національної меншини в Чехо-Словаччині, *Нове життя*, гоґ. 41, 17. 1. 1992, ґ. 3, s. 3.

etnika, ku ktorej sa sami hlásili. Pravda, to okrem iného súviselo so snahou nárokovať si dotácie zo štátneho rozpočtu vo výške adekvátnej súčtu oboch zoskupení. Zánik KZUP rozpútal ostrý boj, v ktorom v podstate išlo o nástupníctvo a ktorý, vzhľadom na svoj agresívny charakter, v tom čase mnohých príslušníkov etnika do značnej miery dezorientoval.

Na druhej strane, slovenské štátne orgány sa takmer vždy usilovali o jednotný prístup k inštitúciám a aktivitám rusínskej i ukrajinskej menšiny a ani v budúcnosti sa žiadny kardinálny mocenský zásah v záujme vyriešenia sporov v prospech jednej z národno-kultúrnych koncepcií nepredpokladal. Podstatne zložitejšou otázkou bolo hľadanie politickej vôle na ďalšie zdokonaľovanie a rozširovanie právnych noriem upravujúcich menšinovú problematiku. Spory Rusínov a Ukrajincov a ich organizácií dožadujúcich sa právnej ochrany štátu totiž kladú na menšinové zákonodarstvo i legislatívny proces vysoké nároky.

Demografické, ekonomické a spoločenské podmienky v prvých rokoch transformácie

Severná časť Prešovského kraja, teda súčasné okresy Snina, Humenné, Medzilaborce, Stropkov, Svidník, Bardejov a Stará Ľubovňa predstavuje región, ktorý je typickým príkladom marginálnej oblasti. Vyznačuje sa totiž historicky podmieneným a dlhodobo negatívnym vývojom štrukturálnych ukazovateľov života spoločnosti, ako aj neschopnosťou vlastnými silami tento proces zastaviť a nepriaznivý stav zmeniť.¹

Pravda, ekonomický a spoločenský rozvoj má vždy dostredivý smer, preto nevyhnutne vytvára aj viaceré periférne oblasti.² V prípade severovýchodného Slovenska však transformácia, a s ňou spojené zmeny a procesy, tiež ovplyvnila, resp. dala vyniknúť aj takým spoločenským javom a pohybom, ktoré boli a sú determinované nielen historickými, ale aj geografickými, demografickými či ekonomickými faktormi.

Okrem toho nemožno obísť skutočnosť, že severné okresy východného Slovenska sú zároveň oblasťou, v ktorej žije 91,84% všetkých Rusínov kraja Prešov a 80,26% rusínskej populácie Slovenska. Ten istý región obýva 77,37% všetkých Ukrajincov Prešovského kraja a 48,52% Ukrajincov na Slovensku.³

Idete teda o okrajové územie, v ktorom sa historická marginalita v podobe tradičného relatívneho zaostávania spája s výnimočnosťou sídelného územia etnickej menšiny. Zložitá interferencia viacerých javov, vzťahov a súvislostí tak pod vplyvom rôznych okolností, vrátane transformácie spoločnosti, preto viedla nielen k určitej permanentnej problémovosti celého tohto regiónu, ale aj k istým regresívnym prvkom vo vývine etnika.

Hoci politické a spoločenské zmeny po novembri 1989 veľmi výrazne zasiahli do života rusínskej a ukrajinskej menšiny, jej základné demografické charakteristiky sa do sčítania obyvateľstva k 3. marcju 1991 nestačili podstatne zmeniť. V porovnaní s výsledkami sčítania obyvateľstva v roku 1980 v ich počte, rozmiestnení, vekovej, sociálnej či odvetvovej štruktúre nenastali veľké posuny. Podstatnými premenami v tejto súvislosti boli len departicácia menšiny a zánik štruktúr Východoslovenského kraja, ktorý posilnil jej majorizovanie.

Ako sme už uviedli, podľa sčítania obyvateľstva k 3. marcju 1991 žilo na Slovensku 17 197 Rusínov, t. j. 0,32% a 13 281 Ukrajincov, t. j. 0,25% z celkového počtu obyvateľstva Slovenska. Ich súčet, dôležitý pre porovnanie s predchádzajúcim obdobím, tak predstavoval celkom 30 478 obyvateľov, teda 0,58% z celkového počtu obyvateľov Slovenskej republiky.⁴

---

1 FALĽAN, E. – GAJDOŠ, P. – PAŠIAK, J.: Marginálne územia na Slovensku – história a súčasnosť. *Sociológia*, roč. 27, 1995, č. 1 – 2, s. 31.

2 GAJDOŠ, P.: Transformačný proces a rozvojové problémy sídiel a regiónov na Slovensku. *Sociológia*, roč. 27, 1995, č. 4, s. 247 – 249.

3 *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001: Základné údaje. Prešovský kraj*. Prešov : Krajská správa Štatistického úradu SR v Prešove, 2001, s. 19.

4 *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991: Podrobné údaje za obyvateľstvo. Slovenská republika*. Bratislava : Federálny štatistický úrad, Slovenský štatistický úrad, 1992, s. 21 – 23.

Tabuľka č. 2: Rusíni a Ukrajinci na Slovensku k 3. marcu 1991⁵

Územie, okres	Počet obyvateľov	Podiel obyvateľov	Počet Rusínov	Podiel ich počtu	Počet Ukrajincov	Podiel počtu Ukrajincov
Slovensko	5 274 335	100%	17 197	0,32%	13 281	0,25%
Východné Slovensko	1 505 495	100%	16 512	1,09%	12 505	0,83%
Severovýchodné Slovensko	281 778	100%	14 490	5,14%	8 648	3,06%
Bardejov	79 037	100%	1 918	2,42%	1 407	1,78%
Humenné	112 048	100%	7 945	7,09%	4 628	5,85%
St. Ľubovňa	46 472	100%	1 095	2,35%	661	1,42%
Svidník	44 221	100%	3 532	7,48%	1 952	4,41%

Rozhodujúca časť menšiny trvale žila na východnom Slovensku, ktoré sa tradične vyznačovalo pomerne pestrú národnostnou štruktúrou. Približuje nám ju tabuľka č. 3.

Tabuľka č. 3: Národnosť obyvateľstva v okresoch východného Slovenska v roku 1991⁶

Okres	Národnosť							
	slovenská	česká	moravská	sliezska	maďarská	ukrajinská	rusínska	rómska
Bardejov	71 997	247	11	3	50	1 464	1 891	3 121
Humenné	97 106	770	48	3	132	4 660	7 813	1 291
Košice-mesto	212 659	3 605	282	40	10 760	1 034	679	4 282
Košice-vidiek	77 171	332	35	7	16 240	59	30	4 479
Michalovce	105 612	681	54	15	645	321	87	3 690
Poprad	144 739	1 512	132	16	274	133	63	6 572
Prešov	188 211	1 206	115	3	223	1 450	945	7 623
Rožňava	59 419	480	42	1	22 497	48	12	3 591
Sp. N. Ves	133 795	644	54	5	151	143	150	9 952
St. Ľubovňa	42 464	171	12	0	29	696	1 027	1 844
Svidník	37 608	171	16	0	24	1 863	3 514	945
Trebišov	68 012	497	58	2	46 316	151	49	3 270
Vranov n/T	69 850	242	9	4	49	166	310	2 968

5 *Statistická ročenka České a Slovenské Federatívni Republiky 1991*. Praha : Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1991, s. 706 – 707.

6 Spracované podľa *Sčítanie ľudu, domov a bytov k 3. marcu 1991 v okrese Prešov*. Prešov : Okresné oddelenie Slovenského štatistického úradu v Prešove, 1992, s. 69.

Rusínske a ukrajinské obyvateľstvo na Slovensku v najvyššej koncentrácii obýva severné okresy východného Slovenska. V roku 1991 to boli hlavne vtedajšie okresy Bardejov, Humenné, Stará Ľubovňa a Svidník. Istú výnimku v tomto smere predstavuje len okres Prešov, a to len vďaka dlhodobej imigrácii Rusínov a Ukrajincov do centra regiónu.

V roku 1980 ukrajinskú (rusínsku) národnosť deklarovalo 37 179 ľudí, teda 0,7% z celkového počtu obyvateľstva Slovenska. Ich rozhodujúca časť tiež žila v severných okresoch východného Slovenska. V priebehu 11 rokov tak klesol počet príslušníkov tohto etnika o 6 719 ľudí, teda o 22%, a relatívne, s prihliadnutím na prírastok obyvateľstva (5,7%), dokonca o 27,7%.⁷

Z racionálneho hľadiska ide o netypický vývoj, pretože región, ktorý je sídelným územím Rusínov a Ukrajincov Slovenska, spravidla vždy patril k populačne nadpriemerným oblastiam krajiny. Prudký a trvalý pokles prirodzeného prírastku obyvateľstva, ktorý má globálne parametre, zasiahol však aj Slovensko. Vo vzťahu k rusínskej a ukrajinskej menšine sa tento vývoj tiež pripojil k ostatným asimilačným činiteľom. Vývin prirodzeného prírastku v prvej polovici deväťdesiatych rokov môžeme prečítať z tabuľky č. 4.

Tabuľka č. 4: Počet osôb podľa prirodzeného prírastku obyvateľstva⁸

Územie, okres	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Slovensko	25 370	23 951	21 217	20 549	14 984	8 741
Východné Slovensko	11 433	11 379	10 923	10 433	8 757	7 066
Severovýchodné Slovensko	2 262	2 352	2 368	2 166	1 982	1 532
Bardejov	680	790	732	659	663	596
Humenné	820	693	780	640	585	400
Stará Ľubovňa	514	567	564	587	472	411
Svidník	248	305	292	280	262	179

Dlhodobo nižšia sociálno-ekonomická úroveň okresov severovýchodného Slovenska v kombinácii s pomerne vysokou vzdelanosťou príslušníkov rusínskej a ukrajinskej menšiny zvyšuje mobilitu tejto časti obyvateľstva. Aj keď migrácia spravidla vždy kopírovala geografické vektory posunu hospodárskej prosperity, v poslednom období mala prevažne vnútorný charakter, smerovala z vidieka do miest a mestečiek, pritom k väčším presunom obyvateľstva už nedochádzalo. Preto sa stabilizovalo rozmiestnenie minority v jednotlivých administratívnych celkoch.⁹ Napriek tomu má migrácia vždy aj asimilačné konzekvencie.

7 KONEČNÝ, S.: K niektorým otázkam vývoja sociálnej štruktúry rusínskeho obyvateľstva na Slovensku. In: *Sociológia*, roč. 26, 1994, č. 5 – 6, s. 487 – 488.

8 Vypočítané podľa *Štatistická ročenka okresov Slovenskej republiky za roky 1990 – 1995*. Bratislava : Veda; Štatistický úrad Slovenskej republiky, 1997, s. 16, 34.

9 JURČOVÁ, D.: *Analýza migrácie v Slovenskej republike*. Bratislava : Infostat, 1994.

Tabuľka č. 5: Prírastok – úbytok obyvateľstva ¹⁰

Územie, okres	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Slovensko	- 2 322	215	- 2 939	1 751	4 768	2 842
Východné Slovensko	- 3 996	- 1 659	- 1 873	- 47	634	- 33
Severovýchodné Slov.	- 547	- 366	- 418	47	- 68	- 350
Bardejov	- 148	- 23	38	180	81	- 47
Humenné	- 150	- 27	- 178	- 30	- 107	- 104
Stará Ľubovňa	- 38	31	- 91	32	43	- 34
Svidník	- 211	- 87	- 187	- 135	- 85	- 70

Odchodom mladých a vzdelaných ľudí totiž vidiek stráca kvalitný a veľmi produktívny potenciál, čo smeruje k postupnému paralyzovaniu malých obcí aj s rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom. Na druhej strane, migračná vlna tejto minority v mestách narušila ich sociokultúrny základ, avšak pritom nepreniesla do nových podmienok ani vlastný hodnotový systém.¹¹ Preto vyľudňovanie vidieka v takomto rozsahu a tempe nevyhnutne produkuje diskontinuitu v rámci miestnej a regionálnej kultúry.

Prirodzene, aj táto forma sťahovania do istej miery deformuje sociálnu štruktúru rusínskej a ukrajinskej minority a odráža sa aj v zložení ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Nejde ani tak o počet hospodársky činných členov tejto pospolitosti, ako o mieru ekonomickej aktivity, intenzitu pracovného zapojenia a stupeň ekonomického zaťaženia tejto populácie. Vývoj týchto ukazovateľov v rokoch 1980 a 1991 nám približuje tabuľka č. 6.¹²

Tabuľka č. 6: Stupeň ekonomickej aktivity v rokoch 1980 – 1991 v %

Stupeň ekonomickej aktivity	1980		1991		
	Sloven- sko	Ukrajinci (Rusíni)	Sloven- sko	Rusí- ni	Ukra- jinci
Osoby ekonomicky aktívne	49,7	53,1	49,6	47,4	62,0
z nich ženy na materskej dovolenke	1,9	1,5	2,9	1,6	4,3
Nezamestnaní	***	***	2,0	1,3	1,9
Pracujúci dôchodcovia	3,2	3,6	1,4	2,1	1,5
Pomáhajúci v rodinnom hosp.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Neaktívni s vlastným príjmom	14,0	20,6	17,6	34,8	22,3
z nich nepracujúci dôchodcovia	14,0	20,6	17,6	34,8	22,3
Závislé osoby	36,3	26,3	32,8	17,8	15,7
z nich deti do 15 rokov	26,0	16,0	24,9	12,1	9,4

10 Vypočítané podľa *Štatistická ročenka okresov*, s. 16, 37.

11 GAJDOŠ, P.: *Transformačný proces a rozvojové problémy*, s. 253.

12 Porovnaj *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1. 11. 1980: Odvetvové, sociálne, profesné a vekové zloženie obyvateľstva SSR*. Bratislava : Slovenský štatistický úrad, 1982, s. 48 a *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991*, s. 21 – 22.

Výsledky sčítania potvrdili hypotézu, že pri rozdelení menšiny sa staršia populácia častejšie priklonila k rusínskej koncepcii. Svedčí o tom 47,4% podiel ekonomicky aktívnych osôb v rámci rusínskej menšiny, kým podiel v skupine Ukrajincov dosiahol 62%, čím výrazne prekročili slovenský priemer (49,6%). Na druhej strane, Rusíni podielom 34,8% nepracujúcich dôchodcov z celkového počtu minority celoslovenský priemer prevýšili skoro dvojnásobne (17,6%).

Pravda, ukrajinská menšina sa tiež vyznačovala vysokým vekovým priemerom, pretože 23,8% z počtu príslušníkov menšiny bolo v roku 1991 v dôchodkovom veku, kým detská zložka predstavovala len 9,4%. Výrazne nadpriemernú mieru ekonomickej aktivity Ukrajinci dosiahli aj vďaka vysokej vzdelanostnej úrovni a značnému počtu pracovníkov vo vysokom školstve, vede a v kultúre. To im veľmi často umožnilo pracovať aj viac rokov po prekročení vtedajšej vekovej hranice pre odchod do dôchodku.

Vysoký podiel dôchodcov v radoch rusínskej menšiny už v roku 1991 negatívne ovplyvňoval ich sociálne postavenie a spoločenský vplyv v ďalších rokoch. Veľká väčšina dôchodcov poberala starobné, resp. invalidné dôchodky stanovené na základe nízkych, za socializmu nivelizovaných miezd, ktoré ani po pravidelnej valorizácii často nezodpovedali rastúcim životným nákladom. Pre svoj vek, resp. vzhľadom na situáciu na trhu práce, nemali možnosť zvýšiť svoje príjmy vlastnou iniciatívou a aktivitou.

Mimoriadne akútnou prioritou transformácie na Slovensku po páde totalitného režimu bola ekonomika, pretože nielen hospodárske výsledky, ale aj formy ekonomického života ovplyvňujú tak politický systém, ako aj sociálnu situáciu obyvateľstva a celú kultúrnu sféru. V prvej fáze bolo úplne nevyhnutné zrušiť princíp plánovitého riadenia národného hospodárstva a zaviesť trhovú ekonomiku. V podstate sa to prejavilo ako výrazné obmedzenie ingerencie štátu do hospodárskeho života spoločnosti, ktorý sa začal vyvíjať podľa požiadavky vysokej efektívnosti produkcie.

Na druhej strane, celý povojnový hospodársky rozvoj severovýchodného Slovenska bol výsledkom plánovitej industrializácie so štátnymi investíciami do priemyslu, stavebníctva, poľnohospodárstva, obchodu i služieb tohto regiónu. Realizátorom či organizátorom spotreby boli tiež štátne podniky a inštitúcie. Za týchto okolností kritérium efektívnosti bolo druhoradé. Cieľom výroby bola zamestnanosť a zvýšenie životnej úrovne obyvateľstva zaostávajúcich okresov aj za cenu dovozu surovín, energie a presúvania kvalifikovaných pracovníkov.

V období socializmu jednoznačne prevládala industriálna urbanizácia. Tá síce čiastočne stierala rozdiely v ekonomickej rozvinutosti regiónov, zároveň však i potláčala ich prirodzené špecifiká, ktoré sa mohli stať základom vyššej efektívnosti produkcie i spotreby. Jedným z jej dôsledkov bolo aj oslabenie spontánnej regionálnej identifikácie ľudí a vznik novej formy odcudzenia.

Nedostačujúca surovinová a palivová základňa, vysoký podiel živej práce, nerozvinutá infraštruktúra a málo sofistikovaná výroba na severovýchode Slovenska generovali nižšiu produktivitu práce. Mnohé priemyselné závody a podniky sa stali neschopnými konkurencie. Tlak na ukončenie nerentabilnej výroby zvyšovala aj strata tradičných trhov v Čechách, resp. v krajinách bývalej RVHP. Našťastie, konverzia sa tejto oblasti dotkla len čiastočne.¹³ Vyradila len menšie výrobné kapacity v Medzilaborciach, v Humennom a v Stropkove.

---

13 KLING, K.: Regionálna politika a regionálny rozvoj. In: KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. (Eds.): *Slovensko 2002: Súhrnná správa o stave spoločnosti II*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 116 – 117.

Recesia, ktorá sa začala už od začiatku deväťdesiatych rokov, však veľmi silne postihla práve severovýchodné okresy Slovenska. Prejavila sa podstatným obmedzením štátnych objednávok a skoro úplným zastavením investícií. Tieto okresy boli zraniteľnejšie práve pre svoj monopriemyselný charakter, pre veľký podiel ľahkého priemyslu a poľnohospodárstva i pre nízku efektívnosť výroby. Nepriaznivú úlohu v tomto smere zohrala i vysoká populačná centrita týchto okresov. Pád veľkého podniku v centre totiž často vyradil z výrobného procesu značnú časť práceschopného obyvateľstva okresu.

Pravda, tamojšie obyvateľstvo dodnes vníma tieto zmeny ako veľkú krivdu a nespravodlivosť. Jeho nespokojnosť so zavedením trhových princípov zjavne vystupňovala deregulácia cien. Tá totiž spôsobila zvýšenie ceny vstupov a postupne viedla ku krachu ďalších podnikov. Rast cien spotrebných predmetov mal tiež negatívne sociálne dôsledky, a to v súvislosti s nedostatočným počtom pracovných miest a vekovou štruktúrou obyvateľstva tejto oblasti.

Nepriaznivé dôsledky v severných častiach východného Slovenska mala aj vysoká inflácia, ktorá sa prejavovala zvyšovaním cien a prudkým znížením kúpyschopného dopytu obyvateľstva. Pokles reálnych príjmov bol v uvedenom regióne citeľnejší hlavne preto, že v tomto ohľade evidentne rovnako zaostával aj v predreformnom období. Navyiac, došlo k znehodnoteniu úspor, ktoré pre obyvateľstvo tejto časti Slovenska mali vždy veľký význam a na ktoré sa transformovala relatívne väčšia časť príjmov obyvateľstva, než tomu bolo inde. Tento zaujímavý jav má asi svoje príčiny i v tradičnom spôsobe života Rusínov.

Nemenej dôležitou stránkou transformácie ekonomiky bolo pretvorenie vlastníckych vzťahov. Jeho prvá forma, majetková reštitúcia, sa však rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva týkala vo veľmi malej miere. Rusíni z historických dôvodov patrili skôr k drobným roľníkom, preto poštátneých veľkostatkov s rusínskymi pôvodnými vlastníkami fakticky vôbec nebolo. Kolektivizovaná poľnohospodárska pôda rusínskych roľníkov sa z veľkej časti nachádzala v horských a podhorských oblastiach, preto ani príliš nestáli o jej vrátenie. Širšie vrstvy menšiny sa zúčastnili privatizácie len v jej netransparentnej a málo výnosnej kupónovej, resp. dlhopisovej forme.

Druhou formou zmeny vlastníctva bola tzv. malá a veľká privatizácia, ktorá sa stala predmetom ostrého boja a príčinou mnohých politických rozbrojov a majetkovoprávných sporov.¹⁴ Rusíni však spravidla nemali potrebné finančné prostriedky, ani skúsenosti, ani konexie, ba ani zmysel pre veľké podnikanie. Ukrajinské obyvateľstvo na Slovensku zase malo špecifickú sociálnu štruktúru, ktorá sa vyznačovala veľmi vysokým podielom ľudí aktívnych v nevýrobnej sfére. To odráža skutočnosť, že ukrajinské národné povedomie v päťdesiatych rokoch minulého storočia sa v rôznych vrstvách obyvateľstva vôbec nevytváralo rovnomerne.

Podstatnou stránkou transformácie poľnohospodárstva, ktoré malo a má v regióne významné zastúpenie, bola premena vlastníckych vzťahov rozdelením majetkových podielov JRD, a to bývalým vlastníkom pôdy a inventára, resp. pracovníkom družstiev. Pred rokom 1989 68% všetkého poľnohospodárskeho majetku vlastnili JRD, 26% štátne majetky a iba 6% bolo v rukách súkromne hospodáriacich roľníkov. Do polovice deväťdesiatych rokov sa však táto prežitá štruktúra príliš nezmenila.

Ešte v roku 1996 poľnohospodárske družstvá mali k dispozícii až 66%, štátne majetky 19% a súkromné farmy 15% z poľnohospodárskeho majetku. Znamenalo to, že kolektívna

---

14 Podrobnejšie pozri NIŽŇANSKÝ, V. – REPTOVÁ, O.: *Od spoločného – k súkromnému: 10 rokov privatizácie na Slovensku*. Bratislava : M. E. S. A. 10, 2000.

forma hospodárenia, hoci, prirodzene, tiež rešpektovala trhové princípy, sa zachovala. O to viac to platí pre rusínskych roľníkov, ktorí hospodárili vo veľmi nepriaznivých klimatických a pôdnych podmienkach v horských a podhorských oblastiach východného Slovenska.

Zvláštnosťou poľnohospodárskej produkcie bolo jej orientovanie na domácu spotrebu, k vývozu boli určené len nevelké prebytky v úrodnejších rokoch. Existencia stabilného trhu, ale aj niektoré protiimportné opatrenia tak mali za následok, že pokles výroby bol len dočasný. Mal skôr parciálny charakter a pomohol jej zefektívneniu. Už od roku 1994 možno pozorovať vzostupný trend vo výrobe hlavných poľnohospodárskych komodít so stálou spotrebou.¹⁵

Uskutočnenie náročných ekonomických a sociálnych reforiem, ktoré si vynútil reálny stav spoločnosti a jej vývoj, je ale nemožné bez istej spoločenskej podpory. Práve tento dôležitý atribút po novembri 1989 na Slovensku pomerne dlho chýbal, preto aj proreformné politické sily v rokoch 1990 – 1992 postupovali váhavo, vážne rozhodnutia neraz odkladali a na niektoré úplne rezignovali.¹⁶ Od roku 1993, teda vlastne od vzniku samostatnej Slovenskej republiky, sa však realizácia zásadnej premeny celého ekonomického systému, ale aj s ním úzko spojenej sociálnej sféry, stala životnou nevyhnutnosťou.

V relatívne krátkom čase sa síce podarilo presadiť nevyhnutné opatrenia smerujúce k vytvoreniu základov trhového hospodárstva, avšak privatizáciu, cenovú dereguláciu, zníženie ingerencie štátu do ekonomiky a zmeny vo veľkorysej sociálnej politike prijímala verejnosť so značnými rozpakmi.

Transformáciu ešte viac spomalila, a v konečnom dôsledku skomplikovala idea hľadania vlastnej, „slovenskej cesty“ v rokoch 1993 – 1995.

Táto nie príliš domyslená koncepcia bola prejavom istej snahy definovať a rešpektovať špecifiká hospodárskych a spoločenských podmienok nového štátu a zároveň reflektovať záujmy i ambície skupiny slovenských podnikateľov a jej politickej reprezentácie. „Slovenská cesta“ transformácie však napokon viedla k jej stagnácii, k odsúvaniu nepopulárnych opatrení, k opätovnému posilňovaniu úlohy štátu a k zmierneniu nevyhnutných rozpočtových reštrikcií.

Hospodársky vývoj v rokoch 1991 – 1993 sa vyznačoval všeobecným poklesom rozhodujúcich ukazovateľov ekonomickej produkcie, ale aj príjmov a spotreby obyvateľstva. Tento trend bol v celoslovenskom meradle podmienený postupným odštatnením viacerých odvetví národného hospodárstva, konverziou a rozpadom tradičného trhu organizovaného v rámci bývalej *Rady vzájomnej hospodárskej pomoci*.

Vláda SR si síce uvedomovala narastajúce diferencie v jednotlivých oblastiach Slovenska, avšak súbor opatrení k istému oživeniu hospodárskej činnosti obsiahnutý v *Zásadách regionálnej politiky* z roku 1991, čím reagovala hlavne na vysokú nezamestnanosť, nebol pre severovýchodné Slovensko dostačujúci. Nerovnomerný regionálny vývoj sa nezastavil, hoci od roku 1994 evidujeme prvý ekonomický rast, skvalitnenie makroekonomického prostredia, pokles inflácie, ako aj zvyšovanie produktivity práce.¹⁷

---

15 JURANĚ, C.: Poľnohospodárstvo. In: BÚTORA, M. (Ed.): *Slovensko 1996: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, s. 151 – 152.

16 KRIVÝ, V. – FEGLOVÁ, V. – BALKO, D.: *Slovensko a jeho regióny: sociokultúrne súvislosti volebného správania*. Bratislava : Nadácia Médiá, 1996, s. 31.

17 MIKLOŠ, I. – NIŽŇANSKÝ, E.: *Ekonomika*. In: BÚTORA, M. (Ed.) *Slovensko 1996*, s. 115.

Hlavným trendom zo strany oficiálnych predstaviteľov, manažérov i podnikateľov z regiónov bola snaha obnoviť zohľadňovanie lokálnych a regionálnych aspektov pri rozmiestňovaní výrobných kapacít a ich servisných štruktúr. Napriek tomu, severovýchodné okresy do polovice deväťdesiatych rokov mali charakter zaostávajúcich, pohraničných oblastí s malou atraktivitou pre domáce i zahraničné kapitálové investície.

Isté riešenie sa možno ponúkať v podobe výraznejšieho koordinovania národnostnej politiky štátu s riešením regionálnych problémov. Určité dobré perspektívy v tomto smere mala zrejme aj transhraničná interregionálna spolupráca, ktorá má v tejto oblasti dlhoročné tradície. Existovali potrebné kontakty, pripravovali sa spoločné projekty. V tom čase však kompetentným orgánom evidentne chýbala politická vôľa rozvíjať bližšie vzťahy a spoluprácu s pohraničnými oblasťami na Ukrajine či v Poľsku.

Prvé úspechy ekonomického vývoja na severovýchode územia Slovenska v porovnaní s východným Slovenskom a celoslovenským priemerom v hlavných hospodárskych ukazovateľoch, a to v prepočte na jedného obyvateľa v bežných cenách, sú prezentované v ďalších tabuľkách.

Vývoj hrubej produkcie a pridanej hodnoty na jedného obyvateľa sa stabilizoval v roku 1994, preto príslušné údaje za jednotlivé záujmové územné celky porovnávame s údajmi za rok 1995 s vyčíslením miery rastu v percentách. Odrážajú nerovnomerný vývoj a stále zaostávanie severovýchodných okresov.

Tabuľka č. 7: Hrubá produkcia v prepočte na obyvateľa v rokoch 1994 – 1995 v Sk¹⁸

Územie, okres	1994	1995	Nárast v %
Slovensko	202 699	231 413	14,1
Východné Slovensko	167 018	204 545	22,4
Severovýchodné Slovensko	110 985	153 255	38,0
Bardejov	100 618	156 906	55,9
Humenné	139 689	187 498	34,2
Stará Ľubovňa	92 664	93 339	0,7
Svidník	76 657	106 131	38,4

Tabuľka č. 8: Pridaná hodnota v prepočte na obyvateľa v rokoch 1994 – 1995 v Sk¹⁹

Územie, okres	1994	1995	Nárast v %
Slovensko	73 428	86 714	18,0
Východné Slovensko.	53 755	72 099	34,1
Severovýchodné Slovensko	43 071	60 989	41,6
Bardejov	43 414	67 287	54,9
Humenné	46 650	68 561	46,9
Stará Ľubovňa	42 095	41 914	-0,5
Svidník	34 386	50 922	48,0

18 Vypočítané podľa *Štatistická ročenka okresov*, s. 16, 42 – 43.

19 Vypočítané podľa *Štatistická ročenka okresov*, s. 16, 44 – 45.

Pozitívnejšie kontúry postupne nadobúdali aj ďalšie ekonomické parametre, ktoré ovplyvňujú nielen vývoj hospodárstva, ale bezprostredne aj život obyvateľstva, pretože vedú k zvyšovaniu zamestnanosti a rastu pracovných príjmov. Išlo najmä o hmotné a nehmotné investície do hospodárstva a o účasť zahraničného kapitálu, ktoré v prepočtoch udávame v tabuľkách č 9 a 10.²⁰

Tabuľka č. 9: Investície v prepočte na obyvateľa v bežných cenách v Sk²¹

Územie, okres	1992	1995	Rozdiel
Slovensko	20 250	30 324	49,7 %
Východné Slovensko	14 533	18 474	27,1 %
Severovýchodné Slovensko	15 536	9 526	- 38,6 %
Bardejov	8 627	10 917	26,5 %
Humenné	26 705	10 169	- 61,9 %
St. Ľubovňa	6 590	6 570	- 0,4 %
Svidník	9 152	8 553	- 6,5 %

Tabuľka jednoznačne dokumentuje, že zaostávanie východného Slovenska v investíciách sa v uvedenom období ešte prehĺbilo. Platí to hlavne pre severné okresy, hoci prezentované údaje ovplyvnilo najmä veľmi výrazné zníženie investícií do spotrebného chemického priemyslu v Humennom. Ako celok síce východné Slovensko dosiahlo relatívne priaznivé výsledky, sú však značne skreslené investíciami v priemyselne vyspelých okresoch Košice, Prešov a Poprad. Prirodzene, platí to aj o účasti zahraničného kapitálu v regióne.

Tabuľka č. 10: Zahraničný kapitál v prepočte na jedného obyvateľa v Sk²²

Územie, okres	1992	1995	Rozdiel
Slovensko	2 015	4 076	102,2 %
Východné Slovensko	1 549	1 705	10,0 %
Severovýchodné Slovensko	2 862	2 844	- 0,7 %
Bardejov	15	22	46,6 %
Humenné	7 163	7 125	- 0,6 %
St. Ľubovňa	12	34	183,3 %
Svidník	150	169	12,6 %

Napriek tomu, situáciu na severovýchode Slovenska od polovice deväťdesiatych rokov začali pozitívne ovplyvňovať aj niektoré makroekonomické ukazovatele. V dôsledku vzniku trhovej ekonomiky a orientovania vývozu do krajín Európskej únie sa zvýšila dôležitosť a ekonomická funkčnosť nových faktorov hospodárskeho vývoja: salda zahraničného obchodu, hodnoty devízových rezerv a výšky bankových úverov a vkladov.

20 Vypočítané podľa *Štatistická ročenka okresov*, s. 16, 68, 96.

21 Vypočítané podľa *Štatistická ročenka okresov*, s. 16, 68.

22 Vypočítané podľa *Štatistická ročenka okresov*, s. 16, 96.

Všeobecne možno teda konštatovať, že naznačené veľké ekonomické zmeny na Slovensku, a to vrátane jeho severovýchodnej oblasti, sú odrazom významných premien na úseku priemyslu, poľnohospodárstva, bankovníctva i obchodu, no realizovali sa v diferencovanom rozsahu a hĺbke. Relatívne výrazný pokles priemyselnej výroby v prvej polovici deväťdesiatych rokov mal prechodný charakter a bol dôsledkom racionalizácie v tejto sfére i problémov súvisiacich s privatizáciou, ako aj reštrukturalizáciou podnikov.

Oblasť veľkoobchodu, maloobchodu, služieb a bankovníctva v prvej polovici deväťdesiatych rokov prešla dôležitou etapou odštátnenia, preto sa v nej prejavili viaceré výkyvy a nedostatky. Na druhej strane sa však stala sférou, do ktorej prenikali a sčasti sa uchytili pracovné zdroje uvoľnené z výrobných odvetví. Tento transfer sa však rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva dotkol len v nepatrnnej miere, čo bolo podmienené značnou excentricitou jeho sídelného územia a tradične nižšou aktivitou menšiny na tomto úseku, ktorá je viac-menej determinovaná historickými príčinami a niektorými demografickými faktormi.

Ekonomický vývoj na Slovensku vôbec a v jeho severovýchodných okresoch zvlášť bol jedným z činiteľov, ktorý sa premietol i do sociálneho postavenia tunajších Rusínov a Ukrajincov. V prvom rade možno zaznamenať ďalšie posuny v sociálnej štruktúre rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva. Okrem imanentného demografického vývoja sa na determinovaní postavenia rusínskej a ukrajinskej menšiny významne podieľalo i rozvrstvenie ekonomicky aktívnych osôb do príslušných odvetví národného hospodárstva i nevýrobnej sféry.

Občania hlásiaci sa k ukrajinskej národnosti sa špecifickou odvetvovou stratifikáciou vyznačovali už od sčítania ľudu v roku 1961, keď činných v nevýrobnej oblasti bolo 28,4 % ekonomicky aktívnych Ukrajincov, kým celoslovenský priemer vtedy predstavoval 19,6 %.²³ Situáciu z týchto aspektov v roku 1991, v porovnaní s rokom 1980, nám približuje tabuľka č. 11.²⁴

Tabuľka č. 11: Odvetvová štruktúra ekonomicky aktívnych Rusínov a Ukrajincov v %

Odvetvie NH a nevýrobnej sféry	1980		1991	
	Slovensko	Ukrajinci (Rusíni)	Slovensko	Rusíni + Ukrajinci
Poľnohosp., lesníctvo a vodné hosp.	15,3	22,4	13,9	18,3
Priemysel	35,8	26,9	33,1	25,8
Stavebníctvo	11,5	9,3	9,3	6,9
Doprava a spoje	6,4	4,3	6,3	4,9
Obchod a komunálne služby	8,8	6,9	12,2	9,1
Veda a vývoj	1,3	0,4	1,4	0,9
Školstvo, kultúra a zdravotníctvo	14,0	19,1	13,6	23,3
Ostatná nevýrobná činnosť	5,9	9,3	5,7	8,0
Nezistené	1,0	1,4	4,5	2,8
Úhrnom	100,0	100,0	100,0	100,0

23 KONEČNÝ, S.: K niektorým otázkam vývoja sociálnej štruktúry rusínskeho obyvateľstva na Slovensku. *Sociológia*, r. 26, 1994, č. 5 – 6, s. 491.

24 Vypočítané podľa *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1. 11. 1980*, s. 48 a *Sčítanie ľudu, domov a bytov r. 1991: Materiály SŠÚ*. Bratislava : Slovenský štatistický úrad, 1993, s. 24 – 25.

Potvrďuje, že podiel ekonomicky činných osôb vo výrobných odvetviach v radoch Rusínov a Ukrajincov klesá rýchlejšie než celoslovenský priemer a naopak, ich podiel v nevýrobnej sfére stúpa rýchlejšie. Najmarkantnejšie sa to prejavilo v rezortoch školstva, kultúry a zdravotníctva, kde podiel hospodársky činných osôb v priemere klesol, avšak v radoch menšiny vzrástol o 20 %. V oblasti vedy zastúpenie zamestnaných osôb vzrástlo v priemere o 7%, kým medzi Rusínmi a Ukrajincami o 125 %.

Sociálna oblasť predstavuje tú stránku života spoločnosti, ktorá je spravidla priamo determinovaná úrovňou, charakterom, ako aj možnosťami spoločenského hospodárstva. Zvláštne, niekedy i protichodné konzekvencie vyvolala aj transformácia tejto sféry. Jej základom je presadzovanie zásady primárnej individuálnej zodpovednosti občana za kvalitu vlastného života i života svojej rodiny. Jej aplikovanie tak celkom zákonite viedlo aj k určitému oslabeniu sociálnych funkcií štátu a zmenšeniu celkového záberu sociálnej siete.

Podstatne priaznivejšie pre rusínsku a ukrajinskú menšinu sa vyvíjala situácia vo vzťahu k ďalšiemu novému fenoménu sociálnej stratifikácie, akým sa stala nezamestnanosť. Prvýkrát bola pod eufemizmom „Osoby hľadajúce zamestnanie“ v samostatnej rubrike oficiálne evidovaná pri sčítaní ľudu v roku 1991. V tom čase sa pohybovala v relatívne nízkom intervale, hoci v ďalších rokoch rapidne rástla. Kým v roku 1991 predstavovala nezamestnanosť v celoslovenskom meradle 4,1 %, u rusínskej menšiny to bolo 2,7 % a v radoch ukrajinskej minority 2,9 %.²⁵

Tento jav sa na prvý pohľad zdá byť paradoxným, a to vzhľadom na ekonomickú situáciu na severovýchodnom Slovensku, v skutočnosti však príčinou relatívne nižšej nezamestnanosti v rámci rusínskej a ukrajinskej menšiny je vyššia vzdelanosť obyvateľstva, ktorú potvrdzuje podiel osôb s vysokoškolským vzdelaním v rámci celkového počtu ekonomicky činného obyvateľstva. V roku 1991 vysokoškolské vzdelanie v celoslovenskom meradle malo 5,8 % populácie, kým v radoch rusínskej menšiny to bolo 10,5 % a medzi Ukrajincami 14,2 % obyvateľstva.²⁶

Pravda, ekonomické zaostávanie a marginalita severovýchodného Slovenska prirodzene generovala a generuje ďalšie sociálne problémy tohto regiónu. Je to napríklad relatívne nízky počet voľných pracovných miest a podstatne nižšia priemerná mzda pracovníkov v hospodárstve v okresoch severovýchodného Slovenska, ktorú však vzhľadom na odvetvové zloženie a sociálnu štruktúru Rusínov a Ukrajincov nemožno na uvedené minority priamo aplikovať.

Hoci sa demografické charakteristiky, no najmä ekonomické a sociálne podmienky života Rusínov a Ukrajincov na Slovensku oproti predchádzajúcemu dejinnému obdobiu veľmi výrazne zmenili, v porovnaní so socializmom takmer vôbec sa nezmenil systém ústavnoprávnej ochrany národnostných menšín a starostlivosti o ich národno-kultúrny rozvoj. Paternalistický a centralistický prístup štátu k problematike etnických minorít sa s nepatrnými zmenami v podstate zachoval.

Kým v krajinách západnej Európy, ale i v niektorých postkomunistických štátoch sa menšinová agenda už dávno ocitla v kompetencii miestnych orgánov miestnej a regionálnej samosprávy, v našich podmienkach štát naďalej nielen koncipuje a reguluje, ale aj bezprostredne realizuje menšinovú politiku, viac alebo menej rešpektujúc medzinárodnoprávne dokumenty a ďalšie záväzky vyplývajúce z multilaterálnych či bilaterálnych zmlúv.

25 Vypočítané podľa *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991*, s. 21 – 23.

26 Vypočítané podľa *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991*, s. 32 – 34.

Programy rôznych vlád a vládnych koalícií, ale aj aktivity opozičných zoskupení v závislosti od ich charakteru, často posúvajú etnické minority do postavenia rukojemníkov, ale aj obetných baránkov tzv. veľkej politiky. Nie je teda ideálne, ak uplatňovanie národnostnej politiky, jej obsah i formy, sú závislé od vôle niekoľkých ľudí a priaznivých či nepriaznivých okolností.

Najvšeobecnejšou charakteristikou národnostnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k rusínskej a ukrajinskej menšine od novembra 1989 bola nekonceptnosť. Príčiny možno hľadať vo veľmi nejasných predstavách o tejto problematike u tých ľudí, ktorí viedli či ovplyvňovali legislatívu a exekutívu v tejto sfére v čase po „nežnej revolúcii“. Vznik nezávislého Slovenska privodil tiež istú personálnu obmenu a zvýšil zodpovednosť a kompetencie orgánov, pre ktoré riešenie otázky Rusínov a Ukrajincov vôbec nebolo v popredí záujmu.

Vníмали ju často len cez kontroverzné aktivity jednotlivcov, organizácií a inštitúcií oboch národno-kultúrnych smerov, ktoré v rámci menšiny vznikli. Vytvorenie samostatnej Ukrajiny na jednej strane, ako aj ústavné pomery, tlak európskych inštitúcií i verejná mienka na strane druhej tak logicky smerovali k akceptovaniu oboch politických koncepcií. Svoju úlohu nesporne zohrala aj záťaž continuity s obdobím socializmu komplikovaná rôznymi personálnymi väzbami, ale i prílišná snaha dištancovať sa od nej.

V poslednej inštancii to malo za následok nesúrodosť istých politických opatrení a absenciu dlhodobej koncepcie v tejto oblasti. Celkové vnímanie problematiky Rusínov a Ukrajincov sa tak stalo príliš závislé od vládnych garnitúr a spoločenskej atmosféry v republike, ktorú determinovali nielen objektívne faktory, ale neraz aj tlaky a zámerné aktivity niektorých subjektov z veľmi širokého a často málo vyhraného politického spektra.

Obdobie nasledujúce bezprostredne po novembrovej revolúcii a spojené s existenciou Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v rokoch 1990 – 1992 malo svoje zvláštnosti. Vo vzťahu k menšinám sa vyznačovalo tým, že systém relatívne štedrých dotácií národnostnej kultúry a národno-kultúrnych zväzov sa fakticky udržal, avšak ideologické a politické obmedzenia aktivít etnických menšín, ktorými sa dovtedajší komunistický režim taktiež vyznačoval, boli úplne zrušené. Navyiac, politika voči minoritám na Slovensku bola v kompetencii slovenských národných orgánov, ktoré však na druhej strane, v podmienkach federácie, neniesli za ňu plnú politickú zodpovednosť.

Po odvolaní V. Mečiara z funkcie predsedu vlády, ktorá proklamovala veľmi razantné presadzovanie tzv. slovenských národných záujmov, sa stal slovenským premiérom J. Čarnogurský. Tým vzrástol vplyv KDĽ, ktorému konvenovalo ostré protikomunistické zameranie formujúceho sa rusínskeho hnutia. Sympatie k rusínskej reprezentácii posilňovalo aj jej určité spojenie s gréckokatolíckou cirkvou, v ktorom kresťanskí demokrati videli jeden z prostriedkov rekatolizácie severovýchodného Slovenska.

Dotovanie rusínskej kultúry v roku 1992 sa oproti predchádzajúcemu roku zvýšilo desaťnásobne a dosiahlo 4,7 mil. Kčs.²⁷ Potvrdzujú to aj údaje v tabuľke č. 12, ktorá prezentuje podiel etnických menšín na dotáciách pre národnostnú kultúru Ministerstvom kultúry SR v % v rokoch 1991 – 1995.²⁸ Na druhej strane, vtedajšie vládne kruhy rovnako uvítali aj úsilie o očistu ukrajinského národného hnutia.

---

27 KOLLÁR, M. – MRVOVÁ, Z.: *Národná správa o kultúrnej politike Slovenskej republiky: Správa skupiny európskych expertov*. Bratislava : Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2003, s. 341.

28 Vypočítané podľa: *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 1991*, s. 5 – 11 a KOLLÁR, M. – MRVOVÁ, Z. (Eds.): *Národná správa*, s. 341 – 342.

Z jeho reprezentácie, hlavne z bývalého *Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich*, sa vytratilí vedúce osobnosti, ktoré boli najviac skompromitované spoluprácou s totalitnou mocou. Do čela národného hnutia ukrajinskej minority sa dostali dovtedy perzekvovaní predstavitelia početnej ukrajinskej inteligencie vedení M. Mušinkom a J. Bačom, resp. jej mladší predstavitelia, akými boli P. Bogdan, V. Kovaľ, I. Laba, E. Babotová a iní. Dotovanie ukrajinskej národnostnej kultúry sa v rokoch 1991 – 1992 zdvojnásobilo a predstavovalo 7,9 mil. Kčs.²⁹

Tabuľka č. 12: Podiel etnických menšín na dotáciách národnostnej kultúry v %

Národnosť	Počet	%	1991	1992	1993	1994	1995
maďarská	567 296	75,1	71,9	54,7	60,1	59,9	19,0
rómska	75 802	10,0	4,8	23,6	12,1	11,2	8,6
česká	52 884	7,0	-	-	0,1	1,3	1,6
rusínska	17 197	2,3	2,0	6,7	8,6	10,0	2,9
ukrajinská	13 291	1,8	17,7	11,2	11,7	11,3	6,5
nemecká	5 414	0,7	3,6	2,2	3,8	4,5	4,5
poľská	2 659	0,4	-	-	-	-	0,2
židovská	134	0,0	-	-	-	-	0,3
chorvátska	*	*	-	1,5	3,4	1,8	2,2
bulharská	1 400	0,2	-	0,0	0,1	-	0,5
ruská	1 389	0,2	-	-	-	-	-
moravská	6 037	0,8	-	-	-	-	0,5
iná	11 504	1,5	-	-	-	-	53,2
spolu	755 007	100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 1991: Podrobné údaje za obyvateľstvo.* Bratislava : Federálny štatistický úrad; Slovenský štatistický úrad, 1992 počet obyvateľov chorvátskej národnosti osobitne neudáva.

Z tohto hľadiska nie je náhodou, že práve v tomto období sa vyprofilovali národné hnutia Rusínov i Ukrajincov v podstate do dnešnej podoby. V tom čase došlo k pretransformovaniu KZUP na Zväz Rusínov-Ukrajincov, vznikla Rusínska obroda, Svetový kongres Rusínov i ďalšie rusínske a ukrajinské organizácie. Začala vychádzať rusínska tlač a urobili sa aj prvé kroky, ktoré smerovali ku kodifikácii rusínskeho jazyka. Predstavitelia rusínskych i ukrajinských organizácií zaujímali kritické postoje k predchádzajúcemu režimu a vyjadrovali podporu spoločenskej transformácii po roku 1989.

Osobitný charakter malo i nasledujúce obdobie, obdobie druhej Mečiarovej vlády a vlády J. Moravčíka v rokoch 1993 – 1994. Determinovalo ho rozdelenie Československa a vznik samostatnej Slovenskej republiky. V tejto súvislosti sa v istej časti slovenskej spoločnosti začal prejavovať tzv. menšinový syndróm, t. j. podvedomý pocit ohrozenia svojbytnosti slovenského národa, ktorý bol pravdepodobne generovaný dlhodobým vývojom národa bez vlastnej štátnej organizácie. Na jeho základe sa aj oficiálne štruktúry, napriek majoritnému

29 KOLLÁR, M. – MRVOVÁ, Z.: *Národná správa*, s. 341.

postaveniu Slovákov, správali „menšinovo“, teda veľmi pozorne sledovali a promptne reagovali na každý signál vychádzajúci z inonárodného prostredia.

Navonok sa to prejavovalo zjavnou nedôverou k aktivitám národnostných menšín, zvlášť maďarskej minority, neodôvodnenou podozrievavosťou a snahou udržať si kontrolu nad činnosťou menšinových organizácií a inštitúcií. Istým prejavom tejto tendencie bolo aj úsilie o „zviditeľnenie“ slovenskej štátnosti prostredníctvom starostlivosti o Slovákov v susedných štátoch.

Podstatný posun v národnostnej politike nastal po menovaní Moravčíkovej vlády. Pri-niesla totiž zvýšenie vplyvu bývalých stúpcov *Verejnosti proti násiliu*, ktorí si čiastočne udržali idealistické predstavy o fungovaní demokratickej spoločnosti a vo vzťahu k etnickým menšinám volili ústretový prístup. Odrazil sa nielen v rešpektovaní európskych kritérií v tejto oblasti, ale aj vo veľkorysejšej podpore menšinových kultúr a národnostných organizácií. Pravda, prekážkou na tejto ceste bol jej obmedzený mandát.

Rusínske organizácie boli v roku 1994 dotované sumou 6 miliónov Sk. Nikdy predtým ani potom nevyšlo viac rusínskych kníh a učebníc. Vytvorili sa podmienky pre rozvoj rusínskeho jazyka a pripravovalo sa zriadenie katedry rusínskeho jazyka a literatúry, ako aj jej finančné i personálne zabezpečenie. V súvislosti s výsledkami sčítania obyvateľstva bolo na ukrajinskú národnostnú kultúru vyčlenených o čosi menej finančných prostriedkov. Napriek tomu išlo asi o 7 miliónov Sk, čo bolo dokonca viac ako dotácia pre Rómov, ktorých počet bol približne tridsaťkrát vyšší.³⁰

Nástup tretej Mečiarovej vlády, ktorá vzišla z predčasných parlamentných volieb v roku 1994, znamenal podstatnú zmenu postoja vládnych orgánov a inštitúcií k etnickým menšinám v republike. Vyznačoval sa konfrontačným postojom hlavne k maďarskej minorite a ignorovaním existencie a problémov ostatných etnických spoločenstiev. Prijatie zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z., zastavenie vydávania dvojjazyčných vysvedčení i pokus o zavedenie tzv. alternatívnych škôl boli vnímané ako protimenšinové opatrenia a vyvolali zhoršenie medzietnických vzťahov.³¹

Tým istým smerom pôsobilo radikálne krátenie finančných prostriedkov určených na podporu menšinovej kultúry. V roku 1995 bola Rusínom znížená subvencia zo šesť miliónov Sk na 1,6 mil. Sk a Ukrajincom zo 6,8 mil. na 3,7 mil. Sk. Pre porovnanie, finančná čiastka určená na rozvoj maďarskej národnostnej kultúry poklesla z 36 mil. Sk na 10 mil. Sk.³² Okrem toho financovanie menšinovej kultúry sa realizovalo prostredníctvom fondu *Pro Slovakia*, ktorý postupoval netransparentne a fakticky zastieral zodpovednosť vládnych orgánov za túto oblasť.

Objem finančných prostriedkov určených na podporu národnostných kultúr ukazuje tabuľka č. 13.³³

---

30 KOLLÁR, M. – MRVOVÁ, Z.: *Národná správa*, s. 341.

31 DOSTÁL, O.: *Menšiny*, s. 253 – 256.

32 KOLLÁR, M. – MRVOVÁ, Z.: *Národná správa*, s. 341.

33 KOLLÁR, M. – MRVOVÁ, Z.: *Národná správa*, s. 341.

Tabuľka č. 13: Objem dotácie národnostnej kultúre Ministerstvom kultúry SR

Rok	Suma v Sk
1991	22 211 500
1992	70 764 061
1993	51 160 588
1994	61 086 323
1995	57 638 723

Za týchto okolností, iba vďaka istej zotrvačnosti sa v januári 1995 rusínskej reprezentácii podarilo realizovať kodifikáciu rusínskeho jazyka, avšak proces zriaďovania katedry rusínskeho jazyka a literatúry bol už pozastavený. Prispel k tomu aj nezáujem Filozofickej fakulty UPJŠ v Prešove zriadiť a zastrešiť takúto katedru. Reštrikcia v oblasti finančného zabezpečovania menšinových kultúr súčasne znamenala sťaženie činnosti *Rusínskej obrody*, ktorá prešla na dobrovoľnícku bázu, a vydávanie rusínskej tlače sa udržalo iba vďaka obetavosti niekoľkých nadšencov okolo šéfredaktora A. Zozuláka: A. Pliškovej, M. Mal'covskej a A. Kuzmjakovej.

Ukrajinská kultúra bola predsa len relatívne v lepšom postavení, a to zásluhou o čosi vyšších dotácií a väčšej adjustovanosti tlače i podporných inštitúcií. Vďaka tomu sa ÚR ZRUSR podarilo udržať aspoň malý kolektív profesionálnych pracovníkov. V súvislosti s krátením finančných dotácií vtedajší predseda ZRUSR P. Bogdan vyhlásil, že ak sa situácia v tomto smere nezlepší, obráti sa reprezentácia ukrajinskej menšiny na zahraničné inštitúcie a orgány.³⁴

Podmienky pre národný a kultúrny život rusínskej a ukrajinskej menšiny, ale aj všetkých etnických menšín na Slovensku výrazne skomplikovala značná politizácia spoločnosti. Obdobie tzv. „nepolitickej politiky“, propagovanej, ba čiastočne aj realizovanej lídrami „zamatovej revolúcie“ (V. Havel, V. Malý, F. Gál, P. Budaj a i.) a opierajúcej sa o občianske aktivity trvalo veľmi krátko. Začalo sa úsilie mnohých skupín a jednotlivcov uchytiť sa na politickej scéne prostredníctvom nejakej politickej strany alebo hnutia, čo len bol názov pre vertikálne i horizontálne menej štruktúrovanú politickú organizáciu.

Následná atomizácia politickej scény na Slovensku vniesla istý chaos do radov menšiny bez ohľadu na smer a intenzitu národnej identifikácie jej členov. Mnohí, vrátane aktivistov hnutia, boli zaskočení a nedokázali sa včas orientovať v spletitej situácii. Pád systému jednej strany a rozpad štruktúr KSČ znamenal nielen nečakaný koniec politickej kariéry celej garnitúry dovtedajších lídrov menšiny, ale aj stratu jej pocitu istoty a fiktívnej ochrany z najvyšších miest i koniec možnosti presadzovať jej záujmy po politickej línii.

Nemožno zabúdať, že Rusíni a Ukrajinci na Slovensku sa štyridsať rokov vyznačovali vysokou organizovanosťou v KSČ, pričom tí, ktorí sa hoci len formálne hlásili k Ukrajincom, mali v orgánoch a aparáte strany nesporný vplyv. Z ich radov pochádzalo aj viac stranických funkcionárov v centre, no hlavne na regionálnej a miestnej úrovni, ktorí dokázali regiónu pomôcť a angažovať sa za jeho rozvoj. Preto aj tí Rusíni a Ukrajinci, ktorí neboli komunistami, stranické vedenie rešpektovali a v podstate ho podporovali.

34 DOSTÁL, O.: Menšiny, s. 264.

V nových podmienkach rusínska ani ukrajinská menšina nemali reálnu šancu presadiť sa vlastnými politickými zoskupeniami, ako to bolo v prípade maďarskej minority, preto sa naďalej snažili presadiť voľbu svojich zástupcov cez kandidátky iných strán. Rusínskej obrode sa to vo voľbách v roku 1992, na základe spolupráce so Slovenskou národnou stranou, nepodarilo. ZRUČS bol v tomto smere úspešnejší a za vplyvnú Stranu demokratickej ľavice sa stal poslancom NR SR P. Bogdan.

V predčasných voľbách v roku 1994 *Rusínska obroda* spojenectvom s *Demokratickou úniou* opäť neuspela, čo pravdepodobne viedlo V. Turoka-Heteša k rezignácii na funkciu predsedu organizácie. Novým predsedom sa stal M. Laš, ktorého v roku 1995 vystriedal J. Sisak, teda ďalší z pracovníkov *Divadla Alexandra Duchnoviča* v rusínskej politike. Na II. zjazde ZRUSR v decembri 1994 sa jeho novým predsedom na štvorročné obdobie stal P. Bogdan.

Realita nového politického systému v Slovenskej republike celkom prirodzene viedla aj k úvahám o eventuálnom založení politickej strany, ktorá by reprezentovala a presadzovala záujmy menšiny. Pravdepodobne ich inšpirovala idea, aby z pragmatických dôvodov rusínske i ukrajinské organizácie a spolky postupovali v kľúčových otázkach jednotne, a tak umožnili splnenie hlavných požiadaviek zástancov oboch národno-kultúrnych koncepcií.

Perspektívnosť tejto myšlienky evidentne posilňovala skutočnosť, že ju takmer otvorene podporovali predstavitelia vtedajších vládnych štruktúr, ktorí zodpovedali za riešenie menšinovej problematiky, vrátane predsedu Rady vlády SR pre národnosti a podpredsedu vlády J. Kalmana. Súčasne slúžila ako hlavná ideová platforma pri rokovaní smerujúcich k zmierneniu napätia medzi predstaviteľmi rusínskeho a ukrajinského smeru v národnostnej politike a vedením gréckokatolíckej a pravoslávnej eparchie v cirkevnej politike, ktoré v tom čase prebiehali na východnom Slovensku.

Kým v cirkevných otázkach, v ktorých išlo hlavne o majetkovoprávne spory súvisiace s likvidáciou a obnovením Únie, sa dosiahol veľmi výrazný pokrok, stanoviská reprezentácií rusínskeho a ukrajinského smeru sa nepodarilo zblížiť. Rozpory boli totiž ešte veľmi živé a týkali sa podstaty problému, teda národnej identity rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku, ktoré sa nedajú riešiť kompromisom. Pravda, v relatívnej výhode bolo stanovisko Rusínov, v ktorom nepopierajú existenciu ani práva ukrajinskej menšiny.

Napriek tomu, už od leta 1994, a to z iniciatívy I. Humenika, pracoval prípravný výbor novej politickej strany *Піддуклянська демократична громада (Podduklianska demokratická hromada)*, ktorej ustanovujúci zjazd sa konal 27. mája 1995. Bola zvolená Ústredná rada PDH na čele s predsedom I. Bačom a Ústredná revízna komisia pod vedením V. Varholu. Úlohou strany podľa stanov a ďalších dokumentov bolo hájiť a presadzovať politické, ekonomické, sociálne a kultúrne záujmy obyvateľstva severovýchodného Slovenska bez ohľadu na národnosť.

V skutočnosti však PDH stála od začiatku na pozíciách ukrajinského smeru a dôveru rusínskej reprezentácie nikdy nezískala. Na druhej strane, ZRUSR, hoci ju podporoval, nebol ochotný politické vedenie menšiny odovzdať do rúk novej strany bez politického vplyvu a bez akejkoľvek nádeje presadiť sa na politickej scéne. Za týchto okolností niektoré funkcie politických strán začali suplovať národnostno-kultúrne zväzy rusínskej a ukrajinskej menšiny, obdobne, ako to bolo pred rokom 1989.

Väčšie skúsenosti v tomto smere mal ZRUSR, ktorý nadviazal na činnosť KZUP a čiastočne prevzal jeho aparát v centre i v okresoch, ako aj ukrajinskú tlač a patronát nad niektorými kolektívami ľudovej umeleckej tvorivosti. Je však potrebné uviesť, že vzhľadom na nové politické podmienky a právne normy platné v pluralitnej spoločnosti, ale aj svoje fi-

nančné možnosti definitívne stratil monopol v tejto sfére, na ktorej sa začali stále výraznejšie podieľať obce a iné občianske a záujmové združenia. Predsa však oblasť národnostnej kultúry, no najmä školstvo zostalo hlavnou agendou organizácie.

V rokoch 1988 – 1994 totiž poklesol počet základných škôl s ukrajinským vyučovacím jazykom z 22 na 15, t. j. o 32% a počet žiakov z 1449 na 753, teda o 48 %. Ešte výraznejší bol pokles počtu škôl s vyučovaním ukrajinského jazyka. Namiesto 82 škôl v roku 1988 pracovalo v roku 1994 len 27, t. j. 33% a počet žiakov sa znížil zo 6 108 na 1972, t. j. o 68 %.³⁵ Tento klesajúci trend upozorňoval na riziko postupného zániku ukrajinského národnostného školstva s negatívnymi dôsledkami pre ďalší vývoj národnostnej menšiny.

Naznačený trend predstavitelia ukrajinskej minority zdôvodňovali rôzne. V tejto súvislosti častejšie spomínali zámernú asimiláciu, ako aj zánik menších, dedinských škôl v regióne severovýchodného Slovenska. V skutočnosti však hlavnou príčinou úpadku bol nezáujem rodičov posilať deti do ukrajinských škôl. Tým nevyjadrovali svoj postoj k ukrajinčine, ale skôr pochybnosti o tom, či deťom bude znalosť ukrajinčiny na osoh, alebo len zbytočnou záťažou. Sféra používania ukrajinčiny na Slovensku bola veľmi úzka a styky s Ukrajinou skôr skromné.³⁶

Záležitosti ukrajinského národnostného školstva boli predjednávané na 2. zjazde ZRUSR, ktorý sa uskutočnil v decembri 1994. Uzniesol sa na prijatí opatrení smerujúcich k obnove, rozvoju a k stabilizácii ukrajinského školstva na Slovensku. Preto delegáti zjazdu požadovali vytvoriť pri Ministerstve školstva a vedy SR skupinu expertov zloženú z ukrajinských pedagógov na prípravu krokov na stabilizovanie ukrajinských škôl. Ich súčasťou mal byť návrh na obsadenie miest v centrálnom inšpekčnom centre (ústrednom inšpektoráte) a v okresných metodických a inšpekčných centrách a návrh koncepcie rozvoja ukrajinského školstva v nasledujúcom období.

Podľa predstáv delegátov zjazdu, pri riešení koncepčných otázok a špecifík ukrajinského národnostného školstva by mal pomáhať poradný orgán vytvorený pri Pedagogickej fakulte v Prešove, ako aj obnovený pedagogický časopis *Школа і життя*, ktorý zanikol zrušením Východoslovenského kraja. Osobitná pozornosť sa mala venovať materským a málotriednym školám v regióne, ktorým hrozil zánik. Ekonomické ukazovatele by nemali byť príčinou, aby sa mládež nemohla vzdelávať v rodnom jazyku.³⁷

Postavenie *Rusínskej obrody* v týchto rokoch bolo z viacerých dôvodov podstatne komplikovanejšie. Chýbala jej nielen materiálno-technická základňa pre akúkoľvek činnosť, ale aj skúsenosť z masovo-politickej a osvetovej práce. Mala charakter veľmi voľného občianskeho združenia bez pevnejšej štruktúry, navyše s dočasným sídlom v Medzilaborciach, teda mimo centra diania v regióne. Jej rozširovanie po horizontálnej línii prostredníctvom regionálnych klubov sa začalo pomerne neskoro a nie bez ťažkostí. Jej organizačná, edičná, propagačná a osvetová činnosť sa zakladala na práci malej skupiny obetavých aktivistov, ktorých ideoví odporcovia hodnotili cez prizmu zradcov a odpadlíkov z ukrajinského hnutia.

Doménou ich činnosti bola taktiež oblasť školstva a kultúry, avšak značné problémy v prvom období práce prinášala otvorenosť otázky spisovného jazyka. Rusínsky jazyk sa

35 *Analýza stavu vzdelávania v školách na území s rôznymi materinskými jazykmi: Materiál pre rokovanie Rady vlády SR pre národnosti*. Bratislava 1994. Osobný archív M. G.

36 MUŠINKA, M.: Rusíni-Ukrajinci – jedna národnosť. *Нове життя*, roč. 47, 1997, č. 31 – 32. Príloha, s. 14.

37 Звіт Ради Союзу русинів-українців Словацької республіки II-му з'їзду, зачитана головою Ради СР-УСР Віктором Ковалем. *Нове життя*, roč. 44, 1994, č. 51 – 52, Príloha.

totiž dovtedy používal len v podobe dialektu, a to výlučne v bežnej komunikácii medzi príslušníkmi etnika. Jeho širšie spoločenské uplatnenie, tobôž využívanie vo funkcii vyučovacieho a literárneho jazyka Rusínov, preto predpokladalo prijatie príslušných jazykových noriem, teda jeho kodifikovanie.

Rusínska obroda v tomto smere vykonala veľký kus práce. Vydávanie časopisu *Русин*, týždenníka *Народны новинкы*, ako aj edícia niekoľkých knižných publikácií nesporne prispeli nielen k jeho popularizácii, ale aj k normovaniu jeho lexikálnej, ortografickej a gramatickej stránky. Odborné a organizačné otázky spojené s týmto zložitým procesom boli riešené na *Prvom kongrese rusínskeho jazyka* v Bardejovských Kúpeľoch 6. – 7. novembra 1992. Úspešné splnenie prijatých náročných úloh v priebehu dvoch rokov umožnilo, aby 27. januára 1995 v Bratislave bol rusínsky jazyk kodifikovaný.

Nemenej zložitou úlohou bola snaha zaviesť vyučovanie rusínskeho jazyka a kultúry do vybraných škôl v regióne severovýchodného Slovenska. Vedenie *Rusínskej obrody* svoje návrhy na tomto úseku postupne modifikovalo v závislosti od stavu pripravenosti a miery porozumenia kompetentných orgánov. Konkrétne požiadavky predostrel v máji 1993 v rámci rokovaní pri „okružlom stole“, na ktoré predstaviteľov národnostných menšín pozval vtedajší prezident republiky M. Kováč.

Zástupcovia Rusínov už vtedy nastolili požiadavku zaviesť od septembra 1994 na päťnástich základných školách vyučovanie rusínskeho jazyka a kultúry v rozsahu dvoch hodín týždenne. Zároveň žiadali pre prípravu pedagógov zriadiť na Filozofickej fakulte, resp. na Pedagogickej fakulte UPJŠ v Prešove katedru rusínskeho jazyka a kultúry. Toto ich úsilie síce vyvolalo jednoznačný odpor predstaviteľov ukrajinskej orientácie, avšak rozhodujúcou prekážkou bola vtedy skutočnosť, že proces kodifikácie rusínskeho jazyka nebol ukončený.

Evidentná snaha rusínskej reprezentácie kodifikovať rusínsky jazyk a čo najskôr začať s jeho vyučovaním v školách celkom prirodzene priniesla aj ostré protesty a nesúhlasné stanoviská. Predstavitelia ukrajinskej inteligencie, ale aj ukrajinské národnostné organizácie snahy *Rusínskej obrody* na tomto úseku hodnotili ako avanturizmus, ktorý národnostnej menšine ako celku neprospeje. Nazdávali sa, že v konečnom dôsledku to povedie k likvidácii národnostného školstva tejto menšiny.

Podľa názoru M. Mušinku, rusínčina sa stane iba prechodnou etapou k celkovej slovakizácii minority. Pravda, to vyvolalo príslušné reakcie z rusínskej strany. Odpovedali v tom zmysle, že hlavnou príčinou slovakizácie bola zjavne ukrajinizácia Rusínov. Na druhej strane treba priznať, že katastrofický scenár, podľa ktorého vývoj rusínskeho jazyka bude smerovať k nahradeniu azbuky latinkou, čo v konečnom dôsledku povedie k jej splynutiu so slovenčinou, sa doteraz nenaplnil.³⁸

Prípravy na kodifikovanie rusínskeho jazyka a na jeho zavedenie do škôl boli tiež základnou príčinou veľmi vážnych nezhôd medzi *Rusínskou obrodou* a *Spolkom Rusínov-Karpatorusov* (SRUKA). Jeho stúpenci totiž preferovali ruský jazyk ako spisovný jazyk Rusínov a v tomto zmysle odmietali rovnako ukrajinský, ako aj rusínsky jazyk. Tento spolok chápal karpatoruskú identitu dosť svojrázne: ako jeden z dvoch smerov rusínskeho národného povedomia.³⁹ Až do otvorenej roztržky úzko spolupracoval s *Rusínskou obrodou*.⁴⁰

38 Pozri MUŠINKA, M.: *Rusíni-Ukrajinci – jedna národnosť*, s. 15.

39 *Stanovy Spolku Rusínov-Karpatorusov*. Článok 3: Členstvo. Osobný archív M. G.

40 A. Kohút, predseda SRUKA, bol ešte vo februári 1993 na III. sneme RO zvolený za člena komisie pre mas-médiá.

Druhou dôležitou oblasťou, v ktorej sa zvyčajne bojuje za národnostné práva menšín, je kultúra. V období socializmu politická moc rozvoj rusínskej a ukrajinskej kultúry ideologicky limitovala. Dôležitým nástrojom jej ovládania a kontroly bol *Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich*. Pravda, poskytovala KZUP-u značné dotácie na mnohé kultúrne akcie, ale aj na vydávanie novín a časopisov, na edičnú i vnútrozväzovú činnosť. Od revolúcie v novembri 1989 štátne orgány do kultúrnych záležitostí Rusínov a Ukrajincov politicky vôbec nezasahovali, hoci po voľbách v roku 1994 ich výrazne ovplyvňovali reštrikčnou dotačnou politikou.

Znižovanie subvencií pre národnostnú kultúru v rokoch 1994 – 1998 okrem finančnej situácie spôsoboval aj silný vplyv SNS a Matice slovenskej, ktoré sa na všetky menšinové aktivity dívali s istou nedôverou. Často to však bývala aj nepružnosť a nedostatočná komunikácia medzi ministerstvami financií a kultúry, hlavne v ich výkonnom servise. Viaceré nedostatky boli a sú i vo forme a spôsobe rozhodovania o pridelovaní finančných prostriedkov na jednotlivé kultúrne aktivity menšín, v ich zastúpení a vplyve v poradných orgánoch i v transparentnosti celého tohto procesu.

Ďalším vážnym problémom rusínskej a ukrajinskej národnostnej kultúry sa stala segmentácia menšiny. Rozdelením minority na Rusínov a Ukrajincov sa síce zdvojnásobil počet kultúrnych akcií, periodík, neperiodických publikácií, súťaží a slávností, avšak suma finančných prostriedkov určená na ich podporu zostala v podstate nezmenená. Navyiac, reprezentácie oboch komunít navzájom konštruktívne nekomunikovali, takže bolo fakticky nemožné usporiadať aspoň niekoľko spoločných akcií. To by bola istá cesta k efektívnejšiemu vynaloženiu financií i ľudskej práce, nehovoriac ani o efekte pri prekonávaní vzájomných bariér.

Disjunktívny vzťah medzi rusínskou a ukrajinskou národnou ideológiou tak zákonite viedol aj k striktnému rozdeleniu kultúrnych inštitúcií, periodickej tlače, edičnej činnosti, ale aj pravidelných folklórnych festivalov či záujmovo-umeleckých akcií a súťaží. V tomto zmysle nie je náhodné, že k zintenzívneniu sporov medzi rusínskou a ukrajinskou orientáciou došlo v roku 1992, keď sa vyhrotili vzťahy v súvislosti so snahami o získanie rozhodujúceho vplyvu v Múzeu ukrajinskej kultúry vo Svidníku a v Rusínsko-ukrajinskej redakcii štúdia Slovenského rozhlasu v Prešove, resp. o jej rozdelenie na ukrajinskú a rusínsku redakciu. Tieto snahy, podobne ako predchádzajúce zmeny názvov Ukrajinského národného divadla (UND) a Podduklianskeho ukrajinského ľudového súboru (PUES), boli predstaviteľmi ZRUSR vnímané ako úmyselný proces deukrajinizácie. Tento názor pretrvával aj v ďalších rokoch, čo potvrdili aj závery II. zjazdu ZRUSR, ktorý sa konal 16. – 17. decembra 1994.

MUK so súčasným pomenovaním *Štátne múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku*, ako aj tamojšia *Galéria Dezidera Millyho* pôsobia dosiaľ v ukrajinskom duchu.⁴¹

Viacerí funkcionári a aktivisti rusínskeho hnutia sa snažili zastaviť asimiláciu a zvýšiť národné vedomie Rusínov za pomoci gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi. V tomto zmysle požadovali dislokovať rusínskych kňazov do rusínskych obcí, menovať rusínskeho biskupa, ako aj používanie rusínskeho jazyka v rámci bohoslužieb. S týmto cieľom organizovali petície a intervenovali u cirkevnej vrchnosti. Vedenie ukrajinskej menšiny bolo v tomto ohľade menej radikálne a oprávnene skeptickejšie.

---

41 Виголошiня координачного вибору Русинської оброди на Словенську к ситуації в Музею українсько-русської культури у Свиднику. *Народны новинки*, г. 12, 13. 3. 2002, č. 10 – 11, s. 2.

V tejto súvislosti je však potrebné poznamenať, že úsilie reprezentácie Rusínov vyvíjať aktivitu práve v týchto intenciách nevedlo k úspechu. Totiž katolícka cirkev má univerzalistické ambície a hierarchia nedopustí jej štiepenie podľa národnosti. Pravoslávna cirkev vzhľadom na svoj menšinový charakter na východnom Slovensku si akékoľvek delenie skutočne nemôže dovoliť. Má skôr tendenciu posilňovať jednotu a tradície česko-slovenskej metropoly.

Jednoznačné požiadavky na uplatňovanie rusínskeho jazyka v rusínskych obciach pri bohoslužbách však neobstoja ani z vecného hľadiska. Obce, kde žijú iba Rusíni, fakticky nejestvujú. Akceptovanie požiadavky *Rusínskej obrody* a rusínskych spolkov by vytvorilo precedens pre obdobné nároky slovenských alebo ukrajinských veriacich. Okrem toho, cirkev dnes nemá na obyvateľstvo taký vplyv, aký mala ešte do polovice minulého storočia, pretože sekularizácia, zvlášť v mestách, už výrazne pokročila. Gréckokatolícka cirkev už nie je len rusínska a rusínskymi nie sú ani všetky gréckokatolícke a pravoslávne obce.

***

Ak chceme objektívne charakterizovať národnostnú politiku Slovenskej republiky voči Rusínom a Ukrajincom v sledovanom období 1990 – 1995, musíme zohľadniť jej pozitívne i negatívne stránky. Je však evidentné, že riešenie otázok rusínskej a ukrajinskej menšiny vôbec nebolo v popredí vládnej politiky, nemalo jasnú koncepciu ani väčšiu intenzitu. V podstate spočívalo len v reakciách na podnety, ktoré menšina a jej organizácie dokázali priamo alebo nepriamo vyslať.

Je však potrebné kvitovať, že všetky slovenské vlády za federácie i v prvých rokoch nezávislosti, aj keď nie s rovnakou ochotou a otvorenosťou, dodržali európsky štandard a akceptovali právo Rusínov na Slovensku, aby o svojej národnej príslušnosti a z toho vyplývajúcich dôsledkoch rozhodovali sami podľa svojho vedomia a svedomia. Takýto demokratický postoj, žiaľ, ešte nebol v strednej a východnej Európe samozrejmosťou.⁴²

Vládne miesta uznali právo občanov hlásiť sa k rusínskej národnosti napriek diplomatickému úsiliu Ukrajiny, ktorá prejavovala k rusínskemu hnutiu zjavne odmietavé stanovisko.⁴³ Na druhej strane, priznávali všetky práva aj tej časti menšiny, ktorá sa naďalej hlásila k ukrajinskej národnostnej príslušnosti so všetkými z toho vyplývajúcimi konzekvenciami.

Osobitne je potrebné vyzdvihnúť, že ani štátne orgány, ale ani politické strany a hnutia nezasahovali do rusínsko-ukrajinského ideového ani politického konfliktu a pri politických rozhodnutiach sa usilovali rešpektovať obe platformy v rovnakej miere, hoci to nebol vždy dôvod k ich obojstrannej spokojnosti. Základné práva príslušníkov národnostných menšín totiž nemožno odstupňovať ani ich početnosťou, ani dejinami, ani perspektívami vývoja.

Pravda, menšinovej politike slovenských vlád v uvedenom období možno aj z hľadiska Rusínov a Ukrajincom mnohé veci vyčítať. Najčastejšie to bolo pomerne evidentné priorizovanie problematiky maďarskej a rómskej menšiny i odsúvanie meritórneho riešenia niektorých ich problémov, aj keď je potrebné popravde povedať, že to nebývali ľahké a jednoduché

---

42 KALAVSKÝ, M.: Národnostné menšiny strednej Európy v komparatívnej perspektíve. In: ROLKOVÁ, N. (Ed.): *Desaťročie Slovenskej republiky*. Martin : Matica slovenská, 2004, s. 646 – 647.

43 DULEBA, A. (Ed.): *Ukrajina a Slovensko: Hľadanie spoločných záujmov*. Bratislava : Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Friedrich Ebert Stiftung, 2001, s. 13.

úlohy. V národnostnej politike, ktorá má takmer vždy medzinárodnopolitické aspekty, sa totiž preferuje aj nečinnosť pred zlým riešením.

Záverom možno konštatovať, že v prvom období transformácie slovenskej spoločnosti, napriek dramatickému vývoju vo vnútri rusínskej a ukrajinskej menšiny a jeho kontroverzným výsledkom, sociálnym následkom ekonomickej recesie i formovaniu nového štátu a jeho politického systému, nedošlo vôbec k žiadnemu narušeniu vzťahov medzi slovenskou majoritou a oboma etnickými spoločenstvami. Štátne orgány, politické zoskupenia i slovenská verejnosť mali k Rusínom i Ukrajincom kladný vzťah, a pokiaľ vnímali ich vzájomné napätie, zaujímali k nemu nestranné stanovisko.

Podstatným problémom menšiny bol vnútorný spor o jej národnú identitu, ktorý medzi sebou so značnou intenzitou a rôznymi prostriedkami viedli vedúci predstavitelia rusínsky a ukrajinsky orientovanej inteligencie a jej formálnych i neformálnych zoskupení. Týkal sa predovšetkým elity oboch spoločenstiev, kým radoví občania, najmä na vidieku ho nepociťovali tak bezprostredne a naliehavo.

Lídri rusínskych a ukrajinských organizácií mnohé problémy chápali až príliš ideologicky, preto preukázali málo vzájomnej ústretovosti a porozumenia.

Na druhej strane, už analýza vývoja problematiky v rokoch 1990 – 1995 ukázala, že ľudská komunikácia, snaha o tolerantnejšie vzťahy, prípadne aj o koordináciu v oblastiach spoločného záujmu predstavujú jediné rozumné východisko zo závozu, do ktorého sa historický vývoj Rusínov a Ukrajinco v na Slovensku v tom čase dostal.

Zoznam dokumentov

- [1] **28. november 1989**, Prešov: Stanovisko Predsedníctva a Sekretariátu Ústredného výboru Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich (ÚV KZUP) k vnútropolitckej situácii v ČSSR. *Nove žytťa*, roč. 39, 1. 12. 1989, č. 48, s. 1. 74
- [2] **27. november 1989**, Prešov: Článok Alexandra Zozulaka v novinách *Nove žytťa*, v ktorom informuje o prvom zhromaždení Iniciatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov ČSSR za prestavbu, uskutočnenom v priestoroch Ruského domu v Prešove. *Nove žytťa*, roč. 39, 1. 12. 1989, č. 48, s. 2. 75
- [3] **8. december 1989**, Prešov: Článok Alexandra Zozulaka o činnosti Iniciatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov ČSSR za prestavbu v Prešove a o vzniku iniciatívnych skupín Rusínov-Ukrajincov v Medzilaborciach, Bardejove a v Košiciach, uverejnený v novinách *Nove žytťa*. *Nove žytťa*, roč. 39, 8. 12. 1989, č. 49, s. 1 a 3. 76
- [4] **8. december 1989**, Prešov: *Príhláška Iniciatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov ČSSR za prestavbu do Občianskeho fóra*. *Nove žytťa*, roč. 39, 8. 12. 1989, č. 49, s. 3. 78
- [5] **1. december 1989**, Praha: *Vyhlasenie Pravoslávnej cirkvi v Československu*. *Nove žytťa*, roč. 39, 8. 12. 1989, č. 49, s. 7. 79
- [6] **4. december 1989**, Prešov: *Vyhlasenie gréckokatolíckych duchovných*. *Nove žytťa*, roč. 39, 8. 12. 1989, č. 49, s. 7. 80
- [7] **4. december 1989**, Prešov: Prevolanie Iniciatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov Prjašivščiny za prestavbu k Rusínom-Ukrajincom Československa. *Nove žytťa*, roč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 3. 81
- [8] **6. december 1989**, Prešov: Článok Anny Pliškovej, uverejnený v novinách *Nove žytťa*, o rokovaní mimoriadneho rozšíreného pléna ÚV KZUP, ktoré rozhodlo o zvolaní mimoriadneho zjazdu KZUP na 19. a 20. 1. 1990. *Nove žytťa*, roč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 1, 2. 82
- [9] **6. december 1989**, Prešov: Uznesenie mimoriadneho rozšíreného pléna ÚV KZUP. *Nove žytťa*, roč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 2. 84
- [9-1] **4. december 1989**, Prešov: Vyhlasenie Koordinačného výboru Iniciatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov Prjašivščiny za prestavbu k Rusínom-Ukrajincom Československa. *Nove žytťa*, roč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 5. 85
- [10] **20. január 1990**, Prešov: Zoznam členov pracovného Predsedníctva mimoriadneho zjazdu Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich. *Archív Ústrednej rady (ÚR) Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky (ZRUSR) v Prešove, podľa registračného poriadku Archívu ÚV KZUP, fond (f) KZUP, mimoriadny zjazd 1990*. 1 s. strojopis, originál. 86
- [11] **20. január 1990**, Prešov: Správa, ktorú na mimoriadnom zjazde KZUP prečítal Miroslav Sopoliga. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990*. 9 s., strojopis, kópia. 87
- [12] **20. január 1990**, Prešov: Správa volebnej komisie predložená delegátom mimoriadneho zjazdu KZUP. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990*. 3 s., strojopis, originál. 95
- [13] **20. január 1990**, Prešov: Program a Návrh uznesení mimoriadneho zjazdu KZUP. *Protokol mimoriadneho zjazdu Rusínov-Ukrajincov Československa z 20. januára 1990, s. 1, 2, 103 – 105*. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990*. 5 s., strojopis, kópia. 98
- [14] **20. január 1990**, Prešov: Programové princípy novej organizácie Rusínov-Ukrajincov na obdobie po mimoriadnom zjazde. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990*. 3 s., strojopis, kópia. 103

[15]	20. január 1990 , Prešov: Programové vyhlásenie zjazdu Rusínov-Ukrajincov Československa. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990</i> . 2 s., strojopis, kópia.	106
[16]	20. január 1990 , Prešov: Prehlásenie, ktorým delegáti zjazdu Rusínov-Ukrajincov Československa podporujú stanovisko Komisie pre národnosti Občianskeho fóra v Prahe, požadujúce zriadenie federálneho ministerstva pre národnosti. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990</i> . 1 s., strojopis, kópia.	108
[17]	20. január 1990 , Prešov: Návrh na členov Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Československa a členov kontrolnej a revíznej komisie. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990</i> . 6 s., strojopis, kópia.	110
[18]	20. január 1990 , Prešov: Návrh dočasných stanov Zväzu Rusínov-Ukrajincov Československa. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990</i> . 12 s., strojopis, kópia.	116
[19]	20. január 1990 , Prešov: Memorandum Rusínov-Ukrajincov Československa Federálnemu zhromaždeniu ČSSR, Slovenskej národnej rade a vláde SSR. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990</i> . 3 s., strojopis, kópia.	128
[20]	26. apríl 1990 , Prešov: Návrh uznesenia z 2. zasadania Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1990</i> . 3 s., strojopis, kópia.	131
[21]	20. september 1990 , Humenné: Protokol zo zasadnutia Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1990</i> . 3 s., strojopis, kópia.	134
[22]	23. – 24. marec 1991 , Prešov: Články uverejnené v novinách Nove žytťa o uskutočnení 1. svetového kongresu Rusínov v Medzilaborciach. <i>Nove žytťa, roč. 41, 2. 4. 1991, č. 13, s. 1</i>	137
[23]	25. máj 1991 , Prešov: Program a návrh uznesenia zo 4. zasadnutia Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. <i>Protokol zo zasadania Rady Rusínov-Ukrajincov Česko-Slovenska z 25. mája 1991, s. 1, 36, 37, 38. Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1990</i> . 4 s., strojopis, originál.	138
[24]	1991 , Prešov: Stanovisko ukrajinskej tvorivej inteligencie k súčasným kultúrno-politickým pomerom na východnom Slovensku. <i>Príloha novin Nove žytťa, č. 29/1991, 2 s.</i>	142
[25]	30. december 1991 , Prešov: Vyhlásenie ukrajinskej inteligencie ku kultúrno-politickému postaveniu ukrajinskej národnostnej menšiny v Česko-Slovensku. <i>Nove žytťa, roč. 41, 17. 1. 1992, č. 3, s. 3</i>	144
[26]	27. jún 1992 , Prešov: Uznesenie 6. zasadania Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1992</i> . 3 s., strojopis, originál.	145
[27]	21. január 1992 , Svidník: Otvorený list pracovníkov Múzea ukrajinskej kultúry ministrovi kultúry SR Ladislavovi Snopkovi. <i>Nove žytťa, roč. 41, 31. 1. 1992, č. 5, s. 5</i>	147
[28]	12. september 1992 , Prešov: Článok Miroslava Il'juka, uverejnený v novinách Nove žytťa, informujúci o aktíve učiteľov ukrajinského jazyka. <i>Nove žytťa, roč. 41, 18. 9. 1992, č. 38, s. 1 a 2</i>	148
[29]	12. september 1992 , Prešov: Prevolanie účastníkov aktívu učiteľov ukrajinského jazyka k učiteľom, rodičom širokej verejnosti Prjaševščiny. <i>Nove žytťa, roč. 41, 18. 9. 1992, č. 38, s. 2</i>	151
[30]	január 1992 , Prešov: Stav ukrajinských škôl v Slovenskej republike v šk. r. 1992/93. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Predsedníctvo 1993</i> . 5 s., strojopis, kópia.	152
[31]	6. február 1993 , Svidník: Pozvánka a program III. snemu Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, bez signatúry (b. s.), 1 s., drobná tlač, originál</i>	157
[32]	6. február 1993 , Svidník: Uznesenie III. snemu Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia</i>	158

[33]	6. február 1993 , Svidník: Vyhlásenie III. snemu Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.</i>	160
[34]	2. február 1993 , Prešov: Stanovy Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 9 s., strojopis, kópia.</i>	162
[35]	26. marec 1993 , Prešov: Zápisnica zo zasadnutia Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.</i>	171
[36]	26. marec 1993 , Prešov: Uznesenie prijaté na rokovaní Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.</i>	173
[37]	30. apríl 1993 , Prešov: Uznesenie prijaté na rokovaní Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.</i>	174
[38]	22. - 23. máj 1993 , Krynica: Uznesenie II. svetového kongresu Rusínov. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.</i>	175
[39]	22. - 23. máj 1993 , Krynica: Prehlásenie delegátov II. svetového kongresu Rusínov. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.</i>	177
[40]	28. august 1993 , Prešov: Zápisnica zo zasadnutia Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.</i>	178
[41]	1. júl 1993 , Prešov: Program rokovania Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. <i>Protokol zo zasadnutia Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Predsedníctvo 1993. 1 s., strojopis, kópia.</i>	179
[42]	1. júl 1993 , Prešov: Koncepcia činnosti Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR v nových podmienkach. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Predsedníctvo 1993. 5 s., strojopis, kópia.</i>	180
[43]	19. marec 1994 , Bardejovské Kúpele: Pozvánka a program na IV. snemu Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., drobná tlač, originál.</i>	185
[44]	18. marec 1994 , Bratislava: List podpredsedu vlády Slovenskej republiky Romana Kováča účastníkom IV. snemu Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.</i>	186
[45]	19. marec 1994 , Bardejovské Kúpele: Uznesenie IV. snemu Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 4 s., strojopis, kópia.</i>	187
[46]	19. marec 1994 , Bardejovské Kúpele: Článok Anny Pliškovej v Narodnych novynkach o priebehu a výsledkoch rokovania IV. snemu Rusínskej obrody. <i>Narodny novynky, roč. 4., 30. marca 1994, č. 13, s. 1 a 4. Text na s. 1 je písany cyrilikou, na s. 4 latinkou.</i>	191
[47]	11. apríl 1994 , Prešov: List Koordinačného výboru Rusínskej obrody adresovaný Národnej rade SR, v ktorom žiada, aby pri prijímaní nového volebného zákona bola v NR SR zohľadnená požiadavka na zastúpenie predstaviteľov národnostných menšín v parlamente. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.</i>	194
[48]	4. jún 1994 , Prešov: Zápisnica zo zasadnutia Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.</i>	195
[49]	28. máj 1994 , Prešov: Stanovisko Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR vyjadrujúce, znepokojenie, že niektorí pracovníci štátnej administratívy podporujú snahy Rusínskej obrody o kodifikáciu rusínskeho jazyka a rozdelenie národnostných inštitúcií na ukrajinské a rusínske. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1994. 1 s., strojopis, kópia.</i>	197
[50]	12. august 1994 , Prešov: Uznesenie prijaté na zasadnutí Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, originál.</i>	198
[51]	28. október 1994 , Prešov: Uznesenia prijaté na zasadnutí Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.</i>	200
[52]	16. december 1994 , Prešov: Uznesenia prijaté na zasadnutí Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.</i>	201

[53]	17. december 1994 , Prešov: Návrh uznesení II. zjazdu Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1994. 2 s., strojopis, originál.</i>	203
[54]	17. december 1994 , Prešov: Návrh hlavných smerov činnosti Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky v nasledujúcom období (1995 – 1998). <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1994. 7 s., strojopis, kópia.</i>	205
[55]	16. december 1994 , Prešov: Výzva k delegátom II. zjazdu Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR od prípravného výboru politickej organizácie <i>Podduklianska demokratická hromada</i> . <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1994. 3 s., strojopis, originál.</i>	212
[56]	13. január 1995 , Prešov: Zápisnica zo zasadnutia Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 6 s., strojopis, kópia.</i>	215
[57]	13. január 1995 , Prešov: Uznesenie zo zasadnutia Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 3 s., strojopis, kópia.</i>	221
[58]	8. máj 1995 , Prešov: Pozvánka na rokovanie Koordinačného výboru Rusínskej obrody. <i>Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, originál.</i>	224
[59]	4. máj 1995 , Prešov: Dokument <i>Perspektívne úlohy novin Nove žyttá v nasledujúcom období</i> . <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 3 s., strojopis, kópia.</i>	225
[60]	7. december 1995 , Medzilaborce: Protokol z výjazdového zasadnutia Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 6 s., strojopis, originál.</i>	228
[61]	7. december 1995 , Medzilaborce: Správa o činnosti Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 2 s., strojopis, kópia.</i>	234
[62]	7. december 1995 , Medzilaborce: List Predsedníctva Rady ZRUSR adresovaný NR SR s požiadavkou neznížovať dotovanie národnostnej kultúry a vytvárať legislatívne podmienky pre diverzifikáciu zdrojov na financovanie kultúry vôbec. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 2 s., strojopis, originál.</i>	236
[63]	7. december 1995 , Medzilaborce: Vyhlásenie Predsedníctva Rady ZRUSR adresované Rade vlády SR pre národnosti. <i>Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 1 s., strojopis, kópia.</i>	238

СТАВЛЕННЯ

ДО ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В НАШІЙ КРАЇНИ

Президія і Секретаріат ЦК КСУТ на своєму позачерговому засіданні 28 листопада 1989 р. обговорили сучасну політичну ситуацію в нашій країні і висловлюють таке ставлення:

Засуджуємо виступ порядкових органів проти студентів 17 листопада 1989 р. у Празі, який викликав масовий протест чехословацької громадськості.

Національний Фронт, складовою частиною якого є і Культурний союз українських трудящих ЧССР, не завжди виступав на захист прав людини і не створював достатній простір для реалізації інтересів різних суспільних груп. Директивно-адміністративні методи керування не дозволяли вирішувати економічні та культурно-національні проблеми українців-русинів. Тому ми за широкий діалог, який би проходив на платформі

Національного Фронту і підтримуємо кожну розумну ініціативу, яка поведе до об'єднання народів і національностей нашої країни.

Висловлюємо підтримку новому керівництву Комуністичної партії Чехословаччини в його прагненні за демократичну перебудову нашого суспільства.

Звертаємось до членів КСУТу та всіх українців-русинів нашої країни, щоб своєю розважливістю і відповідальними ділами підтримали зусилля нового керівництва КПЧ, Уряду і Національного Фронту на захист соціалізму, за який боролися цілі генерації кращих синів і дочок наших народів і національностей.

ПРЕЗИДІЯ І СЕКРЕТАРІАТ ЦК КСУТ

Пряшів, 28 листопада 1989 р.

---

[1] 28. november 1989, Prešov: Stanovisko Predsedníctva a Sekretariátu Ústredného výboru Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich (ÚV KZUP) k vnútropolitickéj situácii v ČSSR. *Nove žytia*, roč. 39, 1. 12. 1989, č. 48, s. 1.

Перший крок ініціативної групи

Під впливом сучасних бурхливих суспільно-політичних подій у нашій країні 27 листопада ц. р. у Руському домі (Клубі Пряшівського ОК КСУТ) зійшлася на своєму першому засіданні ініціативна група представників української інтелігенції, щоб розпочати відвертий діалог, пам'ятати вимоги і завдання, що мали б сприяти розвитку культурно-національного життя українців-русинів Чехословаччини.

В ході ділового була обговорена першодумна пропозиція на письмовий документ, яка була предявлена засіданню Президії ЦК КСУТ 28 листопада ц. р. У пропозиції документу, крім іншого, наводиться:

«Проїралось нарешті мовчання про найважливіші проблеми політичного, економічного та культурно-національного життя Чехословаччини. Люди нашої країни поступово досягають того, що про їхні проблеми говорять, що їхню волю, бодай частково — реалізують.

Національне питання українців

Б мети

сутніми виступила секретар ОК КСУТ Сва Олсар, яка у своєму виступі заговорила про спільні дружні зв'язки наших народів, які мають подібні долі, перенесли подібні страждання і одинакові щасливі моменти. Тому вітаємо кожного, хто приїде до нас із добрим словом і серцем, до якого ми будемо і надалі ставитись із пошаною і любов'ю. Окремі представники висловились до процесу перебудови в Радянському Союзі та в нашій країні. Заговорили про роль жінки трудівниці не тільки в сім'ї, але і в громадському житті, особливо тепер, в період демократизації нашого суспільства. Закінчився вечір вільною дискусією, спільними піснями. Не встихав ще довго відгомін вечора...

(В. П.)

Чехословаччини ніколи протягом історії справедливо вирішено не було. Рішення цього питання після 1945 року, незважаючи на окремі часткові позитивні результати, теж не було доведено до успішного кінця.

На посади в українських культурних установах, навіть у КСУТі, протягом цих років дісталися люди, які часто не мали основних передумов для успішного ведення національно-виховної роботи. Часом це були люди, які самі не користалися здобутками української культури, українською мовою і навіть своїх власних дітей не виховували в українському національному дусі. Для таких кадрів керівна посада в українських установах була лише предметом кар'єри та особистих вигід.

Ось два приклади розвитку українського населення Чехословаччини за останні десятиріччя:

1. Якщо у 1910 році, в період найбільшої мадяризації на Словаччині, за офіційною статистикою на цій території нараховувалися 153 тисячі 353 русини, то у 1980 році за такою ж офіційною статистикою це число зменшилось до 38 тисяч 758 русинів-українців.

2. Якщо після 1945 року серед українського населення Східної Словаччини працювало понад 270 початкових шкіл, 44 неповні середні школи та 11 повних, середніх шкіл, то сьогодні всіх українських шкіл в Чехословаччині нараховується 21 та ще кілька шкіл, в яких тою чи іншою формою викладається щотиня по два уроки українська мова.

Неважко, отже, уявити собі, що якщо такий розвиток пішов би такими темпами і такими шляхами ще кілька років, то українців-русинів в Чехословацькій Соціалістичній Республіці зовсім не стало б.

Тому такий стан і такий розвиток нашого населення необхідні змінити! Виходячи з того, вимагаємо:

1. Найближчим часом скла-

ти позачерговий Пленум ЦК КСУТ та актив української інтелігенції Чехословаччини з метою критичної оцінки розвитку культурно-національного життя українського населення від 1945 року, а зокрема після 1969 року, як і з метою підготовки Програми дії на найближчий період.

2. Перетворити українську пресу та українські радіопередачі на трибуну активного та правдивого всебічного інформування про різні сторони українського культурно-національного, економічного та державно-правового життя. Надати простір різним поглядам про дотеперішній стан нашого розвитку з метою виявлення нових поглядів, нових авторів, нових форм та методів праці та нового підходу до рішення набо- лілих питань

З пропозиції готованого документу ініціативної групи представників української інтелігенції Чехословаччини ми навели тільки дві поки що найважливіші, вимоги, тому що всі вони в стані обговорення, в стані зр'яду, належної формуляції. З ними, шановні читачі, вас ознайомимо, коли будуть ясно сформульовані й ухвалені присутніми членами ініціативної групи представників із усіх українських культурно-освітніх установ у Чехословаччині.

Друге засідання ініціативної групи здійснилось 28 листопада ц. р. у великому залі ЦК КСУТ у Пряшіві, на яке був запрошений і голова ЦК КСУТ Федір Ковач. Присутні погодилися, що зібраний гурт української інтелігенції буде нести назву «Ініціативна група українців-русинів Чехословаччини за перебудову». В ході засідання розгорнувся живий діалог. З діловими пропозиціями і думками, висловленими в його ході, вас ознайомимо в наступному номері.

О. З.

[2] 27. november 1989, Prešov: Článok Alexandra Zozuláka v novinách Nove žyt'a, v ktorom informuje o prvom zhromaždení Inicijatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov ČSSR za prestavbu, uskutočnenom v priestoroch Ruského domu v Prešove. *Nove žyt'a*, roč. 39, 1. 12. 1989, č. 48, s. 2.

Розпочато діалог, що мав би принести користь

В попередньому номері нашої газети ми вас інформували про виникнення Ініціативної групи русинів-українців Чехословаччини за перебудову в Пряшеві й частково ознайомили з пропозицією нею готованого документу. Принесли ми і вістку про здійснення другого засідання ініціативної групи, на якому було обрано її комітет у складі: редактор газети «Нове життя» **Олександр Зозуляк** (голова), працівник культурно-освітнього відділення ЦК КСУТ **Анна Кузмяк** та д-р **Юрій Бача**. На третьому засіданні комітет був поповнений двома дальшими членами з інших українських установ — редакторкою Пряшівської радіостудії **Феодосією Латтою** та актором Українського національного театру **Маріаном Марком**.

Хочемо заявити, що перший пункт з вимог Ініціативної групи вже реалізовано — на 6 грудня ц. р. було скликано позачергове поширене засідання Пленуму ЦК КСУТ. Радісно також констатувати, що за прикладом Ініціативної групи в Пряшеві пішли активні русини-українці у Меджилабрицях, Бардеїві та Кошичах, де також створено такі групи. Надіємось, що в близькому майбутньому ініціативні групи русинів-українців виникнуть і в інших містах та селах, де живе наше населення. Ім будемо допомагати і підтримувати їхнє корисне зусилля.

З другого засідання Ініціативної групи в Пряшеві, яким керував д-р Юрій Бача, вийшли такі найважливіші пропозиції та вимоги:

ДІЯЛЬНІСТЬ КСУТ

1. Добре підготувати позачергове поширене засідання Пленуму ЦК КСУТ, а підготувати його по-новому. На ньому потрібно переоцінити працю КСУТ і його чільних представників за останні роки.

2. Якнайскоріше підготувати і вкнутати ясну програму КСУТу на найближчий період з метою піднесення усього нашого культурно-національного життя.

3. Вимога дня — реагувати на сучасну ситуацію, діяти, рішати, йти до членів КСУТ і русинів-українців, говорити з ними про всі питання, а не сидіти в канцеляріях, не чекати, як ситуація विकристалізується.

4. Здобути знову довіря нашого народу, підняти авторитет КСУТу, який за останні роки втратив, а в не малій мірі заслугою тих, які на посади дісталися не за здібностями, ініціативу се-

ред русинів-українців та за віднесення їх культурно-національного життя, але рад із них те-му, що були рекомендовані партійними органами, без того, щоб вислухали волю народу, членської бази КСУТ. А такі функціонери бачили у своїх посадах не місця відповідальної наповленої праці на користь русинів-українців ЧССР, але місця з різними вигодами і спокійного життя.

5. Треба усунути непружність чільних представників ЦК КСУТ, як, наприклад, на обговорення та ухвалення одного статуту фольклорного колективу «Карпатиния» потребують цілий рік.

6. Вимагаємо позбавитися всіх проявів неосталінізму в керівній роботі чільних представників КСУТ.

7. Пропонуємо зміну назви Культурний союз українських трудящих, яка стала анахронізм-
(Продовження на 3-ій стор.)

[3] 8. december 1989, Prešov: Článok Alexandra Zozulaka o činnosti Inicijatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov ČSSR za prestavbu v Prešove a o vzniku iniciatívnych skupín Rusínov-Ukrajincov v Medzilaborciach, Bardejove a v Košiciach, uverejnený v novinách Nove žyt'ta. *Nove žyt'ta*, roč. 39, 8. 12. 1989, č. 49, s. 1 a 3.

Розпочато діалог, що мав би принести користь

(Закінчення з 1-ої стор.)

мом і не відповідає сучасним вимогам. Союз культурних мав би бути само собою, а з другого боку його треба підняти на вищу і ширшу платформу, як тільки організація з культурно-освітньою діяльністю. В ньому не об'єднані лише трудящі, але більшість творить шкільна молодь. Тому пропонуємо КСУТ перейменувати на СОЮЗ УКРАЇНЦІВ-РУСИНІВ ЧССР.

НАШІ ВИДАННЯ

1. Потрібно створити український молодіжний журнал, бо його дуже бракує, а більшість членської бази КСУТ творять молоді люди.

2. Не будемо могли свobodно, об'єктивно і критично писати, поки «Нове життя» буде друкованим органом ЦК КСУТ, бо дотепер можна було критично висловитися лише так до роботи ПО КСУТ, трохи ще до діяльності ОК КСУТ, але до ЦК КСУТ не можна було висловити ні найменшого критичного зауваження. Тому пропонуємо, щоб «Нове життя» стало друкованим органом КСУТ, не ЦК КСУТ.

3. Треба змінити назви обох кукутських видань «Нове життя» і «Дружно вперед», які вже стали анхронізмами.

4. Треба подумати, чи не об'єднати «Нове життя» і «Дружно вперед» в одне поширене видання, але якісніше, на рівні сучасної доби.

5. Треба знову обговорити, переоцінити, а після уяксити неперіодичну видавничу діяльність КСУТ.

6. Потрібно вишукувати, виховувати молодих науковців, молодих авторів, яких відчувається нестача, а в найближчому майбутньому склад творців журналу «Дукля» стане ще старшим, ще меншим.

ШКІЛЬНИЦТВО

1. Критичний стан українського шкільництва і його обговорення Урядом ССР без участі представників КСУТ та українських культурно-освітніх установ вважаємо явищем, з яким не можемо заспокоїтися. Тому треба знов дати його на обговорення в Уряді ССР, але вже за присутності нас, русинів-українців ЧССР. Потрібно на мінімум скоротити терміни, які встановило засідання згаданого уряду.

2. Безумовно треба прийняти закон, за яким би у всіх містах і селах, де існують школи і де живуть переважно русини-україн-

ці, повинно вивчалась українська мова.

3. Не дозволяти міняти встановлені типи шкіл, робити з них якісь мішани, як це є, наприклад, у випадку Меджиллабурецької ОШ по вул. Духновича. В нашому шкільництві існують лише два типи основних шкіл, а саме школи з українською мовою навчання та школи з вивченням української мови. Існують також середні школи з українською мовою навчання, словацькі середні школи з паралельними українськими класами та середні школи і середні фахові училища з вивченням укр. мови.

4. Вимагаємо зробити оцінку роботи шкільної комісії при ЦК КСУТ, оцінку праці наших інспекторів.

5. Требуємо від усіх державних органів ще більшої підтримки і розвитку українського шкільництва.

ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК

1. Треба досягти створення української студії Чехословацького телебачення в Кошицях із регулярним щотижневим передачами на українській мові.

2. Вимагаємо реабілітацію потерпілих русинів-українців у кризисних 1968/69 роках. А вона буде найефективнішою, коли тих людей, які хотять робити, повернемо на попередні місця в нашому культурно-національному житті.

3. В цюнайкоротшому часі потрібно над'язати контакти з представниками православної та греко-католицької церквами задля піднесення і розвитку культурно-національного життя нашого етноса.

4. Требуємо допомогти групі руських греко-католицьких священників, які видають апостоли та свята на руській мові, бо і це є спосіб піднесення національної свідомості нашого населення.

5. Потрібно вишукувати серед нашого населення здібних, талановитих, творчих та ініціативних людей, а них підносити на належні посади і на окремі робочі місця в українських культурно-освітніх установах, а не терітих тих, які протягом років нічого путнього не зробили.

6. Треба в нашому теперішньому спільному зусиллі знаходити більше тих моментів, які нас, русинів-українців Чехословаччини, з'єднують, а не розділяють і роздрібнюють.

7. А щоб поживити сучасне культурно-національне життя русинів-українців ЧССР та діяльність його Союзу, закликаємо створювати дальші ініціативні групи, обирати з найактивніших членів їхні комітети.

• •
а програма коротка але програмаський форум — це від. Тому звертаємось до всіх, хто о працю, щоб так зробив.

Заява до Громадянського форуму

На третьому засіданні Ініціативної групи русинів-українців ЧССР за перебудову, у якому взяло участь 50 членів, більшістю голосів її члени висловились за приєднання до руху Громадянський форум.

Висловлюємо підтримку програмним цілям Громадянського форуму у всіх семи сферах, як були прийняті 26 листопада 1989 року в Празі. Однак наша ініціативна група має і свою власну програму, головною метою якою є поліпшення праці Культурного союзу українських трудящих ЧССР та останніх культурно-освітніх установ русинів-українців Чехословаччини, сприяти піднесенню їх культурно-національного життя та громадянської ініціативи на користь розвитку нашого суспільства і держави.

Комітет Ініціативної групи:

Олександр Зозуляк (голова)

Анна Кузмяк

Юрій Бача

Феодосія Латта

Маріян Марко

В Пряшеві 1 грудня 1989 р.

[4] 8. december 1989, Prešov: Prihláška Inicijatívnej skupiny Rusinov-Ukrajincov ČSSR za prestavbu do Občianskeho fóra. Nove žytta, roč. 39, 8. 12. 1989, č. 49, s. 3.

ПРОГОЛОШЕННЯ Православної Церкви в Чехословаччині

Єпископи Православної Церкви з митрополитом празьким і всієї Чехословаччини Доротеєм, та з представителями уряду Митрополитного совіту, єпархіальних урядів — празького, оломоуцько-брненського, пражівського, михалівського та представителями Православного богословського факультету в Прішеві зійшлися дня 1. 12. 1989 року, аби посудити теперішню ситуацію в нашій державі і зайняти до неї своє ставлення. Робимо це в душі проголошення митрополита празького і всієї Чехословаччини Доротея з 27. 11. 1989 р.

Іменем любові Бога Всемогущого, нашого Спасителя освящаючого нас, заступленням Богоматері, в любові до нашої держави і народу, з якого ми походимо, до якого належимо, на добро якого трудимося, обертаємося на Вас возлюблені брати і сестри, отці духовні, пастирі Церкви Христової. Нашим головним посланням має бути наслідувати Христа Спасителя у вірі, любові і надії. Він сам сказав: «Без мене не можете творити нічого, і зове нас: «Прийдіть ко мні всі трудячі й обременені а аз упокою Вас. Возміте бо іго моє й научітеся од мене, яко кроток есм і смирен сердцем, обрячете покой душам вашим; іго бо моє благо і бремя мое легко есть» (Мт. 11, 28—30). Він же нас запевняє: «Я з Вами по вся дни до скончання віка» (Мт. 28, 20).

Тоті слова осталися дійсними і сьогодні. Підтримайте во ім'я Христа все те, що послужить нашій обнови у суспільстві, подпорьте рух проти насилля, у якій би воно формі не проявлялося. Приложите свої чесні труди на благо всіх нас і ліпшого життя нашого і наших співгромадян.

Всім, кому лежить на серці і совісті тепер і до майбутнього доля нашої церкви, нашого народу, народностей і любимої держави! Зістаньте певними у своїй вірі і намірах довести у нас справедливість до кожного дня життя у суспільстві і до

кожного окремо. Взаємна любов, довір'я і братство най будуть нашими мирами. Наш святий мученик єпископ Горазд, замучений нацистами у другій світовій війні, в душі кириломефодієвської традиції, подав нам своє кредо: «Люби Бога, люби свій народ, служи Богу і служи своєму народу».

З апостольських часів православні віруючі в душі Письма святого уважають кождо законну владу, якої політика є на благо цілого суспільства, уважають і вповнюють волю народу, проводять до життя християнські і гуманні засади, уважають і підтримують, допомагають створювати гуманне суспільство. То робимо і днес з широго серця і переконання!

Надіємось, што разом зі всіма нашими народами, в обновленному суспільстві, за новою конституцією будете мати забезпечені всі права і демократичні свободи. Віримо, што церква буде мочи більше робити на полі суспільних і культурних погребів. Хочемо брати участь у релігійному вихованні дітей і молоді, творити благочестіє, харитативу, подавати руку помочі. Ми віримо в то, што право на віроісповідання будуть розуміти потреби — специфічні для всіх, а також і нашої церкви і поважати традиції й її потреби.

Рівноправність віруючих перед законом є наша вимога. Ми проти насилля, ненависті, у якій би воно формі не проявлялося. Ми за розумний і конструктивний діалог в суспільстві, між церквами, який послужить загальному добру і порозумінню в сучасній дійсності.

Молімся за добро, за справедливість і життя у взаємній любові, довір'ю, дружбі на благо любимої церкви, держави, кожного окремо і всіх її громадян. Хочемо чесно у спокої працювати і визнавати свою віру. Любов Господа Ісуса Христа і любовь Бога Отця і причастія Святого Духа буде із всіма вами брати, сестри і отці духовні.

Прага, 1. 12. 1989 р.

[5] 1. december 1989, Praha: *Vyhlasenie Pravoslavnej cirkvi v Ceskoslovensku. Nove zytta, roc. 39, 8. 12. 1989, c. 49, s. 7.*

ПРОГОЛОШЕННЯ

греко-католицьких священиків

Ми, греко-католицькі священики, які зібрались на загальноєпархіальній зустрічі 4-го грудня 1989 року в Пряшеві, робимо це проголошення:

Повністю приєднуємось до вимог Громадського форуму та ініціативи Громадськості проти насилля. Приєднуємось до всіх вимог, які прагнуть установити право, справедливість та свободу в демократичній правовій державі.

Греко-католицьку церкву, яка нараховує у сучасному 500 тисяч віруючих у 201 парафії та 218 священиків разом з пенсіонерами, у 1950 році було насильним способом ліквідовано та адміністративним втручанням включено у православну церкву. Переважна більшість священиків та віруючих з цим не погоджувалась, бо так званий пряшівський собор ніхто з компетентних церковних представників не скликав, а єпископів було інтерновано та пізніше засуджено.

На підставі петиційної дії священиків та віруючих діяльність греко-католицької церкви було оновлено указом уряду № 70/68 від 13 липня 1968 року.

Тому ми знов піднімаємо свій голос та з довір'ям пред'являємо свої вимоги:

1. Вимагаємо від державних органів скасування всіх урядових указів, які впливали з неправдивих інформацій так зв. пряшівського собору.

2. Вносимо скаргу за порушення § 4 абзац 2 Зак. 22/1964 Зб. про здійснення змін геодезії ЧССР у записах обліку нерухомого майна греко-католицької церкви, у згоді з первісними записами у книзі земельних участків.

3. Вимагаємо реабілітацію отця єпископа Павла Гойдиша та інших несправедливо переслідуваних і засуджених за греко-католицьку церкву.

4. Приєднуємось до вимог інших церков у ЧССР по скасуванню закону про державний нагляд за церквами та надавання державної згоди на духовну діяльність.

5. Створити умови для активізації діяльності в галузі будівництва, навчання, освіти, чоловічих і жіночих чернечих орденів та всіх церковних потреб на сучасному рівні.

Звертаємось до всіх наших священиків та віруючих, щоб вони підтримали ці наші вимоги в душі християнської любові.

**150 греко-католицьких
священиків пряшівської
єпархії.**

[6] 4. december 1989, Prešov: *Vyhlasenie gréckokatolíckych duchovných. Nove žytta*, roč. 39, 8. 12. 1989, č. 49, s. 7.

ЗВЕРНЕННЯ

ДО УКРАЇНЦІВ-РУСИНІВ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ВІД ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ УКРАЇНЦІВ-РУСИНІВ ПРЯШІВЩИНИ ЗА ПЕРЕБУДОВУ

Дорогі приятелі!

В ці дні ми є свідками революційних змін у нашій країні. Як бурхливий гірський потік рве каміння, так і революційні сили Чехословаччини — студенти, робітники, селяни та інтелігенція чеського і словацького народів та мадярської, німецької, польської й української (руської) національностей, руйнують командно-бюрократичну систему управління, яка за 40 років давалась ознаки переважній більшості населення.

За прикладом Громадянського форуму та Громадськості проти насилья 26 листопада 1989 р. у Празі була створена ініціативна група українців-русинів ЧССР за перебудову, яка приєдналась до їхньої програми. В ці історичні дні звертаємось до всіх русинів Бардіївщини, Маковців, Лабірцішан, Синищани, Старолюбовницішани, Пряшівщини і українських братів всієї Чехословаччини — приєднатись до прогресивного революційного руху чехословацької громадськості і разом з нею допомогти духовному відродженню нашого населення, яке в період стаціонарних і стагнацій зазнало тяжких ударів. Була здійснювана Українська народна рада Пряшівщини, Реферат української школи, Союз Молоді Карпат, українські школярі і культурно-освітні інспектори, Пряшівська греко-католицька єпархія. Командно-бюрократичними методами вирішувались релігійні справи, внаслідок чого єпископів Павла Гойдича, Василя Гопка та сотні священників було інтерновано й арештовано, багато вчителів звільнено з роботи. Всі «непокірні» були змушувачені у так званому «українському буржуазному націоналізмі», засуджені, дискредитовані і публічно зневажені.

Не поведла до поліпшення нашого життя ані ситуація у 1968 році. Навпаки, люди, які хотіли працювати і вправляти хибні минулого, були на 20 років виключені з нашого культурного, політичного та національного життя. Ничивного удару було завдано нашому шкільництву. Період так званої нормалізації після 1968—70 років дуже негативно відзеркалився на соціально-економічному, а саме зокрема на культурно-національному житті українців-русинів. Внаслідок номенклатурної політики монополії єдиної партії до керівних функцій часто були призначені люди, яким абсолютно не залежало на розвитку свого народу, але, навпаки, тільки на власних вигодах і особистій кар'єрі.

Це все мало за внаслідок послаблення нашого національного організму.

Дорогі брати і сестри!

Будьмо розумнішими, ніж ми були дотепер, будьмо одверті і вимогливі, але й чесні та справедливі, не ліквідуємо нічого з того, що ми в дотеперішньому житті досягли. Поставмо на керівні місця людей, які працюю доказують свою вірність і любов до свого народу та пошану до його культури.

Звертаємось до представників обох єпископатів — православного і греко-католицького — закликати своїх священників і парафії до толеранції, взаємної поваги і національної єдності.

Закликаємо до єдності і співробітництва наших учителів, працівників науки і мистецтва, лікарів, інженерів, працівників національних комітетів, господарських працівників і урядовців, усіх, кому лежать на серці справи народу, організуватись, не допустити мовної, релігійної і партійної боротьби серед населення, але, навпаки, об'єднати всі його сили на боротьбу за демократичну перебудову країни. Створюйте ініціативні групи і координуйте свою роботу з пряшівським центром.

В ЄДНОСТІ — СИЛА! Але в єдності чесних і справедливих, мудрих і акційних людей. **БУДЬМО ТАКИМИ — НА ХОСЕН НАШОМУ НАРОДУ!**

— Аби Чехословаччина була правовою, демократичною державою двох народів чехів і словаків і інших національностей.

— Аби для всіх громадян нашої республіки були створені рівноправні соціально-економічні та культурно-національні заборони, зафіксовані в нових законах, які будуть виходити з міжнародної конвенції людських прав.

— Аби були гарантовані всі права українців-русинів на всебічний духовний та культурний розвиток без різниці політичної приналежності, віросповідання, в душі наших національних традицій.

— Аби всі скривджені були повністю реабілітовані.

— Аби наші діти мали можливість учитися на материнській, рідній мові.

— Аби наші люди мали можливість спілкуватись рідною мовою в державних установах, на судах та в громадських організаціях. Хочемо надати на засаді рівного з рівним з чеським і словацьким народами та іншими національностями нашої держави будувати спільну демократичну батьківщину на благо всіх її громадян!

Ми проголошуємо вірність нашій республіці, але одночасно хочемо від неї узаконення всіх наших прав у Конституції. Лише те може вернути віру українців-русинів в його здібність жити всебічним національним життям, мобілізувати сили для дальшого розвитку нашої Батьківщини.

В Празі 4/XII-1989 р.

Ініціативна група українців-русинів за перебудову.

[7] 4. december 1989, Prešov: Prevolanie Inicijatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov Prjašivščiny za prestavbu k Rusinom-Ukrajincom Československa. *Nove žytá, roč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 3.*

Об'єднаймо всі свої сили

У працьоскому Будинку РПР 8-го грудня відбувся позачерговий Пленум ЦК КСУТ. Ця діяльність є свідченням того, що і наша організація русинів-українців Чехословаччини, хоча чи не хочати, втягнена у загальносуспільні події. Отже, справжні демократичні зміни, яких бажає переважна більшість народу, стоять у центрі уваги й русинів-українців. Свідчить про те й діяльність недавно створеної Ініціативної групи в Пряшеві, а часом вона набула свого поширен-

ня в Меджилабірцях і Бардіїві та Кошицях. Їїна своєю метою вважає допомогти КСУТові знайти і відстояти своє місце у системі Національного Фронту. Її представники взяли активну участь в ході Пленуму не лише в освітлюванні найбільш проблем, які накопичилися у першонах організаціях КСУТ, серед русинсько-українського населення, але й порушили питання конкретної відповідальності за такий стан та можливості його негайного поліпшення.

У вступній частині голова ЦК КСУТ Федір Ковач пред'явив Пленуму свою демісію. Подібно тому зробили Секретарі і ціла Президія ЦК КСУТ. Тому необхідно було створити робочу групу, яка б вела роботу Пленуму. Групу очолив Юрій Железник.

Головна частина засідання Пленуму — дискусія — проходила в атмосфері збудження, інколи пройнятий емоціями чи суб'єктивізмом. В основному, в ній був відсутній конструктивний діалог, до якого ми, очевидно, не привикли і не навчилися його

вести, бо за нас, так би мовити, це робив постійно хтось інший. Але і через наведені недоліки на позачерговому засіданні Пленуму ЦК КСУТ виало чимало цікавих думок, пропозицій. Із дебатних висвєків дев'ятнадцяти дискусуючих прозвучала одна, можна сказати, спільна думка всіх присутніх — у цій складній ситуації і нам, ксутьцям, не потрібно роз'єднуватися. Навпаки, треба спільними силами допомогти нашій організації. Але для того необхідно випрацювати нову концепцію дальшої діяльності КСУТ. А до цієї роботи, а про це не треба забувати, треба залучити всіх, хто дійсно хоче працювати на користь нашого народу. Проте, для такої роботи необхідне й нове мислення. А воно може проявитись лише за одної передумови: якщо здійсниться компетентний вибір компетентних людей на компетентні місця. Цей заклик, який прозвучав у дебатному внеску Івана Ваната, в ході засідання Пленуму було чути кілька разів. На слова І. Ваната наві'язав й Іван Бача, який закликав критично проаналізувати дотеперішню роботу центральних та окружних ксутьських органів і поповнити їх новими, справедливими і працюючими людьми. Такими, які би більшість свого робочого (а не лише робочого) часу проводили серед нашого населення, а головне, молоді. Але для того, щоб якісні зміни настали, треба вєсти перманентну дискусію про всі проблеми в масово-комунікаційних засобах. Вєсти діалог необхідно як з функціонерами ЦК та ОК КСУТ, так і з представниками Ініціативних груп. Треба говорити і з тими людьми, які

Вступне слово голови ЦК КСУТ Ф. Ковача на Пленумі

Дорогі товариші, гості!

В кінці жовтня ц. р. відбувся, як знаєте, черговий робочий Пленум ЦК КСУТ, на якому ми обіцявали роботу за останніх два роки і намітили задачі на наступний рік.

Сьогодні живемо у зовсім новій внутрішній політичній атмосфері. Кождий з нас відчуває відповідальність доби, у якій опинилося все наше суспільство, його структури, і кождий з нас окремо. Ситуація мінєється кожного дня.

В такій ситуації сходимосє і ми на нашому позачерговому Пленумі.

28 листопада Президія і Секретаріат ЦК КСУТ прийняли ставлення до внутрішньої ситуації, яке ви знаєте з газети «Нове життя».

Наша організація за весь період свого існування пройшла складний шлях розвитку. На різних стадіях висувала ряд пропозицій, маючи на увазі поліпшення культурно-національного життя народу.

Знаємо, які пропозиції висувалися на початку 60-их і в кінці 60-их років. В результаті неохоти центральних органів вирішувати проблеми, КСУТ як організацію було вилучено із складу

Національного Фронту ССР у 1971 році. Після довгих намагань повернення організації до Національного Фронту було досягнуто аж через 16 років, з січня 1987 року.

Останніми роками КСУТ висував перед центральними органами республіки на рішення цілий ряд проблем економічного і національно-культурного життя русинів-українців. Дещо було досягнуто рішенням влади ССР від 1 листопада 1989 року.

Однак сьогодні політична ситуація в республіці мінєється і нам, як організації Національного Фронту, потрібно оцінити пройдений період, випрацювати і сформулювати нову тактику.

Здається мені, що наша дискусія на сьогоднішньому Пленумі мала б торкатися особливо таких проблем:

1) обговорити і приголоситися до оповлюючих процесів сучасного дня, переоцінити події 1968—69 років і вернути до культурного і громадського життя несправедливо потерпілих людей.

2) обговорити місце Культурного союзу українських трудящих у політичній системі Національного Фронту ССР.

3) скласти комісію для сформулювання

(Продовження на 7-й стор.)

(Продовження на 2-й стор.)

[8] 6. december 1989, Prešov: Článok Anny Pliškovej, uverejnený v novinách Nove žytta, o rokovani mimo-riadneho rozšíreného pléna ÚV KZUP, ktoré rozhodlo o zvolani mimoriadneho zjazdu KZUP na 19. a 20. 1. 1990. Nove žytta, roč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 1, 2.

Об'єднаймо всі свої сили

(Закінчення з 1-ої стор.)

в 1968 році були несправедливо засуджені, виключені з партії і двадцять років не було їм дозволено активно включатися у діяльність на народній ниві. Але притому співпрацювати й з представниками Греко-католицької та Православної церков, які нашу спільну справу підтримують.

Деякі дебатні внески торкалися і нашої преси. Особливо можливостей друкування в ній і матеріалів на діалектах та запровадження сторінки на діалекті. Далі й того, щоб в ній інформувалося регулярно, правдиво і критично про роботу Секретаріату, Президії і Пленуму ЦК КСУТ та окремих функціонерів. А щоб це було реальним, як ставить вимогу Громадянський форум, треба, щоб преса була не органом ЦК КСУТ, а органом КСУТ.

В кінці засідання позачергового Пленуму ЦК КСУТ виборча комісія представила пропозицію імен на кооптацію у члени Пленуму, пропонувавши Ініціативною групою. Всіх запропонованих було обрано. Було обрано також Президію ЦК КСУТ, яка буде працювати до позачергового з'їзду — 19—20-го січня 1990 р.

В ході засідання Пленуму були зачитані і резолюційно-вимоги пражської і лабірської та української секції Громадянського форуму у Празі, які друкуємо в номері.

Але повернімся ще до роботи виборчої комісії в ході засідання Пленуму. Роздумуючи про результати виборів, все-таки у деяких присутніх залишилося враження підозріння від нерегулярного їх ходу. Свідчила про це й заява одного із членів виборчої комісії Мілана Регули з Праги, що посторонні люди — нечлени виборчої комісії — хід виборів зманіпулювали. Голова робочої групи Юрій Железник таке твердження заперечив.

Проблематичним показалося й обирання голови та секретарів ЦК КСУТ. Оскільки із трьох запропонованих кандидатів на голову вже на самому початку один

здався кандидатури, а дальший із-за службових обов'язків був неприсутній, то Пленум вирішив залишити до з'їзду працювати дотеперішнього голову і доручило йому достойно підготувати позачерговий з'їзд КСУТ.

Поки розходилося про вибори секретарів, то вони не здійснились. Потребу опрацювати до з'їзду дотеперішніх секретарів голова ЦК КСУТ обгрунтував тим, що за короткий час, який ще залишається до з'їзду (один місяць), не може дати запоруку, що у випадку обрання нових людей підготує з'їзд на рівні. Тому більшістю голосів Пленум ЦК КСУТ вирішив залишити працювати дотеперішніх секретарів ЦК

КСУТ на своїх посадах до позачергового з'їзду КСУТ.

Нарешті натискується запитання: можна погодитися із таким ходом і рішенням Пленуму, які є проявом жаної великої непружності? Адже в ситуації, яка на засіданні Пленуму настала — дійсно позачерговий (оскільки демісію представили Президія і Секретаріат ЦК КСУТ) — треба було негайно створити комітет дій, за зразком найвищого партійного органу (наповнений новими людьми), і йому доручити підготувати позачерговий з'їзд КСУТ достойно, по-новому.

Людмила ПЛІШКА.
Фото: Ю. ВАШКО.

Засідала Президія ЦК КСУТ

На порядку денному засідання Президії ЦК КСУТ, яке здійснилося 12 грудня ц. р., було єдине питання — підготовка з'їзду Культурного союзу українських трудящих. Було ухвалено план організації забезпечення з'їзду та комісії по підготовці з'їзду. Було ухвалено наступні комісії:

Організаційна: М. Сірка — голова, І. Глогінець, В. Рогаль, Л. Вабота, Ф. Латта, Н. Лешканіна, І. Крета та О. Куруц.

Комісія по підготовці Програми дій: Ю. Бача — голова, Й. Данко, О. Зозуляк, А. Куцер, В. Капішовський, В. Савка, С. Глогінець, А. Тильняк, М. Ричалка, О. Рудловчак, А. Чаварга, А. Кузм'як, П. Богдан, І. Яцканян, М. Сополіга, М. Попович, О. Гудак, Л. Лайчак, Л. Довгович та по одному представнику за православну і греко-католицьку церкви.

Кадрова комісія: Микола Гиряк — голова, М. Бобак, І. Бача, Ф. Кіряк, Я. Поповець, І. Рябий, Л. Кравець, М. Фендя, А. Клімек та П. Закутянський.

Комісія для вивчення змін у Статуті: І. Панчура — голова, Ю. Железник, Ю. Шпірко, Й. Годарський, А. Бурда, А. Яцканян, В. Рогаль, В. Капішовський, С. Нірода, М. Даньо, А. Сташак та М. Чорний.

Комісія для вивчення звітної доповіді: Ф. Ковач — голова, А. Ковач, І. Ванат, Ю. Дацко, І. Лаба, В. Любимов, П. Мудрик, І. Лещишин, П. Вегені, М. Мушинка та Ю. Липчак.

Під кінець Президія була інформована про утворення уряду ССР і висловила повне довіря новому уряду Словацької Соціалістичної Республіки.

Постанова

ПОЗАЧЕРГОВОГО ПОШИРЕНОГО ПЛЕНУМУ ЦК КСУТ ВІД 6 ГРУДНЯ 1989 р.

Виходячи зі сучасної складної політичної ситуації в нашій країні, з метою зайняття ставлення до сучасних подій, які відбуваються в політичному, культурному і національному житті русинів-українців Чехословаччини, позачерговий Пленум ЦК КСУТ приєднується до процесу оновлення і повністю підтримує теперішній суспільно-політичний і демократичний рух в нашій країні.

Пленум критично оцінив діяльність КСУТу і підкреслив незадовільне рішення українського національного питання, особливо за останні 20 років, що проявилось у незадовільному рішенні питань українських шкіл, розвитку української матеріальної і духовної культури, в неправильному адміністративному розділенні округів з українським населенням, що привело до поступового звикнення українських сіл.

Виходячи з наведеного Пленум Центрального Комітету Культурного союзу українських трудящих

I. Приймає демісію Президії ЦК КСУТ.

II. а) Ухвалює склад нової Президії ЦК КСУТ: Бача Іван, Богдан Павло, Бабота Любош, Бобульський Микола, Гиряк Микола, Глогінець Степан, Годарський Йосиф, Данко Йосиф, Довгович Левко, Зозуляк Олександр, Железник Юрій, Ковач Федір, Куцер Андрій, Кіряк Францішек, Лаба Іван, Лайчак Люба, Лещинин Іван, Мушника Микола, Сополга Мирослав, Сисак Ярослав та Яцкашин Іван.

б) Кооптацію нових членів у ЦК КСУТу.

III. Постановляє:

а) Скликати позачерговий з'їзд Культурного союзу українських трудящих ЧССР на 19 і 20 січня 1990 року у Прагі, на якому пред'явити на ухвалення нову Програму і Статут КСУТ, сформулювати вимоги русинсько-українського населення ЧССР до нових політичних і державних структур країни, які знайдуть своє відзеркалення і в новій КОНСТИТУЦІЇ Чехословаччини та в інших державних законах.

б) До 12 січня 1990 р. в первинних організаціях КСУТу обрати делегатів на позачерговий з'їзд КСУТу.

в) Запропонувати з'їзду перевести українську пресу з органу ЦК КСУТ на орган КСУТ.

Доручає Президії ЦК КСУТ:

а) Забезпечити видавання молодіжного журналу на українській мові.

б) Створити комісію по реабілітації членів КСУТ, які незаконно потерпіли у 1968—70 роках.

в) Обговорити всі критичні зауваження, висловлені на Пленумі ЦК КСУТ і прийняти відповідні рішення у своїй далішній роботі.

Пленум ЦК КСУТ.

[9] 6. december 1989, Prešov: Uznesenie mimoriadneho rozšíreného pléna ÚV KZUP. *Nove žytta*, roč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 2.

Проголошення

КООРДИНАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ ЧССР ЗА ДЕМОКРАТИЧНУ ПЕРЕБУДОВУ

У зв'язку із сучасним політичним розвитком у нашій батьківщині не можемо мовчати ні ми, русини-українці Чехословаччини, а тому виникли у Пришеві, Кошицях, Меджилабірцях і Бардієві ініціативні групи русинів-українців за демократичну перебудову.

Всебічний розвиток русинів-українців у спільній державі Чехів, Словаків та різних національностей був протягом останніх сорока років гальмований, однак не під впливом ворожого ставлення інших національностей, але під впливом деформацій та насилля з боку органів влади. І наперекір тому, що багато керівних посад у партійному й державному апараті займали русини-українці, на розвиткові нашої національності це дуже не відбизалось, а ті використовували ці функції для своїх особистих вигод. Однак факти за останні роки говорять і про те, що деякі русини-українці з дипломами (доценти, доктори, кандидати наук) якраз заслугою тих керівних представників нашої національності мали можливість займати такі функції, як пастух худоби, кочегар, водій та інші. А є також правдою, що ці керівні представники не були обірані русинами-українцями, але висувані на посади апаратом влади.

Тому і ми, русини-українці, приєднуємось до сучасних суспільно-політичних подій, повністю підтримуємо вимоги студентів та ініціатив громадян Громадськість проти насилля та Громадянський форум. Що торкається питання про положення русинів-українців у нашій спільній державі, вимагаємо докладного переоцінення дотеперішньої політики апарату влади до нашої національності й взяття до уваги наші вимоги при рішенні національного питання у новій Конституції ЧССР. Вимагаємо свобідний розвиток кожного члена нашого суспільства без огляду на його політичну, національну чи релігійну приналежність.

ВСІ ХОЧЕМО ДЕМОКРАТИЧНУ І СПРАВЕДЛИВУ ДЕРЖАВУ.

Пришів, 4 грудня 1989 р.

Координаційна рада
Ініціативної групи русинів-українців.

[9-1] 4. december 1989, Prešov: Vyhlásenie Koordinačného výboru Iniciatívnej skupiny Rusínov-Ukrajincov Prjašivščiny za prestavbu k Rusinom-Ukrajincom Československa. *Nove žytta*, roč. 39, 15. 12. 1989, č. 50, s. 5.

Трудова президія
позачергового з'їзду Культурного союзу
українських трудящих ЧССР-----

1. Андрій Яцкавич, Пряшів
2. Ганна Вандурчина, Стацин
3. Олена Андрейцо, Р. Поруба
4. Мілан Вобак, Кошиці
5. Дрїй Шпірко, Кошиці
6. Марія Фендя, Удол
7. Микола Бобульський, Шамброн
8. Степан Глогінець, Варліїв
9. Анна Пастерняк, Н. Полянка
10. Петро Закутянський, Свидник
11. Мирослав Сополига, Свидник
12. Микола Мушинка, Пряшів
13. Іван Ванат, Пряшів
14. Іван Лаба, Гуменне
15. Федір Ковач, Пряшів
16. Йосиф Годарський, Гуменне
17. Дрїй Железник, Пряшів
18. Іван Ваца, Кошиці
19. Микола Гиряк, Пряшів

---

[10] 20. január 1990, Prešov: Zoznam členov pracovného Predsedníctva mimoriadneho zjazdu Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich. *Archív Ústrednej rady (ÚR) Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky (ZRUSR) v Prešove, podľa registratúrneho poriadku Archívu ÚV KZUP, fond (f.) KZUP, mimoriadny zjazd 1990.* 1 s. strojopis, originál.

**ДОПОВІДЬ НА ПОЗАЧЕРГОВИЙ З'ІЗД КСУТ, ЯКУ ЗАЧИТАВ
МИРОСЛАВ СОПОЛИГА**

По нашій країні прокотилась хвиля, яка пробудила широкі маси населення від довголітньої пасивності. Під благодатним впливом цієї очищаючої хвилі і в Прятеві створилася ініціативна група русинів-українців за перебудову, яка за прикладом Громадянського Боруму і Громадськості проти насилля звернулася до нашого населення зі закликком включатись до загальнодержавного демократичного процесу за перетворення нашої спільної бажківщини на демократичну, соціально справедливу, правову державу, яка б стала гарантом прав і свобод усіх своїх громадян. Позачерговий **з'їзд** поширений пленум ЦК КСУТ 6-го грудня минулого року прийняв рішення про скликання з'їзду нашої громадської організації, який має зробити переоцінку дотеперішньої діяльності КСУТ і виробити програму дії на наступний період.

Сьогодні ми знову опинились на історичному роздіржіжі і знову ставимо собі запитання: як бути, з чого починати? А для того, щоб вийти на вірну дорогу треба заглянути назад, у наше недавнє минуле, проаналізувати його, посудити чого ми досягли за повоенні роки, що ми робили добре, а в чому і коли ми схибалим посудити чого нам треба зрєктися, а що треба робити далі.

Вже сьогодні можна без всякого сумніву сказати, що наші попередники в 1945 році вирушили вірною дорогою, прийняли ясну програму в рамках діяльності свого представницького органу - Української народної ради, обраної Першим з'їздом делегатів народних комітетів міст і сіл Пряпівщини 1 березня 1945 року.

Ніхто не може заперечити того, що Народна рада, наперекір деяким недолікам, користалась великим довір'ям широких народних мас, була виразницею їх волі і прагнєнь, мобілізувала всі сили на відбудову віною зруйнованих міст і сіл, на підвищення матеріального, політичного і національного та культурного рівня населення краю. Завдяки її клопотанню при Відомстві уповноваженого СНР у справах шкільництва і культури був створений

Реферат українських шкіл, окружні шкільні і культурно-освітні інспекторати, Український народний театр, значно поширилась

---

[11] 20. január 1990, Prešov: Správa, ktorú na mimoriadnom zjazde KZUP prečítal Miroslav Sopoliga. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990.* 9 s., strojopis, kópia.

мережа усіх типів шкіл, похвалювалась культурно-освітня діяльність Союзу молоді Карпат, створеного з її ініціативи і за її допомогою. В 1945-1946 роках Народна рада докладала всіх зусиль для правового визнання української національної меншості політичним суб'єктом та кодифікації її місця в правово-політичних системах Чехословаччини.

Після встановлення сталінської системи в Чехословаччині діяльність Народної ради була припинена, а її т.зв. "буржуазно-націоналістичні" вимоги відкинута і засуджені. Комуністична партія, яка взяла всю політичну і державну владу в країні в свої руки, привласнювала собі, як єдиній провідній силі в суспільстві, й право на "справедливе" т. зв. марксистсько-ленінське /по суті антидемократичне сталінське/ розв'язання національного питання.

Сталінський догматизм, не обрав до уваги ні специфіки історичного розвитку, ні економічних, соціальних, національно-культурних і релігійних процесів, що відбувались в середині окремих національних меншостей.

В тій атмосфері були ліквідовані УНРП, Реферат українських шкіл, Союз молоді Карпат, шкільні і культурно-освітні інспектори. Почалась атака на новостворені українські школи, що проводилась шляхом т. зв. комісійних записів. В 1950 році була ліквідована, греко-католицька церква, а її єпископи й десятки священників були арештовані. В той же час сотні вчителів було звільнено з роботи і переведено в сферу матеріального виробництва.

Ще не встигла наша інтелігенція зорієнтуватись у своїй національній приналежності /російській, українській, руській/, а вже її політичних і громадських діячів партійні апаратники і їм підвладні чиновники звинувачували в т. зв. "українському буржуазному націоналізмі", багатьох арештували чи іншим способом персекували. Додаймо, що в ті роки проводилась насильними методами колективізація сільського господарства, в результаті якої сотні селян було арештоване, а їхніх дітей виключено зі середніх і вищих шкіл.

В такій важкій атмосфері страху родився і Культурний союз українських трудящих. Чільних представників її підготовчого комітету, призначеного ЦК КПС на чолі з в. Широкии, у 1952 році

було засуджено як носіїв т. зв. "українського буржуазного націоналізму". В рамках т. зв. "класової чистки", в апарату КСУТ були усунуені колишні працівники УНРП, а їх місця зайняли малоосвічені люди, які стали активними помічниками партійних апаратників і державної безпеки в боротьбі про т. зв. "українських буржуазних націоналістів", тобто тих культурних діячів, які не погоджувались з партійним рішенням українського національного питання.

Внаслідок такої ситуації КСУТ-ові не пощастило перетворитися на масову національно-культурну організацію, яка б об'єднала весь творчий потенціал і спрямувала його на піднесення культурного рівня різних широких верств населення. Сфера його діяльності була значно обмежена і залежала від тогочасних партійних постанов в українського питання. На відміну від Народної ради, КСУТ було позбавлено права втручатись у шкільні і конфесійні діла та координувати діяльність інших українських установ - УНТ, видавництва, радіомовлення, музею й інших. У цьому й полягала складність і внутрішнє протиріччя соціально-економічного і національно-культурного розвитку нашого населення після 1948 року.

З одного боку, не можна заберегти значних успіхів у соціально-економічній сфері, де завдяки побудові нових заводів у кінці 50-х - середині 60-х років зросла зайнятість населення в промисловості і терціній сфері і тим самим поліпшились соціальні умови життя більшості населення. В той же час зросла кількість такої інтелігенції, яка здобула вищу освіту в українських, російських і чехословацьких вищих школах. Багато з них включились в культурний процес свого народу, де наражались на міцні бар'єри командно-бюрократичного чиновництва, яке надалі тривожило всіх, хто якоюсь мірою намагався підняти свій голос за справедливе розв'язання українського питання.

З другого боку, особливо згубні наслідки на рішення українського питання мали партійні постанови від 1961 та 1962 років, які завдали нізівного удару нагому шкільництву. Розробка цих постанов Кошицьким Східно-Словацьким крайкомом партії і його сумнозвісними секретарями Хлебцем і Рауусом ~~виробили~~

на умови краю спрямовувала партійні і народні комітети на асиміляцію українського населення, занепад його шкіл і культури. В результаті цих постанов протягом 2 років було ліквідовано 160 українських шкіл. Решту шкіл пізніше було ліквідовано внаслідок занепаду т. зв. неперспективних малих сіл.

Така політика по підвищенню до української національності поглиблювала в населення нігілізм, а в свідомій інтелігенції бжикала хвилю протесту проти її реалізаторів. У цих інтенціях походили ІУ, У і VI конференції КСУТ у 1962, 1964, 1966 роках, на яких делегати піддали гострій критиці постанови центральних органів КПЧ з українського питання.

Як відомо, у другій половині 60-х років ситуація в суспільстві набирала конфліктозного характеру і це суперечність мав розв'язати процес демократизації, який почався з ініціативи КПЧ у січні 1968 року.

Тодішнє керівництво КСУТ як і вся організація не були готові до такого широкого демократичного процесу. Настав різнобій поглядів. На поверхню сплинули такі проблеми, як оптація великої групи наших людей в СРСР і їх пізніше реоптація, українізація і православізація, колективізація, реабілітація незаслужено потерпілих людей в період культу особи і т.п.

В результаті бурхливих дискусій переважна більшість людей як в ЦК КСУТ, так і нова його логворились на тому, що потрібно скликати народний з'їзд і на нього визначити дальшу дорогу нашого національно-культурного розвитку у тісній співпраці з тодішніми державними органами Словаччини.

Ціллю народного з'їзду, окрім іншого, було створити новий представницький орган русинів-українців з правом вирішувати важливі проблеми, які торкаються нашого народу. В цьому смислі тодішнє керівництво КСУТ вело переговори з тодішнім головою СНР О. Клокочом, який в основному виходив назустріч намаганням представників КСУТ.

Та народний з'їзд не міг зійтися в силу в^ідомих подій в августі 1968 року.

Після августа 1968 року в наступних роках КСУТ як громадська організація шукав виходу із ситуації, в^ітім, щоб дати організації належне місце у політичному житті русинів-українців. Та замість цього сталося так, що у 1971 р. КСУТ було виключено із НФ ССР і уперядковано Міністерству культури ССР.

Цим актом КСУТ втратив і ту не досить міцну громадсько-політичну позицію і функцію, яку мав перед тим. Все це обгрунтувалося т.зв. "об'єктивними інтересами", хо тоді було виразом найсильнішого аргументу - ідеологічне спрямування роботи громадських організацій типу КСУТ.

Ті т.зв. "об'єктивні інтереси", повна орієнтація роботи КСУТ переважно на однібічну ідеологічну роботу найбільш негативно відбилася на документах Уїїї конференції КСУТ. Це був початок відриву КСУТ від потреб своїх членів і широких мас населення.

Хоч КСУТ у наступних роках продовжував організувати традиційні наші фестивали на масовій основі, хоч ці традиції мають широку популярність між людьми і, може, це найбільший колективний культурний сдобуток сотень і тисяч любителів народного мистецтва.

Та КСУТ-у заборонялося порушувати, висувати на обговорення важливі проблеми соціального, громадсько-політичного і культурно-національного життя народу. Запугування було найчастішим методом придушення ініціативи КСУТ і його керівних представників. А все це вело до дальшої ізоляції КСУТ від народу, відбирало охоту порушувати насушливі проблеми народних мас.

Цій ізоляції сприяло і те, що після 1971 року з рядів нашої творчої інтелігенції - письменників, редакторів, учителів і т.п., було виключено десятки творчих людей, що привело до збіднення духовного потенціалу нашого народу. Хоч суджених і засуджених було лише кілька людей, але допитуваних було багато. Така система мала на меті залякати інтелігенцію, придушити її національну свідомість. Все це тим більш болюче констатувати, бо в історії, і нашої власної, ми знаємо, що інтелігенція завжди була катализатором духовного життя, духовних наслідків народу. Все це негативно відбилася, крім іншого, і на кадровій політиці КСУТ та в інших українських культурних установах.

Занепад наших шкіл - то результат планомирної асиміляторської політики, реакційна суть якої прикривалася такими гаслами, як зближення народів і національностей. До чого це привело - усі добре знаємо. На халь, і серед нашої інтелігенції було немало людей, які допомагали цьому нездоровому процесові.

А довгорічне переливання робочої сили з українського регіону в інші області республіки поступово проводило до масового вилучення в наших сел, а як наслідок такої політики - порушення внутрішньої структури національного життя, до утримування збереження і розвитку національної школи.

Але й наперекір цьому КСУТ особливо у 80-их роках поступово стабілізував свої ряди, поповнювалася членська база, розгорталася робота колективів народної самодіяльності різних жанрів. Проводилися семінари, конференції, що активізувало творчу інтелігенцію, поширювалася видавнича діяльність. Все це сприяло тому, що в ряди КСУТ поступово вливалися нові сили, на зміну приходило нове покоління, яке включалося у колективи НКС, створювалися хоч скромні, але необхідні умови для клубної роботи. Поступово поліпшувалась праця в молодді між жінками. Були зроблені спроби, щоб КСУТ поступово ставав координатором роботи й інших культурних інституцій, що відбувалося у складі пленуму і президії КСУТ.

Після X /1984/ і особливо після XI /1987/ конференцій КСУТ виступив до партійних і державних органів республіки в рядом ініціатив:

- після довгих і тривалих домагань повернути КСУТ як нашу національно-культурну громадську організацію до складу НФ ССР було в трудом досягнуто у 1987 році,
- в листах до Уряду ССР ми вказували на ненормальну ситуацію вилучення десятків українських сіл і що припинити цей небажаний процес можна тільки зміною структури економіки в тих областях, де живуть русини-українці,
- вказували ми на ненормальну ситуацію у нашому національному шкільстві і запропонували тип двомовної школи, що в основному було зустрінуте в порозумінням як внизу, так і на верху,
- вказували ми на необхідність, при найближчому переписі населення дати нашим людям можливість писатися і русинами,
- просили ми створити умови для систематичного виховання кваліфікованих кадрів для наших національно-культурних потреб,
- висувалася вимога дотримування двомовних написів у національно змішаних регіонах і т.п.,
- висувалася потреба запровадити телевізійне вікно спеціально для нашого глядача.

Ряд пропозицій висунутих ЦК КСУТ останніми роками було предметом обговорення СНР і її відповідних комісій, Ради влади ССР для національностей, в Раді Східнослов.КНН та в рядах ОНН в Гуменному, Вардієві, Ст.Любовні, Свиднику та інше.

Деякі з пропозицій КСУТ увійшли до постанови Уряду ССР від 1 листопада 1989 року.

Планомірна і цілеспрямована робота на полі культури і наперекір багатьом деформаціям принесла ряд позитивних досягнень. Досягнень згадати щорічні масові, захоплюючі Свята культури українських трудящих ЧССР у Свиднику, фестивалі фольклору і хорового співу в Камйонці, "Маковицька струна" у Вардієві, фестивалі драми і художнього слова ім.О.Духновича у Меджилабірцях, фестивалі вокально-інструментальних груп у Сташині та десятки інших масових акцій, які десятиріччями організує КСУТ.

Велика кількість колективів НХС рівних жанрів і вікових категорій проводить систематичну виховну роботу серед населення, зберігає перлини нашої народної творчості, створює простір для самореалізації нових талантів - творців і виконавців.

А професійні наші колективи - УНТ і ПУНА - вперше в історії культури нашого національного регіону піднесли традиції народної творчості на якісно вищий ступінь, внесли нові елементи у розробку, стилізацію і використання вихідного фольклорного матеріалу і у згоді зі своїми можливостями стали професійними представниками нашої культури в рамках Чехословаччини і за її межами.

Не можна сьогодні не згадати виразних успіхів у збиранні і вивченні нашої матеріальної і духовної культури, яких досяг Музей української культури у Свиднику. Були досягнуті значні успіхи в розвитку художньої літератури, історичної науки, мовознавства, фольклористики.

Помітну культурно-виховну роботу виконали й інші українські інституції, зокрема українська студія Чехословацького радіо, Кафедра укр. мови та літератури, філософського факультету Університету ім. П.Й.Шафарика та інші.

Такий, на наш погляд, стислий аналіз ситуації та умов, в яких КСУТ та інші українські установи розгортали свою роботу. Було б неправильно, коли б ми сьогодні прийняли думку про те, що за роки свого майже 40-річного існування КСУТ не зробив нічого. Ми такого погляду, що і на критичніший аналіз діяльності КСУТ, його органі і організації, функціонери, остії добровільних працівників, активісти зробили в основному добру роботу, на основі якої потрібно будувати і наше майбутнє національно-культурне життя.

Само собою зрозуміло, що робота КСЧТ позначена тими впливами, які в атмосфері, які на різних етапах панували у нашій республіці. Тому до оцінки роботи КСЧТ буде потрібно підходити з конкретно-історичного аспекту.

Сучасний суспільно-політичний розвиток уже вносить і далі буде вносити корективи у роботу наших інституцій, внаслідок чого буде мінятися концепція нашого культурного життя. Уже виникають, а у майбутньому ще виникнуть різні практичні організаційні зміни, нові громадсько-політичні і культурні структури. Але в цьому потоці змін не слід втратитися основне - оригінальність і своєрідність нашої національної культури.

Дальший успішний розвиток нашого культурного життя у нових обставинах буде можливий лише при обґрунтованих історичних, мовних, культурних, ідейних та інших принципах, респектування яких забезпечить вільний розвиток нашої національності в рамках Словаччини і Чехословаччини.

Що нам потрібно робити у новій ситуації?

У період підготовки в'їзду в Президії ЦК КСЧТ і в робочих комісіях дискутувалося про те, як в новій суспільно-політичній ситуації нашої республіки будувати соціальне, політичне і національно-культурне життя русинів-українців.

З усіх пропозицій на обговорення делегатів в'їзду можна пред'явити такі:

1. Ми, русини-українці Чехословаччини, будемо створювати в усіх політичних партіях, державних органах в центрі і на місцях, громадських та культурно-освітніх організаціях та установах, які у своїй програмі і в практичній діяльності будуть визнавати наші рівноправні вимоги і права на всебічний розвиток і будуть сприяти такому розвитку.

2. Виходячи з дотеперішнього досвіду, в'їзд має би висловитися про те, щоб державні органи дали заповнення рівноправного розвитку русинів-українців як національної меншості в області економічного, громадсько-політичного і культурно-національного життя. Особливо потрібно створити таку систему шкільництва та позашкільної культурно-освітньої діяльності, в якій би молоде покоління русинів-українців могло вільно завоювати як рідну мову, так і готуватися на будь-яку професію.

3. Делегати в'їзду мають право сьогодні висловитися і про дальшу долю КСЧТ, як нашої громадської національно-культурної організації.

Нам сьогодні приходить прийняти історичні рішення. Вони мають бути такими, щоб їх реалізація уже в найближчому часі принесла позитивні результати при забезпеченні всебічного розвитку русинів-українців у спільній нашій Чехословацькій республіці.

виборчої комісії З'їзду русинів-українців Чехословаччини

Виборча комісія працювала в складі: Павло Маскалик, Дрїй Бурцин, Анна Климак, Людмила Кравець, Василь Лаката, Дрїй Желевник, Марія Фендя, Петро Закутянський, Ісидор Рябий. Комісія була на пропозицію делегатів з'їзду поповнена такими членами: Віктор Райчинець, Святослав Нірода, Михайло Олекса, Іван Лявинець.

Виборча комісія обрала головою Святослава Ніроду.

Виборча комісія провела голосування:

- за членів та кандидатів Ради русинів-українців
- за членів контрольно-ревізійної комісії
- на зайняття керівних функцій Ради русинів-українців Чехословаччини.

Члени і кандидати Ради русинів-українців, члени контрольно-ревізійної комісії та керівні функціонери обиралися тайним голосуванням.

Делегати отримали списки-пропозиції на склад членів і кандидатів Ради русинів-українців та членів контрольно-ревізійної комісії. Особу, яку пропонував делегат до Ради за члена або кандидата потрібно було закреслити /закружувати/, а особу, яку пропонував делегат до контрольно-ревізійної комісії, потрібно було перекреслити хрестиком.

Делегати були ознайомлені з ключем, за яким потрібно було обирати людей до Ради русинів-українців та КРК. Оскільки були зауваження, що в Чехії живуть русини-українці не тільки у Празі, ключ пропонуваних людей був поширений на дальші два місця так, що за цілу Чеську Соціалістичну Республіку було запропоновано обрати чотирьох членів Ради. Також для Братіслави ключ був поширений на одно місце, значить за Братіславу було запропоновано обрати трьох членів Ради. На вимогу делегатів Списьконововесьького округу, які запротестували, що їхній округ взагалі не має своє заступлення в Раді, було запропоновано поширити склад Ради на одного заступника з цього округу.

Списки пропонуваних осіб були доповнені такими іменами: Ва-

[12] 20. január 1990, Prešov: Správa volebnej komisie predložená delegátom mimoriadneho zjazdu KZUP. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990.* 3 s., strojopis, originál.

силь Виник - Острава, Віктор Райчинець - Прага за ЧСР, Володимир Врабель - Порач за Списько-нововеський округ.

Значить, замість 71-членної Ради русинів-українців делегати обирали 75-членну Раду. Кількість кандидатів Ради і членів КРК лишилася незмінною, тобто по 9.

У голосуванні взяло участь 328 делегатів. Переважною кількістю голосів /тому, що тільки 3 голоси були проти/ делегати з'їзду обрали 75 членів Ради русинів-українців Чехословаччини, 9 кандидатів та 9 членів контрольно-ревізійної комісії на основі пропозицій делегатів окремих округів.

Це рішення з'їзду стало дійсним, тому що за нього голосувало більше половини присутніх на з'їзді.

Виборча комісія провела також голосування на зайняття керівних функцій Ради русинів-українців Чехословаччини.

Делегати отримали список-пропозицію на керівні функції. Тут дійшло до зміни пропонованих кандидатів тому, що із списку було потрібно викреслити кандидата на функцію голови Івана Вачу, який у виборах до Ради був обраний не її членом, а тільки кандидатом. Також потрібно було викреслити і кандидатів на місця заступників голови Володимира Рогая, якого було обрано у контрольно-ревізійну комісію та Ігора Латти, якого не було обрано членом Ради.

Делегати прийняли альтернативне рішення, щоб замість викреслених трьох кандидатів було внесено у список ім'я Юрія Шпірка. Делегати також запропонували, щоб не відбувалися окремі вибори на функцію голови, а окремі на функцію заступників голови, а щоб із пропонованих трьох кандидатів було у спільних виборах обрано кількістю голосів голову і першого заступника, а другого заступника буде обрано пізніше.

У тайному голосуванні взяло участь 332 делегатів. Найбільше голосів-294 набрав Микола Гирик, якого було обрано головою. Мілан Вобак набрав 183 голосів і його було обрано першим заступником голови.

Після закінчення з'їзду відбулася новообрана Рада русинів-українців. На своєму першому засіданні тайним голосуванням було обрано 13-членну Президію у склад якої, крім Миколи Гиряка - голови та Мілана Вобака - першого заступника голови, увійшли:

Михайло Вілоруський, Павло Богдан, Степан Глогінець, Іван
Васильцо, Йосиф Годарський, Іван Лаба, Любомира Лайчак, Павло
Маскалик, Микола Мушинка, Мирослав Сополіга, Юрій Шпірко.

Виборча комісія констатує, що вибори пройшли регулярно.
Матеріали з роботи виборчої комісії прикладені до звіту.

Д-р Святослав Нірода,
голова комісії

Dr. S. Niroda

П р о т о к о л
а позачергового в'їзду русинів-українців Чехословаччини
від 20 січня 1990 р.

Програма :

1. Відкриття в'їзду, обрання комісії /трудова превиля, мандатна, виборча, пропозиційна комісії, прескомісія/.
2. Звітна доповідь.
3. Звіт контрольно-ревізійної комісії-
4. Дискусія
5. Звіт мандатної комісії.
6. Виступ голови виборчої комісії.
7. Проловчення дискусії.
8. Звіт виборчої комісії.
9. Перше засідання пленуму.
10. Проект постанови позачергового в'їзду.
11. Від'їзд делегатів додому.

Пановні делегати, дорогі гості !

Сколимося у дуже важливий і переломний період в історії нашої республіки, в житті всього чехословацького суспільства. Ми є свідками і учасниками того, коли командно-політична система швидкими темпами розпадається а на її місце приходить нова система репрезентована різними політичними платформами. У такій внутрішній політичній ситуації сходимося і ми на наш позачерговий в'їзд. На нашу долю, дорогі делегати, випала нелегка робота. Чесно і відповідально посудити і опінити діяльність Культурного союзу українських трудящих та стан розвитку нашого національного життя за останніх кілька десятиків років і прийняти такі рішення, які б забезпечували місце нашого народу в новій політичній системі республіки. Сучасний історичний момент зобов'язує нас у згоді з думанням і почуванням переважної більшості населення незалежно від того чи хтось з нас почуває себе русином чи українцем, незалежно від віросповідання і партійної приналежності прийняти

---

[13] 20. január 1990, Prešov: Program a Návrh uznesení mimoriadneho zjazdu KZUP. Protokol mimoriadneho zjazdu Rusínov-Ukrajincov Československa z 20. januára 1990, s. 1, 2, 103 – 105. Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990. 5 s., strojopis, kópia.

такі рішення, які забезпечать йому дальший всебічний демократичний, соціально-економічний, політичний і культурний розвиток у дружній сім'ї між словацькими і чеськими народами та національними меншостями нашої республіки. Для того, щоб прийняти правильні і реальні, справедливі і чесні рішення потрібно з великою відповідальністю оцінити потепер зроблене, обговорити і ухвалити основні документи, які для делегатів з'їзду підготувала президія ЦК КСЧТ та робочі комісії. Пред'явлені Вам, делегатам, документи є робочим матеріалом, які потрібно серйозно обговорити. Потрібно обрати оновлений орган нашої організації. Потрібно обрати таких людей, які будуть провадити політику народного порозуміння. Така політика нам сьогодні потрібна, як по відношенню до нас самих, так і по відношенню до народів і національних меншостей нашої країни. Така політика буде запорукою демократичного розвитку суспільства, у якому ми живемо. Думаю, що кожний з нас, делегатів, з нас тут зібралось понад 150 відчуваємо велику відповідальність перед тими людьми, які нам дали мандат, дали нам довіря і право говорити за них і вирішувати наші спільні проблеми. Відповідальність кожного з нас сьогодні потрібна більше, ніж інколи перед тим. Від себе особисто хочу полякувати всім активним членам потеперішнього Центрального Комітету КСЧТ, членам президії, секретарям та всім то артистам, з якими мені поводитись працювати.

Дорогі делегати, на нашому з'їзді присутні і наші шановні гості, яких лиро вітаю. Особливо між нами вітаю заступника голови Словацької Національної Ради інж. Лозефа Широтняка. Вітаю між нами заступника голови Схел. Крайового Національного Комітету Івана Фаччина. На нашому з'їзді присутня делегація за Працький громадянський форум, яке веде Павло Мурашко. Вітаю між нами заступників Окружних національних комітетів з округів, де дотепер працює Культурний союз українських трудящих. Вітаю і всіх інших гостей.

Шановні делегати і гості !

На цьому позачерговому з'їзді, який скликав Культурний союз українських трудящих, з'їзд вважаю відкритим. Бажаю делегатам успішно працювати на нашому з'їзді.

Юрій ЖЕЛЕЗНИК:

Слово надається голові виборчої комісії, щоб познайомив з результатом тайних виборів голови і першого заступника голови Ради.

Святослав НІРОДА:

Шановні делегатки, делегати !

Дозвольте, щоб я вам повідомив результати виборів на голову і заступника голови. Присутніх на з'їзді було 378 делегатів, голосувало 332. Усі голосуючі листки були правоплатні. Найбільше голосів - 294 набрав тов. Горяк Микола, на другому місці тов. Мілан Вобак - 163, на третьому місці - 162 тов. Юрій Шпірко. Значить, на основі ваших голосів до функції голови було вибрано тов. Миколу Горяка а на функцію першого заступника тов. Мілана Вобак. Цим вважаю вибори на керівні функції закінченими.

Юрій ЖЕЛЕЗНИК:

Дякую голові виборчої комісії за роботу. Дозвольте привітати голову Ради і побажати йому і всім обраним товаришам багато успіхів у їх роботі. Залашається ще нам ухвалити постанову. Прому голову пропозиційної комісії, щоб зачитав пропозицію на постанову.

Юрій ШПІРКО:

П р о п о з и ц і я

постанови позачергового з'їзду русинів-українців Чехословащини

Позачерговий з'їзд русинів-українців Чехословащини проходить в часі загально-державного демократичного процесу, в часі великих суспільно-політичних, економічних, соціальних і культурних процесів, які ведуть, до корінних перетворень в нашій спільній Ватьківщині. Ці перетворення мають свій глибокий вплив і на формування нашої національної організації русинів-українців Чехословащини.

Позачерговий з'їзд русинів-українців Чехословащини
по-перше, ухвалює:

- доповідь позачерговому з'їзду русинів-українців Чехословащини,
- доповідь контрольно-ревізійної комісії,
- проголошення позачергового з'їзду КСЧТ на з'їзд всіх русинів-українців Чехословащини,
- Раду, голову і першого заступника голови Ради русинів-українців Чехословащини,
- Статут Ради русинів-українців Чехословащини,
- Програмне проголошення з'їзду русинів-українців Чехословащини,
- Меморандум русинів-українців Чехословащини,
- рішення, що новообрані голова ради русинів-українців Чехословащини, та його заступник виконують одночасно дотеперішні посади голови і секретаря Союзу русинів-українців Чехословащини від 1-го лютого 1990 р., а звільнення з дотеперішніх посад секретарів ЦК КСЧТ - Іван Панчурі, Йосифа Данка та Михайла Сірки датується днем 31 січня 1990 року,
- делегата робочої комісії по підготовці проекту нової конституції при Словацькій національній раді,
- проголошення комісії для національностей Промадянського форуму в Празі, в якому вимагається утворення федерального міністерства для національностей.

По-друге, констатує:

- позачерговий з'їзд русинів-українців Чехословащини зробив критичний аналіз із дотеперішньої діяльності Культурного союзу українських трудящих ЧССР. вказав на позитивні досягнення, недоліки і проблеми, які довгі роки і дотепер не вирішені,

- документи з'їзду, багата дискусія вказали на можливості і спрямування в сучасному періоді та в наступних роках.

По-третє, доручає Раді русинів-українців Чехословащини:

а/ ґрунтовно проаналізувати пропозиції та зауваження, які виплинули з дискусії на з'їзді, включити їх до плану роботи Ради і забезпечити їх поступову реалізацію,

б/ посередництвом союної преси та інших чехословацьких засобів масової інформації ознайомити і їх завданнями Ради широку громадськість, забезпечити їх послідовну реалізацію в усіх органах і організаціях Союзу,

в/ у згоді з пропозиціями делегатів а'їзду допрацювати Статут Ради русинів-українців Чехословаччини та пред'явити його Міністерству внутрішніх справ ССР як правовий документ нового органу русинів-українців Чехословаччини.

Пряшів, 20 січня 1990 р.

Юрій ФЕДЕЗНИК:

Дякую голові пропозиційної комісії за зачитання проекту постанови позачергового а'їзду русинів-українців. Має хтось зауваження до прочитаної постанови? Дікто нема, паю на голосування. Хто за те, щоб була прийнята така постанова? Дякую. Є хтось проти? Дякую. Стримався хтось голосування? Олин. Констатуємо, що постанова переважною більшістю голосів була прийнята.

Зараз слово надається новообраному голові тов. Гиряку.

Микола ГИРЯК:

Шановні товариші!

Дозвольте мені всім вам, делегатам позачергового а'їзду русинів-українців, широ полякувати за висловлене мені довір'я. Разом з тим хочу полякувати також колективу працівників Центрального Комітету Культурного союзу українських трудящих, які теж своїм способом на рівні нашої організації висунули мою кандидатуру на функцію до Центрального Комітету. Сам я її не висував. Я сказав би так, що вони мене по того повели. Знаю, що робота в даному часі не буде легка, що наша організація буде мусити працювати багато з всіми, що нам треба буде глядати своє місце у системі організації політичного життя на Словаччині. Я в КСУТі працюю від 1973 року, перед тим працював 10 років редактором Чехословацького радіо, укра. студії. Скажу ще, що у 1961 році закінчив Київський університет, факультет журналістики. Могу сказати ще, а делегати, які голосували теж очевидно знають, що я дуже часто виїзжав до людей, я дуже часто побував у теренах, на селех, на фестивалях, на зборах, що працю КСУТ знає і обов'язаний дуже добре з проблемами. Ідеться про те, що нам треба буде активізувати членську базу, всіх наших людей. Я сам, як тув

1. Українці-русини Чехословаччини, які брали активну участь у боротьбі за визволення країни та в її розбудові, вимагають від держави охорону своїх прав рівноправних громадян та свого всебічного економічного, державноправового та культурно-національного життя. Зокрема вимагають утворення такої системи шкільництва, в якій би кожна дитина нашої національності могла засвоїти як рідну мову так і основи історії та культури свого народу а також основи естетичного і морально-етичного виховання. З цією метою необхідно видати нові підручники, які б відповідали специфічним потребам нашої національної школи.

2. Працівники державних, партійних та суспільно-політичних органів, шкіл та церков і установ країни, в середовищі де живуть національні меншості, повинні володіти мовами національної меншості та основами її культури та історії і в практичній діяльності між населенням національності користатись ними. Подібне мінімум повинна засвоїти й молодь народів і національностей нашої країни.

3. Державні, партійні та суспільно-політичні органи та установи, яких діяльність проходить на території, на якій живуть також представники національності, чи вже ті установи мають відділення для праці серед українців-русинів /радіо, видавництво, театр, музей, тощо/ або таких відділень не мають /національні комітети, спілки молоді, спілки жінок, профспілкові та наукові спілки та установи, чхсл.телебачення, чхсл.фільм тощо/ повинні активно працювати також між населенням національності і задовільняти його потреби на рівні задоволення потреб народів країни.

4. Це означає, що такі установи як Музей української культури, Українська редакція СПВ, Українська редакція Чхсл.радіо, УНТ, ПУНА, укр.відділення НДІ педагогіки та інші творчі спілки, подібні установи, залишаючись як і дотепер, під керівництвом своїх центральних установ, узгоджують зміст і спрямування своєї діяльності з планом праці Організації та потребами розвитку життя національності країни.

5. Це далі означає, що культурно-національну та суспільно-політичну діяльність серед українців-русинів Чехословаччини будуть проводити не тільки Організація чи Музей, Видавництво, Театр, Ансамбль, Радіо але й державна освіта та всі інші державні орга-

---

[14] 20. január 1990, Prešov: Programové princípy novej organizácie Rusínov-Ukrajincov na obdobie po mimoriadnom zjazde. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990*. 3 s., strojopis, kópia.

нізації та установи, які діють на території між українцями - русинами країни.

6. Українці-русини Чехословаччини, як рівноправні громадяни країни, будуть співпрацювати з усіма політичними, суспільними та культурно-національними чи іншими організаціями та установами, які у своїй програмі та практичній діяльності будуть визначати рівноправні вимоги та права національності на її всебічний розвиток і будуть сприяти такому розвитку.

7. Дотеперішня правоміць та практична діяльність КСУТ була занадто звужена лише на окремі округи культурно-освітньої діяльності - переважно на пропагацію народної художньої самодіяльності - і зовсім не охоплювала цілий ряд важливих ділянок культурно-національного та суспільно-політичного життя національностей. Цю практику необхідно змінити як по лінії законодавчій так і практичній діяльності Організації. Організація мусить мати право і практичну можливість впливати на все соціально-економічне, суспільно-політичне та культурно-національне життя національностей, на його наукове вивчення та всебічний розвиток.

8. Згідно з новими завданнями Організація мусить виразно змінити свою структуру. Треба виразно посилити окружні органи та комітети Організації, щоб вони були ближче до населення та могли краще виконувати його потреби. До роботи між українським населенням треба активніше залучати також фаховим працівникам, зокрема методиків державної освіти. Обов'язково обговорити структуру періодичних і неперіодичних видань Організації та оновлення власної типографії /Славкнига/.

9. На перше місце в новій системі Організації необхідно поставити працю з молодими людьми - в школах і поза ними - а також працю з селянами, робітниками, учителями та іншими інтелігентами. Це має проявити себе перш за все повагою до народної бесіди, якою говорить наше населення по селах, тобто до наших діалектів та народної культури, яку населення створило протягом сторіч, до народних традицій, народних звичаїв, народних і церковних свят, прогресивних церковних традицій тощо. Для цього треба якнайскоріше домовитись на простих правилах запису та публікації матеріалів народної бесіди.

10. В системі Організації треба створити відділ для праці з молоддю та молодіжну організацію. Необхідно створити молодіжний друкований орган, організувати позашкільну діяльність молоді, її співпрацю з молодіжними організаціями країни та молодіжними організаціями на Україні та в інших країнах світу.

11. Для наукового вивчення минулого і розвитку сучасного національності, для організації та координації такого вивчення та розвитку й пропаганді його результатів необхідно організувати наукове життя національності. На формі організації домовляться самі наукові /НТ при Організації, МАУ, НТ ім.Ш, Суспільний інститут при САН тощо/ на своєму форумі, який необхідно скликати протягом січня 1990 року.

ПРОГРАМНЕ ПРОГОЛОШЕННЯ
з'їзду русинів-українців Чехословаччини

Русини-українці, які живуть у ЧССР спільно з чеським і словацьким народами та іншими національностями, виходячи з прогресивних традицій Культурного союзу українських трудящих ЧССР післявоєнного періоду, поширюють компетенцію і міняють назву Культурного союзу українських трудящих на Союз русинів-українців Чехословаччини, який являється верховним представницьким органом русинів-українців Чехословаччини. У взаємній координації із Федеральними Зборами ЧССР, Словацькою національною радою та Чеською національною радою Союз русинів-українців Чехословаччини пред'являє державним органам вимоги для справедливого рішення соціально-економічних, суспільно-політичних та культурно-національних питань, які торкаються областей, де живуть русини-українці.

Союз русинів-українців Чехословаччини делегує своїх представників до Федеральних Зборів ЧССР, СНР, ЧНР і пропонує компетентних фахівців русинів-українців до федерального і народних урядів й інших керівних та виконавчих органів, щоб могли прямо на місці відстоювати обгрунтовані потреби нашої національності та рівночасно кваліфіковано допомагати при реалізації вимогливих завдань в інтересах рівноправного та рівномірного соціально-економічного розвитку областей, в яких живуть русини-українці.

Союз русинів-українців Чехословаччини:

- буде підтримувати такий соціально-економічний розвиток суспільства, який забезпечить повну гарантію, щоб русини-українці спільно з чеським і словацьким народами та іншими національностями ЧССР поступово досягли життєвий рівень інших народів Європи;
- буде вимагати, щоб при формуванні перспективних програм розвитку суспільства приймались програми модерної економічної структури і так цілеспрямовано створювались умови для всестороннього розвитку областей з русинсько-українським населенням, зокрема рівномірного розвитку всіх соціальних груп населення, укріплення їх соціальних заборук і рїст життєвого рівня;

---

[15] 20. január 1990, Prešov: Programové vyhlásenie zjazdu Rusínov-Ukrajincov Československa. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990.* 2 s., strojopis, kópia.

- домагатись, щоб зміни соціально-економічного розвитку у змішаних областях здійснювались у відвертому демократичному діалозі за участі представників русинів-українців, щоб не доходило до дальших деформацій та негативних економічних і соціальних явищ;
- буде старатись, щоб економічний та соціальний розвиток був поєднаний із зусиллям про здорове життєве середовище, про ліпші умови роботи, збереження та відновлення природного багатства, народних пам'яток культури і краси нашої країни, а також якісну охорону здоров'я;
- виходячи з історичних традицій і всесвітньовідомої теорії та практики учителя народів Яна Амоса Коменського, буде дбати про розвиток національного шкільництва, щоб діти русинів-українців мали можливість вчитись на рідній мові, пізнавати історію та побут свого народу;
- за допомогою державних виконавчих органів, державних культосвітніх установ буде підвищувати культурний рівень населення у змішаних областях;
- відновленням молодіжної організації Союз молоді Карпат /СМК/ як складової частини цілодержавних молодіжних організацій, посередництвом різних молодіжних клубів і спортивних організацій буде дбати про демократичне, моральне та фахове виховання нашої молоді;
- буде створювати умови для співпраці з православною та греко-католицькою церквами в дусі взаємної толеранції та християнської любові з метою використання церковних традицій нашого краю для підвищення національної свідомості населення;
- організаванням гуртків НХС різних жанрів буде між населенням змішаних областей, зокрема між русинсько-українським населенням, розвивати любов до рідної пісні, традиційних обрядових звичаїв, обрядових танців, народної словесності й літератури, а також до всіх жанрів модерного мистецтва;
- буде підтримувати і розвивати стосунки з українськими організаціями цілого світу, програмою яких є демократичні й гуманні ідеали та всестороннє економічно-соціальне і культурно-національне відродження нашого народу.

Пряшів, 20 січня 1990 р.

П Р О Г О Л О Ш Е Н Н Я

Делегати з'їзду русинів-українців Чехословаччини висловлюють свою згоду з пропозицією Комісії для національностей Громадянського форуму в Празі, в якій вимагається утворення Федерального міністерства для національностей. Це міністерство мало б допомогти справедливому вирішенню національного питання в ЧССР, яке не було послідовно вирішене ні у 1945 році, ні після федералізації у 1968 році.

Пряшів, 20 січня 1990 р.

Делегати з'їзду русинів-
українців Чехословаччини

---

[16] 20. január 1990, Prešov: Prehlásenie, ktorým delegáti zjazdu Rusínov-Ukrajincov Československa podporujú stanovisko Komisie pre národnosti Občianskeho fóra v Prahe, požadujúce zriadenie federálneho ministerstva pre národnosti. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990*. 1 s., strojopis, kópia.

PREHLÁSENIE

Svojimi podpismi vyjadrujeme súhlas so stanoviskom Komisie pre národnosti Občianskeho fóra v Prahe, v ktorom sa žiada utvorenie Federálneho ministerstva pre národnosti. Toto ministerstvo by malo pomôcť spravodlivému vyriešeniu národnostnej otázky v ČSSR, ktorá nebola dôsledne vyriešená ani v roku 1948, ani po federácii v roku 1968, a preto konečne nadišiel čas na jej spravodlivé riešenie.

Rusíni-Ukrajinci
Československa

1.	Michel Lina	23.	Blizko Melania
2.	...	24.	Gal Maria
3.	...	25.	Cerova Maria
4.	...	26.	...
5.	...	27.	...
6.	...	28.	...
7.	...	29.	...
8.	...	30.	...
9.	...		
10.	...		
11.	...		
12.	...		
13.	...		
14.	...		
15.	...		
16.	...		
17.	...		
18.	...		
19.	...		
20.	...		
21.	...		
22.	...		
23.	...		
24.	...		
25.	...		
26.	...		
27.	...		
28.	...		
29.	...		
30.	...		

Препозиція

складу членів Ради Союзу русинів-українців Чехословаччини,
її кандидатів та членів КРК

Примітка: У пропозиції за кожний окремо взятий округ наведено певну кількість людей, а з тієї кількості на альтернативних засадах треба обрати за становленим ключем: членів Пленуму, кандидатів у члени Пленуму і членів контрольно-ревізійної комісії наступним способом: Особу, котру пропонуєте у склад Пленуму, закреслите її число, під котрим ведеться у списку, особу, котру пропонуєте у кандидати Пленуму, підкреслите один раз, а особу, котру пропонуєте за члена КРК, підкреслите два рази.

Ключ для окремих округів, за яким треба пропонувати людей до складу керівного органу УНРЧ наступний:

О К Р У Г:

Гуменський - 15 членів Пленуму - 2 кандидатів і 2 членів КРК
Свидницький - 14 членів Пленуму - 2 кандидатів і 2 членів КРК
Пряшівський - 13 членів Пленуму - 2 кандидатів і 2 членів КРК
Вардіівський - 9 членів Пленуму - 1 кандидата і 1 члена КРК
Старолубовнянський - 8 членів Пленуму - 1 кандидата і 1 члена КРК
Кошиці - 6 членів Пленуму - 1 кандидата і 1 члена КРК
Воронівський - 1 член Пленуму
Михалівський - 1 член Пленуму
Вратіслава - 2 члени Пленуму
Прага - 2 члени Пленуму

Г у м е н с ь к и й о к р у г і:

1. ВАНДУРЧИНА Анна	46 р. учителька ОШ у Стащині
2. ВИЦЬКО Михайло	36 р. учитель НШМ у Межилабірцях
3. ВАСИЛЬЦО Іван	46 р. учитель СПШМ у Снині

---

[17] 20. január 1990, Prešov: Návrh na členov Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Československa a členov kontrolnej a revíznej komisie. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990. 6 s., strojopis, kópia.*

4. ГОДАРСЬКИЙ Йосиф	37 р. технічний працівник ОШП в Гуменному
5. КІРНЯК Франтішек	57 р. заступник директора ОШ у Снині
6. ЛАВА Іван	50 р. зав. відділом культури ОНК в Гуменному
7. ЛАТТА Ярміла	41 р. учителька ОШ у Снині
8. МИНДОШ Анна	36 р. учителька ОШ у Пцолинному
9. ПЕТРАШОВСЬКА Марія	55 р. секретар ЧСЧХ в Гуменному
10. ПЕТРОВАЙ Дана	36 р. учителька ОШ в Габурі
11. ПРОРОК Анна	47 р. вихователька ВМ в Гуменному
12. РЯВИЙ Ісидор	50 р. голова ЄСГА в Палоті
13. РЕГРУТ Анна	39 р. учителька дитсадка у Межи- лабірцях
14. СІЧКА Павло	51 р. учитель Гімназії у Снині
15. СКИВА Анна	50 р. інспектор відд. культури ОНК в Гуменному
16. ХРОМЕЙ Мирослава	19 р. учителька ОШ в Межилабірцях
17. СОТАК Варфоломій	52 р. учитель ОШ в Радвані н/Л
18. ЛОВИЧ Михайло	46 р. робітник Державного маєтку в Ублі
19. ХОХОЛЯК Марія	47 р. працівниця ЄСГА в Ольці
20. ЦУР Михайло	24 р. працівник Середнього сільсько- господарського училища у Снині
21. ЧОКИНА Марія	42 р. працівниця Державного маєтку в Ублі
22. МУРИН Мирослав	31 р. працівник ЄСГА у Виряві
23. ВОВЕЛА Марія	33 р. учителька ОШ у Тополі

С в и д н и ц ь к и й о к р у г :

1. ГОЙДИЧ Степан	40 р. директор ОШ в Гаваї
2. ВАНЬКО Анна	40 р. працівник Дуклянського музею у Свиднику
3. ВАРТКО Яна	30 р. учителька ОШ у Свиднику
4. ГУДАК Терезія	48 р. директорка ОШ у Велькропі
5. ІЛЬКАНИНА Галина	35 р. працівниця Окружної бібліоте- ки у Свиднику

6. КАЛИНЯК Іван	42 р. інспектор відділу культури ОНК у Свиднику
7. КАПУТА Андрій	43 р. директор Округового державного архіву у Свиднику
8. ЛАКАТА Василь	46 р. директор Міського культурного осередку у Свиднику
9. КУЦЕР Андрій	59 р. учитель ОШ у Свиднику
10. МАЦКАНИН Іван	48 р. учитель ОШ у Кружльовій
11. ПАНЬКО Андрій	54 р. секретар МсНК у Свиднику
12. ПРОКОП Анна	38 р. учителька дитсадка у Свиднику
13. ПОДГАСЦЬКИЙ Микола	36 р. працівник ВСГА в Округлому
14. СОПОЛИГА Мирослав	44 р. директор МУК у Свиднику
15. СТРЕНК Марія	44 р. учителька ОШ у Ростоках
16. ЄДИНАК Андрій	41 р. учитель ОШ у Свиднику
17. ЯДЛОВСЬКИЙ Іван	46 р. працівник заводу "Тесла" у Стропкові
18. ВІЛАС Олена	32 р. учителька СФУ у Свиднику
19. ШКУРЛО Маргарита	50 р. працівниця Округової лікарні у Свиднику
20. ЖАК Петро	40 р. учитель СПШО у Свиднику
21. ВІЛОРУСЬКИЙ Михайло	54 р. учитель ОШ у Шар. Шавнику

П р я ш і в с ь к и й о к р у г :

1. ВАВОТА Людця	44 р. працівниця Кабінету українс- тики УПІШ в Пряшеві
2. ВАЧА Юрій	57 р. пенсіонер
3. ВІРЧАК Іван	53 р. доцент ПФ УПІШ в Пряшеві
4. ДАЦКО Юрій	59 р. головний редактор "Нове життя"
5. ДЕРЕВ'ЯНИК Анна	28 р. працівниця Кабінету україністики УПІШ в Пряшеві
6. КІКТАВА Марія	59 р. домогосподарка у Тихому Потолі
7. КОЧАЧ Андрій	60 р. доцент кафедри історії ФФ УПІШ в Пряшеві
8. КОВАЧ Федір	59 р. доцент кафедри укр. мови і літератури в Пряшеві

9. ГИРЯК Микола	53 р. працівник ЦК КСУТ у Пряшеві
10. ВАНАТ Іван	62 р. працівник КПІ у Пряшеві
11. ДЛAWОЛ Дарина	29 р. працівниця Почтовницької служби у Пряшеві
12. КОПЧАК Олена	55 р. лікар Округної лікарні Пряшів
13. КОРКОВЕЦЬ Мілан	40 р. зав.відд. культури ОНК Пряшів
14. ЛАЗОРИК Олексій	56 р. зав. кабінетом укр. мови КПІ
15. ЗОЗУЛЯК Олександр	36 р. редактор газети "Нове життя"
16. ВОГДАН Павло	39 р. заступник директора укр. радіостудії в Пряшеві
17. ВЕГЕНІ Веата	19 р. студентка ПФ УПЙШ у Пряшеві
18. МАРУШАК Йолана	46 р. учителька Середньої педагогічної школи в Пряшеві
19. МАСКАЛИК Павло	49 р. артист УНТ
20. МУШИНКА Микола	52 р. фольклорист
21. ЯЦКАНИН Іван	40 р. редактор СПВ-ВУД у Пряшеві
22. П'ЄХА Михайло	40 р. робітник Швейної фабрики Липани
23. РАВИК Олена	50 р. працівниця ЄСГА в Терні
24. РОГАЛЬ Володимир	50 р. зав. економ.відд. ЦК КСУТ
25. ЛАТТА Ігор	42 р. артист УНТ
26. ОЛЕКСА Михайло	59 р. священник
27. СЕКЕРАК Іван	44 р. працівник Наземних будов Пряшів
28. ЖЕЛЕЗНИК Юрій	57 р. завідувачий ДІП у Пряшеві

В арді і в с ь к и й о к р у г і :

1. БАЧА Анна	55 р. учителька СФУ- торг. у Вардієві
2. БАРАНОК Василь	37 р. голова ЄСГА в Н. Полянці
3. ВУЙДА Іван	46 р. робітник заводу важкого машинобудування в Кружл. Гуті
4. ГЛОГІНЕЦЬ Степан	55 р. зав. відділом інспекції відд. шкіл ОНК в Вардієві
5. ДЕНІС Микола	47 р. інспектор відд. шкіл ОНК в Вардієві

6. СИДОР Іван	47 р. учитель Середнього фахового училища в Вардієві
7. СЕМГРИЦЬ Марія	41 р. робітниця заводу "Яс" в Вардієві
8. КАВУЛЯ Петро	40 р. директор Вугільних складів в Вардієві
9. КЛІМЕК Анна	42 р. учителька ОШ в Вардієві
10. ПАГАЧ Йосиф	43 р. працівник заводу важкого машинобудування в Вардієві
11. ЦИМБАЛА Анастасія	45 р. працівниця СФУ вузттевого в Вардієві
12. ЦИМВАЛЯК Анна	35 р. учителька ОШ в Вардієві
13. ЯЦКАНИН Андрій	57 р. учитель ОШ у Хмельовій
14. ГУВИК Яна	17 р. студентка СІШ у Вардієві

С т а р о л ю б о в н я н с ь к и й   о к р у г :

1. ВОБУЛЬСЬКИЙ Микола	46 р. працівник ВСГА Плавниця
2. ГОМЗА Петро	52 р. працівник ОНК
3. ДРОВНЯК Марія	40 р. учителька дитсадка в Орлові
4. КОРМАНИК Микола	42 р. службовець
5. ЛАЙЧАК Любомира	33 р. економ ВСГА в Орябині
6. СТАШАК Анна	44 р. учителька ОШ в Камйонці
7. ФЕНДЯ Марія	47 р. директорка ОШ в Удолі
8. ЧЕКАНЯК Марія	31 р. учителька ДС в Странянах
9. ЧЕРКАЛА Андрій	30 р. робітник "Скруткарні" у С.Л.
10. ЧУВА Брій	44 р. учитель ОШ в Київіві
11. ШЕРВАК Михайло	41 р. голова МНК у Чирчі
12. ФІЛІЧКО Михайло	54 р. працівник ОНК у Ст. Любовні
13. ДУДА Йосиф	47 р. священник у Шариському Ястраб"ї

К о ш и ц і :

1. БАЧА Іван	43 р. викладач ВТШ Кошиці
2. ВОБАК Мілан	46 р. головний редактор "Веселки"
3. ВУРДА Анна	29 р. працівниця МсНК в Кошичах

4. ВАНИК Володимир	39 р. працівник "Мототехни" Кошиці
5. ВООК Йосиф	42 р. викладач ВТШ Кошиці
6. ДОВГОВИЧ Левко	55 р. пенсіонер
7. МЛЕЙ Мирослав	25 р. працівник чехослоацьких залізниць в Кошицях
8. ТАРЧА Олександр	22 р. студент
9. ФЕДОРЦЮ Петро	49 р. робітник СМК Кошиці
10. ШПІРКО Брії	43 р. профекан Брідичного факультету Кошиці
11. ЯЦКАНИНА Людмила	33 р. редактор газети "Веселка"

В о р о н і в с ь к и й о к р у г :

1. АНДРЕЙЦЮ Олена	33 р. директорка Місцевої освітньої бесіди в Р. Порубі

М и х а л і в с ь к и й о к р у г :

1. НІРОДА Святослав	42 р. нотар у Михалівцях

В р а т і с л а в а :

1. ЧОРНИЙ Михайло	52 р. заступник зав. відділенням Уряду ССР Вратіслава
2. ЛИПЧАК Брії	57 р. центральний інспектор для українських шкіл Вратіслава
3. НОВАК Антон	47 р. заступник директора видавництва "Смена"

П р а г а :

1. РЕГУЛА Мілан	Прага
2. ЛЕНДЕЛЬ В'єра	Лесна, окр. Тахов

Русини-українці Чехословацької Соціалістичної Республіки в нерозривній єдності з чеським і словацьким народами та іншими національностями беруть активну участь у побудові демократичного, соціально справедливого суспільства і, у зв'язку з цим, проводять різноманітну діяльність в дусі політики демократичної держави. Виразом цього є Союз русинів-українців, який є верховним представником русинів-українців Чехословаччини і захищає їх політичні, соціальні, національні та культурні права.

I

1. Союз русинів-українців є представником національної самобутності русинів-українців Чехословаччини і відповідально захищає інтереси русинів-українців у взаємодії із законодавчими та державними органами ЧССР і ССР.
2. Союз русинів-українців є юридичною особою.

II

1. Назва організації: Союз русинів-українців Чехословаччини /далі СРУЧ, або Союз/.
2. СРУЧ користується печаткою в двомовним текстом:
" Союз русинів-українців Чехословаччини".
" Zväz Rusínov-Ukrajincov Československa".
3. Місцем перебування СРУЧ є Пряшів.
4. СРУЧ організаційно розподіляється на первинні організації, окружні /міські/ ради і центральні органи.
5. Виникнення, права і цілі СРУЧ регламентуються у відповідних конституціях.
6. Діяльність СРУЧ асигнується фінансовими дотаціями з державного бюджету.

---

[18] 20. január 1990, Prešov: Návrh dočasných stanov Zväzu Rusínov-Ukrajincov Československa. Archiv ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990. 12 s., strojopis, kópia.

7. Органи СРУЧ усіх ступенів обираються на період п'яти років.
8. Рада СРУЧ засідає два рази в рік. Окружні /міські/ та місцеві ради засідають щомісячно. Пленарне засідання СРУЧ скликає її президія.
9. Раду СРУЧ скликано тоді, якщо цього вимагає одна третина членів. Позачергове засідання Ради СРУЧ скликає Президія СРУЧ, якщо цього вимагає одна третина членів.
10. Пленарне засідання СРУЧ скликає її голова.
11. Засідання органів СРУЧ, як правило, є відкритими, під безпосереднім народним контролем.

III

1. До компетенції Союзу русинів-українців Чехословащини належить:
  - а/ Висловлювати свої пропозиції і зауваження до конституційних та інших законів республіки, що безпосередньо торкаються русинів-українців і слідувати за тим, як органи республіки всіх ступенів впроваджують їх у життя.
  - б/ Обговорювати і висловлювати до всіх важливих питань внутрішньої політики.
  - в/ Пред'являти свої зауваження і пропозиції до державного плану розвитку народного господарства і державного бюджету республіки, перевіряти його виконання, головне в тих областях, де живуть русини-українці.
  - г/ Обговорювати Програмне проголошення Уряду республіки, висловлювати свої зауваження до роботи окремих міністерств і центральних органів стосовно всебічного розвитку тих регіонів, де живуть русини-українці.
  - д/ Ухвалювати плани закордонних стосунків СРУЧ.
  - е/ Обговорювати і ухвалювати план діяльності СРУЧ.

iv

Виходячи із сучасної політики держави, СРУЧ намічає перед собою такі цілі:

1. Мобілізувати русинів-українців Чехословаччини на виконання програми розвитку демократичного суспільства, зміцнення моральної єдності народів і національностей республіки, на поглиблення любові до народу Української Радянської Соціалістичної Республіки та всіх народів світу.
2. Допомогати органам державного управління, культури та освіти в галузі всебічного політичного, соціально-економічного та культурного розвитку русинів-українців Чехословаччини.
3. Мати на увазі, що розвиток культури русинів-українців проходить в контексті розвитку національної культури народів і національностей Чехословаччини та народної культури УРСР.
4. Врати активну участь у створенні оптимальних персональних, інституціональних і матеріальних передумов для всебічного соціально-економічного та культурного розвитку русинів-українців Чехословаччини.
5. Обстоювати права русинів-українців, а саме право на історичний уклад життя, культуру, мову і самобутність.
6. Допомогати всебічному розвитку національного шкільництва, слідкувати за тим, щоб компетентні органи освіти з повною відповідальністю забезпечували розвиток шкіл для русинів-українців Чехословаччини.
7. Підтримувати безперешкодне здійснення Конституцією ЧССР гарантованої свободи совісті релігійними громадами всіх конфесій.
8. Усіма засобами своєї діяльності сприяти охороні життєвого середовища, допомагати збереженню фізичного і морального здоров'я русинів-українців Чехословаччини.
9. Представляти й захищати національні, політичні, соціальні, економічні та культурні інтереси русинів-українців Чехословаччини.

10. Створювати сприятливі умови для розвитку наукового дослідження в галузі соціально-економічного, політичного, культурного і духовного життя русинів-українців Чехословаччини.

у

Для виконання намічених цілей СРУЧ використовує такі форми і засоби діяльності:

1. Активізує усіх русинів-українців з метою підвищення їх національної свідомості та громадянської діяльності.
2. Пред'являє представницьким органам ЧССР і ССР, державним органам і економічним суб'єктам пропозиції стосовно всебічного розвитку русинів-українців Чехословаччини.
3. Делегує своїх представників у всі представницькі органи ССР і ЧССР.
4. Пропонує і підтримує кандидатів на різні функції у державних і господарських органах та організаціях.
5. Систематично виховно, культурно-освітньо і громадсько діяльність сприяє реалізації актуальних завдань розвитку русинів-українців Чехословаччини.
6. Для організації специфічних видів діяльності створює на рівні Ради СРУЧ, окружних і місцевих рад допоміжні комісії, а в їх рамках робочі секції.
7. Засновує колективи народної художньої самодіяльності та підтримує їх діяльність.
8. Організує центральні фестивалі, свята культури українських трудящих, районні свята миру, культури і спорту в різних жанрах художньої самодіяльності.
9. З метою систематичного підвищення загального культурного рівня русинів-українців засновує самоосвітні гуртки, клуби, молодіжні табори, організує лекції, бесіди та інші культурно-освітні акції.
10. З нагоди актуальних громадських і культурних ювілеїв і подій організує екскурсії, виставки, семінари, лекції, академії і под.

11. Видає періодичну пресу, науково-популярну літературу, наукові збірники, лекції, репертуарні збірники та інші інформаційні й пропагандійні матеріали.
12. Підтримує наукову і видавничу діяльність русинів-українців Чехословаччини.
13. Розгортає всебічну співпрацю з українськими культурними інституціями в Чехословаччині, координує їх діяльність.
14. Співпрацює із засобами масової інформації та пропаганди.
15. Вносить відповідним органам пропозиції на відзначення окремих осіб, колективів та інституцій за заслужну діяльність серед русинів-українців Чехословаччини.
16. Співпрацює з культурно-освітніми інституціями різних країн світу, зокрема з інституціями в УРСР.

УІ

1. Голова та делеговані представники Союзу русинів-українців Чехословаччини мають право взяти участь на засіданнях Уряду ЧССР, ССР, національних комітетів усіх ступенів передусім тоді, коли обговорюються питання, які безпосередньо торкаються русинів-українців Чехословаччини.
2. Якщо цього вимагає Союз русинів-українців Чехословаччини, представники державного органу повинні обов'язково взяти участь на засіданні його відповідних органів.
3. Ради Союзу русинів-українців Чехословаччини створюють комісії як свої допоміжні та ініціативні органи і призначають їх голів і окремих членів.
4. Рада Союзу русинів-українців Чехословаччини з-поміж своїх членів обирає Президів СРУЧ, яку творять: голова, перший заступник голови, другий заступник голови, завідувачий секретаріатом СРУЧ і далші члени Президії. Кількість членів Президії встановляє Рада СРУЧ.
5. Президія СРУЧ виконує свої завдання і після закінчення виборчого періоду, поки новообрана Рада СРУЧ не обере свого Президія.

6. Президія за свою роботу відповідає Раді СРУЧ, яка може в будь-який час звільнити членів Президії від їх обов'язків.
7. Президія Ради СРУЧ:
  - а/ є виконавчим органом СРУЧ в період між її пленарними засіданнями;
  - б/ керує роботою комісій СРУЧ;
  - в/ вирішує кадрові справи органів, апарату, редакцій друкованих органів СРУЧ, вносить свої зауваження і пропозиції на керівні функції в українських інституціях;
  - г/ скликає засідання СРУЧ;
  - д/ пред'являє СРУЧ свої звіти та пропозиції;
  - е/ ухвалює бюджет та господарювання СРУЧ;
  - є/ ухвалює робочі плани органів і комісій СРУЧ;
  - ж/ ухвалює структуру апарату СРУЧ;
  - з/ ухвалює організаційний та робочий порядок СРУЧ.
8. Президія СРУЧ приймає рішення, якщо за них голосує переважна більшість усіх її членів.
9. Голова СРУЧ:
  - а/ представляє СРУЧ назовні;
  - б/ підписує всі постанови та рішення, прийняті Радою СРУЧ та її Президією;
  - в/ скликає засідання СРУЧ і керує ними.

уїї

1. У своїй діяльності СРУЧ керується такими демократичними принципами:
  - а/ Всі органи СРУЧ обираються таємним голосуванням.
  - б/ Рішення вищестоящих органів обов'язкові для всіх членів.
  - в/ Обрані органи звітують про свою діяльність членам, які їх обирали.

г/ СРУЧ у своїй діяльності дотримує принцип колективного керівництва і особистої відповідальності за додручені ділянки роботи.

2. Збори СРУЧ вважаються дійсними, якщо на них присутніх більше половини членів. Рішення вважаються дійсними, якщо за них голосує більшість присутніх членів.
3. Діловою мовою СРУЧ є українська мова.

VIII

1. Членами Союзу русинів-українців можуть бути громадяни ЧССР, які подали заяву в члени однієї з первинних організацій і визнають Статут Союзу. Правом і обов'язком кожного члена є активно працювати в одній із первинних організацій СРУЧ.
2. Заява в члени Союзу подається у письмовій формі. Питання про прийом в члени вирішується членськими зборами первинної організації більшістю голосів присутніх членів. Після прийому кожний член отримує членський квиток, який йому видає організація.
3. Правом кожного члена є подавати пропозиції, голосувати за постанову, обирати і бути обраним у всі органи Союзу, користатися всіма правами, які Союз забезпечує своїм членам.
4. Первинна організація може припинити членство тому, хто не проявляє тривалої активності у вихованні обов'язків члена.

IX

1. Основною організаційною одиницею є первинна організація СРУЧ, яка є юридичною особою.
2. Первинні організації створюються в селах і містах, при наявності не менше 7 членів.

3. У більше населених пунктах може бути створено більше первинних організацій, діяльність яких координується міським комітетом.
4. Створення первинної організації або міського комітету підлягає схваленню Президією окружної ради СРУЧ, а у випадках, де немає окружних рад, утворення первинної організації підлягає схваленню Президії Ради СРУЧ в Пряшеві.
5. Первинна організація припиняє своє існування на основі рішення членських зборів із згодою Президії окружної ради СРУЧ. Діяльність первинної організації можна припинити і на основі рішення вищестоячого органу, якщо кількість її членів скоротиться на менше як 7.
6. Найвищим органом первинної організації є загальні збори. Загальні збори скликає рада первинної організації.
7. Рада первинної організації скликає раз у рік - в часі, визначеному Радю СРУЧ в Пряшеві - звітно-виборні збори, або оцінюючі збори. Збори оцінюють роботу первинної організації і її ради за минулий період і намічають завдання на дальший період.
8. Звітно-виборні збори скликаються перед окружною конференцією Союзу і обирають 3-9 членну раду /в залежності від кількості членів первинної організації/, 3-5 членну контрольно-ревізійну комісію і делегатів на окружну конференцію за нормами представництва.
9. Рада первинної організації Союзу обирає з-поміж своїх членів голову, секретаря і касира /в разі потреби первинної організації і дальших функціонерів/.
10. Рада первинної організації керує діяльністю первинної організації і відповідає за виконання рішень вищестоящих органів Союзу. Вона сходиться не менше одного разу за місяць. Рада господарює з фінансами і розпоряджається майном організації за директивами, встановленими Радю СРУЧ в Пряшеві.
11. Офіційним представником первинної організації є голова або інший уповноважений член ради.

X

1. Рада СРУЧ в Пряшеві створює за потребою і умовами окружної /міської/ ради Союзу.
2. В місті Кошиці створено Міську раду СРУЧ з правами окружної ради Союзу.
3. Найвищим органом Союзу на території округу /міста/ є окружна /міська/ конференція, яка відбувається, як правило, один раз за п'ять років. Позачергову окружну /міську/ конференцію можна скликати, якщо цього вимагають дві третини членів окружної /міської/ ради.
4. Окружна /міська/ конференція вважається дійсною, якщо на ній присутні дві третини делегатів, обраних на звітно-виборних зборах первинних організацій СРУЧ. Рішення стають дійсними, якщо за них проголосувала більшість присутніх на конференції.
5. В період між окружними /міськими/ конференціями найвищим органом Союзу на території округу /міста/ є окружна /міська/ рада, яка проводить в життя рішення окружної /міської/ конференції і вищестоящих органів, керує діяльністю первинних організацій і контролює її, скликає окружну /міську/ конференцію. Окружна /міська/ рада засідає на менше ніж два рази на рік.
6. Виконавчим органом окружної /міської/ ради є президія окружної /міської/ ради, яка керує діяльністю Союзу в окрузі /місті/, організує і забезпечує її. Президія окружної /міської/ ради засідає не менше одного разу на місяць. Президія обирається на установчих зборах окружної /міської/ ради після окружної /міської/ конференції. З рядів президії обираються голова і секретар окружної /міської/ ради.

XI

1. Найвищим органом Союзу є з'їзд. Він скликається Радою СРУЧ в Пряшеві один раз за п'ять років. Делегати на з'їзд обираються первинними організаціями СРУЧ за нормами, встановленими Радою СРУЧ в Пряшеві.

2. З'їзд вважається дійсним, якщо на ньому є присутніх дві третини обраних делегатів. Рішення з'їзду стають дійсними, якщо за них голосувала більша половина присутніх делегатів на з'їзді.

З'їзд

- а/ розглядає і затверджує звіт Ради СРУЧ в Пряшеві і звіт Центральної контрольно-ревізійної комісії за минулий виборчий період і намічає завдання на дальший період;
- б/ ухвалює Статут СРУЧ і його зміни;
- в/ обирає 75-81 членну Раду, 7-9 кандидатів у члени Ради, 7-9 членну Центрально контрольно-ревізійну комісію СРУЧ.

3. Рада СРУЧ в Пряшеві

є найвищим органом Союзу в період між двома з'їздами і сходиться не менше як три рази на рік. Перше засідання Ради відбувається зразу після закінчення з'їзду.

Рада

- а/ обирає 13-членну Президію, голову, першого і другого заступників голови.
- б/ забезпечує виконання рішень з'їзду і згідно з ними визначає головні завдання Союзу;
- в/ керує діяльністю оркужних /міських/ рад, а посередництвом них і роботов первинних організацій, контролює їх;
- г/ скликає черговий з'їзд СРУЧ і має право скликати позачерговий з'їзд, якщо цього вимагає не менш як одна третина загального числа членів Ради;
- д/ кооптує в члени Ради нових членів.

XII

1. Контрольно-ревізійні комісії обираються на кожному організаційному ступені СРУЧ, у розпорядженні якого є фінансові

- та матеріальні засоби, з метою контролю його господарвання.
2. Контрольно-ревізійна комісія таємним голосуванням обирає із своїх рядів голову. Голови звітують тим органам, які їх обирали.
  3. Члени контрольно-ревізійної комісії беруть участь на засіданнях обраних органів відповідного організаційного ступеня, а їх голова бере участь на засіданнях президій як член із дорадним голосом.
  4. Контрольно-ревізійна комісія:
    - а/ контролює доцільне і ефективне використання фінансових засобів, якими вона розпоряджається, на забезпечення основних завдань СРУЧ в процесі щоденного порядку її функціонування;
    - б/ завіряє вчасне оформлення зауважень, пропозицій та скарг із рядів громадян, а також працівників апарату, які були подані окремим організаційним ступеням;
    - в/ звертає увагу на виявлені недоліки і подає свої ставлення та пропозиції на заходи для усунення виявлених недоліків.
  5. Контрольно-ревізійні комісії у письмовій формі інформують про результати своєї діяльності відповідний орган СРУЧ.

XIII

1. Майно організації є соціалістичною суспільною власністю. Воно складається із фінансових і матеріальних засобів.
2. З метою забезпечення власних фінансових засобів СРУЧ може створювати господарські підприємства згідно із загальними правовими нормами і доручати їм управління майном організації.
3. Основним джерелом фінансових засобів СРУЧ є прибутки з її діяльності та результатів господарвання власних підприємств, дальшу частину створюють дотації із державного бюджету та пожертви від рівних домашніх і закордонних організацій.

XIV

1. Союз русинів-українців Чехословаччини припиняє свою діяльність на основі рішення, якщо за нього проголосували дві третини присутніх делегатів на з'їзді.
2. У випадку припинення діяльності СРУЧ спосіб її ліквідації і питання майна вирішується на з'їзді СРУЧ після угоди із відповідним міністерством фінансів.
3. У випадку припинення діяльності нижчих органів СРУЧ всім їх майном розпоряджаються центральні органи СРУЧ.

XV

Статут Союзу русинів-українців Чехословаччини стає дійсним після його ухвалення з'їздом СРУЧ. Чинності він набуває днем його реєстрації відповідними органами.

MEMORANDUM

Rusínov-Ukrajincov Československa Federálnemu zhrmaždeniu ČSSR, Slovenskej národnej rade a vláde SSR

Novembrová revolúcia otvorila široký priestor obrodnému procesu národov a národností Československa. Revolučný zápas širokých vrstiev nášho ľudu za odbúranie direktívno-byrokratického systému, ktorý štyridsať rokov deformoval spoločenské vedomie a vzťahy medzi národmi a národnosťami, určuje väčšie dimenzie aj pre spravodlivé demokratické riešenie národnostnej otázky v našej krajine.

V tomto historickom zápase o duchovný prerod celej našej spoločnosti zvolal Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich ČSSR na 20. januára 1990 mimoriadny zjazd delegátov Rusínov-Ukrajincov Československa, aby kriticky prehodnotil povojnový vývoj ukrajinskej národnej menšiny a vytýčil cestu jej slobodného vývoja v obrodenom Československu.

Zjazd konštatoval, že vývoj Rusínov-Ukrajincov východného Slovenska v rokoch 1945-1948 bol determinovaný slovanskou vzájomnosťou, založenou na bratských ukrajinsko-slovenských vzťahoch minulého storočia a na spoločnom boji Čechov, Slovákov a zakarpatských Ukrajincov za oslobodenie a obnovenie Československa počas druhej svetovej vojny.

Po nastolení direktívno-byrokratického systému jednej strany v Československu vznikla situácia, že sa nebrali v úvahu ani špecifická historického vývoja, ani ekonomické, sociálne, národnopolitické a náboženské pomery vo vnútri ukrajinskej národnosti. V dôsledku toho bola zastavená činnosť Ukrajinskej národnej rady, bol zrušený Referát pre ukrajinské školy pri Povereníctve školstva SNR, ukrajinské školské a osvetové inšpektoráty, Zväz mládeže Karpát, začal sa útok proti ukrajinskému školstvu.

V tom čase boli zo školských služieb uvoľnené stovky učiteľov, ktorí boli preradení do výroby. Ukrajinská inteligencia sa ešte nestihla dostatočne zorientovať vo svojej národnej príslušnosti a už boli jej politickí predstavitelia obvinení z tzv. ukrajinského buržoázneho nacionalizmu a rôznym spôsobom perzekuovaní.

V tomto ťažkom politickom ovzduší sa zrodil Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich. Sféra jeho činnosti bola značne obmedzená a

---

[19] 20. január 1990, Prešov: Memorandum Rusínov-Ukrajincov Československa Federálnemu zhrmaždeniu ČSSR, Slovenskej národnej rade a vláde SSR. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. KZUP, mimoriadny zjazd 1990. 3 s., strojopis, kópia.*

úplne závislá od prijatých straníckych uznesení, ktoré boli zamerané na tzv. zblížovanie národov, čo v praxi znamenalo asimiláciu ukrajinského obyvateľstva, likvidáciu jeho školstva a kultúry.

Aj keď na hospodárskom úseku boli v polovici 50. rokov a v nastávajúcich desaťročiach dosiahnuté určité výsledky, hospodárska zostalosť regiónu obývaného rusínsko-ukrajinským obyvateľstvom v porovnaní s ostatnými oblasťami Slovenska naďalej pretrváva. Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že totalitný režim nevyriešil ani sociálne ani školské a kultúrne otázky ukrajinského obyvateľstva.

Na základe tohto poznania sa delegáti mimoriadneho zjazdu rozhodli obrodiť činnosť svojej organizácie a zmeniť jej názov na Zväz Rusínov-Ukrajincov Československa.

Zväz Rusínov-Ukrajincov Československa ako predstaviteľ Rusínov-Ukrajincov má právo a povinnosť obhajovať jeho záujmy, dbať o jeho všestranný politický, sociálny, ekonomický a kultúrny rozvoj.

Zväz Rusínov-Ukrajincov Československa žiada:

1. Zabezpečiť primerané zastúpenie Rusínov-Ukrajincov vo Federálnom zhromaždení.
2. Zabezpečiť zastúpenie Rusínov-Ukrajincov v Slovenskej národnej rade aspoň v doterajšom počte.
3. Vo vláde SSR vytvoriť útvar, ktorý by komplexne riešil národnostné otázky prierezovo vo všetkých orgánoch štátnej správy.
4. Zastúpenie v uvedených orgánoch má byť vykonané tým spôsobom, že Zväz Rusínov-Ukrajincov Československa ako ich vrcholný predstaviteľ deleguje potrebný počet svojich členov do týchto orgánov.
5. Pri Ministerstve školstva, mládeže a telesnej výchovy SSR zriadiť samostatné oddelenie podriadené priamo ministrom s vedúcim oddelenia a personálom ukrajinskej národnosti menovaným na návrh Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Československa.
6. Zväz Rusínov-Ukrajincov žiada, aby národné výbory v oblastiach kde žijú Rusíni-Ukrajinci boli tvorené tak, aby svojim zložením zodpovedali národnostnej štruktúre. Riešenie všetkých otázok týkajúcich sa ukrajinského obyvateľstva realizovať za účasti predstaviteľov Zväzu.

7. V oblastiach obývaných rusínsko-ukrajinským obyvateľstvom je potrebné zabezpečiť všestranné vybudovanie ukrajinských škôl každého typu v potrebnom počte s ukrajinským učiteľstvom. Aj na vysokých školách zabezpečiť prípravu profesionálnych pracovníkov pre ukrajinské ustanovizne, ako Ukrajinské národné divadlo, Poddukelský ukrajinský ľudový súbor, ukrajinské štúdio Čsl. rozhlasu, prípadne televíziu, pre redakcie ukrajinských novín a časopisov, učiteľov, novinárov, osvetových pracovníkov pre kultúrno-záujmovú činnosť a pod. Prípadne umožniť prípravu týchto pracovníkov na vysokých a iných školách v USSR.

8. V oblastiach obývaných rusínsko-ukrajinským obyvateľstvom zabezpečiť jeho primerané zastúpenie aj v ostatných orgánoch štátnej moci a správy, najmä v súdnictve, advokácii, prokuratúre a pod.

9. Zväz Rusínov-Ukrajincov Československa si želá, aby Rusínom-Ukrajincom Československa bolo umožnené aj naďalej udržiavať a prehĺbovať všestranné styky s Ukrajinou sovietskou socialistickou republikou a krajaňskými organizáciami v zahraničí.

10. Pri prebiehajúcich rekonštrukciách zastupiteľských orgánov zabezpečiť zastúpenie namiesto uvoľnených poslancov ukrajinskej národnosti predstaviteľmi tejto národnosti. Súčasne zabezpečiť účasť zástupcov Rusínov-Ukrajincov v pracovných komisiách, štátnych orgánoch a v prebiehajúcich dialógoch, dotýkajúcich sa otázok národných menšín.

Rusíni-Ukrajinci Československa sú presvedčení, že ich požiadavky budú splnené a orgány štátu na všetkých úrovniach aj vlastnou iniciatívou rozvinú všestrannú starostlivosť o ich rozvoj, lebo náš ľud a oblasti ním obývané sú požitkom a pôdou, na ktorej si budú môcť vymieňať svoje skúsenosti, poznatky a kultúrne hodnoty bratské slovanské národy.

Pevne veríme, že obrodené Československo sa stane šťastnou domovinou obidvoch našich národov a všetkých v ňom žijúcich národností.

Пр о п о з и ц і я

постанови другого чергового засідання Ради Союзу русинів-українців Чеської і Словацької Федеративної Республіки
від 26 квітня 1990 року

В інтересі відродження національного життя русинів-українців Чеської Словацької Федеративної Республіки, усунення з нього деформацій минулого тоталітарного режиму, в інтересі згуртування населення русинсько-української національності нашої країни навколо великої національної організації - Союзу русинів-українців ЧСФР - Рада Союзу, яка зібралася на своєму другому засіданні 26 квітня 1990 року, закликає все наше населення, щоб воно стало активним учасником тих революційних процесів, які проходять в нашій спільній Батьківщині - Чеській і Словацькій Федеративній Республіці, - та які ведуть до демократизації суспільного життя, до рівноправності наших націй і національностей, до повної свободи і гуманізації нашого суспільства.

Рада Союзу русинів-українців ЧСФР від 26 квітня 1990 року обговорила звіт про роботу Президії СРУ після позачергового з'їзду русинів-українців, висловила свої зауваження до доповіді Президії СРУ про діяльність Союзу в сучасному періоді і налягла зваження, з яким виступив голова Ради СРУ Микола Гиряк, Рада очінула хід засідань рад ОК СРУ, намітила головні завдання Союзу на 1990-ий рік, обговорила концепції преси СРУ - "Нового життя", "Дружно вперед" і "Дуклі" та інші матеріали.

Рада Союзу русинів-українців Чеської і Словацької Федеративної Республіки

І • У х в а л я є :

1. Звіт про роботу Президії СРУ Чеської і Словацької Федеративної Республіки після позачергового з'їзду русинів-українців.
2. Доповінь Президії про діяльність СРУ Чеської і Словацької Федеративної Республіки у сучасному періоді та наступні завдання.

---

[20] 26. apríl 1990, Prešov: Návrh uznesenia z 2. zasadania Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1990.* 3 s., strojopis, kópia.

3. Опінку засідань рад ОК СРУ ЧСФР.
4. План головних завдань СРУ ЧСФР на 1990 рік.
5. Концепцію преси СРУ - "Нового життя", "Дружно вперед" та "Дуклі".
6. Склад секцій Ради Союзу русинів-українців ЧСФР та їх основні завдання.
7. Зміни в Статуті Союзу русинів-українців Чеської і Словачької Федеративної Республіки, до яких відносно на основі рішень найвищих державних органів ЧСФР у зв'язку з новим назвою нашої республіки.

II. П о с т а н о в л я є :

1. Доповнити план головних завдань Союзу на 1990-ий рік пропозиціями в дискусії на засіданні Ради СРУ ЧСФР і забезпечити його послідовну реалізацію.

Відпов.: Микола Гиряк,
голова Ради СРУ

Строк: 1990-ий рік

Контроль: листопад 1990 р.

2. Забезпечити реалізацію нових концепцій друкованих органів СРУ ЧСФР, включно проповідній виступаючих членів Ради у дискусії.

За пропозицій членів Ради СРУ ЧСФР та виявляти анахронічність поточерішні найменування окремих видань Союзу Рада СРУ ЧСФР постановляє перейменувати

а/ тижневик газету "Нове життя" на .....

.....

б/ журнал "Дружно вперед" на .....

.....

Відпов.: Мілан Вобак,

заступник голови СРУ ЧСФР

Строк: 1990-ий рік /I-ої частини постанови/

червень 1990 р. /II частини постанови/

3. Склад секцій, координаційної і програмової рад та наукового активу Ради СРУ ЧСФР і їх основні завдання. Постановляє складати на протязі другого чвертьріччя 1990 року всі ухвалені порадачі органи Ради, обрати 3-членні виконавчі комітети та голову кожного із секцій, рад і активу; скласти білях конкретні плани роботи і часовий план своїх засідань.

Проблематику діяльності порадачих органів Ради регулярно обговорювати в Президії Сову і давати на засіданнях Ради СРУ ЧСФР.

Відпов.: Микола Гирак,
голова СРУ

Строк: 30 липня 1990 р.

Прямів, 26 квітня 1990 р.

Рада СРУ ЧСФР

Протокол
із засідання Президії Ради Союзу русинів-українців ЧСФР,
до відбулося 20 вересня 1990 р. у Гумennomу.

Присутні: за презентаційним списком.

Неприсутні: А. Лайчек, П. Мисколик /виправдані/.

Запрошені: члени Президії ОР СРУЧС у Гумennomу, В. Рогаль, О. Зовуляк.

П о р я д о к   д е н и й :

1. Контроль виконання постанов із попереднього засідання і звіт про роботу керівництва СРУЧС.
2. Сучасний стан розвитку українського шкільництва в СР.
3. Завдання СРУЧС у підготовці до комунальних виборів і перепису населення.
4. Оцінка районних свят миру, культури і спорту, які СРУЧС організував у 1990 році.
5. Пропагандно-організаційне забезпечення огляду виконавців народних пісень "Миковицька струна '90".
6. Інформація про роботу Окружної ради СРУЧС у Гумennomу.
7. Організаційне забезпечення засідання Ради СРУЧС 27 жовтня 1990 р.
8. Поточні справи.

Засідання проходило під головуванням Миколи Гиряка, голови Ради Союзу русинів-українців ЧСФР.

1. Контроль виконання постанов із попереднього засідання і звіт про роботу керівництва СРУЧС.
-

Пред'явив: М. Гиряк

Постанова Р 61/90

Президія Ради Союзу русинів-українців ЧСФР в а я л а д о в і д о ж а контроль виконання постанов попереднього засідання Президії від 29 червня та позачергового засідання від 6 вересня 1990 року та інформацію про роботу керівництва Союзу русинів-українців ЧСФР за прохідний період.

---

[21] 20. september 1990, Humenné: Protokol zo zasadnutia Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1990.* 3 s., strojopis, kópia.

2. Сучасний стан розвитку українського шкільництва в СР.

Перед засіданням Президії Ради СРУЧС відбувся з'їзд директорів основних і середніх шкіл Гуманського округу з вивченням української мови, на якому виступили і центральний шкільний інспектор для українських шкіл Ф. Липчак та крайовий шкільний інспектор М. Попович.

Дискусія до даної проблематики продовжувала і на засіданні Президії Ради СРУЧС.

Пропозиції і зауваження:

- Ф. Кірняк: - Потрібно подумати над тим, щоб центральний шкільний інспектор був, може, в Пряшеві, а не в Братиславі, бо таким способом може частіше бути у школах.
- М. Мушинка: - Не вважаю раціональним, щоб покинути місце на МШНС у Братиславі, бо це наш єдиний зв'язок з центром.
- М. Соподига: - Запропонувати МШНС організувати реферат національних шкіл у Пряшеві. У наших школах потрібно вчити не тільки українську мову, але звертати увагу і питанням нашої історії, культури.
- М. Бобак: - Потрібно поширити число інспекторів для наших шкіл так, щоб вони діяли у всіх округах, де є наші школи.
- В. Келезник: - Всі питання, пов'язані із школами, треба рішати конструктивно. На з'їзді мав виступити кожний директор і сказати про проблеми своєї школи, а потім інспектор мав зробити висновки. До питань наших шкіл, навчання мови мали б висловитися і наші науковці.
- П. Богдан: - У школи потрібно завести інший предмет, як українська мова. Уроки мови, історії, культури можна було б назвати як "рідне слово" або "народознавство".
- І. Даба: - Виявляється більше ініціативи від інспекторів. Як ми чули на з'їзді, наші учителі і директори не знають, як далі, а це би мали сказати інспектори.
- М. Мушинка: - Дуже мало у справі наших шкіл допомогли працівники кафедри укр. мови і літератури. Їх обов'язково треба включити в цю справу, а так само потрібно у сьогоднішніх умовах знайти зв'язок між школою і церквою.

Г. Ванкушчак: - Треба сказати, що інспектори мало ходять по округу, недостатньо знають проблематику шкіл, тому ї не можуть порадити учителям.

М. Вобак: - Ініціаторами подібних зустрічей по інших округах будуть в майбутньому школьні інспектори, бо перш за все їм би мало залежати на тому, в якому стані є наші школи, а Союз русинів-українців Ч.ЄР їм буде в тому допомагати.

Постанова № 62/90

Президія Ради Союзу русинів-українців Ч.ЄР в а з а д о в і д о м а пропозиції з дискусії і д о р у ч а е після проведення подібних активів у всіх округах виприщувати пропозиції на поліпшення стану в школах з вивченням української мови і надіслати їм МІМІС СР.

Термін: листопад 1990 р.

Відповід.: М. Гиряк, М. Вобак

3. Завдання СРУЧС у підготовці до комунальних виборів і перепису населення.

Про загальну ситуацію і конкретні завдання перед виборами у місцеві представницькі органи інформував голова Ради СРУЧС Микола Гиряк.

Пропозиції і зауваження:

Ф. Шпірко: - Потрібно подбати про те, щоб наші люди появилися у списках кандидатів окремих партій у селах і містах. Так само потрібно говорити із представниками руху "Співжиття", щоб пропонували наших кандидатів.

І. Васильцо: - Нам би потрібно було проникнути у рух "Громадовість проти насильства", але більше правдоподібним є, що наші люди будуть кандидувати за Комуністичну партію та Партію сільських господарів.

Постанова № 63/90

Президія Ради СРУЧС в а з а д о в і д о м а пред'являє інформацію і д о р у ч а е вступити у переговори із представниками різних партій і рухів, передусім тих, представників яких переважно обирали громадяни сіл і міст, де живе наше населення.

Відповід.: М. Гиряк

НОВЕ ЖИТТЯ

ТИЖНЕВИК РУСИНІВ - УКРАЇНЦІВ ЧСФР
TÝŽDENNÍK RUSÍNOV - UKRAJINCŮV ČSFR

13 * / 2251 / * XLІ ВИДАЊІЯ * 2 КВІТЕНЬ 1991р. * ЦІНА 1 КРОНА

Визначна акція

В Межлїбарїях 23-24 марта т. р. був перший Світовий конгрес русинів. Участь на ньому взяли коло 250 делегатів із Польска, Югославії, Закарпаття, Канади і ЧСФР. Організатором конгресу була Русинська оброта, а її учасниками, окрім інших, і делегати організацій русинів: Спортивної організації русинів, Спортивної організації русинів, Товариства карпатських русинів з Ужгорода. В дискусії виступили і представники Товариства приналежних Півкарпатської Русі з Празя, Міністерства культури СР з Братислави, політичного руху "Спілка жити" з Кошиць, СРУЧ з Прїшова, Сїлска слованська писемничівка з Кошиць, Рада Вацлава СР про народність та ментальні в стовїччї групи з Братислави. Щоким виступило понад 30 делегатів.

Культурним програмом конгресу зобов'язані: хлоска сїлска група "Заруба" з Нїтгова, Театр Александра Духовїчя і "Пульс" з Прїшова.

Оа, пробуйтеся, русини, Жыбы на нас былы тїшына-дыкы, сшы.
Жыбы пкыны нашых опщїне протїмлі...

Жыбы гробы нашых претїкїне не плакали.

Штїри рядки вірша, написані на полотні, спроряджали роботу делегатів першого Світового конгресу русинів. Рядки, в яких вложена головна ідея шїлого конгресу. А несли конгресу, але в нашій сучасності, в якій русини мають частіше про себе знати. Конгрес вказав, же так то не с лем у нас, але і в Польску, на Закарпатю /в колишній Півкарпатській Русї/ - там, де русини жыють, переважаю, компактно, і неке понад 40 років чують на собі "везачку" коростї іншого. Слово, яке прозвучало на конгресі, сїлчили, же той "везачку" кожен сїл хотїть збачити, хотїть быти самы собою, як други народи і народности. Його, же не вшыкмы мїжї едакы можности, бо не жыють вєдно, але розметаны по Европі і Америці, де кажды народ має іныи можности про свое усвідомїння. Але ту с перна велика можність - конгрес, - як поїв у головній рефератї прїсїда Русинської оброти Василь Турок, - на якїм сї маме добїсїдувати. Пївнїсти собі о проблемак, якї нас болять і вєдно їх рїшати.

Продовження на 7 стор.

І СВІТОВИЙ
КОНГРЕС
РУСИНІВ

■ За президїйним стїл першого Світового конгресу русинів у Межлїбарїях жыли, крім вшык, /зївна наїрївчї/ члєн комїтету Русинської оброти ЛЮІ Гали Урлик СР як національних ментальностї і етнічїных груп Іван Бїшко, хлоса ІО і члєн загальної Ради Василь Турок, хлоса Капїтала русинської держлїтї шотїра в Нью-Джерсі Павло Роберт Малхїч, хлоса Товариства карпатських русинів в Ужгороді Василь Сїмек Боржавїч, хлоса Спортивнїшїня лємїк Палїшї Анарїя Котїча і хлоса Руської Матки Любомир Мєлїш.

В першї днї вєснї 1991 року в Прїшєві і Межлїбарїях відбулася від незалежнї від себе визначнї акції - міжнароднї науковї семїнари "Традицїї рїгїональних культур русинів-українцїв у Карпатах і діаспорї" та першї Світовї конгрес русинів.

Побування на них, можна було додїстати много повчального, інтересного, обї акції їх учасникам дали багато вражєнь. З тїм узнї хотїлось з вачи, хто там не побували, подїлїтїся. Але днї того бї не вистачало нї кілька газетних сторїнок, а потїм - найївно і про все пїсати. Тому скажу коротко: *дуже добре, що обї акції заїнїсїлись, але треба їс було окерївнї.* Однак, лїне в часї пїснї лїстопаднїх режїмїв 1989 року їс можна було впертї зреалїзувати.

МІЩЮ ПРОЗВУЧАЛО: "МИ РУСИНИ!"

Дялог на рївнї наш потрїбнїй, зокрема, діалог мїж тїм, хто себе вважають українцїми, і тїм, хто себе вважають русинцїми. А такїй діалог, хоч з ментальнїм окрїданнїм нїмає толерантнїстї і надївнї повнїзї друтїм, хоч з протїсїнїм послїдом, пробївнї як у Прїшєві, так і в Межлїбарїях. Добре, що слово було дано обїм сторонам, інакше бї то був мовчяк, а нїрї, що такїй час уже за нами.

У Прїшєві зї своїмї науковцїми доповіднї виступили О. Мїшнїчїк, М. Мушнїк, О. Дутї-Валфєр, І. Уварї, Л. Мєлїшї та П. Р. Малхїч, як і гоморїчї передсїдї про культуру русинів, що проживають на території Раднївського Союзу, Чєсо-Сїловаччїни, Польнї та Югославії. Можна було продїсїкувати і стїловаччїнї, доломнїшї, запїтанї чи режїмїчї

такїх, як Ю. Бєч, М. Штєв, Ф. Кочак, А. Кочак, І. Якованї, Ф. Іванчїч, В. Прїшїчїк, Ю. Мушнїчєк та інїших. Дялог не був жышїй, але їс полюбїлась менї на семїнарї "атака" довокїх науковцїв української оріантїції, як гостро виступають проти режїмїчї, лїквалїм всїх позитивнїм русинїзмом. Неке їсторїї повторїстїся, неке же зїмкнїваючї ми не можемо жытї! Як у пїлнотнїх роках лїкали українськїм буржуазнїм лїпївнїзмом, так у лєтїдєсїтїх роках стїпаннї і позитивнїм русинїзмом. Але нашї науковї маме зрїбїти днї того, щоб нашому нєгелїчному наклїну правнїшу їсторїю, поквнїти наш режїмїч, нїсїтївнї і доломнїти вїрнїтїти нєобдїлїнї питання нашого національного жытїя. Кожа Б євнї робота була доброю, з нїсїлнїемї поводам, то, можливо, сїгоднїшї не треба бую бї їх зїмкнїваючї стїпаннїчї - лїпївнїчїм русинїзмом.

В Межлїбарїях стїтувалї була ієвнїжко жївно в Прїшєві перегнї /шюво кїлькостї/ мамї тї, хто української оріантїції, то тут перважнї русинї - доломнї, але і в Півкарпатїї, Польнї та Югославії. Налїгострїє виступили пїкарпатїї, а пїкарпатїєжїєнїє - югославїї русинї /днї виступї менї їс полюбїлась найїлївнїшї/. А тут прїчївова вєд:

яко пернї лїше добїваючї своїх прав, то тї други їс маме прївнїти в найїлївнїшї мїрї, переїдїмї юнїм державою вєднїї їс самостївна національностї. За те боротїся і пїкарпатїї, і нашї русинї, але і лємї. А що в Чєсо-Сїловаччїї спрорїтїся для того найїлївнї добїї умовї, як в Югославії, про те зїмкнївнї і першї Світовї конгрес русинів у Межлїбарїях, де стїло прозвучало: *"Ми русинї!"* Так, їс прозвучало, а з самої ієвнїчїстї, за своє нїсїзннїя русинї Чєсо-Сїловаччїни вїрнїшїлї боротїся. А їс оєвнї Шємїчко: *"Борїтїся - гїбнїтїся!"*

Але в шїї боротїї не треба забувати на оїко борїтїся русинам за своє, не потрїбно їм виступати проти українського, українцї, бо юнї і юнї - найїлївнїшї! Не треба повторївати нїбу тїх, хто з інтїсїлнїм української оріантїції проти русинїшї, зокрема, Русинської оброти, яка zorganizувала цєл конгрес. Бїн днї свнї знаїти, що в Чєсо-Сїловаччїнї русинї жыють і будуть жытї, чї їс комуїсї лїбїтїся, чї нї.

Вєснї - частїна року, коли все пробуджуєтє до жытїя. Так певною сїмволїкою є, у першїх днїх вєснї заїянїсїнї, і першїй Світовї конгрес русинів, русинї пробудженї до жытїя. А чї будуть збїратї врожай, то зїмкнїть вїд нїх сїмнї, від шовенної кропїткої працї, якої їс чєсак шюго.

О. ЗОЗУЛЯК.
Фото автора.

П р о т о к о л
із засідання Ради Союзу русинів-українців Чехо-Словаччини
від 25 травня 1991 р.

П р о г р а м а :

1. Відкриття, вибори пропозиційної і прес-комісії.
2. Звіт про роботу Президії Ради СРУЧС і виконання постанов засідання Ради від 27 жовтня 1990 року.
3. Д о п о в і д ь : Про результати роботи Союзу, сучасні і майбутні умови його діяльності.
4. Основні напрямки діяльності Союзу русинів-українців ЧСФР в наступному періоді.
5. Д и с к у с і я .
6. Ухвалення постанови.
7. Закінчення.

Мілан БОБАК:

Шановні члени і кандидати Ради, дорогі гості!

Прикметою днів, у які сходиться наша Рада, стали явища, які намагаємося висловлювати індивідуально і колективно, яким намагаємося правильно розуміти і посприяти їм. Одже, як ми звільнили^{сь}/з-під примусового однодумства, швидко дався ~~в~~наки широкий спектр поглядів, підходів та ідей, відчутно фіксується організація суспільної думки, конфронтація ідейних установок, поглядів на рішення цього або інших питань. Цей процес не обійшов і нашу культурно-національну організацію Союз русинів-українців Чеської і Словацької Федеративної Республіки, усе наше населення. Це правильно. Адже/на нашому полі^{мі} мало такого, яке потрібно виполоти, засіяти нове і здорове зерно, з якого можна очікувати добрий урожай.

Відкриваючи наше чергове четверте після з'їзду русинів-українців засідання Ради сподіваємо^{сь}, що ви, шановні присутні, порадите, як далі розвивати нашу справу, чи відповідають думки, висловлені в доповіді і в інших наших матеріялах, реаліям нашого життя, що можна було б додати, з чим не^ппогодитися. Одже за дорученням Президії Ради Союзу русинів-українців ЧСФР відкриваю наше чергове засідання,

---

[23] 25. máj 1991, Prešov: Program a návrh uznesenia zo 4. zasadnutia Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. *Protokol zo zasadania Rady Rusínov-Ukrajincov Česko-Slovenska z 25. mája 1991, s. 1, 36, 37, 38. Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1990. 4 s., strojopis, originál.*

має можливість організувати спілку, видавництво і з того має якісь прибуткі. Такий чехословацький уряд вже бідний, що не може давати кожній з національностей якийсь певний гріш, якусь певну коруну, а тільки весь час проситися дай-дай. А не проситися. Чехословачина вступила до Ради Європи, підписалася, підписла документ, головне, що не буде обмежувати розвиток національностей, а це не є обмеження? Це велике обмеження, а тому я би попросив головних представників СРУЧС, щоб вони не просилися, як чехи кажуть у коващчка, але у коваже, то на федералі, нехай вони вирішують і не уже в біжучому році, але давно перед тим ніж настане рік наступний.

Ще одне маю питання. Я би попросив, щоб СРУЧС був зареєстрований також в Чеській Республіці, там виникла організація Об'єднання українців Чехії, я сам її представник, але люди не нашли до цієї організації дороги. Тому, що ця організація, як я вже казав компетенції поділені на федерал, а не по республіках. Ще раз не біймося.

Дякую за увагу.

Мілан Вобак:

Дякую Мілану Регулі, і я би попросив зараз вже кінчати. Прошу голову пропозиційної комісії.

Юрій Шпірко:

Пропозиція на постанову чергового засідання Ради Союзу русинів-українців ЧСФР від 25 травня 1991 року.

Діяльність СРУЧС у наступному періоді обумовлена суспільно-політичними перетвореннями в державі, процесами національного і духовного відродження нашого населення. Саме життя в умовах демократизації нашого життя, дотеперішня практика роботи СРУЧС диктують необхідність провадження ґрунтовних змін у формах активізації русинів-українців, у процесі дальшого розвитку нашого національно-культурного життя, створення нових умов для розвитку видавничої і наукової діяльності організації для продуманої і діючої співпраці з нашими установами культури, державними і господарськими органами, політичними рухами, партіями та організаціями на території заселеній русинами-українцями, для розвитку господарської діяльності Союзу. Рада русинів-українців Чеської і Словацької Республіки від 21 травня 1991 року обговорила звіт про роботу Президії Ради СРУЧС і виконання

постанов засідання Ради від 27 жовтня 1990 року, Доповідь про результати роботи Союзу, сучасні і майбутні умови його діяльності, та основні напрямки діяльності СРУЧС до наступного періоду.

Рада СРУЧС у х в а л я є Звіт про роботу Президії Ради СРУЧС і виконання постанов засідання Ради від 27 жовтня 1990 року.

2. Результати - Доповідь про результати роботи Союзу, сучасні і майбутні умови його діяльності.

3. Основні напрямки діяльності СРУЧС до наступного періоду.

Д о р у ч а є зробити все для того, щоб наші представники могли після наступних виборів захищати інтереси русинів-українців на рівні парламенту, та інших представницьких органів.

Зобов'язує Президію Ради СРУЧС до наступного засідання випрацювати комплексний документ, в якому були б визначені проблеми нашого суспільно-політичного, національно-культурного, та економічного життя і шляхи її вирішень.

Рада СРУЧС звертає до всіх кому дорога справа народної культури, докласти максимум зусиль до кваліфікованої інформованості чеського і словацького читача про національно-культурне життя населення. До цього Рада закликає всю творчу інтелігенцію.

З метою реального забезпечення виходу літерарного журналу "Дукля" Рада СРУЧС рекомендує Спільці українських письменників на Словащині взяти на себе видання цього журналу.

Рада СРУЧС доручає Президії Ради СРУЧС створювати умови для поступного переїзду окружних рад, та цілого СРУЧС на замofінансування і у зв'язку з тим випрацювати нову концепцію роботи, яку пред'явити на обговорення на наступному засіданні Ради СРУЧС.

Органам СРУЧС згідно з постановою уряду СР від 30 жовтня 1990 р. домагати на діявці шкільництва того, щоб не доходило до інтеграції малокількісних класів з навчанням української мови, що в кінцевому результаті веде до ліквідації українських шкіл, до порушення міжнародних угод про людські і національні права, які Чехо-Словащини зовов'язала дотримувати.

В новоутворених педагогічних центрах інспекції і методики, в шкільних управліннях домагались того, щоб у національно змішаних округах Північносхідної Словащини були в цих центрах заступлені компетентні фахівці русинсько-української національності, повірені піклуванням про русинсько-українські школи.

Домагатися також учбових основ та учбових текстів для наших шкіл, в яких би був виразно підкреслений національний аспект і включено учбові тексти історії русинів-українців Чехословаччини.

У згоді з потребами і системою навчання основних і середніх шкіл, домагатися концепції підготовки учителів в Педагогічному і філософічному факультеті університету ім. П. Й. Шафарика в Пряшеві, яка б відповідала потребам шкіл з навчальною українською мовою.

Завдання постійне.

Відповід.: Президія СРУЧС

Контроль: два рази в рік

П о с т а н о в л я є :

1. Доповнити документ, основні напрямки діяльності СРУЧС пропозиціями з дискусії на засіданні Ради СРУЧС і забезпечити його послідовну реалізацію.

Строк: 1991 рік і перша половина
1992 року

Відпові.: Президія Ради СРУЧС

2. Створити комісію до питань виборів.

Відповід.: Президія Ради СРУЧС

Строк: до 30.6.1991 року

Пряшів 25 травня 1991 року

Рада Союзу русинів-українців
Ч С Ф Р

Мілан Бобак:

Дякую Дрив Шпіркові за пред'явлення проекту постанови сьогоднішнього засідання.

Шановні члени Ради, я зараз попросив би вас висказатися до постанови, дати свої зауваження і доповнення

Іван Ванат:

Треба створити конкретний документ про українські школи, значить докладний аналіз і варіанти на пропозицію.

На днях українська творча інтелігенція висловила своє ставлення до актуальних питань культурно-політичного життя в Східній Словаччині, яке надіслала найвищим державним представникам ЧСФР і СР. Текст цього ставлення повністю друкуємо на сторінках нашої газети.

Сучасні суспільні процеси у Центральній та Східній Європі вносять на поверхню цілий ряд проблем, які вимагають невідкладного рішення. Між них належить і рішення національного питання на демократичних засадах з оглядом на специфіку окремих регіонів.

Нововиниклий політичний клімат у Чехо-Словаччині відкрив широкий простір для послідовнішого і об'єктивнішого аналізу українського питання на Східній Словаччині, а це і не дивно, бо воно пройшло складним і внутрішньо суперечливим розвитком із цілим рядом перипетій, що не могло не відбитися на психіці окремих членів тієї національної меншості.

Загальновідомо, що північно-східні райони Словаччини найбільш потерпіли від воєнних подій, в результаті чого українське населення жило у тяжких соціальних умовах. Відбудова шійною зрущених і пошкоджених міст і сіл було, по суті, закінчено аж у шістдесяті роки, коли ріншалися питання завітності населення у новозбудованих заводах. В результаті тих невтішних соціальних умов у рамках "волинської акції" було переселено на Україну понад 12 000 українців, дальші тисячі у чеське пограніччя, а пізніше і в промислові центри Східної Словаччини. Внаслідок цього дійшло до порушення етнокультурної єдності, бо частина населення, розтрощена в чеському та словашькому середовищі, підлягла асиміляційним тискам. Окрім цього, минулий режим при рішенні українського питання зробив великі помилки та промахи, особли-

во на ділішні церковної, шкільної та культурної політики, які в кітшевому результаті сповільнили процес здорового національного

СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ДО СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНО-ПОЛІТИЧНИХ ОБСТАВИН НА СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ

усвідомлення населення.

Такий стан, спричинений політичною та економічною ситуацією у нас і на Україні, захопив деякі кола за границею та в Чехо-Словаччині до дальшої дестабілізації української громадськості. Використовуючи слабке національне усвідомлення частини українського населення, яке в силу історичних обставин зістається при старій етнічній назві русини з часів Київської Русі, сучасні "теж спеніалісти на русинське питання" поза межами нашої країни (Л.Р. Магочі, М. Зарічків/ та в Чехо-Словаччині/ Я. Горжец, М. Сладек, Я. Бішко та дальші/), ставлять вимоги приєднання Закарпаття /колишньої Підкарпатської Русі/ до Угорщини або Чехо-Словаччини, намагаються вбити клин між русинів-українців та поглибити ворожнечу між православними та греко-католиками. Їх політичні цілі посвячують ідеологічні засоби, зокрема політичний русинізм, який вони витягли з політичного арсеналу колишніх угорських панівних кіл з часів сумнівної мадьяризації і намагаються надіти йому нову шату. Основою політичного русинізму, як і слов'яньського сепара-

тизму, яким угорський режим намагався послабити єдність словашького населення Східної Словаччини, є теорія етнокультурної особливості, яка базується на консервативному регіоналізмі та провінціалізмі.

Співналежність підданокар-

патських русинів до українського народу у наукових колах не викликає жодного сумніву. Це засвідчують незалпереними фактами заграничні і чехо-словашькі автори лінгвістичних, етнографічних та історичних праць, які займаються дослідженнями цього регіону. Ту дійсність підтвердили і учасники Міжнародної наукової конференції українців, яка проходила в Пришеві 12 - 15 червня 1991 р. У заклічному проголошенні учасники цього наукового форуму - вишачі науковці з України, Чехо-Словаччини, США, Канади та дальших західноєвропейських країн підтвердили незалпереність доказів про приналежність підданокарпатських русинів до українського народу і гостро засудили політичний русинізм як шкідливу ідеїно-політичну орієнтацію у культурному житті українців Східної Словаччини.

Але і залперікрі тому, пропагаію політичного русинізму підтримують деякі політичні кола, преса, радіо і телебачення у Чехо-Словаччині. Словашькі газети, в тому числі і "Народна оброда", радіо і телебачення публікують і передають програмі проголошен-

ня "Русинської оброди", яку репрезентує кілька людей, яким йдеться про особисті амбіції, але відмовляються публікувати статті, які правдиво інформують про справжній стан справ, чим доходить до дезорієнтації читачів у ЧСФР про українську національну меншість на Східній Словаччині. Правом залперується питання, чи би ті кола та масмеді були олаково поблажливі до слов'яньського сепаратизму і підтримували самотупність слов'яньської культури так, як підтримують "русинську" культуру. Ми залперюємо, що не є ні на користь розвитку української національної меншості на Словаччині, ні братерського співжиття двох сусідніх народів - українського і словашького - у спільному європейському домі.

З наведених причин залперуємося до творчої інтелігенції - науковців і педагогічних працівників, письменників і журналістів, щоб в інтересі правди, демократії та слов'яньської взаємності об'єктивно інформували словашьку та чеську громадськість про життя української національної меншості, про її проблеми та переборювання всіх перешкод минулого, які сповільнюють її національний розвиток. Етнічну назву русин-українців, яка сьогодні для інших народів чи окремих осіб здається анахронізмом, вважаємо у сучасній складній ситуації правильною. Йдеться про членів тієї самої національності з різним ступенем національного самоусвідомлення. Ту різницю треба рішати систематично та залспиримованою роботою, що є завданням всього суспільства.

Звертаємося до компетентних державних органів Словашької Республіки та ЧСФР, щоб залпері респектували назву нашої нашо-

[24] 1991, Prešov: Stanovisko ukrajinskej tvorivej inteligencie k súčasnym kultúrno-politickým pomerom na východnom Slovensku. Príloha novín Nove žytta, č. 29/1991, 2 s.

нальності "українська-руси́ська" так, як це кодифіковано в законі число 144/1968 Зб. Цю назву вимагаємо узаконити і в новій Конституції Словачкої Республіки та Чеської і Словачкої Федеративної Республіки. Рішуче засуджуємо намагання окремих осіб і політичних груп зловживати членів української національності для різних політичних намірів на підставі відомої застави: *Двіає ет імпера! Розділюй і пануй!*

Звертаємось до Ради Союзу русинів-українців ЧСФР, щоб за участю спеціалістів і на підставі аналізу сучасного соціально-економічного та культурно-політичного положення української національної меншості на Словаччині випрацювала програму дій рішення українського питання на Словаччині і пред'явила її компетентним державним органам Словачкої Республіки та ЧСФР.

Звертаємось до представників греко-католицької і православної церков, аби реститували національні інтереси своїх віруючих при здійсненні релігійних обрядів, навчанні релігії та підготовці нових священників. Так само в душі християнської любові та взаємного порозуміння вимагаємо рішення маетковій питання, спільне вживання церков та парохіяльних будинків і тим залобити набажання недорозуміння між віруючими обох конфесій.

Звертаємось до української інтелігенції, щоб усвідомила собі своє завдання щодо власного народу, з якого вийшла, і доклала всі зусилля до його соціально-економічного і культурного піднесення. Треба зрозуміти, що політична русинія, якій пропагують заграничні ідеології та представники "Русинської оброди", спрямова-

ння на дестабілізацію української національної меншості і служить чужим політичним інтересам. Історія вчить нас, що так зване мовне та релігійне питання, яке нам нав'язували ворожі сили, завжди було дестабілізаційним засобом і гальмом процесу національного відродження народу. Розуміємо тих членів української національної меншості, які голосяться русинами. Це історична назва з часів Київської Русі, доказ спільної належності до народу, для якого пізніше становилася етнічна назва українців, український. Целя самобутності "русинського народу" є фантазмагорією, за якою ховаються політичні інтереси протинародних сил. Наша регіональна культура, якою ми правом гордимось, є складовою частиною української культури, наші діалекти - складовою частиною української мови. Відкидаємо намагання створення якоїсь "русинської мови", бо вони допереду засуджені на неуспіх. Важжасмо потрібним в такому дусі підходити і до шкільного питання.

Звертаємось до всіх русинів-українців Чехо-Словаччини, щоб в цьому історичному процесі об'єднались навколо Союзу русинів-українців ЧСФР і так зберегли свою ідентичність і провили свою національну та громадську зрілість. Гордимось своїм родом, своєю культурою і нашою спільною Батьківщиною - Чеською і Словачкою Федеративною Республікою. Тому віримо, що і в цій складній ситуації за допомогою наших слов'янських братів - словаків і чехів, як і інших національностей, з якими живемо у спільній державі, в душі демократичних традицій, слов'янської взаємності та громадської толерантності нам вдасться усунути перешкоди нашого розвитку. Ук-

раїнська національність у ЧСФР і надалі вістане вірна принципам добросусідських відносин між сло-

вацким та українським народами, посередником взаємного збагачування наших культур.

д-р Іван Вагат, канд. наук, історик, Пришів, проф. д-р Микола Штець, канд. наук, мовознавець, Пришів, доц. д-р Федір Ковач, канд. наук, літературний критик, Пришів, проф. д-р Андрій Чума, канд. наук, педагог, Пришів, Мирослав Немет, письменник, Пришів, д-р Олексій Лазорик, філолог, Пришів, проф. д-р Михайло Роман, канд. наук, історик літератури, Пришів, доц. д-р Зузана Гагузель, канд. наук, мовознавець, Пришів, Іван Ятканів, письменник, Пришів, проф. д-р Михайло Ричалка, канд. наук, педагог, Пришів, д-р Михайло Гиряк, канд. наук, фольклорист, Пришів, д-р Любича Бабота, канд. наук, науковий працівник, Пришів, доц. д-р Андрій Ковач, канд. наук, історик, Пришів, доц. д-р Ілля Галяда, канд. наук, письменник, Пришів, доц. д-р Юрій Купрат, канд. наук, викладач вузу, Пришів, Олександр Кучеренко, артист ТАД, Пришів, д-р Ганна Паччак, викладач вузу - психолог, Пришів, доц. д-р Олена Рудючак, канд. наук, історик літератури, Пришів, Пауло Дуркот, вихователь, Пришів, Ганна Коцур, поетеса, Барів, Мудр Степан Гагуцині, письменник, Барів, Степан Гостиник, поет, Свицник, інж. Пауло Судія, будівельний інженер, Свицник, Микола Русинко, історик, Сиваньк, Надія Вархол, фольклорист, Свицник, Андрій Купер, учитель, Свицник, Ростислав Кратюк, публіцист, Пришів, Михайло Шмайла, письменник, Красний Брід, інж. Василь Бега, Гумеште, Михайло Вашко, Меджлябівці, Мудр Йосиф Луташ, примар інт. підл., Меджлябівці, Петро Лоляк, Меджлябівці, Петро Лашгуска, Меджлябівці, прот. Михайло Бега, Меджлябівці, Іван Лукач, канд. наук, історик, Гумеште, Микола Петрашовський, вчитель, Гумеште, Федір Іванюв, письменник, Пришів, проф. Степан Гапак, акад. художник, Пришів, доц. д-р Микола Дуїчак, мовознавець, Пришів, д-р Микола Мушника, науковий працівник, Пришів, Богдан Кузніш, журналіст, Пришів, Петро Філіпович, журналіст, Пришів, Іван Гриць-Дуда, письменник, Сабінів, доц. Юрій Музичак, канд. наук, викладач вузу, Пришів, Ладислав Цупер, художній фотограф, Пришів, доц. д-р Петро Бушатиць, мовознавець, Пришів, Пауло Маскалик, артист ТАД, Пришів, доц. д-р Ладислав Сісак, мовознавець, Пришів, Андрій Стефанко, журналіст-пенсіонер, Пришів, Прокій Колісник, акад. художник, Янов, доц. д-р Юрій Бача, канд. наук, науковий працівник, Пришів, Мір. Андрій Капуста, історик, Свицник, Юдр Олена Довгович, юрист, Кошиці, Левко Довгович, хорейстр, Кошиці, Мирослав Лок, журналіст, Пришів, Юрій Дашко, журналіст, Пришів, Посіф Фельбаба, театральний режисер, Пришів.

Українська творча інтелігенція закликає всіх, кому дороге майбутнє нашої національної меншості, підтримати це ставлення і своїми порадями допомогти розв'язанню найбільш гострих питань нашого національно-культурного життя. Ваші пропозиції надсилайте на адресу редакції.

Даліток до газети "Нове життя", ч. 29/1991.

ЗАЯВА

української інтелігенції щодо культурно-політичного становища української національної меншини в Чехо-Словаччині

Актив української інтелігенції, що відбувся 30 грудня 1991 року в Празі, в

стоячи на національно-політичній платформі, оголошений в документі "Ставлення української творчої інтелігенції до сучасних культурно-політичних обставин у Східній Словаччині", під який поставило підпис понад п'ятсот осіб,

розглянувши питання про культурно-політичне становище української національної меншини в Чехо-Словаччині,

будучи глибоко занепокоєним неадекватними актами недоброзичливості з боку деяких керівників КД Словачької Республіки та чехо-словацьких масмедіа,

рішуче засуджує їхні спроби розділити українську національність на дві етнічні групи - русинів і українців із цілком протилежною національно-політичною орієнтацією.

Актив української інтелігенції нагадує, що всі ці спроби різко суперечать науковому доказу українських, зарубіжних і чехо-словацьких учених-славістів про неперерешу мовну й культурну єдність підкарпатських українців, які в силу історичних обставин зберегли старе етнічне означення русин /русина/, руський, з ретингою українського народу. Беручи до уваги цю об'єктивну дійсність, чехо-словацька статистика довоєнного і новітнього періодів зберігала підкарпатських русинів, які під час перепису населення записували собі руську, малоруську /українську/ національність, до однієї колонки, вважаючи їх єдиною етнічною спільністю. Та, на превеликий жаль, ситуація в цій справі за останні два роки різко змінилася. Нехтуючи науковими аргументами і спекуючи на неусталеній національній самосвідомості частини населення, - що, до речі, є результатом довготривалої політики денационалізації всіх попередніх режимів, - деякі урядові кола Словачької Республіки в своїх корисливих політичних інтересах намагаються використати значно занижені дані статистики останнього перепису населення для того, щоб доказати перед світом, що тут живе не одна, а - дві нечисленні національності з відмінними мовами і культурами. Немає потреби доводити згубність такої політики, її ціль - однозначна: розділити й остаточно асимілювати українське населення Прикарпаття.

У зв'язку з тим треба також нагадати й про кричущі порушення домовленості між Словачькою Народною Радою і Українською Народною Радою Прикарпаття з травня 1945 року. Ця домовленість стала першим новим правовим актом, що становив основу, на якій у новітні роки розвивалися словацько-українські взаємовідносини. Словацька Народна Рада від імені словацького народу в цьому проголошувала, що "словацький народ буде безустанно збати про те,

щоб його відношення до українців було якнайсердечнішим, щоб ні в одному українському серці не мала місця гіркість від кривди, заподіяної українцям". Зі свого боку, Словацька Народна Рада зобов'язувалася гарантувати в законодавчих зборах країни - Словацькій Народній Раді та Національних зборах Чехо-Словаччини - відповідну кількість українських депутатів, яких висувала в кандидати Українська Народна Рада Прикарпаття, налагодити українську шкільну справу шляхом створення окремого відділу /реферату/ при Уніонно-назначеному відомстві СНР у справах шкільництва і культури та українських оточених шкільних і культурно-освітніх інспекторатів і сприяти культурним стосункам між Прикарпаттям і Україною. В період тоталітаризму ця угода була відкрито порушена з боку держави, а українське питання вирівнювалося в дусі сталінсько-словацької доктрини, що привела до значних деформацій у міжнаціональних відносинах країни. Тож по праву напрошується питання: продовжувати в курсі згубної національної політики тоталітаризму, або повернутись до домовленості між представницькими органами Словачької Республіки і українців і на демократичних засадах розв'язати словацько-українські взаємовідносини в спільній державі та добросусідські відносини між Чехо-Словацькою і Українською державами в дусі взаємної поваги і взаєморозуміння?

В нинішній серйозний момент, коли всіх нас хвилює питання: бути чи не бути, потрібен серйозний, відповідальний підхід до вирішення проблем національно-політичних, релігійних, шкільних та соціально-економічних. Настав час рішучих дій замість парікань та взаємної ворожнечі.

Тому актив української інтелігенції звертається до представників політичного, культурно-національного і релігійного життя української меншини в Чехо-Словаччині, депутатів законодавчих зборів СНР і ФЗ, представників Ради Союзу русинів-українців ЧСФР і Об'єднання українців у Чеській Республіці, прикарпатських єпископів Греко-католицької і Православної церков, представників українських установ і громадсько-політичних об'єднань з вимогою виробити спільну програму дій, спрямовану до швидкого усунення існуючих перешкод та створення нормальних умов для його подальшого розвитку. До вироблення такої програми рекомендуємо залучити й кращих спеціалістів із різних галузей науки й культури та практиків.

Ми впевнені, що такий підхід до справи національного згуртування допоможе нашій національній меншині скоро вийти із сучасної кризи, поступово консолідуватись і зайняти гідне місце серед народів і національних меншин в демократичній Чехо-Словаччині.

[25] 30. december 1991, Prešov: Vyhlásenie ukrajinskej inteligencie ku kultúrno-politickému postaveniu ukrajinskej národnostnej menšiny v Česko-Slovensku. *Nove žytta*, roč. 41, 17. 1. 1992, č. 3, s. 3.

П О С Т А Н О В А

шостого засідання Ради Союзу русинів-українців Чеської і Словацької
Федеративної Республіки від 27 червня 1992 р.

Діяльність Союзу русинів-українців Чеської і Словацької федера-
тивної Республіки від п'ятого засідання Ради СРУЧС була спрямована на
виконання Плану дії Союзу та Плану культурно-суспільних акцій СРУЧС
на 1992-й рік, про що обширно говорилось у звіті про роботу Президії
Ради СРУЧС, про результати діяльності Союзу, який було пред"явлено
шостому зібранню Ради Союзу. Умови для розвитку діяльності Союзу були
дані Міністерством культури Словацької Республіки, але, передусім,
створені активізацією членської бази СРУЧС в ході звітних зборів Со-
юзу, вищою загальною зацікавленістю про діяльність нашої організації
з боку не тільки членів широкої бази колективів народної художньої
творчості, але й решти населення русинського-українського регіону.
У великій мірі роботі Союзу сприяли державні органи поодиноких округів,
регіональні, міські і місцеві осередки культури, сільськогосподарські
артілі, а, в неостанній мірі, добра і регулярна робота членів обраних
органів нашого Союзу.

Констатуючи такий факт, ш о с т е зібрання Ради Союзу Русинів-
українців ЧСФР

I. У Х В А Л Ю Є :

1. Звіт про роботу Президії Ради СРУЧС від останнього засідання Ради
СРУЧС і виконання постанов п'ятого засідання Ради.
2. Д о п о в і д ь : Про результати діяльності Союзу русинів-українців
ЧСФР, сучасні умови для його праці, головні нап-
рямки на наступний період.
3. Конкретизацію плану праці союзу русинів-українців ЧСФР на полі
культури до кінця 1992 року.

II. Б Е Р Е Д О В І Д О М А :

1. Пропозицію на стабілізацію структури українського шкільництва
у Словацькій Республіці.

---

[26] 27. jún 1992, Prešov: Uznesenie 6. zasadania Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1992.* 3 s., strojopis, originál.

III. ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Доповнити План праці Союзу русинів-українців ЧСФР на полі культури до кінця 1992 року пропозиціями з дискусії на засіданні Ради СРУЧС. Надіжду увагу приділяти молодіжним організаціям, як Союз молоді Карпат і "ПЛАСТ" та надавати їм всебічну допомогу.

Строк: до 5 липня 1992 р.

Відпов.: голова Ради СРУЧС

2. З початком навчального року 1992/93 організувати в округах активи учителів сіл і міст нашого регіону, інформувати їх про стан українського шкільництва і про пропозицію СРУЧС на стабілізацію його структури. Подібні активи організувати у великих селах за присутності батьків.

Строк: вересень - грудень 1992 р.

Відпов.: голова Ради СРУЧС

3. Скласти делегацію Ради Союзу русинів-українців ЧСФР, яка відвідає уряд Словацької Республіки і проінформує його чільних представників про проблеми, з якими СРУЧС зустрічається на полі національно-культурного життя русинів-українців і, зокрема, на полі шкільництва.

Строк зустрічі доручається обговорити в уряді СР Мирославу Сополіаї, членові Президії Ради СРУЧС і членові Бюро уряду СР для національностей. Серпень 1992 р.

Делегацію складу Президія Ради СРУЧС. Відпов. голова Ради.

4. У співробітництві з Міністерством освіти, молоді і фізкультури Словацької Республіки, установами, які забезпечують навчально-виховний процес у школах Східної Словащини створювати умови для відновлення і дальшого розвитку українського шкільництва в Словацькій Республіці. До рішення проблем українського шкільництва зацікавити посередництвом депутатів у вищих державних органах з нашого регіону Словацьку Народну Раду, Уряд Словацької Республіки та федеральні Збори ЧСФР.

Строк: 1992 - 1993 рр.

Відпов.: Президія Ради СРУЧС

5. Звернутись з проханням до директора Чехо-Словацького радіо і голови федеральної ради радіомовлення про надання часу для передачі русинської-української радіостудії на хвилях федерального висі-

- 3 -

лення Чехо-Словацького радіо.

Строк: до 10 липня 1992 р.

Відпов.: голова Ради СРУЧС

Пряшів, 27 червня 1992 р.

РАДА СОЮЗУ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ ЧСФР

Проблема Музею української культури у Свиднику протягом багатьох місяців знаходить своє місце на сторінках домашньої і закордонної преси. Вона знепокоює громадськість русинів-українців ЧСФР, українців в багатьох країнах світу, а передусім самих працівників Музею української культури у Свиднику. Днями вони знову обговорили до краю важливе питання зміни назви музею і вирішили надіслати відкритого листа міністрів культури СР пану Ладіславу Снопкові, а до редакції нашої газети звернулись із проханням опублікувати його. От їх погляд.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ міністру культури Словачької Республіки пану Ладіславу Снопкові

Шановний пане міністр!

Уже майже один рік між нашими громадянами і в масових проявах сутерецької вісті тро Музею української культури у зв'язку із його назвою і спрямуванням. Настільки цього часто доходило до парадоксальних і неприємних ситуацій, коли громадськість, навіть і саме Міністерство культури СР не знають, якою є в дійсності дійсна його назва. Жаль, все це було стриччене Вами, пане міністр, одно-стороннім рішенням від 1 квітня 1991 р. і 6 грудня 1991 року.

Більше разів Вам особисто і окремим представникам МК СР у зв'язку з тією справою ми пропонували спільне і обговорення. Однак наші ініціативи а аргументовані пропозиції громадськості з Вашого боку були цілком ігноровані. Дієве те, що так важливе рішення Вами було прийнято без того, щоб з'ясувати комітетичні з Вами керованого міністерства хоча б один раз офіційно вівівіла нашу установу; не кажучи вже про абсолютний недостаток любові волі з Вашого боку на серйозній аналізі і рішеннях вірнішого питання. Саме тому ми вирішили висловити свої пропозиції тією формою і цим самим хоч би частково інформували дезорієнтовану громадськість.

Як відомо, Музей української культури у Свиднику є державною національною інституцією, яка своєю різносторонньою факто-музейною і культурно-виховною діяльністю доскода повне сутєльне визнання, стала осередком документальній історії і культури русинів-українців ЧСФР і заложила важке місце в рамках чехо-словацьких науково-дослід-

них установ. За помірно короткі час невеликої колективної працівників тієї установи і наперекір багатьом перешкодам і комплікаціям досі визначні успіхи також на ділянці збереження культурних цінностей, які є невід'ємною і незамінною частиною спадщини нашої держави. В толоні великої кількості трудових обов'язків ми пригадали у минулому році 35 річницю виникнення музею і відкрили нову постійну експозицію. І три тій нголі домашній і закордонні фахівці позитивно оцінили дотеперішню діяльність нашої інституції. У зв'язку з річницею ми одержали багато подорожень, а також вівівань від братів-словаків почесного радника Матіші словацької. Але найоригінальніше "подороження" і "визнання" ми неочікувано одержали від нашого нового керівного органу - Міністерства культури СР, яке очолює Ви, пан міністр. Чотири дні після відкриття нової постійної експозиції Ви надіслали нам своє директивне рішення про зміну назви і статуту нашої інституції. Самовільною ліквідацією статуту національної інституції, її жергатицією на рівень звичайного окружного музею Ви зрубю припотопаці наші національні права на плекання власної культури. Це Ваше рішення, без змінюю, пов'язане з програмою русів деурганізації, т.с. ліквідації русинів-українців як самостійної національної меншини. Це не була випадковість. Але саме міністерство, котрим керуєте, уже довгий час стає ініціатором стробу зміни національного характеру чи прямо ліквідації дільних наших установ культури.

Ваше докладне пояснення в листах від 16 лютого 1991 р. та від 26 вересня 1991 р., що нібито йдеться про розширення діяльності організації і про якісь специфічний системний підхід у сфері національної культури, що наш музей, крім словаків, русинів, українців повинен документувати і етнічної групи ромів і якихось цубуків, що "робота в музеї є політичною трибуною" і под., виглядає комічно.

Шановний пане міністр!

Нас глибоко знепокоює Ваша спекулятивна маніпуляція з тринитими русин, українець /або русин-українець/, навмисне вношення до цих понять неясностей, антинаукових елементів, настільки чого у вашому резорті доходило до некаваліфікованого керівництва нашою національною культурою. Нам би не завдало, якби Ви ці свої погляди на нашу національну меншину чи її культуру виявили як приватна особа. Проте не можемо допустити, аби Ви такі неохватні і науково необаруновані погляди репрезентували як високий словещий державний діл, як міністр, ба ще як міністр культури. Такою позицією Ви ставите словацьку національну політику до несприятливого світла. Ми також погодили, що вношення елементів політичності в сферу наукової тіпановани, що Ви, пан міністр, послідовно практикуєте, неможливе. Виходячи з того, не бачимо єдину логічну тричину на таку зміну назви нашого музею, бо ним репрезентована культура не є і не може бути інішою, ніж української. Десятки тисяч експонатів наших музейних фондів говорять про це чіткою мовою. Не можемо зрадувати наукову справу і у зоззі з утілітарними потребами окремих осіб чи сполізованих дут з дня на день мібити погляди на характер тієї культури. Із засадами травової держави сутерецькі і вартим засудження є і те, що за тринітшові позиції до наведеного питання не вагається, пане міністр, навіть здійснити акт особистого пошти відкличанням директора з функцій.

Права така, що в результаті багатьох протестів у нас і за кордоном після якоюсь часу Ви були змушені усвідомити собі неправильність свого рішення, але,

на загальне зливання, знову директивним способом вдує Ви зрадувати свою волю і вирішили, що наша культурна інституція від 15 ардна 1991 р. понесе назву Красивачий музей О. І. Павловича і постійної експозиції русинської і української культури у Свиднику. Уже з першого погляду стає очевидним, що така назва недопустима не лише з своєю формальною боку, але і з точки зору своєї змістовної неоложності.

Невідомо, пане міністр, чи в достатній мірі усвідомлюєте собі власні поступки, якщо найновішим рішенням насильно розділяє нашу національну меншину і її культуру на кілька самостійних елементів і даєти якщо некаваліфікованому, в нашій історії безпрецедентному кроку печать офіційності. Злояквання диференціальними процесами ввотрі нашої національного організму, які виглядають з нашого неоложного рівня національної свідомості, на дестабілізацію національної меншини русинів-українців вважаємо аморальним вчинок, який не має нічого спільного з виконуваним високої державної посади, яку займаєте. Нам незручно пригадувати Вам, міністрів культури, такі самозрозумілі речі, якими є право кожної національності на культурну самореалізацію поєредичитвом своїх інституцій культури і право на їх створення а найменування.

Шановний пане міністр! Ми, працівники Музею української культури, тринітшово відкличаємо ті Ваші рішення у відношенні до нашої організації і вважаємо їх затерецькованим прав національної меншини, закритих в Конституції ЧСФР, а також у Деклараций основних прав і свобод. Домогання про скасування Ваших рішень ми пред'явили Президій Уряду СР. Ми переконані, що і ця Ваша заглавна кригла на нашій національності буде належно переорієнена і що будуть створені належні умови для дальшого нормального розвитку словацько-українських відносин і дусті законності, гуманізму і демократії.

Обговорено і ухвалено

21 січня 1992 р.

Працівники Музею української культури.

▲ Частина учасників активу вчителів.

Так можна б охарактеризувати висновок, до якого дійшло понад 50 учителів української мови, які зійшлися на своєму активі, що відбувся 12 вересня ц.р. в Руському домі в Пряшеві,

грації 5 останніх шкіл з навчанням української мови. Правда, цього їм не вдалося досягти, бо в справу втрутилося міністерство.

У 70-х і на початку 80-х ро-

складали екзамени із словацької мови. Проте наші вчителі вивчають словацьку мову під час відвідування основної, середньої, але і вищої школи. У вищих учбових закладах у них та сама навчальна програма, як і для словацьких шкіл. Автори даної пропозиції не говорять про вчителів мови, а про вчителів іншої, ніж словацької національності. Хоч цього їм не вдалося досягти, проте це ображає і скандалізує учителів української національності.

У головній доповіді "До питань про сучасний стан української школи" проф. Андрій Чума в історичній ретроспективі проаналізував стан національної школи. /Частину його доповіді друкуюмо в номері/.

В ході дискусії виступаючі вказували на конкретні проблеми окремих шкіл. Серед них домінує нестача

Національній школі - жити

[28] 12. september 1992, Prešov: Článok Miroslava Il'juka, uverejnený v novinách Nove žytťa, informujúci o aktívne učiteľov ukrajinského jazyka. *Nove žytťa*, roč. 41, 18. 9. 1992, č. 38, s. 1 a 2.

аби обговорити критичний стан, в якому опинилася наша національна школа, і намітити конкретні кроки для її оновлення.

Чи не вперше за довгі роки про ці проблеми відверто говорили всі присутні, яких суди привела одна думка - як бути далі і що треба зробити для того, аби школа знову завоювала те місце, яке їй правом належить. Чого правду таїти, Союзіві русинів-українців ЧСФР було заборонено займатися справами школи. Так було і в роки тоталітаризму, коли було сказано, що вирішальний не національний характер школи, а її соціалістичний зміст. А результат - практична ліквідація національної школи.

Відкриваючи актив, проф. Михайло Ричалка наголосив, що цей актив скликав Союз русинів-українців ЧСФР, його Наукове товариство зі згодою Міністерства шкіл і науки СР. Його завданням є, аби учительський фронт разом зі всією національно свідомою інтелігенцією помагав оновленню нашої школи.

У вступному слові референт для українських шкіл Міністерства шкіл і науки СР Юрій Липчак ознайомив присутніх з роботою уряду СР у відношенні до національних меншин. Проте прийняті декларації не наповнюються і ніхто нікого не бере на відповідальність.

Шкільні власті займалися нашими школами. Наприклад, Міністерство шкіл в 1991 р. прийняло рішення про скасування рішення про інтеграцію шкіл. На основі цього було реінтегровано, відновлено чи засновано 19 шкіл з навчанням словацької мови, 8 з навчанням угорської мови, але в Гумєнському окрузі наперекір вказівкам шкільне управління приступило до інте-

грованих шкіл з навчанням словацької мови, угорською мовою, але ні одна словацька школа не була інтегрована до української, ні одна словацька школа до угорської і ні угорська до словацької, але не так було з нашими школами. У всій Східній Словаччині з

підручників і їх неясний переказ, далі незалежні умови роботи вчителів української мови у порівнянні з іншими вчителями-словесниками, показано було некоректність з боку декотрих неукраїнських колег, хоч, правда, це явище не можна

▲ Під час роботи активу.

Фото: М. Ілюк.

549 інтегрованих шкіл 109 було з навчанням української мови. Конкретно в Гумєнському окрузі із 66 інтегрованих шкіл було 35 з українською навчальною мовою, у Свидницькому окрузі із 47 інтегрованих шкіл було 40 з українською мовою навчання, а в Старолюбнянському окрузі із 14 інтегрованих шкіл 7 було з навчанням української мови.

Явним порушенням правових, моральних і людських норм є ставлення шкільного управління в Бардіїві. Міністерство шкіл вимагало від шкільних управлінь пред'явити звіт про надання методичної допомоги вчителям національних шкіл, передусім у навчання материнської мови. Замість того була видана пропозиція, щоб учителі інших національностей, як словацької, систематично

узагальнювати.

Нездорову ситуацію в шкільництві документує і те, що часто учитель сам вирішує, як йому бути з азбукою чи абecedою. Він змушений захищати материнську мову в школі, коли не бачить підтримки в дирекції. Підтримки не знайде ні в шкільних органах, бо бувших інспекторів для національних шкіл просто нема. На часте питання родича, де піде дитина з українською мовою - відповідь учителя однозначна, що то літературна мова русина-українця, мова народу незалежної України, нашого великого сусіда і перспективного партнера Словаччини в економічних стосунках. Тому непереконливими є рекомендації "Русинської оброди" замикатися у діалект. Самі родичі на це скажуть - ні.

(Продовження на 2 стор.)

Національній школі - жити

(Закінчення з 1 стор.)

Мова йшла й про перспективи навчання дітей в Україні чи країнах Західної Європи.

Завідуючий кафедрою української мови і літератури доц. Юрій Муличак, к.н. вказав на зростання інтересу до української мови. Із проголошенням незалежної України українологією починають інтересуватись урядові шкільні органи в більшій мірі, ніж дотепер. Виявляється певний інтерес до вивчення української мови в Празі, Нітрі, Оломоуці, Брні та інде. Питанням україністики починає більше цікавитись і керівництво обидвох пражських факультетів - філософського і педагогічного.

Як сказав у своєму виступі голова Ради Союзу русинів-українців ЧСФР Віктор Коваль, негативну роль в цих процесах відіграв чехо-словацька преса. Нині відується понад 260 публі-

кованих статей у пресі, які дезорієнтують читача у проблемах русинів-українців. Але логіка говорить, що Україна - це наш найближчий і найбільший сусід, співпраця з яким в майбутньому принесе користь і нам. Економіка диктує свої правила, свої закони.

Учасники активу обговорили документ "До питань післявоєнного розвитку, сучасного стану та перспектив українського шкільництва в Словаччині" як основу для дальшої культурно-освітньої роботи серед нашого населення /опублікуємо в одному з наступних номерів газети/, "Звернення учасників активу до вчителів, батьків і широкої громадськості Пряшівщини" /друкуємо в номері/. Педагогічні рекомендації Міністерству шкіл і науки СР та Союзу русинів-українців ЧСФР організувати окружні наради вчителів. Крім того, учасники ак-

тиву вважають своїм обов'язком давати належну відсіч намаганням різними формами і методами впроваджувати у школи і наше життя "норм русинського язика" і його кодифікації. Учасники активу висловили пропозицію, щоб в наших округах в шкільних органах був відповідальний працівник за наші школи.

В заключному слові голови Наукового товариства СРУЧС д-р Іван Ванат, к.н. сказав, що актив став першим імпульсом для комплексного зацікавлення національним шкільництвом після довгих хворих років. Наша ситуація - не безнадійна, і це вселяє до нас певний оптимізм. Тому слід об'єднати сили всієї національно свідомої інтелігенції, подолати безнадійність і апатію. Лише так ми зможемо зробити крок вперед у процесі оновлення національної школи.

Мирослав ІЛЮК

Звернення учасників активу до вчителів, батьків і широкої громадськості Пряшівщини

Ми, учасники активу учителів, що відбувся 12 вересня цього року в Пряшеві, розглянули стан освіти на рідній мові в усіх типах наших шкіл, починаючи дитсадками і основними школами і кінчаючи вищими школами. Констатуємо, що теперішній стан є невтішним, принизливим і тривожним. Спричинили його помилки минулих режимів, сучасні незгоди в національній орієнтації, спроби обродівців розділити українську національну меншість в Чехо-Словащині на дві етнічні групи - русинів і українців, численні акти недоброчинності з боку попередніх правлячих кіл Словацької Республіки та чехо-словацьких мас-медіа, а також низький рівень національної самосвідомості та національної гордості у частини нашого населення.

Та часи змінилися! Конституція Словацької Республіки - основний закон життєдіяльності народу, яким керується всі форми життя у країні, закликає до співпраці разом з братнім словацьким народом національні меншості, що проживають на території Словащини - мадярів, українців, поляків, німців, Кордони Словащини межують з Угорщиною, Україною, Польщею. Саме національні меншості можуть, як ніхто інший, сприяти новим контактам на нових засадах у новоутворюваній Європі. В наш час, як ніколи перед тим, відкриваються нові умови і перспективи для нашого регіону. Донести це до відома дезорієнтованого населення, батьків і дітей - завдання нашої інтелігенції, зокрема вчителів-патріотів, на яких дотепер було накінуте клеймо "плачений" українці. Бо саме свідомо українська інтелігенція і вчителі-патріоти бачать перспективу нашого національного самосвідомлення.

Тому від щирого серця звертаємось до молодого покоління, вчителів, батьків і всіх наших людей, ким би вони себе не вважали, - українцями, русинами, руснаками та іншими:

- будьмо самі собою, пова-

жаймо самі себе, коли хочемо, щоб інші поважали нас;

- гордімося своєю самобутньою культурою, народною піснею, фольклором;

- оберігаймо наші діалекти від зникнення, бо вони є одним з виразників нашої самобутності;

- вивчаймо наше минуле і сучасне й несімо знання у народ, піднімаймо його самосвідомість;

- нехай материнське слово буде підняте на таку височину, що ніхто не відважиться насміятися з нього;

- не дозволимо вносити розброд в наші ряди тими, які ніколи не зичили нам добра.

"Учителем школа стоїть" - ці віщі Франкові слова як ніколи злободенні сьогодні. Саме від учителя, якості його підготовки до роботи з учнями, кваліфікації, педагогічної культури, любові до дітей і педагогічної праці залежить успіх і дальший розвиток нашої національної школи.

Ми розуміємо, що праця учителя, зокрема свідомого патріота має бути працею народодовця. І нехай спочатку це буде тернистий шлях, ми віримо в здоровий розум нашого селянина, робітника, в нашу невідкупну інтелігенцію.

Дотепер відданим учителям-патріотам довелося багато випиріти, головне в моральному плані, але й так нам є чим пох-

валитися; маємо сотні випускників шкіл різного типу - лікарів, інженерів, редакторів, вчителів... І це при різному роду несприятливих умовах. З на- віддаленням от над нами клоні колективи дісталися на свято пісні, на екрани телевізорів і стрічки магнітофонних записів.

Хочемо вірити, що все недоброчинне вже за нами. Треба бути сліпим, щоб не бачити перспективу майбутнього і не хотіти міцно стояти на своїх власних ногах. Хто ж, як не вчитель роз'яснить і допоможе своїм співгромадянам у правильній орієнтації, щоб не зникнути як національність, а навпаки піднести голову й іти як рівний з рівними: словаками, мадярами, поляками, німцями - народом і національностями нашої республіки, сприяючи їй піднесенню, співжиттю і співпраці з нашими найближчими державами-сусідками, до яких належить і велика соборна незалежна Україна.

Наша доля ще раз опиняється в наших руках. Від нас самих залежить, чи піднімо її високо до синього неба або вкинемо у багно забуття й дозволимо затоптати своїми ж ногами. Тому ще раз звертаємось до всіх людей доброї волі з проханням підтримати наш заклик воскресити нашу школу з рідною мовою навчання, бо поки є національна школа, доти є й національність.

Пряшів, 12. 09. 92 р.

Учасники активу вчителів.

Результати виборів

Від виборів до представницьких органів минули вже три місяці. З центральної преси і масмедіа ми дізнались загальні результати виборів і за окремими округами.

З інтересом читачі цими днями оглядають "Вісник", який для громадськості видав Окружний уряд в Гумешову. Крім іншого, в ньому надруковані детальні результати ви-

борів у всіх 105 селах і трьох містах округу. На основі видання можна дізнатись про кількість голосів в селах і містах для окремих політичних партій, але і про те, де і скільки виборців використало своє виборче право. В трьох селах Гумешовського округу громадяни використали це своє право на сто процентів.

-КО-

Стан українських шкіл у Словацькій Республіці
в навчальному році 1992/1993

Г у м е н с ь к и й о к р у г

f. Основні школи 1-5 клас, у яких вивчається українська мова:

---

1. ОШ Улич Криве	6. ОШ Зубне
2. ОШ Руський Потік	7. ОШ Рокитівці
3. ОШ Кална Розтока	8. ОШ Красний Брід
4. ОШ Стащинська Розтока	9. ОШ Гостовиці
5. ОШ Ладомирів	

Українська мова не вивчається в основних школах у Чабинах, Рожківцях і Рокитові біля Гуменного.

ff. Повноорганізовані основні школи, у яких вивчається українська мова:

---

1. ОШ-інтернат, Гуменне	7. ОШ Улич
2. ОШ вул. Студентська, Снина	8. ОШ Пчолине
3. ОШ вул. Духновича, Меджилабірці	9. ОШ Вирва
4. ОШ Стацин	10. ОШ Габуря
5. ОШ Кленова	11. ОШ Олька
6. ОШ Убля	12. ОШ Руська Поруба /Воронівський округ/

Українська мова не вивчається у таких основних школах:
ОШ вул. Коменського, Меджилабірці; ОШ Радвань на Лабірці;
ОШ Збой; ОШ Підгородь /Михалівецький округ/.

fff. Школи немає у таких селах:

---

1. Новоселиця	11. Колбасов
2. Тополя	12. Прислоп
3. Рунина	13. Ялова
4. Стриговець	14. Калинів
5. Шмиговець	15. Суків
6. Грабова Розтока	16. Борів
7. Дуброва	17. Видрань
8. Береаовець	18. Палота
9. Руська Волова	19. Нягів
10. Чукалівці	20. Нягів

---

[30] **január 1992**, Prešov: Stav ukrajinských škôl v Slovenskej republike v šk. r. 1992/93. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Predsedníctvo 1993*. 5 s., strojopis, kópia.

21. Ольшинків	30. Крива Олька
22. Чабалівці	31. Завада /Воронівський округ/
23. Светлиці	32. Питуляни
24. Нижня Яблінка	33. Руська Кайня
25. Вишня Яблінка	34. Рогожник
26. Осадне	35. Іновець /Михалівецький округ/
27. Нехвель Полянка	36. Венятина
28. Пихні	37. Руська Би́стра
29. Репеїв	38. Руський Грабовець

С в и д н и ц ь к и й о к р у г

f. Основні школи, у яких вивчається українська мова:

1. ОШ Рівне	8. ОШ Шариський Щавник
2. ОШ Розтоки	9. ОШ Крайня Поляна
3. СШ Вишній Орлик	10. СШ Кружльова
4. ОШ Куримка	11. ОШ Нижній Миршів
5. ОШ Вишній Миршів	12. ОШ Шариський Щавник
6. ОШ Цернина	13. ff ОШ Свидник
7. ОШ Гавай	14. fff ОШ Свидник

ff. Основні школи, у яких не вивчається українська мова:

1. ОШ Ваня	17. ОШ Вислава
2. ОШ Врезничка	18. ОШ Котча
3. ОШ Брусниця	19. ОШ Мінівці
4. ОШ Дубова	20. ОШ Вишня Ольшава
5. ОШ Грибів	21. ОШ Врезниця
6. ОШ Грабівчик	22. ОШ Дуплин
7. ОШ Капішова	23. ОШ Ладомирова
8. ОШ Крайня Би́стра	24. ОШ Буківці
9. ОШ Нижня Ольшава	25. ОШ Колбівці
10. ОШ Нижній Орлик	26. ОШ Лімне
11. ОШ Ольшавка	27. ОШ Местисько
12. ОШ Радома	28. ОШ Округле
13. ОШ Шандал	29. f ОШ Свидник
14. ОШ Токаїх	30. f ОШ Строків
15. ОШ Вельківці	31. ff ОШ Строків
16. ОШ Велькроп	32. ОШ Турани над Ондавою

fff. Школи немає у таких селах:

1. Белеївці	27. Нижній Комарник
2. Венядиківці	28. Велика Полянка
3. Бодрушалъ	29. Ольшавка
4. Бистра	30. Пстрина
5. Бзани	31. Кручів
6. Цигла	32. Собош
7. Довгуня	33. Сольник
8. Доброслава	34. Сташківці
9. Фіаш	35. Свидничка
10. Гунківці	36. Шеметківці
11. Раківчик	37. Токаїк
12. Еркова Воля	38. Вагринець
13. Кечківці	39. Вапеник
14. Корункова	40. Варихівці
15. Кореївці	41. Владича
16. Кожухівці	42. Войтівці
17. Крайня Порубка	43. Вишківці
18. Крайне Чорне	44. Вишня Ядлова
19. Меківці	45. Вишня Писана
20. Мала Полянка	46. Вишний Комарник
21. Медведже	47. Дрічна
22. Микова	48. Суха
23. Мироля	49. Гавранець
24. Млинарівці	50. Шапинець
25. Нижня Ядлова	51. Якушівці
26. Нижня Писана	

В а р д і Ч в а ь к и й о к р у г

і. Основні школи 1-5 клас, у яких вивчається українська мова:

1. ОШ Біловежа	4. ОШ Петрова
2. ОШ Курів	5. ОШ Стебник
3. ОШ Нижній Тварожець	6. ОШ Шариське Чорне

Українська мова не вивчається в основних школах у Ряшові, Герлахові та Лукові.

ff. Повноорганізовані основні школи, у яких вивчається українська мова:
-----

1. У ОШ Бардіїв
2. ОШ Габольтів
3. ОШ Нижня Полянка
4. ОШ Хмельова

Українська мова не вивчається у основних школах у Кружльові, Мальцові, Куримі. /Школу в Куримі відвідують діти з Ортутової, Шашової, Липової і Кожан/.

Дитсадки з українською мовою виховання є у Біловезі, Хмельовій, Лукові, Нижній Полянці, Стебнику та Шариському Чорному.

ff†. Школи немає у таких селах:
-----

1. Вєрдка	9. Боглярка
2. Гутка	10. Крижи
3. Микулашова	11. Лівовська Гута
4. Ялінка	12. Лівів
5. Вєхєрїв	13. Цигелка /школа для ромїв/
6. Андрїйова	14. Ортутова
7. Фрїчка	15. Шашова
8. Крїве	16. Липова

С т а р о л ь б о в н я н с ь к и й о к р у г

†. Основні школи з українською мовою навчання:
-----

1. ОШ Орябина	- 8 класів	- 153 учнів
2. ОШ Удол	- 6 класів	- 45 учнів

ff. Основні школи, у яких вивчається українська мова:
-----

1. ОШ Чирч	- 4 класи	- 75 учнів
2. ОШ Орлов	- 6 класів	- 120 учнів

тff. Основні школи, у яких не вивчається українська мова:
-----

1. Шариське Ястраб'є	6. Якуб'яни
2. Кемйонка	7. Висланка
3. Кийов	8. Юркова Воля
4. Великий Липник	9. Шамброн
5. Литманова	

тУ. Школи немає у таких селах:
-----

1. Страняни	5. Обручне
2. Мзтисова	6. Руська Воля
3. Легнава	7. Меджибріддя
4. Гайтовна	8. Андрійовка

П р я ш і в с ь к и й о к р у г

1. Ош і Гімназія **тм.** Тараса Шевченка

Вас позывать на

Vás pozýva na

III. сейм

III. snem

Русинської оброды

Rusínskej obrody

дня 6. фебруара 1993 о 9. год.
в готелі ДУКЛЯ у Свиднику.

dňa 6. februára 1993 о 9. hod.
v hoteli DUKLA vo Svidníku.

ПРОГРАМ :

PROGRAM :

1. Отворіня
2. Інформація о работі організації
3. Інформація РК
4. Дискусія
5. Дискусія к Становам і Штатуту
6. Вольбы выбору РО
7. План работы на далшыі період
8. Закончіня

1. Otvorenie
2. Správa o činnosti organizácie
3. Správa RK
4. Diskusia
5. Prejednanie Stanov a Štatútu
6. Voľby výboru RO
7. Plán činnosti a jeho schválenie
8. Záver

---

[31] **6. február 1993**, Svidník: Pozvánka a program III. snemu Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, bez signatúry (b. s.), 1 s., drobná tlač, originál.*

Постанова

III. СЕИМ РУСИНСЬКОЇ ОБРОДИ, КОТРОЇ БЫВ 6. 2. 1993 У СВИДНИКУ

I. Схвалив:

- 1) Справу о роботі організації од II. сейму Русинської оброди;
- 2) Справу ревізної комісії о господарію з фінанціями на 1992 рік;
- 3) Становы Русинської оброди,
- 4) План роботи організації на 1993 рік,
- 5) комісію про неперіодичны виданя, членами котрой суть: доц. др. Мірон Сисак, к. н. (председа), Владімір Могоріта і Александер Зозуляк.

II. Зволив:

- 1) координачный вибор Русинської оброди, членами котрого суть: Василь Турок (председа), Ян Калиняк (підпредседа), Стефан Бунганич, Іван Бандуріч, Любомир Латта, Александер Зозуляк, Маріян Харитун, інж. арх. Мілан Андраш, к.н.;
- 2) ревізну комісію, членами котрой суть: Міхал Ліга (председа) Іозеф Родак, інж. Андрій Варян;
- 3) комісію РО про школство, членами котрой суть: др. Юрай Панько, к. н. (председа), доц. др. Андрій Мацко, к. н., др. Іван Чабиняк;
- 4) комісію РО про масмедіа, членами котрой суть: Василь Турок (председа), інж. Андрій Когут, Владімір Могоріта.

III. Укладать:

- 1) представникові Русинської оброди в Раді влады СР про народности, жебы просадив вылучіня вшиткых представників Русинів-Українців з той рады, бо подля посліднього счтаня людей на Словенську не є ани одного Русина-Українеця, суть лем Русини і Українці;
- 2) директорові Научно-выскупного інштитуту русинського языка і культуры при Русинській оброді у Пряшові, жебы до 31. марца 1993 року зробив концепцію того інштитуту;
- 3) забезпечіти парітне заступліня Русинів і Українців у вшиткых владных комісіях;
- 4) выдати до конца 1993 року Граматику русинського языка, нормы русинського правопису зо словником, русинський букварь і читанку про 2. - 4. класы основной школы;
- 5) у сполупраці з Міністерством школства і науки СР

[32] 6. február 1993, Svidník: Uznesenie III. snemu Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.*

забезпечити заділня до вилуки предмету Русинська культура а то ~~де годили на тиждень в основних школах од зачатку~~ школського рока 1993/94;

6) забезпечити витворія самостатной русинської редакції в рамках регіонального висиланя Словенського радя у Пряшові і самостатной релакції в русинськїм языку в рамках народностного висиланя Словенської телевизії в Кошыцах з покрьтьом сигналу цілої території Словенська;

7) створити комісії РО про професіоналну русинську культуру, аматерську культуру, музейництво і шпорт;

8) створити конфесны комісії РО про греко-католиків і православных;

9) створити комісію про односины зо заграничныма Русинами;

10) створити у сполупраці з Міністерством школства і науки СР катедру русинського языка і культуры на Педагогічний факулті УПИШ у Пряшові;

11) пожадати культурно-освітні центры в регіоні, де жыють Русины, жебы Русины мали там своїх працюючих;

12) пожадати Міністерство культуры СР о справодливе розділня маєтку СРУС меджі тов організаційов і Русинськов обродов.

У Свиднику 6. фебруара 1993

Делегаты III. сейму Русинської оброды

VYHLÁSENIE

III. snemu Rusínskej obrody

Rusínska obroda ako kultúrno-spoločenská organizácia vznikla v období hlbokých revolučných zmien, ktorými prechádzala naše spoločnosť počas posledných troch rokov. Jej vznik vyvolala potreba novznesenia národnostného povedomia Rusínov, ich jazyka, kultúry, tradícií, histórie. Vo svojej práci vo sfére výskumnej, kultúrno-osvetovej, propagačnej Rusínska obroda bude vychádzať z princípu, že rusínska menšina má svoje pevné miesto medzi inými národnosťami, ktoré spolu so slovenským národom tvoria Slovenskú republiku.

Slovensko je otčinou Rusínov. Na tomto území, spolu so slovenským národom, Rusíni obstáli v mnohých historických skúškach, a v období nadvlády svojich susedov - či južných, západných alebo východných - dokázali ochrániť svoj jazyk a kultúru. Aj Rusínska obroda považuje ich zveľádovanie za svoju úlohu, česť a novinnosť. Pri realizácii tejto úlohy Rusínska obroda sa nechce dištancovať od tých, ktorí spolu s ňou, ako priatelia, by chceli pomáhať rozvíjať a zveľádovať toto duchovné bohatstvo Rusínov. Naopak, podáva priateľskú ruku k spolupráci všetkým národnostným organizáciám na Slovensku a zvlášť organizácii, združujúcej ukrajinskú národnostnú menšinu u nás, pretože existuje veľa oblastí, v ktorých by sme mohli spolu robiť užitočnú prácu pre našich ľudí.

Ze svojho partnera Rusínska obroda považuje aj Maticu slovenskú. Tak ako v minulosti predstavitelia oboch národov udržiavali úzke kontakty - vieme, že naši buditelia Dobriansky, Duchnovič a iní boli pri zrode Matice slovenskej a spolu vytvárali duchovné bohatstvo svojej domoviny - tak aj dnes cítime potrebu vzájomné kontakty s touto významnou inštitúciou obnoviť.

Dnes, keď spoločná otčina - Slovensko - nastúpila cestu výs-

- 2 -

stavby samostatného štátu, považuje Rusínska obroda za svoj záväzok prispievať svojou činnosťou v tomto neľahkom úsilí.

Vo Svidníku, dňa 6. februára 1993.

[33] 6. február 1993, Svidník: Vyhlásenie III. snemu Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.*

III. сейму Русинської оброди

Русинська оброда як культурно-сполоченська організація виникла в часі глибоких революційних змін, якими переходила наша сподочність за послідні три роки. Єй народжіння викликала потреба оновлюваня свідомости Русинів, їх языка, культуры, звиків, історії. Вшитка робота Русинської оброди у сфері вискумній, культурно-освітній, пропагачній і в іншій буде виходити з принципю, же русинська меншина має своє певне місце меджі іншима народностями, які ведно зо словенськым народом творять Словенську републику.

Про Русинів є Словенсько материнськов земельов. На його території ведно зо словенськым народом Русини витримали много історичных проб і в часах надвлады своїх сусідів, ці южных, западных або виходных, были способны охранити собі свій язык і культуру. Якраз їх розвивати Русинська оброда поважує за свою задачу, честь і повинность. При реалізації той задачі Русинська оброда ся не хоче замыкати перед тыма, які, як приятели, і честно ведно з ньов бы хотіли помагати розвивати і бечальовати того духовне богатство Русинів. Наопак, подавати приятельську руку на сполупрацу вшиткым народностным організаціям на Словенську а окреме організації, яка обеднує українську народностну меншину у нас, бо є вельо сфер, в яких бы сьме могли ведно робити хосенну роботу про наших людей.

За партнера у своїй роботі Русинська оброда поважує Матицю словенську. Так як в історії представники обидвох народів утримовали тісны контакты - знаме, же нашы будители Добрянський, Духнович і други стояли коло колыскы Матиці словенської і ведно творили духовне богатство своей домовины - так і днесь чуеме потребу нашы контакты з тов вызначнов інституційов обновити.

Словенсько в сучаности наступило на нележку дорогу - будованя незалежной країны. На ній Русинська оброда хоче, подля своїх сил і можностей, помагати.

У Свиднику, 6. фебруара 1993.

Делегаты III. сейму РО.

S T A N O V Y
Rusínskej obrody

I. časť

VŠEOBECNÉ USTANOVENIA

1. Vznik organizácie Rusínska obroda a jej zapojenie do kultúrno-spoločenského diania na Slovensku umožnil demokratizačný proces po novembrovej nežnej revolúcii v roku 1989.
2. V snahe Rusínov identifikovať sa počas sčítania ľudu v roku 1991 po prvýkrát za celé novojnové obdobie sa prihlásilo takmer 17 tisíc občanov Slovenska k rusínskej národnosti.
3. Rusíni na Slovensku sú súčasťou Karpatského rusínskeho regiónu, ich vlasťou je Slovenská republika.
4. Rusínska obroda je kultúrno-spoločenská organizácia. Zdrúžuje občanov rusínskej a iných národností v miestnych a regionálnych kluboch, založených v obciach a mestách na území Slovenska.
5. Rusínska obroda vo svojej činnosti sa riadi Ústavou Slovenskej republiky, právnymi predpismi SR, uzneseniami Národnej rady SR, Deklaráciou práv človeka a týmito stanovami.
6. Rusínska obroda udržuje a rozvíja kontakty a spoluprácu s kultúrno-spoločenskými organizáciami, spolkami a zväzmi, jednotlivými občanmi bez rozdielu národnostnej príslušnosti, vierovyznania, usiluje o obrodzenie a ďalší rozvoj svojbytnej kultúry Rusínov, ich jazyka, dejín, ktoré prežili po celé stáročia spolu so slovenským národom.
7. Hlavným cieľom Rusínskej obrody je obrodzenie národného povedomia Rusínov na základe kultúrneho dedičstva, výchova vlasteneckého ducha k svojej vlasti - Slovensku.

II. časť

Úlohy a činnosť Rusínskej obrody

1. Rusínska obroda napomáha spolužitiu národností žijúcich na Slovensku a prispeva do kultúrnej pokladnice spoločnej vlasti.

---

[34] 2. február 1993, Prešov: Stanovy Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 9 s., strojopis, kópia.*

2. Nedvĕzuje a prehľbuje kontakty a spoluprácu s demokratickými inštitúciami a organizáciami.
3. Dovrší kodifikáciu rusínskeho jazyka a na jeho základe bude usilovať o zavedenie vyučovacích hodín rusínskej kultúry v školách regiónu, kde žijú Rusíni a taktiež o rozhlasové a televízne vysielenie v rusínskom jazyku.
4. Za týmto účelom zriadi Vedecko-výskumný ústav rusínskeho jazyka a kultúry v Prešove.
5. Rozširuje členskú základňu a upevňuje jej organizačnú štruktúru.
6. Na základe rusínskeho folklóru rozvíja umeleckú záujmovú činnosť s kolektívami a súbormi.
7. Organizuje festivaly, oslavy výročných a pamätných dní, slávnosti kultúry a športu a rôzne druhy kultúrno-osvetovej činnosti. Zúčastňuje sa spoločenských podujatí iných kultúrnych organizácií.
8. Vydáva periodickú a neperiodickú tleč, prednášky, informačný a propagačný materiál.
9. Zapája odborníkov do prehodnocovania a obrodzovania osobitnej kultúry a dejín. Rusínov.

III. časť

Členovia organizácie, i práva a povinnosti

1. Členom Rusínskej obrody ~~každý~~ člen organizácie/ sa môže stať na základe dobrovolnosti každý občan Slovenskej republiky, ktorý sa stotožňuje so Stanovami a programom organizácie.
2. O členstve rozhoduje výbor miestneho alebo regionálneho klubu nadpolovičnou väčšinou hlasov. Členský preukaz vydáva regionálny klub.
3. Členovi organizácie, ktorý porušil Stanovy, môže regionálny klub na návrh miestneho klubu členstvo pozastaviť alebo zrušiť.
4. Proti rozhodnutiu o pozastavení alebo zrušení členstva sa môže člen odvolať na koordináčny výbor, alebo na najvyšší orgán-snem.

5. Zakladajúcimi členmi sú občania Slovenskej republiky, ktorí dňa 25. marca 1990 v Medzilaborciach založili organizáciu Rusínov. Mená zakladajúcich členov budú zapísané na zvláštnej listine a chránené v archíve.
6. Kolektívnym členom Rusínskej obrody môže byť organizácia, podnik, závod, firma, inštitúcia a podobne, ktorá pravidelne dohodnutým spôsobom s orgánmi Rusínskej obrody nepomáha plneniu úloh. O prijatí kolektívneho člena rozhoduje koordinačný výbor organizácie.
7. Čestným členom organizácie môže byť osobnosť zo SR a zahraničia, o prijatí ktorej rozhoduje koordinačný výbor organizácie.
8. Práva členov organizácie:
  - a/ zúčastňovať sa schôdzí a iných podujatí miestnych, regionálnych klubov, práce v sekciách, krúžkoch, súboroch, súťažiacich, ktoré organizuje organizácia;
  - b/ voliť a byť voleným do vedúcich funkcií organizácie a jej orgánov od miestneho až po koordinačný výbor;
  - c/ odporúčať na rokovanie a posúdenie orgánov organizácie návrhy na jej činnosť.
9. Povinnosti členov organizácie:
  - a/ poznať Stanovy organizácie, dodržiavať ich a aktívne sa zúčastňovať činnosti organizácie;
  - b/ propagovať ciele, úlohy a činnosť organizácie medzi širokými vrstvami obyvateľstva;
  - c/ platiť členské príspevky podľa rozhodnutia snemu a to 20,- korún dospelí, nezamestnaní a vojaci 10,- korún, deti a školská mládež 5,- korún.
  - d/ člen organizácie okrem členských príspevkov môže dobrovoľne prispievať na jej činnosť.

IV. časť

Štruktúra a vedúce orgány organizácie

1. Organizácie môže mať svoje kluby a ich orgány v obciach, mestách na území Slovenskej republiky, kde žijú a pracujú občania rusínskej národnosti.

2. Činnosť organizácie je financovaná zo štátnej dotácie, členských príspevkov, dobrovoľných príspevkov, darov členov organizácie a iných občanov, podnikov, štátneho príspevku, dedičstva a vlastnej finančno-ekonomickej činnosti.
3. Základom organizačnej štruktúry Rusínskej obrody je princíp demokratičnosti, voľba všetkých orgánom zdola nahor, pravidelné podávanie správ o činnosti a prijímanie rozhodnutia nadpolovičnou väčšinou hlasov.
4. Riadiacimi orgánmi organizácie sú:
  - a/ snem,
  - b/ koordinačný výbor,
  - c/ revízna komisia.
5. Najvyšším orgánom organizácie je snem. Delgáti na snem organizácie sa volia na schôdzach regionálnych klubov podľa kľúča, schvaleného koordinačných výborom. Snem sa zvoláva každé tri roky.

Snem prerokúva a schvaľuje:

  - a/ Správu o činnosti organizácie,
  - b/ Správu revíznej komisie,
  - c/ Štatút organizácie a podľa potreby aj navrhované úpravy,
  - d/ najdôležitejšie otázky činnosti organizácie,
  - e/ prerokúva a schvaľuje hlavné smery a Plán činnosti organizácie na ďalšie obdobie.

Snem ďalej:

  - a/ volí najmenej 11-členný koordinačný výbor a 3-člennú revíziu komisiu,
  - b/ zvolený koordinačný výbor si tajným hlasovaním zvolí predsedu, predseda si vyberá podpredsedu spomedzi členov koordinačného výboru;
  - c/ zvolená revízna komisia si tajným hlasovaním volí predsedu,
  - d/ na požiadanie viac ako polovice regionálnych klubov nadpolovičnej väčšiny členov koordinačného výboru môže byť zvolaný mimoriadny snem organizácie.
6. Najvyšším orgánom organizácie na území daného regiónu je regionálna konferencia, ktoré zjednocuje miestne kluby, sekcie a pod.

Delegáti na regionálnu konferenciu sa volia na výročných schôdzkach miestnych klubov podľa kľúča, schváleného koordináčnym výborom organizácie. Regionálna konferencia sa zvoláva v 3-ročných intervaloch a rieši:

- a/ najdôležitejšie otázky činnosti organizácie na území regiónu;
  - b/ prerokúva a schvaľuje správy o činnosti regionálneho výboru, regionálnej revíznej komisie, miestnych klubov organizácie, prijíma uznesenia . . . . . volí 5-členný regionálny výbor a 3-člennú revíznú komisiu;
  - c/ zvolený regionálny výbor organizácie v priebehu konferencie tajným hlasovaním volí predsedu regionálneho výboru, predseda si vyberá podpredsedu spomedzi členov regionálneho výboru;
  - d/ zvolená revízna komisia si tajným hlasovaním volí predsedu;
  - e/ mimoriadna regionálna konferencia môže byť zvolená, ak o to požiada nadpolovičná väčšina miestnych klubov organizácie alebo ak o tom rozhodne regionálny výbor.
7. V období medzi snemami všetku činnosť organizácie a jej sekcií riadi koordináčny výbor prostredníctvom regionálnych výborov na základe uznesení, schválených snemom, koordináčnym výborom.
- Koordináčny výbor:**
- a/ na vlastné návrhy a návrhy regionálnych výborov vytvára sekcie, kluby, schvaľuje vedúcich funkcionárov, šéfredaktorov periodickej tlače, čestných a kolektívnych členov organizácie a plní ďalšie úlohy, vyplývajúce z uznesenie snemu alebo Stanov organizácie.
  - b/ zvoláva snemy organizácie
  - c/ kontroluje činnosť regionálnych výborov.
8. Regionálne rady organizácie plnia tie isté úlohy a funkcie v rámci regiónu.
9. Koordináčny výbor na čele s predsedom a podpredsedom a regionálny výbor na čele s predsedom a podpredsedom sú pracovným aparátom organizácie a schádzajú sa podľa potreby.

Koordináčny výbor je nadriadený regionálnym výborom, ktoré sú riadené takto:

- a/ prácu koordináčného výboru riadi predseda, v jeho neprítomnosti podpredseda;
- b/ prácu regionálneho výboru riadi jeho predseda, v jeho neprítomnosti podpredseda.

10. Revízna komisia organizácie plní tieto úlohy:

- a/ sleduje dodržovanie Stanov organizácie, kontroluje plnenie uznesenia snemu respektíve konferencie, plánu koordináčného výboru, finančno-hospodársku činnosť organizácie, dbá o včasné a správne vybehovovanie sťažností a pripomienok, skúma odvolanie nižších orgánov, predkladá snemu správu o hospodárení organizácie;
- b/ analogické úlohy plní aj regionálna revízna komisia;
- c/ revízne komisie sa schádzajú podľa potreby, avšak najmenej 2 krát v kalendárnom roku.

11. Sekcie organizácie:

- a/ rôznorodé kultúrno-výchovné činnosti organizácie budú plniť tieto sekcie:
  - vedecko-výskumná a umelecká
  - kultúrno-osvetová
  - vydavateľská
  - sociálna
  - pre deti a mládež
  - pre ženy
  - konfesná /jedná pre gréckokatolíkov, druhá pre pravoslávnych/
  - pre masmédiá;
- b/ sekcie zo svojich členov volia predsedu, podpredsedu, tajomníka a ďalších členov podľa veľkosti sekcie a potreby;
- c/ vedenie sekcie sa volí na obdobie 3 rokov;
- d/ vedenie sekcie vypracúva plán činnosti a predkladá ho na posúdenie a schválenie koordináčnemu výboru, respektíve regionálnemu výboru;
- e/ sekcie rozvíjajú svoju činnosť pri koordináčnom alebo regionálnych výboroch;

f/ činnosť sekcií koordinuje poverený člen koordináčného výboru, respektíve regionálneho výboru, ktorý spolu s vedúcimi sekcií pomáha vytvárať priaznivé podmienky pre ich činnosť.

12. Miestne kluby

- a/ základnou organizačnou jednotkou organizácie je miestny klub, ktorý sa zriaďuje v obciach a mestách, kde žijú Rusíni;
- b/ miestny klub je právnickou osobou;
- c/ miestny klub sa vytvára, keď o to požiada najmenej 5 členov Rusínskej obrody;
- d/ vznik miestneho klubu registruje regionálny výbor organizácie;
- e/ najvyšším orgánom miestneho klubu je členská schôdza, ktorú zvoláva výbor miestneho klubu;
- f/ výbor miestneho klubu zvoláva spravidla 4 krát do roka členskú schôdzu, z toho jednu hodnotiacu a raz za 3 roky výročnú členskú schôdzu; hodnotiace členská schôdza miestneho klubu hodnotí prácu klubu a jeho výboru za uplynulé obdobie a určuje úlohy na ďalšie obdobie;
- g/ výročné schôdze sa zvolávajú pred regionálnou konferenciou organizácie a volia tajným hlasovaním 3 až 5-členný výbor miestneho klubu a delegátov na regionálnu konferenciu podľa kľúča, schváleného koordináčnym výborom organizácie;
- h/ výbor miestneho klubu tajným hlasovaním volí spomedzi svojich členov predsedu, tajomníka a pokladníka, v prípade potreby ďalších funkcionárov;
- i/ schôdze miestneho klubu sú uznášané schopné, keď je prítomná nadpolovičná väčšina členov klubu;
- j/ výbor miestneho klubu riadi jeho činnosť a zodpovedá za plnenie úloh miestneho klubu a úloh vyšších orgánov organizácie v duchu jej Stanov; výbor hospodári s finančnými prostriedkami a disponuje majetkom organizácie podľa smerníc schválených koordináčnym výborom organizácie;
- k/ oficiálnym predstaviteľom miestneho klubu je jeho predseda alebo ním poverený člen.

V. časť

Právne postavenie organizácie

1. Organizácia, koordinačný výbor, jej regionálne kluby a miestne kluby sú právnickými osobami.
2. Organizácia, koordinačný výbor, regionálne a miestne kluby majú zodpovedajúce tlačivá a pečiatky.
3. Organizácia vstupuje do právnych vzťahov vo svojom mene a nesie zodpovednosť vyplývajúcu z týchto vzťahov.
4. Sídлом koordinačného výboru organizácie je Prešov.
5. Organizáciu zastupuje navyonok predseda koordinačného výboru alebo ním poverený člen koordinačného výboru.

VI. časť

Majetok organizácie

1. Majetok organizácie tvorí:
  - a/ prostriedky z členských príspevkov, štátny príspevok a dedičstvo;
  - b/ dobrovoľné dary členov, jednotlivých osôb, inštitúcií, spoločností, organizácií, združení, zväzov, závodov, podnikov, firiem a pod.;
  - c/ príjmy z vydavateľskej činnosti;
  - d/ dobrovoľné príspevky od krajanov v zahraničí;
  - e/ hnutelný majetok koordinačného výboru, regionálnych klubov, redakcií, Vedecko-výskumného ústavu rusínskeho jazyka a kultúry.

VII. časť

Zánik organizácie

1. Organizácia zaniká, ak o tom rozhodne snem uznesením a schválením dvoch tretín prítomných delegátov.
2. V prípade zániku organizácie o spôsobe jej likvidácie a majetkových otázkach rozhodujú poverení snemom zástupcovia Rusínskej

obrody so zástupcami Ministerstva kultúry SR.

3. V prípade zániku nižších orgánov organizácie prechádza ich majetok do osoby koordináčného výboru organizácie.

VIII. časť

Záverečné ustanovenia

1. Stanovy organizácie nadobúdajú platnosť ich schválením na sneme organizácie dňa 6. februára 1993 vo Svidníku.
2. Stanovy nadobúdajú účinnosť dňom ich registrácie na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky.

V Prešove dňa 2. februára 1993

Vasil' T U R O K,
predseda.

Zápisnica

zo zasadania Koordinačného výboru Rusínskej obrody

zo dňa 26. marca 1993

Prítomní: V. Turok, Š. Bunganič, M. Charitun, J. Keľiňák, A. Kohut,
A. Zozulák.

Program: 1. Informácia o stretnutí s členami europarlamentu zo
zo Štrasburgu a s podpredsedníčkou SDĽ p. Borzovou /v. Turok/
2. Informácia o zásadach hospodarenia s finančnými pros-
triedkami a o kultúrnych aktivitách na rok 1993 /J. Piroh/
3. Rôzne

1. Zasadenie otvoril a viedol predseda RO V. Turok. On aj informoval o stretnutí s predstaviteľmi europarlamentu, ktorí sa zaujímali o podmienkach kultúrneho života Rusínov na Slovensku a o činnosti Rusínskej obrody. Predstavitelia RO zdôraznili, že Slovenská vláda vo všetkom ide v ústrety RO až na to, že doposiaľ nemáme rusínske vysielanie v rozhlase.

Podpredsedníčka SDĽ p. Borzová bola informovaná o tom, že RO dáva žalobu na Ústavný súd vo veci nepravoplatnosti názvu organizácií Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenska.

Ďalej V. Turok informoval o pripravovanom stretnutí s predsedom NR SR p. Gašperovičom, na ktoré navrhol delegáciu v zložení: V. Turok, L. Mohorita, Onufriak. Cieľ stretnutia - vytvorenie redakcie rusínskeho vysielania v Prešove.

2. J. Piroh informoval o nových zásadach MK o hospodarení z finančnými prostriedkami a o kultúrnych aktivitách RO na rok 1993. Na činnosť regionálnych klubov je vyčlenených 170 tisíc Sk, avšak prostriedky sa budú dávať podľa kultúrnych aktivít. Na bežné drobné potreby klubov je určená suma 5 000 Sk na každý klub. Požiadaval, aby vedúci klubov v Košiciach a Medzilaborciach zdokladovali vyučtovanie za rok 1992. dňa 15 apríla 1993.

Ďalej J. Piroh oboznámil KV o pripravovaných kultúrnych aktivitách na rok 1993 a o ich finančnom krití. Sú to: Podvihorlatská dolina, Krasnobrodské rusella, Festival kultúry v Medzilaborciach, Stretnutie z rodákmi v Snine, Festival populárnej hudby, Ledomírsky dzvin, Festival hudobného folklóru v Habure, Betlehenský večer vo Svidníku, Výskum autentického folklóru, Kodifikácia rusínskeho jazyka, 1V. snem Rusínskej obrody.

A. Zozulák informoval o rozhodnutí Poradného zboru MK pre neprirodbeckú tlač vyčleniť 1 mil. korún pre RO. Tieto prostriedky budú

[35] 26. marec 1993, Prešov: Zápisnica zo zasadnutia Koordinačného výboru Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojpis, kópia.*

využitú na vydávanie týchto titulov:

1. R.Magocsi: Historický prehľad Rusínov na Slovensku
2. M.Popovič: Fedor Koriatovič - vojvoda Rusínov
3. A.Bobová: Zborník píesní z Picháča
4. Pravopis rusínskeho jazyka

Ďalej informoval, že požiadali Proslovakiu financovať vydanie Gramatiky rusínskeho jazyka.

3. K otázke Klubu v Košiciach, ktorý presadzuje myšlienku karpatoruského jazyka, jeho vedúcemu p. A.Kohútovi p.Turok povedal, že ich návrhy na jazykovú úpravu sú nezlučiteľné zo zámerní RO. Keď chce Košický klub s nami spolupracovať, musí rešpektovať Stanovy Rusínskej obrody.

J.Piroh: Pokiaľ sa odkloníte od našich cieľov, nemôžeme vás dotovať.

A.Zozulák: Pokiaľ budete vypisovať sťažnosti na všetky inštitúcie, ktoré sa nezhodujú s našimi zásadami, nemôžete byť členom Koordinačného výboru RO.

A.Kohút: My sa v Košiciach zídeme, vykonzultujeme svoje stanovisko k RO. Svoje stanovisko oznámime vám do konca apríla.

V.Turok: Počas stretnutia s predstaviteľmi Mestského úradu v Međzilaborciach boli tam ľudia z Jugoslávie. Povedali, či by sme nemohli poskytnúť nejakú čiastku na lieky. Navrhol požiadať MK vyčleniť 10 tis. korún z ušetrených prostriedkov na tento účel.

A.Zozulák: Zdôraznil naliehavosť získania nových členov RO.

J.Kališák: Navrhol urobiť sociologický výskum, ktorým je ochotné zaoberať sa Národné osvetové centrum v Bratislave.

Zápisnicu vypracoval F.Barna dňa 29.3.1993.

UZNESENIE

zo zasadania Koordinačného výboru Rusínskej obrody zo dňa 26.3.93.

1. KV RO bere na vedomie informáciu predsedu RO V.Turka o stretnutí predstaviteľov RO s predstaviteľmi europarlamentu s podpredsedníčkou SDĽ p. Borzovou.
2. KV RO bere na vedomie nové zásady MK o hospodárení s finančnými prostriedkami.
3. KV RO ukladá klubom RO v Košiciach a Medzilaborciach zdokladovať vyučtovynie za rok 1992 do 15 apríla 1993.

Zodpovední: ved. klubov v Košiciach a Medzi-
ch

4. KV RO ukladá do 15. oktôbra 1993 dodať plány činnosti klubov RO na 1994 rok.

Zodpovední: vedúci klubov

5. KV RO požaduje od Klubu RO v Košiciach do konca apríla 1993 vyjadriť svoje definitívne stanovisko k zásadným otázkam spolupráce s Rusínskou obrodou.

Zodpovedný: ved. klubu A.Kohút

6. KV RO rozhodol požiadať MK SR, aby dovolilo vyčleniť z ušetrených prostriedkov 10 tisíc korún na humanitnú výpomoc pre Jugosláviu.

Zodpovedný: V.Turok

7. KV RO ukladá vedúcim klubov RO na každom zasadnutí KV referovať o stave členstva v jednotlivých kluboch RO.

29.3. 1993.

Koordinačný výbor RO v Prešove

[36] 26. marec 1993, Prešov: Uznesenie prijaté na rokovaní Koordinačného výboru Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.*

U Z N E S E N I E

zo zasadania Koordinačného výboru RO zo dňa 30 apríla 1993

---

1. KV RO schvára delegáciu na II. Svetový kongres Rusínov v zostave: Alexander Zozulák, Anna Kuzmiaková, Jaroslav Sisák, Miron Sisák, Andrej Gaj, Fedor Vico, Štefan Bunganič, Ján Jurčišin, Marián Chariton, Pavol Birčák, Ľubomír Latta, Ján Kaliňák, Michal Kuča, Mikuláš Onufriak, Mikuláš Zaričňák.

Odchod členov delegácie /s cestovnými pasmi/ na II.Sv. kongres do Poľska je 21 mája o 13. hod. z Prešova /Jarkova 77/.

Zodpovedný: V.Turok

2. KV RO uložil vypracovať žalobu na týždenník Nove žittá o sústavnom osočovaní Rusínskej obrody.

Termín: máj - jún

Zodpovedný: V.Turok

3. KV RO rozhodol prerušiť spoluprácu s predsedom spoločnosti Rusínov Karpatorosov v Košiciach Andrejom Kohotom.

Na vedomie: A.Kohutu

4. KV RO uložil regionálnym klubom RO organizovať podpisovú akciu k Petičnému listu zo Svidníka.

Termín: máj-jún

Zodpovední: vedúci RK

5. KV RO vzal na vedomie 13-bodový program na vylepšenie činnosti Rusínskej obrody.

KOORDINAČNÝ VÝBOR
RUSÍNSKEJ OBRODY
v PREŠOVE

---

[37] 30. apríl 1993, Prešov: Uznesenie prijaté na rokovaní Koordinačného výboru Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.*

U Z N E S E N I E

Z II. SVETOVÉHO KONGRESU RUSÍNŮV V KRYNICI 22.-23. MÁJA 1993

II. Svetový kongres Rusínov v Krynici

A. SCHVAĽUJE:

1. Správy prednesené vedúcimi delegácií z tých štátov, v ktorých žijú Rusíni.

B. PRIJÍMA:

1. Za svojho nového člena Organizáciu Rusínov v Maďarsku a predsedu tejto organizácie Gabriela Hattingera za člena Interregionálneho výboru Svetového kongresu Rusínov.

C. UKLADÁ:

1. Všetkým organizáciám Rusínov od 1. septembra 1993 zaviesť do škôl v tých dedinách a mestách, kde žijú Rusíni po dve hodiny týždenne dobrovoľné vyučovanie rusínskeho jazyka, kultúry a histórie.

Zodpovední: predsedovia organizácií Rusínov.

2. Vydať do konca r. 1993 Slovník lingvistických termínov rusínskeho jazyka, Ortografický slovník s pravopisom rusínskeho jazyka, Šlabikár a Čítanku po rusínsky a do konca r. 1994 Gramatiku rusínskeho jazyka.

Zodpovedný: predseda interregionálneho výboru SKR.

3. Dobudovať Vedecko-výskumné stredisko rusínskeho jazyka a kultúry pri Rusínskej obrode, ktoré sa časom pretransformuje na Katedru rusinistiky Pedagogickej fakulty UPJŠ v Prešove.

Zodpovedný: predseda IV SKR.

---

[38] 22. - 23. máj 1993, Krynica: Uznesenie II. svetového kongresu Rusínov. *Archív Rusínskej obrody v Prešove*, b. s., 2 s., strojopis, kópia.

4. Vydať do konca r. 1994 Antológiu rusínskej poézie a prózy autorov zo všetkých štátov, kde žijú Rusíni.

Koordinátori vydania: N. Dudášová - poézia /Juhoslávia/

P. Trochanowski - próza /Poľsko/.

Zodpovedný: A. Zozulák /Slovensko/.

5. Na prvom zasadnutí novozvoleného Interregionálneho výboru Svetového kongresu Rusínov diskutovať o možnostiach stvorenia interregionálnej organizácie Rusínov - Matice rusínskej.

Termín: september 1993.

Zodpovedný: predseda IV SKR.

6. Vytvoriť vedeckú, hospodársku a kultúrno-osvetovú komisiu Svetového kongresu Rusínov.

Termín: do konca októbra 1993.

Zodpovedný: predseda IV SKR.

7. Vytvoriť v Prešove spoločný fond na podporu rozvoja rusínskej kultúry.

Termín: do konca r. 1993.

Zodpovedný: predseda IV SKR.

8. Ruskej matke v Ruskom Keresture /Juhoslávia/ v r. 1995 pripraviť III. Svetový kongres Rusínov.

Termín: do konca r. 1995.

Zodpovedný: predseda a členovia IV SKR.

P R E H L Á S E N I E

DELEGÁTOV II. SVETOVÉHO KONGRESU RUSÍNŮV 23. MÁJA 1993 V KRYNICI

1. Obraciame sa na vlády tých štátov, kde žijú Rusíni, aby všestranne pomáhali ich kultúrno-národnostnému rozvoju.
2. Obraciame sa na ukrajinský parlament a prezidenta Ukrajiny, aby uznali Rusínov ako samostatný a svojbytný národ. Súčasné postavenie Rusínov na Podkarpatskej Rusi /Zakarpatskej oblasti Ukrajiny/ je porušovaním ľudských práv. Vláda Ukrajiny v decembri 1991 podporila Rusínov, aby demokratickým spôsobom bola riešená národnostná otázka. Preto sme toho názoru, že v tomto započatom procese treba pokračovať s cieľom, aby demokratické procesy uspokojili záujmy štátu i rusínskeho národa.
3. Žiadame, aby Rusíni-Lemkovia, ktorí sa necítia byť Ukrajincami, boli uznaní ako súčasť rusínskeho národa a vo svojej vlasti - v Poľsku považovaní za samostatnú národnostnú menšinu.

---

[39] 22. - 23. máj 1993, Krynica: Prehlásenie delegátov II. svetového kongresu Rusínov. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojepis, kópia.*

zo zasadania Koordinačného výboru RO od 28.8.1993

Prítomní: Vesil Turok, Štefen Bunganič, Ivan Bandurič, Marián Charitun, Ján Kakiňák, Alexandr Zozulák, Žatkovič

- Program: 1. Informácia o letných aktivitách
 2. Informácia o stretnutiach z ústavnými funkcionármi
 3. Hospodarenie z finančnými prostriedkami za L.polrok
 4. PČzná

1. Zasadanie otvoril a viedol preds. RO V.Turok, Zhodnotil kultúrno-spol. podujatia, uskutočnené v priebehu júla-augusta. Bolo ich štyri: v B.Kúpeľoch, v Rivnom, Mihalove /Poľsko/, Komloške /Maďarsko/. V B.Kúpeľoch, kde bol Festival rusínskeho a šarišského folklóru, RO zabezpečila piasmo programu. V Rivnom celý program bol zabezpečený RO. V Mihalove a Komloške sa zúčastnili jednotlivé súbory RO. Konkrétnejšie o týchto podujatiach referovali V.Turok, I.Bandurič a J.Kaliňák. Okrem toho, V.Turok informoval o priebehu oslav130. výročia Matice slovenskej v Martine, na ktoré bol pozvaný.

2. Preds. RO V.Turok informoval o stretnutí zo štátnym tajomníkom Ministerstva kultúry R.Zelenajom. Stretnutia sa zúčastnila delegácia RO v zložení: V.Turok, J.Sisák, A.Zozulák, I.Bandurič. Boli prejednané otázky múzea, rozhlasu, katedry rusínskej kultúry, auta pre RO, Prioritné pre nás - vydať Slovník a Gramatiku. Od toho sa bude odvíjať aj zriadenie Katedry rusínskej kultúry, rozhlasového vysielania, hodín rusínskej kultúry na školach. Informoval aj o stretnutí z ministrom zahraničných vecí panom Moravčíkom. Počas stretnutia na Ministerstve školstva boli odovzdané príslušné koncepcie Katedry rusínskej kultúry a vyučovania rusínskeho jazyka na školach.

3. O stave hospodarenia z finančnými prostriedkami referoval V.Turok. Za L.polrok finančný stav organizácie je plusový.

4. Koordinačný výbor prejednal požiadavky ekonomického úseku RO voči Klubu karpatorosov v Košiciach. Konštatoval, že jeho vedúci Ing. Andrej Kohut porušuje finančnú disciplínu, na použité finančné prostriedky predkladá nepravoplatné doklady a z toho dôvodu zostáva nezučtovaných 5 355 Sk.

V.Turok: Nebudeme akceptovať Klub karpatorosov v Košiciach, pokiaľ tento bude zastupovať Ing.A.Kohut. S panom Kohutom kontaktovať nebudeme. Pokiaľ Klub karpatorosov má záujem naďalej spolupracovať z Rusínskou obrodou, mal zvolit' nového dôveryhodného predsedu.

Zápisnicu vypracoval F.Barna.

[40] 28. august 1993, Prešov: Zápisnica zo zasadnutia Koordinačného výboru Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.*

П р о т о к о л
із засідання Президії Ради Союзу русинів-українців СР
від 1 липня 1993 р.

Присутні: за списком.

Неприсутні: П. Богдан, І. Василюк, М. Мушинка, П. Кавуля
/виправдані/.

Запрошені: О. Лаборик, С. Слар, Ю. Магур

П р о г р а м а :

1. Контроль виконання постанов із попереднього засідання та інформація про роботу керівництва.
2. Сцінка роботи Пряшівської окружної та Кошицької міської організацій СРУСР за 1992 рік і перший піврік 1993 року з погляду використання нових форм і методів роботи.
3. Інформація про хід центральних акцій СРУСР у 1993 році.
4. План засідань Президії Ради СРУСР на II-ий піврік 1993 року.
5. Концепція культурно-національного життя русинів-українців Словацької Республіки.
6. Поточні справи.

Засідання проходило під головуванням голови Ради СРУСР Віктора Ковалю.

1. Контроль виконання постанов із попереднього засідання та інформація про роботу керівництва.
-

Пред'явив: Віктор Коваль

У вступі голова Ради СРУСР інформував Президію про зміну терміну засідання Ради. Із організаційних причин засідання відбудеться в першій половині вересня. Присутні члени Президії висловили такі даліші пропозиції до підготовки засідання Ради СРУСР:

- під час літніх місяців відвідати старостів сіл, яких плануємо запросити;
- зустріч з ними організувати в день перед засіданням Ради;

---

[41] 1. júl 1993, Prešov: Program rokovania Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. *Protokol zo zasadnutia Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Predsedníctvo 1993.* 1 s., strojopis, kópia.

Виходячи з потреб і сучасного кризового стану нашого національно-культурного життя надзвичайно сильно відчувається потреба концепції праці нашої організації. Приступили ми до цього усвідомлюючи собі на чому базується і чого бракує організації в успішній роботі.

Життя показує, що в першу чергу треба усунути стихійність в наших культурних справах. В нашому практичному житті нам потрібно виходити з того, що русини та українці в умовах Словаччини створять одне національне ціле / одну національність/, яке має спільне етнічне походження, близькі наріччя, які безсумніву належать до групи українських діалектів, спільне минуле і спільний історичний досвід. Це⁶ незаперечні факти, які ніхто не може заперечити. Для того, аби усунути стихійність з нашого життя закликаємо до широкого і ділового обміну поглядами між заінтересованими. Як ніколи настала потреба згрупувати усі талановиті сили: науковців, художників, технічну інтелігенцію, майстрів народної матеріальної і духовної культури та духовенства, щоб забезпечити піклування про досягнуте і продовжити неперервний процес духовної творчості народу, яка виходить з того, що культура це багатотікова пам'ять народу, що постійно збагачується.

Свою концепцію будемо на трьох постулатах:

- на українській національній свідомості в найширшому смислі слова, як найважливішій умові здорового національного розвитку,
- на свідомому забезпеченні найсприятливіших умов безперервного процесу творення нових культурних вартостей, які лежать

---

[42] 1. júl 1993, Prešov: Koncepcia činnosti Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR v nových podmienkach. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Predsednictvo 1993.* 5 s., strojopis, kópia.

в самій основі культури та культурної свідомості народу.

- на народному характері культури

Фольклор, з якого СРУСР черпає матеріали для своїх колективів є мабуть тою єдиною ниткою, яка молодій генерації нагадує, що у власного народу є своя багата творчість, що наші діди і прадіди мали свій розвинутий хист, не сиділи склавши руки в поряд щоденного життя складали пісні, видумували казки і танці, давали своїй творчій фантазії конкретний вираз. Фольклор в роботі нашої організації до певної міри виконував і виконує роль віконця у власне минуле. Традиційні свята у Свиднику, фестивалі у Кам'янець, Меджилабірцях, Снині, огляди у Бардієві, Ставині, Ужолі були і є важливими полями в нашому житті. На народному матеріалі треба будувати нашу роботу, але не виховувати нашого глядача в дусу національної малості, периферіальності та культурної безпорядності, що є характерним знаком всього нашого культурного життя. Ми не сміємо вести до сепарації від тої культури, яка живе і розвивається в Закарпатській області України. Сепарація від всього українського подавляє здорові національні почуття, має зовсім інші наслідки, ніж ті, до яких прагнемо. Ми є свідками того, що робиться все для того, аби паралізувати національно-культурне життя українців Східної Словаччини. Ми шануємо і поважаємо кожного, хто шире і з переконання вважає себе русином, але такої поваги вимагаємо і до тих, що вважають себе українцями, чи русинами-українцями. Рідною мовою людини є та, яку вона засвоїла від матері, але і та пиріє, до якої ця материнська мова належить. А говори русинів-українців Східної Словаччини та Закарпатської України поза будь-яким сумнівом належать до української мови. Тому кожна національно свідомо людина цього регіону, чи вона себе вважає русином або

українцем, зберігаючи свій рідний говір, мала б засвоїти і літературну нову. Ми повинні активно виступати проти політичного русинства, суть якого полягає в розділенні української національної меншості на Словаччині на дві особливі етнічні групи - русинів та українців і в наслідній деукраїнізації тої частини нашого населення, яке заявляє про свою українськість. Але наша практика без живого місцевого українського слова не може обійтись. Коли ми не знайдемо спосіб, як це зробити, підемо шляхом дальшого культурного занепаду. На жаль, досі кожна спроба обговорити мовні питання наших друкованих органів загрузала в якомусь фатальному баговинні нашої неспроможності. Дискусія на цю тему ніколи не піднімалася з площини обабільної примітивності до вершини теоретичного розв'язання мовної практики. Переборюючи сучасну кризу в національно-культурному житті треба собі усвідомити, що на нашу долю впливали певні фактори. Про них треба знати, аби не шукати свої провини там, де їх не було.

Це:

1. загальний асиміляційний тренд, характерний для розвитку національних меншостей, коли вони вступають в нову економічну обстановку і поривають у зв'язку із тим контакти з традиційними основами своєї самобутності.

2. брак сформованої національної свідомості.

3. слабкість актуальних цінностей у власній культурній традиції в порівнянні із силою, яка наступала і наступає.

Але разом з тим за деякі риси нашої сучасної ситуації падає відповідальність тільки на нас самих. Ось ці наші добровільні внески у формування власної долі:

а/ неарозуміла пасивність і культурна байдужість сільської інтелігенції, без якої не може бути поширення культури на селі.

Важко собі пояснити, чому вплив учителів на наше село був такий незначний.

б/ безконцепційність роботи наших організацій,
в/ позиція номенклатурних українців, такожукраїнців, зокрема із середовища нововиниклої інтелігенції. Між ними ходило багато українців, які були ними тільки формально, бо це протягом довгого часу відкривало в наших умовах можливість соціальної вигоди. Ці люди не мали абсолютно ніякого живого відношення до рідної культури, не дуже лбали, що якась своя культура десь є. І сьогодні це неявно видно із передпліти періодичних та неперіодичних видань. Ці люди своїм ставленням підламували престиж і реальну силу нашої культури. Треба сказати, що в ситуації нашого населення не здійснювала принципово нова обстановка. Все вже було в минулому. Різниця полягає лише в тому, що не можна стояти на глиняних ногах і оточувати себе фікціями— треба ставати на власні ноги.

Без чого нам не обійтись в сучасних умовах:

1. Необійтись нам без усвідомлюючої праці між людьми і то в атмосфері, коли різні сили діють проти нас. Ми мусимо реалізувати такі форми роботи, ^{в яких} би не бракували модерні способи спілкування, які могли б захопити і молодь. Це міг би бути перший крок у притягнення до сфері рідної культури нових сил. Треба було б напередті скласти план видавання популярних і атрактивних книжок для народу.

2. Треба гукати всіх можливих шляхів, як допомогти культурно нашому населенню, як проломити бар'єр між культурою, що стала міською і має досить вузько окреслений профіль та широкими масами потенціональних читачів.

3. Поширення числа культурно-активної інтелігенції. Наша культура би мала вступити у життя всіх освічених людей, що називають себе українцями чи русинами. Дбати особливо про те,

щоб зріс тираж нашої преси і особливо реальний вплив культури на людину і наше життя.

До недавня культурні взаємини із словацьким світом, рівень і широта інформацій про наші справи були і є абсолютно недостатні. Ба навпаки, останнім часом ми є свідками сильних спроб дезорієнтації. Ця справа вимагає дуже терпеливих і впертих кроків. Треба пам'ятати, що симпатії словаків не зловуде нем кон'яктурне ккоке-тування з тим, що моментально стоїть на першому плані, а солідарність із справжніми ідеалами демократії і свободи.

**РУСИНСЬКА ОБРОДА
В ПРЯШОВІ**

позывать Вас на

**IV. сейм
Русинської оброди,**

котрий буде 19. марца 1994 р.
в готелі Мінерал у Бардейовських
Купелях.

ПРОГРАМ:

1. Презентація 8.00 - 9.00 год.
2. Отворіня 9.00 год.
3. Вольбы пропозиційной комісії
4. Оцініня работы Русинської оброди од III. сейму
5. Обід 11.30 - 12.30 год.
6. Дієкузія
7. Приятя проголошіня к далшій роботі
8. Приятя постановы
9. Закончіня

**RUSÍNSKA OBRODA
V PREŠOVE**

---

pozýva Vás na

**IV. snem
Rusínskej obrody,**

ktorý bude 19. marca 1994 v hoteli
Minerál v Bardejovských Kúpeľoch.

PROGRAM:

1. Prezentácia 8.00 - 9.00 hod.
2. Otvorenie 9.00 hod.
3. Voľba návrhovej komisie
4. Zhodnotenie činnosti Rusínskej obrody od III. snemu
5. Obed 11.30 - 12.30 hod.
6. Diskusia
7. Prijatie stanoviska k ďalšej činnosti
8. Prijatie uznesenia
9. Ukončenie

---

[43] 19. marec 1994, Bardejovské Kúpele: Pozvánka a program na IV. snemu Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., drobná tlač, originál.*

Bratislava, 18. marca 1994

Vážený pán predseda,
Vážené predsedníctvo,
Vážené dámy a páni,

ako určite viete, nová vláda SR sa v týchto dňoch ujala svojej funkcie. Dovoľte mi, aby som Vás ako podpredseda tejto vlády, poverený kompetenciami k národnostným menšinám, srdečne pozdravil a zaželel Vám úspešné rokovanie na tomto Vašom sneme.

Vláda SR bude zabezpečovať naďalej práva a vytváranie podmienok pre plnohodnotný život príslušníkov národnostných menšín v súlade s Ústavou SR a medzinárodne prijatých noriem vzťahujúcich sa na národnostné menšiny v kontexte geopolitického postavenia Slovenskej republiky.

Vyplývajúc zo svojho poslania v novej vláde sa budem snažiť o to, aby sme vytvárali podmienky pre pokojný život občanov, zabezpečovali predpoklady kultivovaného politického a odborného dialógu a to samozrejme aj o problematike národnostných menšín.

Želal by som si, aby Vaše rokovanie bolo poznačené novým duchom zámerov našej vlády naplneným vzájomným pochopením, toleranciou, priateľstvom. Prispejte, prosím, aj Vy dnešným podujatím na dosahovanie našich spoločných cieľov odborne fundovaným prístupom k zabezpečovaniu práv rusínskej národnostnej menšiny žijúcej v SR a šírením tých hodnôt, ktoré povznášajú ducha i tvorivé činy ľudí.

S úctou

Účastníkom snemu
Rusínskej obrody

B a r d e j o v s k é K ú p e l e

[44] 18. marec 1994, Bratislava: List podpredsedu vlády Slovenskej republiky Romana Kováča účastníkom IV. snemu Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojepis, kópia.*

U z n e s e n i e

IV. snemu Rusínskej obrody, ktorý sa konal 19. marca 1994
v Bardejovských Kúpeľoch

- I. IV. snem Rusínskej obrody schvaľuje:
1. Správu o práci organizácie od III. snemu RO
  2. Správu o hospodárení s finančnými prostriedkami za rok 1993
  3. Plán organizácie na rok 1994
- II. IV. snem Rusínskej obrody dospel k záveru, že doposiaľ nie sú naplnené niektoré základné práva Rusínov v Slovenskej republike vyplývajúce z Ústavy SR i z medzinárodných dohôd, a to konkrétne v týchto oblastiach:
- a./ neexistuje nijaká možnosť školského vzdelávania v rusínskom jazyku, keďže doposiaľ neexistuje ani jedna rusínska škola a dosiaľ nejestvuje ani taká slovenská škola, na ktorej by sa niektoré predmety vyučovali v materinskom rusínskom jazyku;
  - b/ ešte stále nebola vytvorená samostatná rusínska televízna redakcia, čo je porušením práva národnostnej menšiny na používanie svojho jazyka vo všetkých typoch masmédií.
- Vychádzajúc z uvedeného, IV. snem Rusínskej obrody žiada prezidenta SR, NR SR a vládu SR, aby bezodkladne odstránili všetky spomínané porušenia základných práv Rusínov v Slovenskej republike.
- IV. snem Rusínskej obrody vyjadruje presvedčenie, že príslušné zodpovedné orgány SR nebudú naďalej odkladať riešenie základných práv Rusínov a že teda Rusíni nebudú nútení dovoliť sa svojich základných práv mimo územia Slovenskej republiky.
- III. IV. snem Rusínskej obrody schvaľuje komisiu pre styk so slovenskými štátnymi orgánmi, a to v zložení: Vasil Turek-Heteš, Alexander Zozulák, Ján Kaliňák, Vladimír Moherita.
- IV. IV. snem Rusínskej obrody ukladá:
- 1./ Požadovať paritné zastúpenie Rusínov a Ukrajincov vo všetkých národnostných komisiách pri slovenských štátnych orgánoch.
- Zodpovedná: komisia pre styk so slovenskými štátnymi orgánmi

---

[45] 19. marec 1994, Bardejovské Kúpele: Uznesenie IV. snemu Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 4 s., strojepis, kópia.*

2. Oboznámiť prezidenta SR, NR SR a vládu SR s porušovaním niektorých základných práv Rusínov v SR vychádzajúc z toho, čo je uvedené v II. bode tohto uznesenia.
Zodpovedný: Vasil' Turek   Termín: do 31.3.1994
3. Opätovne požiadať vedenie Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie o vytvorenie samostatnej rusínskej rozhlasovej a televíznej redakcie národnostného vysielania, v oboch prípadoch s vysielacím dosahom na celé Slovensko, aby sa tak naplnili práve na prijímanie informácií v materinskom jazyku pre Rusínov v celej SR, a nielen pre Rusínov žijúcich na východnom Slovensku.
Zodpovedný: Vasil' Turek   Termín: do 7.4.1994
4. Požiadať NR SR o úpravu volebného zákona, vďaka ktorej by každá národnostná menšina mala možnosť voliť si svojho poslanca do NR SR.
Zodpovedný: Vasil' Turek   Termín: do 15.4.1994
5. Presadiť realizáciu koncepcie rozvoja rusínskeho školstva predloženú 27.8.1993 na Ministerstvo školstva a vedy SR, to je presadiť vyučovanie jednej hodiny rusínskeho jazyka, jednej hodiny rusínskej kultúry a jednej hodiny múdrosťnej výchovy v rusínskom jazyku týždenne v 1.-8. ročníku ZŠ a v 1.-4. ročníku ZŠ navyše aj nepovinnú hodinu estetiky a etiky v rusínskom jazyku, a to od 1.9.1994 v regiónoch, kde žije rusínske obyvateľstvo a keď si to budú rodičia želať. Presadiť vytvorenie Katedry rusínskeho jazyka a kultúry na PF UPJŠ v Prešove a Katedry rusínskeho jazyka na Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulte UPJŠ v Prešove, a to od 1.9.1994.
Zodpovedný: Vasil' Turek   Termín: do 30.6.1994
6. Ukončiť kodifikáciu rusínskeho jazyka a vydať gramatiku rusínskeho jazyka, pravidlá rusínskeho pravopisu, rusínsko-rusko-ukrajinsko-slovensko-poľský slovník lingvistických termínov.
Zodpovedný: Vasil' Jabur, Alexander Zozulák
Termín: do 31.12.1994

7. Urobiť zoznam žiakov, ktorých rodičia si želajú, aby ich deti navštevovali hodiny rusínskeho jazyka, rusínskej kultúry, hudobnej výchovy a prípadne estetiky a etiky v rusínskom jazyku od školského roku 1994/1995.
Zodpovední: Predsedovia regionálnych klubov RO   Termín: do 30.4.1994
8. Upraviť organizačnú štruktúru RO. Zriadiť platenú funkciu výkonného tajomníka a platené funkcie vedúcich regionálnych klubov RO - v 1. etape v Snine, Humennom, Medzilaborciach, Svidníku, Bardejove, v Starej Ľubovni a v Bratislave, v 2. etape v Prešove a Kešiciach.
Zabezpečiť finančné krytie činnosti regionálnych klubov RO, ktoré majú právo na vlastné účty a hospodárenie s pridelenými prostriedkami.
Zodpovedný: Koordinačný výbor RO   Termín: do 15.4.1994
9. Zriadiť komisiu pre výskum histórie, významných osobností a kultúry rusínskeho národa na čele s Michalom Hirjakom.
Zodpovedný: Vasil' Turok, Michal Hirjakom
Termín: do 15.4.1994
10. Požiadat' Ministerstvo kultúry SR o pridelenie dotácie 300 000,- na natočenie filmu o histórii Rusínov od čias Veľkej Moravy po súčasnosť.
Zodpovedný: Vasil' Turok   Termín: do 7.4.1994
11. Iniciovat' vypísanie konkurzu na miesto riaditeľa múzea vo Svidníku a zmenu názvu na Štátne múzeum rusínskej a ukrajinskej kultúry.
Zodpovedný: Vasil' Turok   Termín: do 15.4.1994
12. V súvislosti s parlamentnými voľbami na jeseň roku 1994 vstúpiť do rokovania s politickými stranami.
Zodpovedný: Koordinačný výbor RO   Termín: do 15.5.1994
13. Požiadat' Ministerstvo kultúry SR o spravodlivé rozdelenie majetku Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR medzi Rusínsku obrodu a ZRUS.
Zodpovedný : Vasil' Turok   Termín: do 30.4.1994

- V. IV. snem Rusínskej obrody poveruje koordinačný výbor RO stanoviť priority činnosti RO na rok 1994.
- VI. IV. snem Rusínskej obrody doplná Koordinačný výbor Rusínskej obrody o týchto nových členov: **Vladimír Meherita**, Vasil Jabur, Vasilisa Borodáčová, Michal Kuča, Ivan Rusinke, Jaroslav Sísák, Mikuláš Ľaš, Pavol Birčák.
- Títo noví členovia spolu s tými členmi, ktorí boli do Koordinačného výboru RO zvolení na III. sneme RO a jedným predstaviteľom za okres Stará Ľubovňa spolu tvoria 17-členný Koordinačný výbor RO.

Napísal predseda návrhovej komisie
IV. snemu RO Vladimír Mohorita

**В Бардейовських Купелях 19. марта був
міморядный IV. сейм Русинської оброди**

“РУСИНСЬКА ОБРОДА

ВІНЕСЛА РУСИНІВ НА СВІТЛО БОЖЕ...”

... - то были слова інж. Андрія Варяна на міморяднім IV. сеймі РО, які ся стали фундаментом, од котрого ся одвивали остатні выступы. Значіть, не была то думка лем споминаного А. Заряна з Красного Броду, бо стотожньовали ся з ньов - формов аплавзу - вшыткы делегаты того сейму - яких представляли старша і молода генерація Русинів, просты робітници, але і выквіт русинської інтелігенції не лем зо сферы гуманітної, але і технічної - членове Русинської оброди, які суть організованы в Регіональных клубах РО на Словенську, і гості з Братіславы - др. Людовіт Флігел з Уряду влады СР, порадца про народностны меншыны, др. Йозеф Прокоп з Міністерства культуры СР, одділіня містной і народностной культуры і Катарина Ондрашова з Міністерства школства і науки СР, одділіня школ на народностно змішаній теріторії.

---

[46] 19. marec 1994, Bardejovské Kúpele: Článok Anny Pliškovej v Narodnych novynkach o priebehu a výsledkoch rokovania IV. snemu Rusínkej obrody. *Narodny novynky*, roč. 4., 30. marca 1994, č. 13, s. 1 a 4. Text na s. 1 je písany cyrilikou, na s. 4 latinkou.

V Bardejovs'kých Kupel'ach 19. marca býv
mimor'adnýj IV. sejm Rusyns'koj obrodŷ

"RUSYNS'KA OBRODA VÝNESLA RUSYNIV NA SVITLO BOŽE..."

Zakončín'a z 1. str.

Cetvrtým, ne menše važným problemom, s'a ukazala cerkov i latinizacija jej obr'adu, hlavno, v greko-katolyc'kij cerkvi. Z kritikov danoho voprosu výstupyv na sejmi inž. Nykolaj Krajn'ak z Pr'ašova, jakŷj pidkreslyv u svojim výstupi, že postrachom pro greko-katolyc'ku cerkov dnes' ne je, jak bý s'a zdalo, pravoslavizacija, ale slovakizacija. - A na to bý ne mala zabŷvaty i Rusyns'ka obroda, jaka bý mala zrobyty konkretnu robotu u procesi jaknajskoršoho zavedžín'a do toj cerkvy čítan'a Apsotola i Jevanhelija po rusyns'kŷ, tak, jak sobi to l'uđe, v peršim r'adi Rusynŷ-greko-katolycy žadajut', ked' navece, perekladŷ tých knih už 10 rokov stojat' neschvalenŷ na chosnovan'a na Greko-katolyc'kim jepiskopstŷ v Pr'ašovi z ríznŷma argumentamy.

Najosnovnišŷj je, že ne je kodyfikovanýj jazyk. Ale ci duchovnýj potrebuje maty kodyfikovanýj jazyk, žeby s'a pryhvarŷv k l'uďom? Dumam, že vsŷtŷkj podobnýj argumentŷ mož vývernuty osobov i robotov jepiskopa Pavla Gojdyča, v zapoviti jakoho greko-katolyc'ka cerkov ne prodovžuje. A to je ne na chosen jak Rusyniv, tak i greko-katolyc'koj cerkvy, - zakončív svŷj výstup N. Krajn'ak.

Po druge. Žŷjeme v peredvolebnim časi. A to býla i druha pryčina, jaka pryskoryla sklykan'a mimor'adnoho sejmu, v chodi jakoho s'a bisidovalo o kandydovan'u predstavŷtel'a Rusyniv do Narodnoj Radŷ SR. Choc' o konkretnim kandydatoŷi

s'a ne holosovalo, na tot krok Rusynŷ mus'at' býty prypravlenŷ. I už teper', jak pidkreslyv u svojim výstupi Fedor Vico z Pr'ašova, doperedu treba inicijovaty konkretnŷ zminŷ u projekti volebnoho zakona, jakŷj bý cholem jednomu predstavŷtel'ovi z r'adu narodných ci narodnostných menšŷn garantovaly poslanec'ke misce u parlamenti. Bo v demokrattyčnim štati, jakŷj mat' demokrattyčnu Konštytuciju, ne može s'a staty, žeby i tota najmenša menšŷna ne mohla svojŷ problemŷ nastol'ovaty u parlamenti i výmahaty jich rišín'a. Ked' može s'a staty, že dana menšŷna ne nazberat' kil'ko treba holosiv na pidporu svoho kandydata, što s'a calkom realno može staty i v prypadi Rusyniv, treba jaknajskorše inicijovaty spomjanuty zminŷ volebnoho zakona, žeby v novim parlamenti každa menšŷna mala svoho predstavŷtel'a.

Po tret'e. Ked'že výkonan'a choc'kotroj iz zadač, jakŷj sobi od začatku fungovan'a pered sebe stavlat' Rusyns'ka obroda, ne je lehke, bo protynapady na Rusyniv i jich organizaciju, hlavno, z boku SRUS sut' vse velykŷ a to na vsŷtŷkŷch urovňach (što potverdyly i hosti z Bratislavŷ na sejmi), to do jich realizacij treba zalučity vece l'uđej. To i býla tret'a pryčina, čom bŷv sklykanŷj mimor'adnýj sejm: potrebo býlo novelizovaty dakotrŷj paragrafy Štatutu RO. Delegatŷj odholosovaly danu zminu v Štatuti i rozšŷřin'a výboru z doteperišnich 8 na 17 členiv, meadži jakŷjma sut' predstavŷteľi vsŷt-

kŷch inštytucij, jakŷj 'obsluhujut'" Rusyniv (TAD, Inštytut rusyns'koho jazyka i kultury, redakcij a na každŷj výbor bude pryzŷvanŷj i predstavŷtel' pr'ašovs'koj rusyns'ko-ukrajins'koj redakcij Slovens'koho rozhlasu). Zarady dynamikŷ robotŷ RO delegatŷj v tim punkti s'a vyslovlyly i za pryjat'a profesionalných pracovnykiv do Regionalných klubiv RO.

Robota mimor'adnoho sejmu RO prochodyla v zmŷřivym toni, ne konfrontačnim, što svŷřičit' o tim, že Rusynŷ chočut' myrno žŷty v tij republiki vsŷjedno z vsŷtŷkŷma narodnost'amy, any jeden z delegatŷv ne výstupav za zrušín'a jakosŷ narodnosti, narodnostnoj organizaciji ci inštytuciji, ci nebudaj apelovan'om na kompetentných predstavŷteliv ministerstv ci vlady negovaty jich namahan'a, ne daty jim prava, jakŷj jim patr'at'. Jakraz toto u svojich výstupach vysoko ocynily jak L'udovŷt Fliigel, tak i Jozef Prokop.

Delegatŷj sejmu s'a rozchodyly z želan'om, žeby dopovnin'a koordynačnoho výboru RO býlo na chosen robotŷ toj organizaciji, ale i na chosen stabilnosti narodnostnoho žŷvota našoj menšŷny. Výslovlyly nadŷj, že nova vlada s'a stane garantom toj stabilnosti - jak polityčnoj, tak i ekonomičnoj, od kotrŷch calkom zalezŷt' i stabilnost' v odnošín'ach meadži členamy toj istoj narodnosti, ale i okremŷma narodnost'amy.

A. PLIŠKOVA,

fotoŷ: A. KUZMJAKOVA,

M. MALCOVS'KA.

┌ Národná rada SR
Župné nám. 12
812 80 Bratislava
└

Váš list značka   zo dňa   Naša značka: Vybavuje: **A. Zozulák** Prešov **11.4.94**

VEC: **žiadosť**

Na zasadnutí kordinačného výboru Rusínskej obrody dňa 9.4.1994 v Prešove bolo prijaté uznesenie, v ktorom sa výbor Rusínskej obrody obracia na Národnú radu SR s tým, aby pri prijímaní nového volebného zákona zohľadnila požiadavku národností žijúcich v Slovenskej republike, ktorá bola vznesená na treťom zasadnutí za okrúhlym stolom predstaviteľov národnostných menšín s prezidentom SR p. Michalom Kováčom. Požiadavka znie: zaradiť do inovovaného volebného zákona požiadavku o zastúpení predstaviteľov národností v NR SR, pretože okrem maďarskej národnosti predstaviteľ inej národnostnej menšiny nemá šancu byť zvolený do parlamentu a podieľať sa na jeho práci. Nevidíme možnosť, aby zo strany politických strán v slovenskom parlamente boli riešené problémy národnostných menšín k ich spokojnosti.

Vážení poslanci, obraciame sa na Vás s touto požiadavkou a veríme, že pre plnohodnotné fungovanie NR SR je nevyhnutné, aby na jej práci participoval aspoň jeden predstaviteľ z každej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku.

Za porozumenie ďakujeme.

S úctou

za koordinačný výbor
Rusínskej obrody jej
predseda Vasil Turok.

Telefón 091/226 89
Fax 091/256 29

Bankové spojenie:
VÚB Prešov, č. ú. 29330 - 572/0200

IČO 17151074

[47] **11. apríl 1994**, Prešov: List Koordinačného výboru Rusínskej obrody adresovaný Národnej rade SR, v ktorom žiada, aby pri prijímaní nového volebného zákona bola v NR SR zohľadnená požiadavka na zastúpenie predstaviteľov národnostných menšín v parlamente. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.*

Z Á P I S N I C A

zo zasadania Koordinačného výboru Rusínskej obrody zo dňa 4.6.1994

Prítomní: V.Turok, A.Zozulák, M.Laš, V.Borodáčová. I.Bandurič,
M. Kuča, Š.Bunganič, Charitun, J.Jabur, V.Mohorita,
P.Birčák, Ľ.Latta

Program: Zhodnotenie plnenia uznesenia predchádzajúceho zasadania
Rôzne

Zasadanie otvoril s viedol predseda KV RO Vasil Turok, ktorý informoval o plnení jednotlivých bodov predchádzajúceho uznesenia KV RO.

K bodu 1. uznesenia /zriadenie Katedry rusínskej kultúry a jazyka/:
jednanie v tejto veci pokračuje ^{a naskytuje} sa možnosť takúto vytvoriť ~~prí~~
pri Výsokej škole pedagogickej v Nitre so sídlom v Prešove. Pri
rokovani z štátnym tajomníkom MŠaV SR bolo prisľubeno 300 tisíc
korun na týždenný kurz pre budúcich učiteľov rusínskeho jazyka.
Prejednaná bola aj otázka dodatočnej dotácii pre školy, kde sa pred-
pokladá vyučovanie rusínskeho jazyka.

K bodu 2 uznesenia A.Zozulák informoval, že Ministerstvo neredí
robiť prieskum, ale podľa nášho zistenia, uviedol, na 11 školách
sú podmienky pre vyučovanie rusínskeho jazyka.

K bodu 3. A.Zozulák uviedol, že Slovník lingvistických termínov,
Čítanka a Bukvar môžu byť vydané do konca augusta, keď budu schvá-
lené peniaze.

K bodu 4. uznesenia V.Turok informoval, že prehlásenie RO k prob-
lematike rusínskej redakcie rozhlasového vysielania bolo rozoslano
na vládne inštitúcie, politické strany a jednotlivé obecne úrady.
Následne dňa 11.5.1994 v Prešove sa uskutočnilo stretnutie parla-
mentného výboru s predstaviteľmi RO a SRUS, na ktorom sa prejed-
nali otázky rozporných vzťahov medzi týmito združeniami.

K bodu 6. uznesenia: Kádrová systematizácia Koordinačného centra RO
podľa návrhu J.Kaliňáka nemôže byť realizovaná z dôvodu nedostačujú-
cich finančných prostriedkov.

K bodu 7. uznesenia: Na požiadavku, aby národnostné menšiny v par-
lamente zastupovali ich poslanci, od NR SR prišlo avizo, že súčasný
volebný zákon to neumožňuje.

K bodu 10. uznesenia /konkurz na scénar filmu/ Vyhlásiť konkurz
nebude možné, nakoľko na takýto niší finančné prostriedky.

---

[48] 4. jún 1994, Prešov: Zápisnica zo zasadnutia Koordinačného výboru Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.*

K bodu 13. uznesenia /dotácia na Katalóg rusínskych ikon/. Toho-
ročný rozpočet neumožňuje prispieť Šarišskému múzeu v Bardejove na
spoločné vydanie uvedeného Katalógu. Avšak RO hľadá spôsoby ako
zabezpečiť takéto vydanie.

K bodu 14. uznesenia /honorár za recenziu Fontanskému/. Vec honor-
ráru vybavená k spokojnosti autora recenzie.

II. V diskusnej časti zasadania boli vznesené návrhy /J.Paňko,
J.Jabur/ proti používaniu latiniky v NN, avšak k riešeniu tejto
otázky nedošlo.

M.Laš upozornil šefredaktora Rusína, aby sa vyvaroval uverejnenia
článkov náboženského zamerania s politickým podtextom.

K otázke tabuľového zákona výbor uložil Inštitutu rusínskeho jazyka,
aby vypracoval zoznam rusínskych obcí a navrhol ich pomenovanie.

V Prešove dňa 7.6.1994

KOORDINAČNÝ VÝBOR
RUSÍNSKEJ OBRODY

Zápisnicu vypracoval F.Barna

S t a n o v i s k o

28.mája 1994 v Prešove sa zišla Rada Zväzu Rusínov-Ukrajincov, ktorá sa zaoberala prípravou svojho II.zjazdu, ktorý sa uskutoční v decembri t.r.

Zaoberajúc sa súčasnou kultúrno-politickou situáciou ukrajinskej narodnej menšiny na Slovensku Rada konštatovala, že naďalej pretrvávajú tendencie niektorých politických kruhov rozdeliť túto národnostnú menšinu na dve etnokultúrne komunity Rusínov a Ukrajincov napriek tomu, že sa jedná o etnikum, ktoré svojim pôvodom, rečou a kultúrou je nedeliteľnou súčasťou ukrajinského naroda. Rada je znepokojená tým, že niektorí pracovníci štátnej administratívy a masmédií podporujú partikulárne tendencie Rusínskej obrody, jej iniciatívu kodifikovať t.zv. rusínsky jazyk, napriek tomu, že jeho potreba z hľadiska vedeckého a praktického využitia nie je opodstatnená konkrétnymi požiadavkami širšej verejnosti - tvorivej inteligencie, pedagogických a kultúrno-osvetových pracovníkov ako aj rodičov školopovinných detí. Rada odsudzuje snahy Rusínskej obrody o rozdelenie spoločnej rusínsko-ukrajinskej redakcie Národnostno-etnického vysielania Slovenského rozhlasu na dve samostatné rusínsku a ukrajinskú a podporuje početné hlasy poslucháčov na jej zachovanie v terajšej podobe.

Činnosť Rusínskej obrody usilujúca o rozdelenie ukrajinských inštitúcií na rusínske a ukrajinské je zameraná proti národnej jednote tejto menšiny. Svojou podstatou je ahistorická, amorálna a politicky neospravedlniteľná, pretože zasahuje až do pokrvných zväzkov ukrajinských rodín, rozosievajúc hnev a nenávisť medzi rodičmi a deťmi, príbuznými a priateľmi, spoluobyvateľmi a súkmeňovcami. Z jej vyhlásení je zrejmé, že sa jedná o iniciatívy niekoľkých jedincov, ktorí sledujú svoje úzke politické záujmy a ambície.

Prešov 28.mája 1994

Členovia Rady Zväzu
Rusínov-Ukrajincov SR

---

[49] 28. máj 1994, Prešov: Stanovisko Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR vyjadrujúce, znepokojenie, že niektorí pracovníci štátnej administratívy podporujú snahy Rusínskej obrody o kodifikáciu rusínskeho jazyka a rozdelenie národnostných inštitúcií na ukrajinské a rusínske. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1994.* 1 s., strojopis, kópia.

U Z N E S E N I E

zo zasadania Koordinačného výboru Rusínskej obrody zo dňa 12.8.94

---

1. KV RO poveruje komisiu v zostave - V.Turok, J.Patarák - prejednať otázku rusínskeho rozhlasového vysielania s ústredným riaditeľom Sl. rozhlasu p. Vladimírom Štefkom dňa 17.8.1994.

Zodpovedný: V.Turok

2. Napriek štvorročnému úsiliu Rusínskej obrody ohľadom zriadenia rozhlasového vysielania v rusínskom jazyku, ktoré vyplýva z ústavného práva, riaditeľstvo Slovenského rozhlasu ako aj ďalšie kompetentné inštitúcie doposiaľ túto otázku neriešili. Vzhľadom k uvedenej skutočnosti Koordinačný výbor Rusínskej obrody sa uzniesol podniknúť nasledujúce kroky:

- 1/ delegovať Vasila Turka a Jána Pataráka doriešiť uvedenú otázku s ústredným riaditeľom Slovenského rozhlasu p.Vladimírom Štefkom;
- 2/ zvolať tlačovú konferenciu o neplnení ústavného práva a dať na vedomie túto skutočnosť európskej pospolitosti;
- 3/ v prípade neefektívnosti prvých dvoch krokov, regionálne kluby RO zorganizujú protestnú demonstráciu rusínskeho obyvateľstva v Prešove a Bratislave.

Na vedomie:

Roman Kováč, podpredseda Vlády SR a predseda Rady vlád pre národnosti SR;

Ivan Gašpařovič, predseda Národnej rady SR;

Vladimír Štefko, ústredný riaditeľ Sl. rozhlasu;

Rada SR pre rozhlasové a televízne vysielanie

- 3.KV RO po dôkladnom prešetrení názvov obcí dospel k názoru, že sú v nich chyby. Doporučuje Inštitutu rusínskeho jazyka vypracovať zoznam názvov rusínskych obcí.

Zodpovedný: doc. V.Jabur

Termín: 15. september 1994

- 4.KV RO poveruje komisiu v zostave - Ján Kaliňák a Ivan Rusínko - prejednať zo štátnym tajomníkom Ministerstva kultúry otázku múzea vo Svidníku.

Zodpovedný: J.Kaliňák

Termín: 15. september 1994

---

[50] 12. august 1994, Prešov: Uznesenie prijaté na zasadnutí Koordinačného výboru Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, originál.*

5. Koordinačný výbor RO berie na seba vydanie Osnov rusínskeho jazyka od Štefana Bunganiča za predpokladu, že Ministerstvo školstva SR vyčlení požadované prostriedky. Redakciu knihy zveruje doc. Vasilovi Jaburovi. Doc. V. Jaburovi a A. Zozulákovi ukladá uzavrieť zmluvu z autorom knihy. Vydavky na prípravu rukopisu do tlače /prepísovanie, korektúra/ podľa uzavretej dohody RO uhradí z položky honoráru autora.

Na vedomie: Š. Bunganič
V. Jabur
A. Zozulák

6. KV RO ukladá doc. V. Jaburovi upozorniť redakciu Pravdy na vyskytujúce sa provokácie proti Rusínom.

Na vedomie: V. Jabur

7. KV RO dáva na vedomie redakcii NN a Rusína, že na budúcom zasadaní výboru bude prejednaná otázka týchto periodik a ustanovená redakčná rada.

Na vedomie: A. Zozulak

KOORDINAČNÝ VÝBOR
RUSÍNSKEJ OBRODY

Vasil T U R O K
predseda KV RO

V Prešove, dňa 16.8.1994

U Z N E S E N I E

zo zasadania Koordinačného výboru RO zo dňa 28.októbra 1994

---

1. KV RO s uspokojením berie na vedomie správu predsedu Rusínskej obrody Vasila Turka o plnení uznesenia KV RO z predchádzajúceho zasadania /12.8.1994/.
2. KV RO pozitívne ohodnotil priebeh a závery vedeckej konferencie o problematických otázkach dejín a kultúry Rusínov, ktorá sa konala 15.-16. októbra 1994 v B.Kúpeľoch.
3. KV RO ukladá doc. PhDr. V.Jaburovi, PhDr. J.Paňkovi a A.Zozulákovi zabezpečiť prípravu vedeckej konferencie o kodifikácii rusínskeho jazyka, ktorá sa uskutoční v decembri 1994 v Bratislave.

Na vedomie: menovaným

4. KV RO zaväzuje redakciu týždenníka Ľudové noviny a časopisu Rusín pripraviť do budúceho zasadania Koordinačného výboru správu o činnosti redakcie a návrh na zloženie redakčnej rady.

Termín: november

Zodpovedný: A.Zozulák

5. KV RO upozorňuje redakciu Ľudových novín a Rusína na nežiaduce konfrontačné prejavy z cirkevného života, vyskytujúce sa na stránkach týchto periodík. Na túto tematiku doporučuje sa obmedziť iba na objektívne spravodajstvo.

Na vedomie: A.Zozulák

6. KV RO ukladá členovi KV RO a riaditeľovi Divadla A.Duchnoviča J.Sisákovi vypracovať správu o neuspokojivej finančnej situácii v DAD, s ktorou Koordinačné centrum RO sa obráti na Ministerstvo kultúry SR, Kanceláriu prezidenta SR, Úrad vlády SR a Národnú radu SR so žiadosťou uvedený problém vyriešiť.

Termín: do 25. novembra 1994

Zodpovedný: J.Sisák

V.Turok

7. Vzhľadom na to, že predseda Regionálneho klubu v Humennom Marián Charitun sa odsťahoval do zahraničia, spravovať a reprezentovať menovaný Klub KV RO poveruje Michala Burcina.

Na vedomie: M.Burcin

V Prešove, dňa 2.11.1994

KOORDINAČNÝ VÝBOR
RUSINSKEJ OBRODY

---

[51] 28. október 1994, Prešov: Uznesenia prijaté na zasadnutí Koordinačného výboru Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, kópia.*

Váš list značka:

zo dňa:

Naša značka:

Vybavuje:

A.Зовуляк

Prešov

16.12.94

VEC: Унесенія зо засідання координачного выбору Русиньской оброды
16.12.1994 в Пряшові

I. Координачний выбор схвалює:

1. Кооптацію Михала Бурцина до координачного выбору РО на увольнене місце по Маріянові Харитунові. Новый член выбору був zvolený вшыткыма І4 притомныма членами.

2. Волебну комісію в зложіню: М.Андраш /председа/, І.Русинко, І.Вандурич.

3. Навргову комісію в зложіню: А.Зовуляк /председа/, В.Могорита, В.Бородачова.

4. Одволяня в функції предсedy РО і члена КВ РО Василя Турка на закладі выслідків, котры на засіданю предложыла волебна комісія. Із І6 притомных членів І5 одовадало листкы тайного голосованя, з котрых І5 было за одволяня В.Турка в функції предсedy РО а І4 і за одволяня в функції члена КВ РО, еден був проти.

5. Николая Ляша на функцію предсedy РО на закладі выслідків тайного голосованя, котры предложыла волебна комісія. З І4 одоваданных волебных листків І3 было за то, жебы Н.Лыш був новым предсedom РО, І був проти, І ся стримав голосованя і не одовадав листок.

6. Термін далшого засіданя КВ РО на день І3.І.1995 од 10.00 год.

7. Александра Зовуляка до функції выконного тайомника РО на пів увезок. Быв однозначно zvolený на закладі верейного голосованя членів КВ РО.

8. Переміщення канцеларії координачного центра РО у Пряшові з будовы ТАД на Ярковій 77 до будовы Ставексу № Словенській 87 од

TELEFÓN:
091/722 829

FAX:
091/733 201

BANKOVÉ SPOJENIE:
VÚB Prešov č. ú. 29330 - 572/0200

IČO:
17151074

[52] 16. december 1994, Prešov: Uznesenia prijaté na zasadnutí Koordinačného výboru Rusínskej obrody. *Archív Rusínskej obrody v Prešove, b. s., 2 s., strojopis, kópia.*

Пр о е к т

П О С Т А Н О В И

II з'їзду Союзу русинів-українців Словацької Республіки

Другий з'їзд Союзу русинів-українців Словацької Республіки обговорив діяльність нашої національної організації в часі від його I-го з'їзду до сьогодні і к о н с т а т у є , що, завдяки самовідданій роботі великого числа членів та активістів Союзу русинів-українців на всіх ділянках його праці було досягнуто добрих результатів, причому Союз працював у складних умовах, спричинених сучасним економічним станом нашої країни.

Другий з'їзд СРУСР обговорив пред'явлені йому матеріали і сучасні питання життя людей нашої національності і

I. У Х В А Л Ю Є :

1. Звіт про діяльність Союзу русинів-українців Словацької Республіки від I з'їзду.
2. Звіт контрольно-ревізійної комісії СРУСР.
3. Основні напрямки діяльності Союзу русинів-українців Словацької Республіки на наступний період.
4. Зміни у Статуті СРУСР.
5. Звіти мандатної та виборчої комісії II з'їзду СРУСР.
- ~~6. Резолюцію делегатів II з'їзду Союзу русинів-українців СР Президентові Словацької Республіки, Національній Раді СР, Голові Уряду Словацької Республіки.~~

II. Д О Р У Ч А Є :

1. Раді Союзу русинів-українців СР:
  - а/ Розпрацювати Основні напрямки діяльності СРУСР і забезпечити їх послідовну реалізацію.

[53] 17. december 1994, Prešov: Návrh uznesení II. zjazdu Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1994. 2. s., strojopis, originál.

- б/ Проаналізувати пропозиції та зауваження, які випливають із дискусії на II з'їзді СРУСР, включити їх до планів практичної діяльності організації і забезпечити їх поступову реалізацію.
- в/ На регулярних засіданнях виборчих органів Союзу систематично оцінювати стан виконання головних завдань Союзу і приймати діючі міри по розв'язанню проблем нашого національного життя.
- г/ Забезпечити, щоб із рішеннями II з'їзду СРУСР були посередництвом членських зборів у 1995 році ознайомлені всі члени Союзу. З тою ціллю використовувати друковані органи СРУСР.

2. Окружним та міській у Кошицях радам СРУСР:

- а/ Розпрацювати рішення II з'їзду СРУСР на умови праці власної окружної /міської/ організації і сприяти їх виконанню.
- б/ Починаючи наступним 1995 роком приступити до нової організації внутрісоюзівського життя так, щоб члени Союзу в містах були сконцентровані в організації при Клубах ОР, Окружних радах, а в селах - у центрові населені пункти.
- в/ При новій організації внутрісоюзівського життя дбати про поширення числа членської бази Союзу русинів-українців СРУСР, про розвиток нових форм праці, які відповідали б сучасним потребам нашого населення і сприяли зміцненню національної свідомості передусім молодого покоління.

Пряшів - 17 грудня 1994 р.

II з'їзд Союзу
русинів-українців СР

ПРОЕКТ
ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ
СОЮЗУ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
НА НАСТУПНИЙ ПЕРІОД
/1995 - 1998/

Союз русинів-українців Словацької Республіки - це громадянське об'єднання, яке згуртовує людей різного віку і професій, молодь і дорослих, покликане обслуговувати культурні потреби громадян нашого роду. Має побудовану свою внутрішню структуру і в сучасному нараховує 7 096 членів.

За роки свого існування Союз русинів-українців Словацької Республіки здобує відповідний авторитет не лише серед своїх членів, але і прихильників, котрі всебічно допомагають виконувати завдання культурно-виховної, наукової та усвідомлюючої діяльності.

Виходячи з цього, II з'їзд Союзу русинів-українців Словацької Республіки визначає такі основні напрямки його діяльності:

ВНУТРІШНЬОСОЮЗНЕ ЖИТТЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

В інтересі дальшої активної діяльності Союзу русинів-українців Словацької Республіки приступити до вироблення його нового організаційного порядку, причому мати на увазі той факт, що внаслідок великих змін у громадсько-політичному та економічному житті нашої країни дійшло одночасно до припинення чи ліквідації первинних організацій на заводах, в установах і школах.

Основою нового організаційного порядку стане:

- збереження існуючої організаційної структури в селах і містах;
- організування міського населення до первинних організацій СРУСР, що будуть діяти при клубах окружних рад у Прагеві і Кошицях та окружних радах у Бардієві, Гуменному, Свиднику і Старій Лябоні. Клубні первинні організації будуть згуртовувати в окремі суб'єкти шкільну і студентську молодь, працівників культури, громадсько-економічного життя, пенсіонерів.

[54] 17. december 1994, Prešov: Návrh hlavných smerov činnosti Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky v nasledujúcom období (1995 - 1998). *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1994. 7 s., strojpis, kópia.*

В рамках таких первинних організацій будуть працювати професійні клуби /клуб учителів, клуб техніків, клуб підприємців, клуб жінок/, посередництвом яких є широка можливість проводити діяльність організації за інтересами її членської бази;

організаційна структура внутрішньосовязного життя у центрових селах буде спрямована на діяльність комітетів по розвитку національно-культурного життя при сільських урядах. У склад цих комітетів увійдуть представники ПО СРУСР, місцевого осередку культури, сільського представництва, інших громадських організацій. Їхнім завданням буде систематично забезпечувати культурні потреби жителів центрального і навколишніх сіл.

НАРОДНА ХУДОЖНЯ ТВОРЧИСТЬ

Розвивати народну художню творчість як ділянки, яка дає значні можливості для контактів не тільки з членською базою, але й широкими колами нашого населення, спираючись при цьому на великий потяг людей різного віку до художньої творчості своїх предків та на набутий досвід Союзу русинів-українців Словацької Республіки в минулому.

Популярна музика

З ціллю дальшого розвитку русько-українських вокально-інструментальних груп, їх художнього зростання і популяризації народної пісні в модерній обробці надавати систематичну методичну допомогу вокально-інструментальним групам, підвищувати рівень їх мистецького прояву, засновувати нові групи серед молоді, проводити окружні конкурси, а в їх результаті - фестивалі "На крилах мелодій" у Сташині.

Словесна і драматична творчість

Вести до систематичної праці аматорські театральні колективи і групи малих сценічних форм, збільшувати їх число. Дбати про якісний репертуар, велику увагу приділяти роботі з художнім словом. Щороку організувати окружні конкурси з художнього

читання, конкурс жінок-декламаторок "Струни серця", присвячений пам'яті Ірини Невицької, фестиваль драми і художнього слова ім. Олександра Духновича в Меджилабірцях, забезпечувати участь читців у загальнодержавних оглядах "Вансової Ломничка" та "Словесна яр" у Мартині.

Хоровий спів

Підвищувати мистецький рівень існуючих хорових колективів, засновувати нові. Проводити окружні конкурси хорів і фестиваль духовної пісні у Снині.

Фольклор, народний танець, музика, звичаї

В інтересі збереження і розвитку багатства народних традицій русинів-українців Словаччини активізувати і вести до систематичної і дітшої діяльності фольклорні колективи і групи. Проводити дослідження фольклору. Збагачувати репертуар колективів і груп, піднімати художній рівень фестивалю фольклору русинів-українців Словаччини у Камйонці та Свята культури русинів-українців Словаччини у Свиднику.

Сольний спів

Піднімати загальний рівень окружних оглядів виконавців народної пісні, організувати їх за участю широкої публіки. В результаті цього забезпечити достойний рівень щорічного огляду "Мековицька струна" в Бардізві. В інтересі популяризації народної пісні України приступити до організування в Гуменному пісенного вечора "Роде мій красний".

Районні свята та інші фестивалі

Щороку організувати 14 - 16 районних свят культури та традиційної "Зустрічі края" у Снині. У співробітництві з Державним музеєм українсько-руської культури у Свиднику організувати у селі Ториски Свято народної матеріальної культури русинів-українців Сидша. І надалі проводити Дні українських фільмів та зустрічі коло ватри.

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Систему друкованої продукції Союзу русинів-українців Словацької Республіки складають періодичні та неперіодичні видання.

Періодичні видання - тижневик "Нове життя", щомісячні журнали "Дружно вперед" і "Веселка"

Основним завданням названих друкованих видань є і надалі утверджувати дійсність, що Словацьке Республіка - це наша батьківщина і що русини-українці - це одна етнокультурна спільнота. Газета "Нове життя" і журнал "Дружно вперед" у наступному періоді повинні в більшій мірі звертати увагу суспільно-політичному, громадському і культурному життю, соціально-економічним питанням республіки, регіону і нашої національної меншини. В свою чергу, "Веселка" мала б і надалі поглиблювати співпрацю з тими школами, де вивчається українська мова.

Для реалізації цих намірів необхідно поповнити творчими працівниками всі три редакції. Одночасно з тим посилену увагу звертати питанням менеджменту і поширенню преси.

Неперіодичні видання

Випуск неперіодичних видань /книги, брошури, буклети, програми, плакати/ спрямувати на широкі групи населення з метою поглибити їх знання з історії, літератури, фольклору й мовознавства. Особливу увагу звертати виданням репертуару для колективів народної художньої творчості.

ЗАКОРДОННІ ЗВ'ЯЗКИ

У закордонних зв'язках Союзу русинів-українців Словацької Республіки буде і надалі орієнтуватися, в першу чергу, на Україну. Посередництвом Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном "Україна" буде обмінюватися книжковими виданнями і пресою, делегаціями, колективами народної художньої творчості, науковцями, педагогами, письменниками та художниками. Випускників

наших середніх шкіл за їх бажанням буде рекомендувати у виші школи України, а в себе влаштовувати молодіжні табори з участю закордонних дітей.

Поглибити співробітництво з товариством "Лемківщина" у Львові та з культурними організаціями Закарпаття /Будинок народної творчості Закарпаття, Товариство "Просвіта"/.

Подібні контакти Союз русинів-українців Словацької Республіки планує утримувати також з українськими організаціями Польщі, Румунії, Сербії, Хорватії та інших країн Європи й Америки.

УКРАЇНСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СОЮЗУ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Українське наукове товариство Союзу русинів-українців Словацької Республіки у наступних роках ставить своїм завданням:

1. Продовжити вивчення матеріальної і духовної культури українського населення Пряшівщини в контексті Карпатського регіону та обнародовувати досягнуті результати;

2. Дбати про підвищення професійного рівня своїх членів та співпрацівників шляхом організування наукових конференцій, симпозіумів, "круглих столів", дискусій, стажування в наукових установах України та інших країн;

3. Врати активну участь в обговоренні наболілих проблем нашого культурно-національного життя, оперативно відгукуватись на порушені питання в засобах масової інформації, домагатись у державних органах вирішення наших справ;

4. Відзначати життєві ювілеї видатних діячів культури, історії і культурно-національні події та річниці освітніх і культурних закладів.

СПІВПРАЦЯ СОЮЗУ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ З ТВОРЧИМИ СПІЛКАМИ, ОРГАНІЗАЦІЯМИ Й УСТАНОВАМИ

У наступному періоді і надалі створювати відповідні умови для тісної співпраці зі Спілком українських письменників Словацьчини, Асоціацією українців Словацьчини, Союзом молоді Карпат, Державним музеєм українсько-руської культури у Свиднику, Пряшівською студією Словацького радіо, Кефедрою української мови і літе-

ратури філософського факультету Університету ім. Павла Йозефа Шафарика, Словацьким педагогічним видавництвом - відділом української літератури, регіональними осередками культури, окружними бібліотеками.

1. Зі Спілкою українських письменників Словаччини систематично організувати літературні зустрічі в основних і середніх школах регіону, вечори з культурною громадськістю;

2. З Асоціацією українців Словаччини проводити бесіди до найрізноманітніших питань нашої історії, зокрема етнічної ідентифікації русинів-українців;

3. Сприяти діяльності Союзу молоді Карпат; в міру можливостей підтримувати роботу його клубів;

4. З Державним музеєм українсько-руської культури у Свиднику влаштовувати наукові конференції і семінари, етнографічні виставки та виставки образотворчого мистецтва;

5. З участю Пряшівської студії Словацького радіо щороку в Бардієві проводити огляд народних пісень "Маковицька струна";

6. З Кафедрою української мови і літератури філософського факультету Університету ім. Павла Йозефа Шафарика проводити культурно-громадські і молодіжні вечори в клубі Руського дому;

7. Зі Словацьким педагогічним видавництвом - відділом української літератури координувати видавничу справу русинів-українців Словаччини;

8. З регіональними осередками культури у Бардієві, Зорнові-на-Топлі, Гуменному, Михалівцях, Свиднику, Спиській Новій Весі, Старій Любовні організувати районні свята культури русинів-українців та урочистості, присвячені видатним діячам літератури й культури;

9. З окружними бібліотеками у Бардієві, Гуменному, Свиднику, Старій Любовні організувати читацькі конференції за творами українських письменників Словаччини;

10. Активізувати та спрямовувати роботу й інших регіональних музеїв та установ, які займаються дослідженням, охороною і збереженням пам'яток культури русинів-українців Словаччини.

СОЮЗ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
І ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

Союз русинів-українців Словацької Республіки не підлягає впливу жодної політичної партії. Однак, заради реалізації своїх намірів, буде співпрацювати з окремими політичними партіями і рухами, зокрема з тими, які мають реальний політичний вплив у регіоні, заселеному русинами-українцями. Посередництвом політичних партій Союз русинів-українців Словацької Республіки буде добиватися ухвалення конституційного закону про національні меншини та створення центрального державного органу для справ національних меншин Словацької Республіки.

СОЮЗ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
І ОРГАНИ САМОУПРАВИ СІЛ І МІСТ

Організації Союзу русинів-українців Словацької Республіки на всіх рівнях повинні у наступному періоді встановити ділові стосунки зі старостами сіл і приматорами міст, сільськими і міськими представництвами. Своєю діяльністю разом спрямувати на розвиток культури і освіти даної місцевості чи регіону, зберігаючи їх національний характер.

СОЮЗ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ І ЦЕРКВА

Згідно з інтересами частини членської бази Союзу русинів-українців Словацької Республіки і в наступному періоді буде створювати умови для співпраці з православною і греко-католицькою церквами в дусі взаємної толеранції та християнської любові, з метою збереження старослов'янських церковних традицій нашого краю та підвищення національної свідомості населення.

Шановні делегати II-го з'їзду Союзу русинів-українців
Словаччини!

З нагоди такої важливої події в культурно-національному житті русинів-українців,яког с нинішній З'їзд їхніх посланців культури,вважаємо своїм моральним обов'язком сердечно поздоровити вас од імені ПІДДУКЛЯНСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ГРОМАДИ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.

Виходячи з незаперечної правди,що Союз русинів-українців є найстаршою,найбільш досвідченою і консолідованою культурно-освітньою організацією русинів-українців у Словачській республіці,а також з дійсності,що СРУС наперекір різним труднощам і перешкодам,часто й з боку власних недоброзичливців,зумів знайти і прокласти собі дорогу до сердець свого народу й здобути його довіру, ПІДДУКЛЯНСЬКА ДЕМОКРАТИЧНА ГРОМАДА є переконана в тому, що делегати II-го з'їзду,а також сотні добровільних активістів і культурно-освітніх діячів в наших селах і містах,знайдуть також в нинішніх трудних часах досить моральних сил,здібностей і витримки,щоб не лише відстояти завойовані позиції серед широких мас населення,але й для того,щоб зміцнити їх.

ПІДДУКЛЯНСЬКА ДЕМОКРАТИЧНА ГРОМАДА усвідомляє собі,що ваша праця на полі культури й виховання русинсько-українського населення не буде легшою ані в майбутньому,бо формуються в наших власних рядах антинародні сили,які з підтримкою своїх хлібодавців в чужині,але: також у нашій країні,хочуть зруйнувати всі наші дотеперішні здобутки на народній ниві.

Тяжко,дуже тяжко буде протистояти цим ворожим,антинародним силам!

---

[55] 16. december 1994, Prešov: Výzva k delegátom II. zjazdu Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR od prípravného výboru politickej organizácie *Podduklianska demokratická hromada*. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1994. 3 s., strojopis, originál.*

Хочемо заявити Вам, шановні делегати, що Союз русинів-українців, а також усі інші наші культурно-національні організації та інституції, вже не будуть самотніми у своїх намаганнях збагатити культурно-національне життя русинів-українців.

На підмогу Вам і всім чесним людям, які зичать тільки добра й щастя своєму народові, виникла недавно наша політична організація - ПІДДУКЛЯНСЬКА ДЕМОКРАТИЧНА ГРОМАДА. Вона у своїй Програмі ставить на переднє місце завдання для поліпшення соціального та економічного стану всього населення в нашому регіоні - без різниці національної та релігійної приналежності. Але буде активно втручатися також у культурно-національні проблеми русинів-українців і допомагати вирішувати їх. Тим паче, що сучасний стан, особливо на ділянці шкільництва, можна вважати аж катастрофальним.

Рахуємо з тим, що СРУС буде надалі збагачувати культурно-національне життя русинів-українців своїми дотеперішніми випробуваними формами роботи, але одночасно приступить уже до їх інновації і запровадить такі діючі форми, які б сприяли національному усвідомленню населення та його об'єднанню на платформі спільного походження, спільного історичного минулого, спільного язика та культури. Це буде, за нашим поглядом, основне завдання СРУС у наступному періоді його діяльності.

Там, де не сягає компетенція Союзу русинів-українців як культурно-освітньої національної організації, на захист національних прав та на підтримку законних домагань русинсько-українського населення виступить наша політична організація - ПІДДУКЛЯНСЬКА ДЕМОКРАТИЧНА ГРОМАДА. Вона буде одночасно відверто й рішуче виступати проти всіх, хто має плани національно ліквідувати

русинсько-українське населення. Чи то вже будуть власні "Іуди Іскаріотські", або й ті, хто щедро сиплять їм "сребреники" в державної каси, але в моволів також наших людей праці.

Зобов'язують нас до цього й тисячі підписів, можливо й багатьох з вас – тут присутніх делегатів і гостей З'їзду, якими громадяни наших сіл і міст на Петичних листах висловили своє бажання створити власну політичну організацію, яка би боролася за їх права, потреби та інтереси, щоб і наше населення зажило нарешті щасливим, вільним і заможним життям. Аби вже ніколи та ніхто не знущався над ним, а вважав його собі рівним!

На закінчення нашого звернення до вас, шановні делегати, дозвольте подякувати Раді Союзу русинів-українців Словацької республіки за запрошення делегації ПІДДУКЛЯНСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ГРОМАДИ на ваш З'їзд та за можливість привітати вас.

Бажаємо вашому З'їзду багато успіхів у нашій спільній роботі на благо свого народу!

Пряшів, 16 грудня 1994 р.

PODDUKLIANSKA DEMOKRATICKÁ HROMADA
V SLOVENSKEJ REPUBLIKE
*
ПІДДУКЛЯНСЬКА ДЕМОКРАТИЧНА ГРОМАДА
В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ
Hlavná ul. 62 - Ruský dom, 080 01 Prešov

ПІДДУКЛЯНСЬКА ДЕМОКРАТИЧНА ГРОМАДА
-Підготовчий комітет-

за:

Василь В а р х о л а
голова

Vaša list značka: zo dňa: Naša značka: Vybauje: Prešov

A.Возуляк

mes Запис зо засідання координачного вибору Русиньской оброди 13.1.1995

1. Н.Ляш - привітання і інформація о листах, котры были посланы найвышшым представителям парламенту, влады і штату. Вызвав членів, жебы на засіданнях дотримовали дисципліну.

2. Я.Калиняк - Терба на кождім засіданю, жебы председове РК РО інформовали КВ РО о роботі своїх РК од посліднього засіданя КВ РО.

3. Н.Ляш - Кождый член КВ РО мав бы навщівити ходем 5 села нашого регіону і говорити з їх найвышшима представителями, інформовати ся о акціях у селах, жебы сьме могли на них быти і мы, дознїти ся прізвиська старостів і посланців, публікувати їх у НН, так їх заінтересовати на сполупрецу і одбір наших видань. Піврік їм посылати НН і Русин здарма, потім запоїти меджі передплатників. Треба удільовати вырочну ціну РО, так істо ціну РО за найліпшыи выкон артїста на премерах ТАД, ціны РО на шпортових акціях. Контактovati ся з тьма лядми, котры перестали робити в РО. Заложити здружїня русиньских писателів і малярів. Во фебруарі зробити стрічу з учителями і духовныма, котры бы мали помочи дале пропачговати русиньский язык і його заведеня до школ.

Навругю за підпредседу РО Ярослава Сисака про область культуры.

4. Я.Сисак - Хочу ясно знати, яка права і повинности мать підпредседа РО, од обсягу работы залежить, ці прийму тоту функцію.

5. І.Вандурич - Заступує председу в його непритомности, мав бы мати на старости культурны активіты РО, він є найкомпетентнішый, бо є з театру.

6. І.Русинко - Культура і організаторська работа - то главне, треті суть контакты з найвышшима представителями штату і влады.

7. П.Вірчак - На культурнім поли є найвце работы, зато навругю зволити ші єдного підпредседу.

8. В.Ябур - Нашу роботу треба професіоналізовати, уж не стачить революч-

TELEFON:

FAX:

BANKOVÉ SPOJENIE:

IČO:

091/722 829

091/733 201

VÚB Prešov č. ú. 29330 - 572/0200

17151074

но-аматорський спосіб роботи РО, я ем за Я.Сисака, мать дость скусености і схопности, зато не треба другого підпредседу. Мав бы в области культуры достати повны правомочи і відповідность, а мав бы зато быти і оціньований.

9. М.Куча - Ші никто не одволів Я.Калиняка в функції підпредседы РО, най бы zostав про область організачной работы а Я.Сисак був про область культуры. Треба переробити становы а, може, быдеме мусіти зволати і міморядный сейм РО.

10. Я.Калиняк - Можно з тактичкого боку бы ем не мав дале быти підпредседом РО, не пасуе, кедь був одволаны і В.Турок в функції председы РО. Навругь за організачного підпредседу І.Вандурича, /Я.К.здав ся функції/.

11. І.Вандурич - Мусиме знати кільки будеме мати грошей, з того треба виходити, треба але плаченых работников РК РО, главно, в Гуменнім.

12. Я.Сисак - Свою роботу сі представую по селах, треба обновити культурный жывот по наших селах, найти по регіонах активістів РО.

13. І.Вандурич - В окресах каждый собі мусить сам організовати акції, Я.Сисак бы мав лем сконтроловати приправу, з Пряшова хочеме лем фінанчну підпору тых акцій. Треба на каждой акції выберети листкы.

14. Л.Латта - В першім ряді председа РО мав бы выдобити фінанції, треба ясну структуру работников РО.

15. М.Андраш - Нигда сьме не были на КВ РО інформованы о діліню фінанцій РО. Треба по окресах зробити плаченых работников з еднакым платом.

16. І.Русинко - Підпредседа про культуру мав бы давати лінію культурной работы РО, мав бы предложити концепцію той работы - то перша задача.

17. Н.Ляш - Я.Сисак мав бы на найближше засіданя КВ РО предложити тоту концепцію. Треба вирішити оціньованя підпредседы.

18. Я.Сисак - Мам право собі выберати сполупрацowników ?

19. В.Ябур - За організачны річі повні відповідать председа, дале маме і выконного тайомника, зато нам не треба далшого підпредседу, стачіть лем підпредседа про область культуры.

20. А.Зозуляк - прочітав узнесіня з посліднього засіданя КВ РО і зробила ся контрола його повніня: з 5 бодів 4 были сповнены, еден оставать до найближшого засіданя.

21. Н.Ляш - Треба змінити гералдіку РО, одстранити з нашой печаткы і іняных документів знак Підкарпатської Русі, бо потім дарьмо можеме высвітльовати, же не сьме за автономію Русинів.

22. В.Ябур - Выгыбайме ся терміну кодифікація, говорьме о штандардизації, бо не маме пократы выштыкы языковы ровины, зробили сьме наймінімалніше мінімум, жебы русинський язык ся дав штандардизовати. Не знам о деякім законі, на основі якого бы не мож было ..выголосити кодифікацію русиньского языка. Навругь, жебы сьме 27.І.95 выголосили штандардизацію правил правопису русиньского языка на Словенську на основі выданных правил і учебників. Треба текст декларації о тім послати на выштыкы ін-

штитуції.

23. В.Могорита - Святочне виголошення кодифікації русинського язика на Словенську треба зробити в Братиславі з цілим тым програмом, як было плановано, не треба уступовати, не треба нам ани одборне становіско ку тому з боку САН, то є наша суверенна акція і річ. Треба іти за міністром культури СР і выбавити пінязі на тоту акцію.

24. Я.Калиняк - Суглашу з Могоритом, треба тж написати ставліня РО ку ^тбличковому закону. СРУСР жадав культурну автономію, але на нас то валяють, то є ^уполітичний крок, не наш. Треба приправити обжалобу проти СРУСР і дати ю на Уставный суд СР, главно, термін Русин-Українець. Прийме нас новий председа кошцького штудія телевізії, приправив ем концепцію русинського высыланя, треба ся на то попозерати і оправити, кедь треба. Другу жадость ем написав о выголошіня конкурсу на місце директора свидницького музею і о зміну його назвы.

25. М.Бурцин - Треба ся обернути на САН, ці ся може поужывати термін Русин-Українець.

26. А.Зозуляк - Офіціалны письма на найвышшы місця треба писати лем од КВ РО, кедь РК РО пише, треба текст проїднати на КВ РО або з председом РО, без того бы ся не мали посылати письма, бо потім ани не сьме інформованы, хто што пише і не можеме на тоту реаговати.

27. Я.Сисак - Кедь председа СРУСР П.Богдан може робити редактора радіа, та я рішыв взяти функцію підпредседы РО як директор ТАД. Требало реаговати на выголошіня делегатів ІІ. зьязду СРУСР і на факт притомности на зьязді вельвисланця України в СР. Українці дале будуть ші активнішы і з їх боку будуть ші силнішы атаки проти нам, бо влада СР ся боїть України. Кедь Українці будуть мати опору во владі СР, можуть вышмарити і директора театру. Зато треба нам зробити святочный акт выголошіня нашого язика, бо то буде мати великий вплив на далшыи живот Русинів на Словенську.

28. Ш.Вунґанич - Мусиме быти тверды, не дати на себе плявати, треба нам добрі подумати, што робити дале і едотно выступовати і робити. Треба зробити святочный акт кодифікації, хоць кодифікація є довгорічний процес. Кедь не будеме мати кодифіковану фонологію, тогди не буде скінчена кодифікація, то є то перше, што треба зробити.

29. В.Могорита - Треба телефонувати міністрові культури, же ся з ним хочеме стрітити в понеділок, факсовати Міколаєві, же сьме не достали одповідь на нашу жадость о фінанцованя святочного акту выголошіня кодифікації.

30. Н.Ляш - 19.І.1995 председа Уставного суду в Кошцях прийме делегацію РО. /Была выбрана делегація і схвалена голосованям/.

31. М.Андраш - Треба выбрати представителя РО до Рады влады СР про народности і за округлый стол з президентом СР. /Голосованям був схвалений до Рады влады про народности А.Зозуляк а за округлый стол - Н.Ляш/.

32. П.Вірчак - Кедь сьме чекали 5 років на кодифікацію, почекайме ші 3 місяці а потім выголосиме. Треба дипломатично іднати.
33. Н.Ляш - Даван на голосованя, ці треба зроби́ти святочный акт выголошнїя кодифікації русиньского язька на Словенську 27.І.95 у Вратіславі. /Єдногласно было схвалено, же тот акт быде в Вратіславі і в тім терміні/. Далє під Ёго веджіням были проїднаны кадровы річі - Ю.Панько, Ф.Барна, І.Родак, Д.Гулай, М.Слинович, Ш.Салак, Ш.Сухий /Резултаты суть в узнесїні КВ РО/.
34. Я.Калиняк - Професїоналны плачени працівники в РК РО мають быти, на тым буду стояти, ці будуть плачени на цілий або півувезок, подля фїнанчної сїтуації. Каждый председа РК РО мав бы зроби́ти штатїстїку во своїм окресї, кїлько там є русиньских сел, котры і кїлько в них жыють Русины.
35. І.Вандурїч - Ліпше заплатити лядей по окресах, як тїлько пїнязей давати на фестивалы, главно, на меджілабірський фестиваль дати 200.000 ,-Ск. Треба іднати з лядьми по селах, а тоты ляди мають быти заплачени.
36. В.Ябур - Варна моментално не має нїякый обсяг роботы а Панька треба і далє ангажовати до роботы, але формов догоды о роботу.
37. Л.Латта - Треба двох методїків про Гуменський окрес - Гулая і Слиновича, котрый має барз добры орґанїзацннї спохности.
38. Н.Ляш - Зїскавати переплатників наших выдань і членів РО - то бы мало быти в обсягу роботы каждого члена КВ РО, РК РО і працівника РО.
39. М.Куча - Поки не має схвалений розпочет РО, не треба прїїмати новых працівників.
40. В.Могорита - в окресах не треба лен методїків, але, главно, орґанїзацннх працівників, треба выписети конкурс на місце методїка РО.
41. І.Вандурїч - Гулая не треба одбивати, має спохности, треба їх выужыти. За режію і сценары бы не мав доставати пїнязеї навече Пірог ці Гулай, має на то плат.
42. М.Бурцин - Пірог знать робити, але треба го контроловати, най то робить председа, але, главно, підпрєдседа як прямый Ёго надряджений.
43. Н.Ляш - Треба прїправовати вырочны стрїчі РК РО і зроби́ти їх в місяці марці.
44. М.Андраш - Треба тоты стрїчі робити в децембрі.
45. П.Вірчїк - Ліпше в януарї, фебруарї.
46. Я.Калиняк - Треба робити робочї порады, котроловати працівників РО, зроби́ти научны секції РО про фоклор, літерїтуру, етнографїю і вытварне уменя.
47. В.Могорита - Треба заложыти орґанїзацію русиньских новинарїв.
48. В.Ябур - Як і Клуб русиньских лїнгвістїв, уж єм зроби́в в тім першы контакты.
49. М.Андраш - Треба прїяти чоловіка, якый бы слїдовав новинкы і такой реажовав на статї протї РО і Русинам.

50. Я.Калиняк - Треба функцію референта про розвиток літератури і кумшту./На того, што спомянули М.Андраш і Я.Калиняк був приятний Ш.Сухий, схвалений був голосованям членів КВ РО/.
51. Н.Ляш -прочітаво письмо старосты Пихонь М.Шестака о подпорі і знову-народжіню фоклорного колективу Колос, як і пропозицію плану культурных активіт РО на 1995 рік, котрый був посланий на Міністерство культури СР, але члены КВ РО з тым планом ся аж теперь першыраз обознали.
52. І.Вандурич - Треба робити малы акції з малов фоклорнов группов ці естраднов группов, не давати выше 200 тисяч корун на двойднівны фестивал в Меджілабірцях, а хосен про РО то великий не мать.
53. В.Могорита - Просадити зміну назвы свидницького фестивалу, а кедь ся не просадить, та не давати на тот фестивал пінязі і не сполупрацовати на тім зо СРУСР.
54. Д.Латта - Треба сполупрацовати зо СРУСР, а еднаков фіначново часткы і приспівати на сполочны акції.
55. Я.Калиняк - Жадати кошечне розділіня редакції в радіу на русиньску і україньску.
56. Н.Ляш - Не ділити, але жадати зряджіня самостатной русиньской редакції і высыланы як у розгласі, так і в телевизії.
57. І.Вандурич - Розглас в Пряшова порушуе Уставу СР, бо веде пересвідчованя Русинів, нигда так по україньскы не выслыв, як теперь. Нашы учебники і книги треба продавати по окресах, выступати в розгласі, вытворити актив дописователів, віскати старых активістіц РО, створити Клуб русиньскы орьентованых духовных, бо е протиуставным, кедь на русиньске село дадуть священика Словака. До 15.2.95 каждый член КВ РО штатістічно змапуе свій регіон.
58. П.Вірчак - Раз за рік оцінівати роботу РК РО на засіданю КВ РО.
59. І.Русинко - Грекокатолицька митрополія мать быти зроблена в Михалівцях, а то буде словеньска, жебы наконець не были зроблены лем словеньска і україньска митрополії.
60. М.Бурцин - Треба выбрати делегацію РО ку І.Гіркові /была схвалена КВ РО/.
61. Д.Латта - Была стріча родаків у Руськім, але ші не была заплачена фактура за автобус 2 тисяч, у Гуляя суть выткы подклады і фактуры.
62. В.Вородачова - Члены выбору РК РО в Меджілабірцях по зміні председы РО ся активізуать, были сьме з отцьом позваны на засіданя выбору РК і обвинены з пучу проти председові В.Туркові. Клуб РО в Меджілабірцях буде ініціовати скликаня миморядного сейму РО.
63. І.Вандурич - Навргую поговорити з В.Турком, жебы не робив обштрукції проти РО, же за ёго промахи го можеме дати і до суду і жадати вернення прогайдаканых і неоправнено набытых фінанцій, указати конкретны факты В.Туркові, або му їх послати писомні.
64. Ш.Вунґанич - Председа РК РО в Меджілабірцях ніч не зробив, як е рік довгый, а теперь ся активізуае, всягды уж были клубы РО, але в Меджіла-

Бірцях ші не був. Люди під його впливом будуть нам шкодити, не будуть повнити узнесіня КВ РО, треба зато новых людей у виборі РК РО. Кедь то-ты люди з вибору будуть выступати проти РО, тым зроблять барз добре Ук-раїнцям.

65. В.Вородачова - Турками овплинены члены вибору РК РО в Меджілабір-цях хочуть вымінити цілый КВ РО.

66. Я.Калиняк - На нашу пірїчну сходау сьме позвали В.Турка, але не при-шов, пришов місто него Ф.Варна, котрый ся хвалив, што вшытко зробив він і РО в цілім, Але люди зачали надавати, же мало ся робить і треба зато вымінити председа РО, так сьме і зробили, бо свидничане были рішены, же кедь ся так не стане, та дале будеме робити у новій русиньській організації, а без В.Турка.

67. М.Андраш - Треба писомні му дати факты фінанчных прогрішків і пред-нести їх на засіданя вибору РК РО в Меджілабірцях.

68. Н.Ляш - Жебы сьме собі высвітлили ситуацію коло В.Турка і його уволь-ніня з функції предсedy і члена КВ РО, треба далше /выездове/ засіданя КВ РО зробити 24.фeбpуapа о 10.30 в Меджілабірцях. /Так то і было схва-лено членами КВ РО/. Наконєць благожелав В.Вородачовій ку завтрашнім на-роденинам і пожелав вшыткым доброй забавы на Першім русиньскім бeлeні у Пряшові 14.І.1995.

Váš list značka:

zo dňa:

Naša značka:

Vybujuje:

Prešov
8.5.95

ВЕС. ПОЗВАНЯ НА ЗАСІДАННЯ КООРДИНАЧНОГО ВИБОРУ РУСИЊСЬКОЇ ОБРОДИ

Важны пані і панове,
позывае Вас на засідання координачного вибору Русиньској об-
роды, котре буде в пятниця, 12.мая 1995 року, зачаток о 10.30 год.
в засадачки Ставексу на ул. Словенський 87 в Пряшові, там де є і
центр Русиньској оброды.

П Р О Г Р А М :

1. Контроля узнесінь.
2. Справа о вырочных сходках регіональных клубів РО.
3. Інформація о листі Русиньској оброды до Народной рады СР.
4. Інформація о посліднім засіданню Рады влады СР про народности.
5. Різне.

Николай Ляш,
председа РО.

TELEFÓN:
091/722 829

FAX:
091/733 201

BANKOVÉ SPOJENIE:
VÚB Prešov č. ú. 29330 - 572/0200

IČO:
17151074

[58] 8. máj 1995, Prešov: Pozvánka na rokovanie Koordinačného výboru Rusinskej obrody. *Archív Rusinskej obrody v Prešove, b. s., 1 s., strojopis, originál.*

Перспективні завдання
редакції газети "Нове життя" на наступний період

Редакція газети "Нове життя" буде виходити з того, що тижневик "Нове життя" – це орган Союзу русинів-українців СР, Словачина – це наша батьківщина і що русини-українці – одна національна меншина.

Редакція вважає доцільним зберегти поточесно назву газети і структуру звіту.

Основні напрямки роботи:

1. Суспільно-політичне життя. Коментувати найважливіші події нашої країни з точки зору нашої національної меншини. Включати погляди депутатів НР СР за нашу національну меншину, депутатів нижчих ступенів державного управління і самоуправління, приматорів міст і старостів сіл.

2. Соціально-економічні питання, екологія, охорона природи і т.п. Ці питання розглядати на конкретних фактах з життя сіл і міст, заводів, артілей і т.п. Вважати перспективним поглиблення економічних і культурних зв'язків Словачини з Україною.

3. Культурне і громадське життя. З цією метою запрошувати до співпраці представників громадських організацій, рухів, інтелігенцію, передусім гуманітарну: вчителів, культурно-громадських діячів, істориків, мовознавців, письменників, етнологів, священників тощо.

4. Молодь і школа. Давати простір представникам молодіжних організацій. Поруч з учителями давати простір представникам шкільних управлінь.

5. Україністика. Відображати всі сфери культурно-національного життя русинів-українців, передусім Союзу русинів-українців СР, Державного музею українсько-руської культури, радіо,

---

[59] 4. máj 1995, Prešov: Dokument *Perspektívne úlohy novín Nove žytta v nasledujúcom období*. Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 3 s., strojopis, kópia.

видавництва, кафедри української мови і літератури, відмічати звідле визначних представників культурно-національного життя русинів-українців, письменників України тощо. Співпрацювати з Посольством України в Братиславі. Інформувати про життя побратимів у світі. Створювати позитивний образ України, боротись з тими, які створюють негативний синдром українця, давати відсіч поборникам політичного русинства.

Частину матеріалів друкувати на діалекті. Демократизувати мову газети. Організувати "круглі столи" до найбільших питань життя русинів-українців.

Якщо газета буде виходити на чотирьох сторінках, то газету будувати на віткових матеріалах. В такому разі систематично поміщати рубрики "Хроніка подій", "Новини з України", "Ми прочитали за вас". В разі можливості видавання газети на більше сторінках, то друкувати також постійні коментарі, нариси, актуальні матеріали замість передових, рубрики з історичного минулого і портрети видатних постатей, які оприяли культурному піднесенню нашого населення.

Реалізація цих завдань зумовлена, зрозуміло, додатньою, яку виділить для газети МК СР /"Про Словакія"/. Цим буде продиктована і концепція газети чи всіх наших періодичних видань.

Тому донільно проєктувати на майбутній період такі варіанти:

ВАРІАНТ I: тижневик, 8 стор., плюс 10 додатків до газети про найактуальніші питання культурно-національного життя русинів-українців СР. Склад редакції - 8 осіб.

ВАРІАНТ II: тижневик, 6 стор. Склад редакції - 7 осіб.

ВАРІАНТ III: тижневик, 4 стор. Склад редакції - 6 осіб.

ВАРІАНТ IV: двотижневик, 8 стор. Склад редакції - 5 осіб.

ВАРІАНТ V: двотижневик, 4 стор. Склад редакції - 4 особи.

ВАРІАНТ VI: неперіодичне видання-бюлетень русинів-укра-

тінців, 8 стор. Неперіодичні публікації, методичні матеріали.
Склад редакції - 2 особи.

ВАРІАНТ VII: замість всіх видань СРУСР одне універсальне.

Придбавати спонсорів. У зв'язку з незадовільною працею ПНС обміркувати можливості передплати преси прямо у видавця. Звернутись до посадових осіб України, аби частина тиражу газети і журналів надходила на Україну.

Пряшів, 4 травня 1935 р.

Редакція газети
"Нове життя".

Протокол

із виїзного засідання Президії Ради Союзу русинів-українців СР
від 7 грудня 1995 р. в Меджилабірцях

Присутні: за презентаційним списком.

Виправдані: Степан Кнап, Віталій Конопелець, Мирослав Сополіга,
Зрїй Шпірко, Андрій Яцканин.

Запрошені: інж. Едуард Іванчо, приматор міста Меджилабірці, інж. Іван
Магура, голова ОР СРҰСР та Іван Латта, заступник голови
ОР СРҰСР в Гуменнському.

Програма :

1. Контроль виконання постанов із попереднього засідання.
2. Звіт про діяльність Гуменської окружної ради СРҰСР в 1995 році.
3. Звіт про роботу Українського наукового товариства СРҰСР в 1995 році.
4. Інформація про контакти з творчими спілками, церквами і культурно-національними організаціями у справі виконання постанов II з'їзду Союзу русинів-українців СР.
5. Поточні справи.

Роботоз засідання Президії Ради СРҰСР керував голова Ради Союзу Павло Богдан, який привітав гостей і надав слово інж. Е. Іванчові, приматору міста Меджилабірці. Той подав загальну картину господарсько-економічного стану не тільки міста, але і його околиці, стану культурного життя в Меджилабірцях. Крім іншого, сказав: " Я тої думки, що Союз русинів-українців СР має не тільки право, але й повинність обороняти церковнослав"янські традиції в наших селах. Новий стиль, словакізація наших обрядів не приймать ні віруєчі, ні духовні, бо це веде до заникнення нашої культури. Є багато проблем в галузі економічно-господарського життя, багато людей не має роботи. Наша місцевість змирає, люди відходять, як це було у 30-х роках, за працев у заокеанські країни. Наші жінки роблять в Америці служниці. Із 43 сіл Лабірщини 40 не має газопроводу. Я і в цьому бачу національну проблему. Відносно культури: після 1990 року організатором фестивалів культури і спорту в Меджилабірцях є наш Міський уряд. Щороку це коштує уряд 350-400 тисяч крон. "Русинська оброда" як співорганізатор цього фестивалю довгує нам понад 100 тисяч крон. Я тої думки, що людей не дуже інтересує, хто є організатором фестивалю, але на якому рівні його організовано.

---

[60] 7. december 1995, Medzilaborce: Protokol z výjazdového zasadnutia Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 6 s., strojopis, originál.*

Поволі розгортається культурне життя міста, хоча міський осередок культури не має кваліфікованих кадрів. Добре працюють учителі Олександр Тарча і Анна Регрут, створюється музичний колектив із професіоналів, підтримуємо дитячий колектив ОШ по вул. Духновича. Жаль, що такого колективу, яким був ансамбль "Верховина", Меджилабірці не мають. Тому звертався до Союзу русинів-українців СР, щоб у цьому ділі нам допомогли.

До наведеної вище проблематики висловились:

Павло БОГДАН: Висловив радість над тим, що державні органи остаточно вирішили відкрити перехід через Лупків, що сприяє економічному розвитку даного регіону. Вказав на невтішну ситуацію в навчанні української мови в школах Лабірщини і самого міста. За даними Міністерства освіти і науки СР в Габурі вивчає українську мову як повинний предмет у 1 - 8 класах разом 52 учні, в ОШ по вул. Коменського в Меджилабірцях - повинно 36 учнів, неповинно - 119 із загального числа 691 учень школи, в ОШ по вул. Духновича із 425 учнів українську мову неповинно вивчає тільки 29 учнів, у Вираві вивчають всі учні школи як неповинний предмет, в Красному Броді всіх 14 учнів. Потрібно робити все для того, щоб батьки усвідомили собі, що їх байдужість до навчання рідно язика поведе до загального незнання азбуки. Відносно фести валь у Лабірці зауважив, що СРУСР готовий методично допомогти в його підготовці. Виступаючий попросив приматора міста, щоб той проблематику культури, підготовки фести мль культури і спорту, Фестивалю драми і художнього слова ім. О. Духновича, питання навчання української мови в школах дав для обговорення представництву Міського уряду в Меджилабірцях.

Михайло ВІДОРУСЬКИЙ: Інформував присутніх про погляди комітету Піддуклянської демократичної громади на рішення церковних проблем, що із занепадом шкіл у Габурі, Радвані, Ольці та інде паде народний дух. Є того погляду, що під приводом свята заціі проходить сильна денационалізація нашого населення. Навів приклад у селах Бенядиківці, ^Шшавник, Грабівчик Свидницького округу. Пропонував зробити перегляд про те, в котрих селах і на якій мові ведуться богослужіння в церквах.

- Іван ЛАБА: Погодився із словами приматора міста, навів приклади ворожнечі між віруючими, запричинені самими духовними. Запропонував створити певну групу людей, які б змапували ситуацію в наших селах. Є багато людей, які підтримують діяльність і ^{їх}магання СРУСР, але є між нами і багато дволіких. Підтримав погляд П. Богдана, щоб представництво Міського уряду в Меджилабірцях докладно проаналізувало ситуацію на ділянці культури в місті. В Меджилабірцях немає драматургії розвитку культури, повернутися до періоду, коли місто, навіть за першої республіки, процвітало культурою.
- Мілан БОБАК: Указав на негативні явища католизації і словакизації, нового адміністративного упорядкування регіону, критично висловився до мовного закону, який спрямовано проти національних меншин. Відносно "Русинської оброди" сказав, що поки ця організація буде робити культуру, оживляти гуртки там, де колись були і засновувати нові, то проти неї не можемо виступати. Але вони негосподарно винакладають гроші. З ними нам не подорожі, ми трупа воскресати не будемо. Навів типи людей, які деструктивно впливають на нашу культуру.
- Іван ЛУКАЧ: Незнання азбуки, витиснення її із наших шкіл - це веде до нашої трагедії. На Лабірщині потрібно, як цьому є на Снинщині, мобілізувати всі сили навколо культури. Відносно газифікації сказав, що в сучасному не дотримується стара концепція з 1989 року, на основі якої /вона була ухвалена на пленумі Гуменського ОНК/ газ мав повестися від Гаває на Лабірщину, а звідти через Біраву у Снину, а далі в Убля.
- Іван МАГУРА: Наголосив на потребі частіше зустрічатися із людьми на зборах, пояснювати їм ситуацію навколо наших церков і шкіл

ПОСТАНОВА № 51/95

Президія Ради СРУСР ототожнилася з інформацією приматора міста Меджилабірці Б. Іванча і його поглядами на рішення проблем господарсько-економічного, національно-культурного і церковного життя міста й околиці. Постановила до кінця лютого 1996 року відвідати

меджилабірські школи. Відносно організування Фестивалю культури і спорту в Меджилабірцях Президія Ради СРУСР запропонувала прима-тору міста звернутися листом до Гуменського регіонального осередку культури за фінансовою підтримкою наведеної акції.

1. Контроль виконання постанов із попереднього засідання.

Пред"явив: Павло Богдан, голова Ради СРУСР.

ПОСТАНОВА № 51/95

Президія Ради СРУСР в з я л а д о в і д о м а інформацію голови про виконання постанов із попереднього її засідання.

3. Звіт про діяльність Гуменської окружної ради СРУСР в 1995 р.

Пред"явив Павло Богдан, голова Ради СРУСР.

З поповненнями у поясненнях декотрих положень у звіті виступив Іван Латта, заступник голови ОР СРУСР в Гуменному.

Із зауваженнями до звіту виступили Й. Годарський, І. Магура, М. Деніс, М. Бобак, І. Лукач, І. Лаба та П. Богдан. Виступавчі дійшли висновку, що також на Гуменщині і Сняжині потрібно відвідати всі школи, активізувати членську базу Союзу, продумати і можливості навчання української мови як іноземної.

ПОСТАНОВА № 52/95

Президія Ради СРУСР в з я л я д о в і д о м а звіт про діяльність Гуменської окружної ради СРУСР у 1995 році. Зобов"язує працівників апарату і членів Президії ОР СРУСР в Гуменному відновити діяльність міських організацій в Меджилабірцях і Гуменному. Проводити звітні збори ПО СРУСР. В 1996 році підвищену увагу приділяти Лабірщині, провести тут хоча б одну зустріч біля ватри, організувати інші культурні акції.

Завдання на 1996 рік.

Відпов.: П. Богдан, голова Ради СРУСР, Й. Годарський, член Президії Ради СРУСР, Іван Магура, голова ОР СРУСР в Гуменному.

3. Звіт про роботу Українського наукового товариства СРУСР за 1995 р.

Пред"явив П. Богдан, голова Ради СРУСР.

- М. БОБАК: Запропонував звіт не прийняти, оскільки в матеріалі багато-що хибує, звіт не виходить із плану роботи товариства на 1995 рік.
- П. БОГДАН: Пропоную питання нашого наукового товариства обговорити в керівництві Ради СРУСР за присутності М. Сополиги, який відповідає перед Президією за розвиток діяльності наукового товариства Ради СРУСР, і голови УНТ Юрія Кундрата.

ПОСТАНОВА № 53/95

Президія Ради СРУСР звіт про роботу Українського наукового товариства СРУСР на 1995 рік не прийняла. Постановила випрацювати новий звіт на основі плану праці товариства на 1995 рік і пред"явити його для обговорення січневому засіданню Президії Ради СРУСР.

Строк: січень 1996 р.

Відпов.: П. Богдан, голова Ради,

М. Сополига, член Президії Ради СР

4. Інформація про контакти з творчими спілками, церквами і культурно-національними організаціями у справі виконання постанов ІІ з"їзду СРУСР. /Матеріал у прикладенні протоколу/.

Пред"явив П. Богдан, голова Ради СРУСР.

ПОСТАНОВА № 54/95

Президія Ради СРУСР в з я л а д о в і д о м а інформацію голови Ради і постановила: продовжувати у співробітництві із наведеними в матеріалі органами й організаціями, активізувати співпрацю там, де с я не виконується в дусі уяв Ради СРУСР і договореностей обох сторін.

Строк: 1996-й рік.

Відпов.: П. Богдан, голова
Ради СРУСР

5. Поточні справи.

Інформація подав голова Ради СРУСР П. Богдан.

ПОСТАНОВА № 55/95

Президія Ради СРУСР у х в а л и л а тексти письмових звернень: засідання Ради уряду Словацької Республіки для національностей від 8 грудня 1996 р., голові, заступникам голови, окремим комітетам і клубам Національної Ради Словацької Республіки /тексти у прикладенні протоколу/ і п о с т а н о в и л а надіслати їх на наведені вище органи.

Відпов.: П. Богдан

Строк: негайно.

Записала Г. Чаварга *Г. Чаварга*

Завіряв: П. Богдан, в.р.

про роботу Президії Ради Союзу русинів-українців СР від II з'їзду СРУСР

За оцінюваний період відбулося п'ять засідань Президії Ради СРУСР. На першому засіданні /12 січня 1995 р./ Президія оцінила хід II з'їзду Союзу, ухвалила план своєї праці на перше півріччя 1995 року, обговорила організаційні справи. Президія констатувала, що з'їзд пройшов на доброму організаційному рівні і прийняв важливі для діяльності Союзу документи. Посередництвом преси Президія висловила подяку делегатам і гостям з'їзду за їх високу дисциплінованість. За присутності голів окружних і міської в Кошицях рад СРУСР на цьому ж засіданні Президії було за поодинокими її членами закріплено співвідповідальність за працю Союзу в округах: Микола ДЕНІС і Віталій КОНОПЕЛЕЦЬ - Бардіївський округ; Іван ЛАБА - Снинщина, Йосиф ГОДАРСЬКИЙ - Меджилабірщина, Іван ЛУКАЧ - Гуменщина, села Воронівського і Михалівецького округів; Юрій ШПІРКО - Кошиці; Мілан БОБАК - Пряшівський округ і частина сіл Воронівського округу; Михайло ВІЛОРУСЬКИЙ і Мирослав СОПОЛИГА - Свидницький округ; Степан КНАП - Старолубовнянський округ, а Павло БОГДАН - місто Братислава та села Списьконововеського округу.

За окремі ділянки праці СРУСР звітують: Павло БОГДАН - стосунки і розвиток співробітництва з центральними державними органами, масмедіями і міжнародними національними організаціями, товариствами та об'єднаннями; Мілан БОБАК - розвиток співробітництва з місцевими державними органами, регіональними і місцевими осередками культури; Михайло ВІЛОРУСЬКИЙ - контакти з церквами нашого регіону; Йосиф ГОДАРСЬКИЙ - контакти з молодіжними організаціями, питання соціально-економічного життя нашого населення; Микола ДЕНІС - шкільництво; Степан КНАП - співробітництво з масмедіями; Віталій КОНОПЕЛЕЦЬ - контакти з творчими спілками; Іван ЛАБА - контакти з іншими культурно-національними організаціями та об'єднаннями Словаччини; Іван ЛУКАЧ - контакти з установами культури; Мирослав СОПОЛИГА - діяльність Наукового товариства Ради СРУСР; Юрій ШПІРКО - справи юридичного характеру.

Обговорення та ухвалення Плану праці Союзу русинів-українців СР на 1995-й рік, співробітництво СРУСР з державними органами та установами культури при забезпеченні культурних акцій СРУСР, господарвання СРУСР у 1994 році і інші поточні справи були на порядку денному другого засідання Президії Ради СРУСР, яке відбулося 16 лютого 1995 року. Президія випрацювала пропозицію на склад робочих комісій СРУСР та основні напрямки їх діяльності /пред'являються на ухвалення Раді СРУСР/.

[61] 7. december 1995, Medzilaborce: Správa o činnosti Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 2 s., strojopis, kópia.

На т р е т ь о м у засіданні Президії СРУСР від 16 березня 1995 року було обговорено плани програмно-організаційного забезпечення У-го огляду жінок-декламаторок "Струни серця" в Удолі, XXXIV Фестивалю драми і художнього слова ім. О. Духновича в Меджилабірцях та XXX Фестивалю фольклору русинів-українців Словаччини в Камйонці. Президія заслухала інформацію Мирослава Сополіги про вклад Державного музею українсько-руської культури у Свиднику у реалізацію завдань, намічених II-м з'їздом перед нашим Союзом. Було констатовано, що потрібно, і наперекір основній науковій діяльності музею, знайти час для пропаганди експонатів музею серед шкільної молоді і дорослого населення, бо це незамінна наочна форма вивчення історії нашого населення. Іван Яцканин, завідувач відділенням української літератури Словацького педагогічного видавництва, інформував про проблематику видавання художньої і підручничкової літератури. В інтересі пропаганди української книжки було постановлено у співробітництві із Спілкою українських письменників Словаччини скликати актив директорів окружних і сільських бібліотек нашого регіону, в якому, в багатьох селах, було майже ліквідовано відділи української літератури. Далі Президія оцінила хід Днів українського фільму на Пряшівщині, заслужала інформацію М. Сополіги про засідання Ради уряду СР для національностей.

Приступавши до реалізації рішень II з'їзду Союзу по налагодженню організації внутрісоюзного життя, Президія на своєму ч е т в е р т о м у засіданні від 27 квітня 1995 року заслухала звіт про працю Окружної Ради СРУСР у Старій Любовні, який пред"явив голова Степан Кнап. Було констатовано, що первинні організації Союзу мають велику підтримку з боку старостів сіл, директорів основних шкіл і голів сільськогосподарських артілей у таких селах, як Удоль, Орябина, Сулин, Чирч, Камйонка, Шариське Ястраб"є та інші. Далі, Президія ухвалила план програмно-організаційного забезпечення 41 Свята культури русинів-українців Словаччини у Свиднику, заслухала інформацію голови Ради СРУСР про сучасну фінансово-економічну ситуацію СРУСР.

Реалізацією постанов II з'їзду СРУСР у справі внутрісоюзного життя і розвитку клубної діяльності Союзу в Кошицях і Пряшеві займалась Президія Ради СРУСР на своєму п"я т о м у засіданні, що відбулось 25 травня 1995 року. В обох містах праця обраних органів похвувалась, в Кошицях клубна діяльність нашого Союзу інтересує дедалі більше коло людей, в Пряшеві відчувається потреба вужчих контактів ОР СРУСР з інтелігенцією і, передусім, населенням руських сіл округу. Президія обговорила, далі, сучасні проблеми преси СРУСР і її плани на найближчий період.

ПРЕЗИДІЯ РАДИ СРУСР

Vážení páni poslanci!

Stojíte pred dôležitým rokovaním o návrhu zákona o štátnom rozpočte SR na rok 1996. Aj my, rovnako ako vy, si uvedomujeme zložitosť transformácie našej ekonomiky a problémy, ktoré s tým súvisia. Chápeme aj prioritnú potrebu finančného zabezpečenia takých rezortov, ako je zdravotníctvo, školstvo a iných.

Nazdávame sa však, že pri schvaľovaní takého životne dôležitého zákona by sa malo pamätať aj na kultúrne potreby občanov SR, ktorí patria k národnostným menšinám. Naše nároky nie sú veľké, najmä ak ich porovnáme s množstvom a kvalitou podujatí, ktoré organizujeme.

Zväz Rusínov-Ukrajincov SR zabezpečuje kultúrne aktivity a vydáva tlač pre potreby rusínsko-ukrajinského obyvateľstva SR. Už viac ako štyri desaťročia organizuje také podujatia, ako sú Slávnosti kultúry Rusínov-Ukrajincov Slovenska vo Svidníku, tridsať ročníkov má za sebou Festival folklóru Rusínov-Ukrajincov Slovenska v Kamienke, v týchto dňoch sa uskutočnil XXIII. ročník prehliadky amatérskych spevákov ľudových piesní Makovická struna v Bardejove. Aj celý rad ďalších podujatí má za sebou 20 - 30-ročnú tradíciu a vo veľkom počte ich navštevujú nielen príslušníci tejto národnostnej menšiny, ale aj Slováci. V pôsobnosti ZRUSR je viac ako 150 súborov záujmovo-umeleckej tvorivosti, ktorým náš zväz poskytuje metodickú pomoc, vydáva svoju tlač. To všetko pri minimálnom počte pracovníkov, priemerná mesačná mzda ktorých činí 4 770 Sk. Prítom dotácie zo štátneho rozpočtu pre túto organizáciu sa od roku 1990 systematicky znižujú. Len v porovnaní s rokom 1994 ZRUSR pre rok 1995 na kultúrne aktivity dostal o 60 % prostriedkov menej a na periodickú tlač o 42 %, na neperiodickú tlač nám nebola pridelená žiadna dotácia. Z niekoľkých desiatok projektov nám fond kultúry Pro Slovakia, na ktorý boli prevedené štátne dotácie, schválil iba 8 projektov. Napriek tomu sme prostredníctvom iných zdrojov, aj keď s veľkými ťažkosťami, dokazali zorganizovať všetky naše tradičné podujatia, ba aj niekoľko nových.

Uvedomujeme si, že štát nemôže dotovať národnostnú kultúru v plnej výške. Pri súčasnej legislatívnej úprave podmienok spon-

---

[62] 7. december 1995, Medzilaborce: List Predsedníctva Rady ZRUSR adresovaný NR SR s požiadavkou neznížovať dotovanie národnostnej kultúry a vytvárať legislatívne podmienky pre diverzifikáciu zdrojov na financovanie kultúry vôbec. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 2. s., strojopis, originál.*

V y h l á s e n i e

Predsedníctva Rady Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR zo dňa 7. XII. 1995
adresované dnešnému zasadaniu Rady vlády SR pre národnosti

V poslednom čase sa na Slovensku znovu oživuje otázka postavenia občanov rusínskej národnosti a jej vzťah k občanom SR, ktorí sa hlásia k ukrajinskej národnosti. Pritom k jej interpretácii sa pristupuje jednostranne, na základe požiadavok, ktoré predostiera úzka skupina ľudí. Požiadavky na riešenie tejto otázky majú buď politický podtext, alebo sa nimi sledujú osobné záujmy, pričom sa nerešpektujú vedecké poznatky a existujúce právne normy a predpisy.

Základným predpokladom vyriešenia tohto zložitého problému je všeobecné uznanie skutočnosti, že región severovýchovného Slovenska obýva jedna a nie dve národnostné menšiny.

Táto skutočnosť je zrejmá aj bez toho, aby ju bolo treba dokladať vedeckými faktami. Z tejto premisy by sa malo vychádzať aj pri riešení ďalších životne dôležitých otázok, ktoré súvisia s touto národnostnou menšinou. Treba uznať, že v jej rámci existujú dve jazykové a názorové orientácie, čo však nemôže byť dôvodom na jej okamžité delenie na dve samostatné, navzájom nesúvisiace národnostné skupiny a na delenie doterajších inštitúcií obsluhujúcich toto obyvateľstvo, resp. na zakladanie nových. Akékoľvek riešenia v tomto duchu môžu viesť len k urýchleniu asimilácie tejto národnostnej menšiny. Okrem toho mohli by vyvolať aj nepriaznivé reakcie v medzinárodnom kontexte.

Preto žiadame Radu vlády pre národnosti, aby neprijímala unáhlené rozhodnutia bez konzultácie so všetkými zainteresovanými stranami a bez rešpektovania vedeckých faktov len na základe požiadavky jednej organizácie, ktorá reprezentuje iba niekoľko desiatok ľudí. Ak by snahy o delenie tejto národnostnej menšiny mali pokračovať i naďalej a štátne orgány SR by ich mali podporovať, potom budeme nútení obrátiť sa o pomoc na príslušné medzinárodné organizácie a orgány.

Medzilaborce 7. decembra 1995

Predsedníctvo Rady Zväzu
Rusínov-Ukrajincov SR

[63] 7. december 1995, Medzilaborce: Vyhlásenie Predsedníctva Rady ZRUSR adresované Rade vlády SR pre národnosti. *Archív ÚR ZRUSR v Prešove, f. ZRUSR, Rada 1995. 1 s., strojopis, kópia.*

**RUSÍNI A UKRAJINCI NA SLOVENSKU
V PROCESOCHE TRANSFORMÁCIE (1989 – 1995).**

Výber z dokumentov

I

(Výskumná správa pripravená v rámci riešenia projektu štátneho programu výskumu a vývoja
Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie spoločnosti)

Autori:

PaedDr. Marián Gajdoš, CSc.
PhDr. Stanislav Konečný, CSc.

Recenzent:

Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.

Jazyková redaktorka:

PhDr. Anna Švorcová

Sadzba:

Ing. Stanislav Kurimai

Tlač:

Grafotlač Prešov

© Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach

Vydalo vydavateľstvo UNIVERSUM, Javorinská 26, 080 01 Prešov

ISBN 80-89046-34-7

ISBN 80-89046-34-7

9 788089 046348